

ÚRSKURÐUR
ÓBYGGÐANEFNDAR

Mál nr. 1/2009

**Eyjafjörður ásamt Lágheiði en
án Almennings norðan Hrauna**

10. október 2011

EFNISYFIRLIT

1	ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	5
2	MÁLSMEDFERÐ	5
2.1	Hlutverk óbyggðanefndar	5
2.2	Vestanvert Norðurland, nyrðri hluti, tekið til umfjöllunar: Tröllaskagi norðan Öxnadalsheiðar (svæði 7B).....	6
2.3	Lýstar kröfur og kynning	7
2.4	Mál nr. 1/2009, Eyjafjörður ásamt Lágheiði en án Almennings norðan Hrauna.8	
3	KRÖFUGERÐ	10
3.1	Kröfur íslenska ríkisins	10
3.1.1	Þjóðlenda.....	10
3.1.1.1	Stífluafrétt og Lágheiði	10
3.1.1.2	Hnjótafjall og Vífilsstaðir	10
3.1.1.3	Skíðadalsafrétt.....	11
3.1.1.4	Þorvaldsdalsafrétt.....	11
3.1.1.5	Möðruvallafrétt	11
3.1.1.6	Bakkasel.....	12
3.1.2	Möðruvellir II.....	12
3.2	Kröfur Sveitarfélagsins Skagafjarðar vegna Stífluafréttar og Lágheiðar	12
3.3	Kröfur eigenda Atlastaða vegna Hnjótafjalls og Kots vegna Vífilsstaða	13
3.3.1	Hnjótafjall	13
3.3.2	Vífilsstaðir.....	13
3.4	Kröfur Dalvíkurbyggðar vegna Skíðadalsafréttar.....	14
3.5	Kröfur Arnarneshrepps og Dalvíkurbyggðar vegna Þorvaldsdals	14
3.6	Kröfur Kirkjumálasjóðs til Möðruvallafréttar vegna Möðruvalla I.....	15
3.7	Kröfur Akrahrepps og Hörgárbyggðar vegna Bakkasels.....	15
4	GÖGN OG GAGNAÖFLUN	16
4.1	Inngangur	16
4.2	Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	16
4.3	Vettvangsferð	17
4.4	Skýrslutökur.....	17
5	SAGA LANDSVÆÐA	18
5.1	Stífluafrétt og Lágheiði	18
5.1.1	Landnám	18
5.1.2	Nýting, réttindi og afmörkun	18
5.1.3	Aðliggjandi og tengd svæði	23
5.1.3.1	Atlastaðir.....	23
5.1.3.2	Þorsteinsstaðir	23
5.1.3.3	Sandá.....	23
5.1.3.4	Göngustaðir	24
5.1.3.5	Göngustaðakot	24
5.1.3.6	Klaufabrekkur	25
5.1.3.7	Reykir í Ólafsfirði	25
5.1.3.8	Hreppendaá.....	27
5.1.3.9	Þrasastaðir	27
5.1.3.10	Móafell	28
5.2	Hnjótafjall (Atlastaðir) og Vífilsstaðir (Kot)	29
5.2.1	Landnám	29

5.2.2	Nýting, réttindi og afmörkun	29
5.2.3	Aðliggjandi og tengd svæði	33
5.2.3.1	Urðir í Svarfaðardal	33
5.2.3.2	Kot í Svarfaðardal	36
5.2.3.3	Atlastaðir	39
5.2.3.4	Þorsteinsstaðir	41
5.3	Skíðadalsafrétt	42
5.3.1	Landnám	42
5.3.2	Nýting, réttindi og afmörkun	42
5.3.3	Aðliggjandi og tengd svæði	51
5.3.3.1	Féeggsstaðir	51
5.3.3.2	Baugasel (Bauganes) (hjáleiga Féeggsstaða)	52
5.3.3.3	Sörlatunga (Svellatunga/Skollatunga)	52
5.3.3.4	Gljúfurárkot	53
5.3.3.5	Sveinsstaðir	53
5.3.3.6	Stafn	54
5.4	Þorvaldsdalsafrétt	55
5.4.1	Landnám	55
5.4.2	Afréttarlönd í Skriðu-, Arnarnes- og Árskógshreppum	55
5.4.3	Nýting, réttindi og afmörkun	56
5.4.4	Aðliggjandi og tengd svæði	61
5.4.4.1	Dagverðartunga (Digulstunga)	62
5.4.4.2	Fornhagi	64
5.4.4.3	Bláteigur	66
5.4.4.4	Auðbrekka	67
5.4.4.5	Brakandi	79
5.4.4.6	Hólkot	79
5.4.4.7	Hof	80
5.4.4.8	Stóra-Brekka (Arnbjargarbrékka)	81
5.4.4.9	Stærri-Árskógur	81
5.4.4.10	Hrafnagil, eyðihjáleiga frá Stóra-Árskógi	87
5.5	Möðruvallafrétt	88
5.5.1	Landnám	89
5.5.2	Afréttarlönd í Skriðuhreppi	89
5.5.3	Möðruvellir í Hörgárdal ásamt Möðruvalla- og Hörgárdalsafrétt	89
5.5.4	Aðliggjandi og tengd svæði	93
5.5.4.1	Gil	93
5.5.4.2	Varmavatnshólar	95
5.5.4.3	Bessahlaðir	96
5.5.4.4	Framland (fyrrum hjáleiga Nýjabæjar) og Nýibær	97
5.5.4.5	Flögusel (ásamt Grjótárkoti)	99
5.5.4.6	Flaga	101
5.5.4.7	Hólar í Hjaltadal	101
5.5.4.8	Silfrastaðir / Silfrastaðafrétt	102
5.6	Bakkasel	105
5.6.1	Landnám	105
5.6.2	Nýting, réttindi og afmörkun	106
5.6.2.1	Afréttarlönd í Skriðuhreppi og Öxnadal	106
5.6.2.2	Öxnadalshéiði	107
5.6.2.3	Bakkasel	111

5.6.3	Aðliggjandi og tengd landsvæði	114
5.6.3.1	Bakki í Öxnadalshreppi.....	114
6	NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR.....	120
6.1	Efnisskipan og sameiginleg atriði.....	120
6.1.1	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar	120
6.1.2	Dómafordæmi í þjóðlendumálum	120
6.1.2.1	Yfirlit.....	120
6.1.2.2	Heimildir sem mæla í mót landamerkjabréfi jarðar	121
6.1.2.3	Heimildir um legu jarða til forna	123
6.2	Landnám	124
6.3	Stífluafrétt og Lágheiði	124
6.3.1	Inngangur	124
6.3.2	Sjónarmið aðila	124
6.3.3	Niðurstaða	125
6.4	Hnjótafjall (Atlastaðir).....	131
6.4.1	Inngangur	131
6.4.2	Sjónarmið aðila	131
6.4.3	Niðurstaða	132
6.5	Vífilsstaðir (Kot).....	135
6.5.1	Inngangur	135
6.5.2	Sjónarmið aðila	136
6.5.3	Niðurstaða	137
6.6	Skíðadalsafrétt.....	141
6.6.1	Inngangur	141
6.6.2	Sjónarmið aðila	141
6.6.3	Niðurstaða	142
6.7	Þorvaldsdalsafrétt.....	147
6.7.1	Inngangur	147
6.7.2	Sjónarmið aðila	148
6.7.3	Niðurstaða	150
6.8	Möðruvallafrétt	156
6.8.1	Inngangur	156
6.8.2	Sjónarmið aðila	157
6.8.3	Niðurstaða	158
6.9	Bakkasel.....	163
6.9.1	Inngangur	163
6.9.2	Sjónarmið aðila	163
6.9.3	Niðurstaða	165
6.10	Um málskostnað.....	171
7	ÚRSKURÐARORÐ	173

1 ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Mánudaginn 10. október 2011 er tekið fyrir mál nr. 1/2009, Eyjafjörður ásamt Lágheiði en án Almennings norðan Hrauna, og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Karl Axelsson, formaður og nefndarmennirnir Benedikt Bogason og Sif Guðjónsdóttir.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna Þjóðlendna og Möðruvalla II.

(Hafdís Ólafsdóttir, skrifstofustjóri lögfræðisviðs fjármálaráðuneytis.)²

Arnarneshreppur og Dalvíkurbyggð vegna Þorvaldsdals.

(Friðbjörn E. Garðarsson hrl.)

Einar Sigurbjörnsson og Guðrún Edda Gunnarsdóttir vegna Atlastaða (Hnjótafjalls).

Akrahreppur og Hörgárbyggð vegna Bakkasels.

Magnús Þorsteinn Jónasson vegna Kots (Vífilsstaðir).

Sveitarfélagið Skagafjörður vegna Stífluafréttar og Lágheiðar.

Dalvíkurbyggð vegna Skíðadalsafréttar.

Kirkjumálasjóður vegna Möðruvalla I.

(Ólafur Björnsson hrl.)

2 MÁLSMEÐFERÐ

2.1 Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998. Lögin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

¹ Sjá nánar í aðilaskrá (fylgiskjal II), sbr. einnig skýringu í neðanmálsgrein við 3. kafla varðandi landsvæði sem einungis koma til umfjöllunar að því er varðar ákvörðun málskostnaðar.

² Andri Árnason hrl. sá um hagsmunagæslu fyrir hönd fjármálaráðherra á fyrstu stigum málsins, sbr. kröfufýsingu ríkisins, dags. 11. maí 2009. Í aðdraganda vettvangsferðar, sem fram fór 1. september 2009, var tilkynnt að Þorsteinn Magnússon, þá lögfræðingur í fjármálaráðuneyti, hefði tekið við því verkefni og var hagsmunagæslan á hans hendi þegar málið var tekið til úrskurðar. Loks var tilkynnt með bréfi, dags. 3. ágúst 2010, að Hafdís Ólafsdóttir, skrifstofustjóri lögfræðisviðs ráðuneytisins yrði í forsvari fyrir fjármálaráðherra vegna málsins.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

2.2 Vestanvert Norðurland, nyrðri hluti, tekið til umfjöllunar: Tröllaskagi norðan Öxnadalsheiðar (svæði 7B)

Með bréfi, dagsettu 29. mars 2007, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til umfjöllunar tiltekið landsvæði á vestanverðu Norðurlandi, sbr. 8., 11. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði þetta, hið sjöunda í röðinni hjá óbyggðanefnd, tók til Eyjafjarðarsýslu, Skagafjarðarsýslu og Austur-Húnavatnssýsla austan Blöndu, auk Hofsjökuls. Í bréfi óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 3. október 2007, var vísað til nýlegra dóma og úrskurða og þeirri fyrirspurn komið á framfæri hvort kröfugerð ríkisins myndi að meira eða minna leyti byggja á sambærilegum málgrundvelli og í tilvikum Esju og Smjörfjalla. Væri það mat fjármálaráðherra taldi óbyggðanefnd óhjákvæmilegt að fresta umfjöllun um viðkomandi hluta af svæði 7 þar til umrædd afstaða dómstóla lægi fyrir. Í bréfi, dags. 7. desember 2007, var þess farið á leit fyrir hönd fjármálaráðherra að umfjöllun um svæði 7 yrði skipt þannig að einungis syðri hluti svæðisins yrði til meðferðar fyrst. Óbyggðanefnd féllst á þessa beiðni fjármálaráðherra með bréfi, dags. 28. desember 2007. Landsvæði það sem til umfjöllunar var eftir þessa breytingu var nefnt vestanvert Norðurland, syðri hluti (7A), og úrskurðir í málum sem þar risu voru kveðnir upp 19. júní 2009.

Að því er varðar nyrðri hluta vestanverðs Norðurlands (svæði 7B), var fjármálaráðherra upphaflega veittur frestur með bréfi, dagsettu 28. október 2008, til að lýsa þar kröfum um þjóðlendir, væri um slíkar kröfur að ræða. Kröfulýsingarfrestur var upphaflega til 31. janúar 2009 en framlengdur til 11. maí sama árs og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

Sýslumönnum og fyrirsvarsmönnum viðkomandi sveitarfélaga, þ.e. Sveitarfélagsins Skagafjarðar, Akrahrepps, Fjallabyggðar, Dalvíkurbyggðar, Arnarneshrepps og Hörgárbyggðar, var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar og gerð grein fyrir framhaldinu.

Með bréfi lögmanns fjármálaráðherra, dags. 8. janúar 2009, var þess farið á leit að afmörkun á svæði 7B, þ.e. nyrðri hluta hins upphaflega svæðis 7, yrði breytt til vesturs, þannig að svokallaður Skagi félli þar utan við. Óbyggðanefnd samþykkti þessa málaleitan með bréfi, dags. 21. janúar 2009, og afmarkaði svæðið nánar tiltekið svo: Héraðsvötnum er fylgt frá ósum og þar til Norðurá rennur í þau. Þá er Norðurá fylgt í Norðurárdal og yfir Öxnadalsheiði í Öxnadal. Síðan er Öxnadalsá fylgt þar til hún fellur í Hörgá og Hörgá til ósa. Að öðru leyti afmarkast svæðið af hafi.

Svæði 7B, afmarkað svo sem að framan greinir, nefnist vestanvert Norðurland, nyrðri hluti: Tröllaskagi norðan Öxnadalsheiðar, og er til meðferðar í málum nr. 1 og 2/2009.

2.3 Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendur á vestanverðu Norðurlandi, nyrðri hluta, bárust óbyggðanefnd þann 11. maí 2009. Síðar í þeim mánuði, nánar tiltekið 22. maí, var birt tilkynning í Lögbirtingablaðinu um málsmeðferð á framangreindu svæði og útdráttur úr þjóðlendukröfum íslenska ríkisins, ásamt uppdrætti, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 25. ágúst 2009. Þá kom fram að yfirlýsingu um kröfugerð yrði þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði. Útdráttur úr efni tilkynningarinnar var birtur í Morgunblaðinu 31. maí 2009.

Kröfugerð ríkisins var aðgengileg á skrifstofum sýslumanna á Sauðárkróki, Siglufirði og Akureyri, viðkomandi sveitarfélaga, auk heimasíðu og skrifstofu óbyggðanefndar.

Í september 2009 barst óbyggðanefnd erindi íslenska ríkisins þar sem gerðar voru nokkrar breytingar á áður fram komnum þjóðlendukröfum og því til skýringar vísað til vettvangsferðar og nánari rannsóknar á fyrirliggjandi gögnum. Í þessum breytingum fólst að nokkur þjóðlendukröfusvæði voru stækkuð. Tilkynning óbyggðanefndar um framangreint birtist í Lögbirtingarblaðinu 5. mars 2010 og var skorað á þá sem teldu til eignarréttinda innan kröfusvæðis ríkisins og ekki höfðu þegar lýst kröfum sínum að gera það í síðasta lagi 7. júní 2010. Útdráttur úr efni tilkynningarinnar var birtur í Morgunblaðinu 14. apríl 2010.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Auk þjóðlendu krafna íslenska ríkisins í tveimur hlutum bárust fjórar kröfulýsingar vegna ríkisjarða og þrettán kröfulýsingar einstaklinga, sveitarfélaga og annarra lögaðila. Sumar af hinum síðastnefndu sköruðust eða vörðuðu fleiri en eitt landsvæði sameiginlega. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum viðkomandi sýslumanna frá 5. mars til og með 6. apríl 2010, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 13. apríl 2010. Sérstök kynning á viðbótarkröfum íslenska ríkisins hófst á sama tíma og kynning á heildarkröfum en frestur til að lýsa kröfum vegna þeirra fyrrnefndu rann út 7. júní 2010. Framangreind kynningargögn voru einnig aðgengileg á skrifstofum viðkomandi sveitarfélaga, auk heimasíðu og skrifstofu óbyggðanefndar.

Á síðari stigum málsmeðferðar bárust tvær kröfulýsingar frá gagnaðilum íslenska ríkisins og fimm kröfulýsingar íslenska ríkisins og annarra féllu niður.

2.4 Mál nr. 1/2009, Eyjafjörður ásamt Lágheiði en án Almennings norðan Hrauna

Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins var skipt niður í tvö mál, þ.e. mál nr. 1/2009, Eyjafjörður ásamt Lágheiði en án Almennings norðan Hrauna og mál nr. 2/2009, Skagafjörður ásamt Almenni norðan Hrauna en án Lágheiðar.

Vettvangsferð í máli nr. 1/2009 fór fram 31. ágúst 2009, sjá nánar í kafla 4.3, en málið var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 19. nóvember 2009. Við fyrstu fyrirtöku var gerð grein fyrir því að óbyggðanefnd skipuðu í málinu þau Karl Axelsson, formaður, Benedikt Bogason og Sif Guðjónsdóttir. Gefið var færi á athugasemdum en engar slíkar komu fram. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun nefndarinnar. Þá var vakin athygli á þinglýsingu athugasemdar um yfirstandandi þjóðlendumál á landsvæði á ágreiningssvæði, skv. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, og óskað eftir að lögmenn gerðu umbjóðendum sínum grein fyrir því atriði. Einnig var gerð grein fyrir mikilvægi þess að lögmenn og óbyggðanefnd ynnu saman að því að þeir sem hagsmuna ættu að gæta gerðust aðilar að málinu. Þá var því beint til lögmanna að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendulaga.

Þá samþykkti óbyggðanefnd að verða við rökstuddri beiðni íslenska ríkisins um tiltekna breytingar á kröfum í málum á svæði 7B, þar á meðal aukningu krafna vegna Möðruvallaafreittar og Bakkasels. Höfðu gagnaðilar íslenska ríkisins áður fengið frest til að koma fram með athugasemdir vegna þessa. Var því beint til hlutaðeigandi lögmanna að þeir gerðu kröfur fyrir hönd umbjóðenda sinna ef þess væri þörf vegna aukningar á kröfum ríkisins. Var þeim veittur frestur til 3. desember 2009 til að skila slíkum kröfum. Þá var fjármálaráðherra veittur frestur til 22. desember 2009 til skila á greinargerð.

Við aðra fyrirtöku, 21. janúar 2010, var gagnaðilum ríkisins veittur frestur til 18. febrúar til skila á greinargerðum. Þá var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins. Við þetta tækifæri voru einnig lögð fram frekari gögn og leitast við að upplýsa málið að öðru leyti.

Við þriðju fyrirtöku málsins, 11. mars 2010, voru lagðar fram greinargerðir af hálfu gagnaðila ríkisins. Þá voru lögð fram frekari gögn.

Við fjórðu fyrirtöku málsins, 9. apríl 2010, var farið yfir fyrirkomulag aðalmeðferðar og lögð fram frekari gögn.

Aðalmeðferð fór fram 30. apríl 2010 og fólst í skýrslutökum og munnlegum málflutningi, sjá nánar í kafla 4.4. Við málflutning kom m.a. fram að lögmenn teldu ekki sáttagrundvöll í málinu, sbr. 1. mgr. 15. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Var málið tekið til úrskurðar að loknum málflutningi.

Loks var málið endurupptekið 12. september 2011. Voru þá lögð fram ný gögn og farið yfir tiltekin atriði varðandi kröfugerð aðila, auk þess sem lögmenn tjáðu sig

um endurflutning málsins. Ekki var talin þörf á endurflutningi og var málið því tekið til úrskurðar að nýju.

3 KRÖFUGERÐ³

3.1 Kröfur íslenska ríkisins

Í máli þessu gerir íslenska ríkið annars vegar kröfu um þjóðlendu og hins vegar kröfu vegna ríkisjarðarinnar Möðruvalla II. Hin síðarnefnda miðar við að Möðruvalla-afréttur sé í afréttareign Möðruvalla II.

3.1.1 Þjóðlenda

3.1.1.1 Stífluafrétt og Lágheiði

Upphafspunktur er þar sem lækur sá sem rennur um Þvergil fellur í Ólafsfjarðará (1). Þaðan er Ólafsfjarðará fylgt til suðurs þar til komið er á móts við Dýrhól (2) sem stendur skammt vestan árinna. Þaðan er línán dregin beina stefnu í svonefnda Hlasskverk (3) utan við Súluþjallstind og þaðan stystu leið upp á fjallsbrún (4). Efstu fjallsbrúnnum er síðan fylgt til suðurs að Hallskletti (5) og línán dregin þaðan í efsta Drykkjarhól (6). Þaðan er línán dregin stystu leið í Fljótaá (7) og ánni síðan fylgt til vesturs þar til komið er á móts við miðja Stóruskriðu (8). Þaðan er línán dregin um miðja Stóruskriðu til fjallseggjar (9). Þaðan er háfjalli Móafellshyrnu fylgt til suðurs í Einstakafjall (1032 m) við Móafellsjökul (10). Þaðan er haldið með sýslumörkum Eyjafjarðarsýslu í háfjalli til austurs um Hrafnabjörg og Sandskarð í punkt sunnan til í Hestfjalli (1252 m) (11). Þaðan er miðfjalli Hestfjalls og síðan Hádegisfjalls, þ.e. vatnaskilum milli Ólafsfjarðardals og Reykjadals, fylgt þar til komið er á móts við efstu drög Þvergils (12). Þaðan er línán dregin beint í efstu drög Þvergils og gilbotninum og læknum sem rennur um gilið fylgt að upphafspunkti þar sem hann rennur í Ólafsfjarðará.

3.1.1.2 Hnjótafjall og Vífilsstaðir

Upphafspunktur er þar sem Skallá fellur í Svarfaðardalsá (1). Þaðan er Skallá fylgt að sýslumörkum (upptök Skallár í Hákömbum á sýslumörkum) (2). Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs um Hákamba, um Heljardalsheiði í Heljarfjall sunnan Kotafjalls (1314 m skv. dönsku herforingjaráðskortunum) (norðan við botn Strangalækjarskálar) (3). Þaðan er háfjalli og vatnaskilum milli Vífilsdals og Vatnsdals fylgt til norðurs í nyrstu hábungu Kotafjalls (4). Þaðan er línán dregin beina stefnu til norðvesturs að þeim stað þar sem Vífilsá fellur í Svarfaðardalsá (5). Þaðan er Svarfaðardalsá fylgt að upphafspunkti þar sem Skallá fellur í hana.

³ Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og II (aðilaskrá). Upphaflega var kröfum einnig lýst vegna Reykja og Múla. Breytingar á kröfulínu ríkisins við meðferð málsins hafa hins vegar leitt til þess að landsvæði þessi falla utan þjóðlendukröfusvæðis og koma því ekki til umfjöllunar í úrskurði þessum, nema að því er varðar ákvörðun málskostnaðar.

3.1.1.3 Skíðadalsafrétt

Upphafspunktur er þar sem Gljúfurá fellur í Skíðadalsá (1). Þaðan er haldið með Skíðadalsá þar til Vesturá rennur í hana (2). Þaðan er Vesturá fylgt til fremstu upptaka á vatnaskilum milli vatnasviða Vesturár og Kolbeinsdalsár á sýslumörkum milli Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslna (3). Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs, að fyrrum hreppamörkum Skriðuhrepps og Svarfaðardalshrepps við sunnanverðan Skíðadalsjökul (Leiðarhnjúkar 1312 m) (4). Þaðan er fyrrum hreppamörkum fylgt til austurs að Gljúfurárjökli og síðan með suður- og austurmörkum jökulsins (eins og þau voru við setningu þjóðlendulaga hinn 1. júlí 1998), í Gljúfurá (5) og með henni að upphafspunkti þar sem Gljúfurá fellur í Skíðadalsá.

3.1.1.4 Þorvaldsdalsafrétt

Upphafspunktur er þar sem Þverá rennur í Þorvaldsdalsá sunnan við Kúgil (1). Þaðan er Þverá fylgt til upptaka í Sælufjalli (2). Þaðan er fyrrum hreppamörkum Skriðuhrepps og Svarfaðardalshrepps fylgt til suðurs í Dyngjuhnjúk (3). Þaðan er Ytri-Tungudal, og síðar Úlfá, fylgt til austurs þar til Lambá fellur í hana (4). Þaðan er Ytri-Tunguá fylgt til suðausturs að þeim stað þar sem eyrar byrja (5). Þaðan er línán dregin um garð sem kemur úr fjallsröðinni sunnan í Fornhagaöxl og eftir fjallsröðinni upp á Fálkahaug (904 m) (6). Þaðan til norðurs með háfjalli í svonefndri Flá og síðan með fyrrum sveitarfélagamörkum Skriðuhrepps og Arnarneshrepps allt þar til komið er beint austur af þeim stað, þar sem Þverá rennur í Þorvaldsdalsá (7). Þaðan er haldið beint til vesturs í upphafspunkt.

3.1.1.5 Möðruvallaafreft

Upphafspunktur er á fyrrum hornmarki milli Akrahrepps, Skriðuhrepps og Öxnadalshrepps fyrir botni Víkingsdals, norðan Grjótárdalsdraga (1). Þaðan er haldið með fyrrum mörkum Skriðuhrepps og Öxnadalshrepps til norðurs að merkjum Framlands á háfjallinu fyrir botnum Grjótárdals og Vatnsdals (2). Þaðan er háfjallinu fylgt til norðvesturs í fjallstopp sem merktur er 1160 m á dönsku herforingjaráðskortunum (3). Þaðan er haldið áfram til norðvesturs að fremstu upptökum Grjótár á vatnaskilum milli Grjótárdals og Víkingsdals þar sem nefndar eru Urðir (4). Þaðan er farvegi Grjótár fylgt þar til hún rennur í Hörgá (5). Þaðan er farið með Hörgá til vesturs að Hellunefi (6) og þaðan er línán dregin í Þórðarklöpp (7). Frá Þórðarklöpp er línán dregin beina stefnu í vatn það er stendur skammt norðvestan við Grænavatn (8). Þaðan er haldið í Litlukerlingu (1119 m) (9). Frá þeim stað er haldið til suðvesturs í norðanverðan Sandárhjúk (1283 m) (10). Þaðan er haldið til norðvesturs með vestanverðum jaðri Myrkárjökuls (jökullína hinn 1. júlí 1998) að sýslumörkum Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu (11). Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs að hornmarki milli fyrrum hreppamarka Akrahrepps, Hólahrepps og

Skriðuhrepps við Hjaltadalsjökul (12). Þaðan er fyrrum hreppamörkum Akrahrepps og Skriðuhrepps fylgt að upphafspunkti.

3.1.1.6 Bakkasel

Upphafspunktur er þar sem Grjótá fellur í Heiðará (1). Þaðan er Grjótá fylgt í Grjótárdalsdrög (2). Frá Grjótárdalsdrögum er línin dregin til suðausturs í Gilshnjúk þar sem hann er hæstur (3). Þaðan er háfjallinu fylgt til suðurs og síðan suðvesturs þar til komið er á móts við Hjallalandsskarð (4). Þaðan er línin dregin um Hjallalandsskarð í Lurkastein (5) og þaðan í Öxnadalsá (6). Þaðan er dalbotninum á Öxnadalsheiði fylgt til vesturs að upphafspunkti þar sem Grjótá fellur í Heiðará.

3.1.2 Möðruvellir II

Þess er krafist af hálfu íslenska ríkisins að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur ríkisins í þjóðlendu, skv. 5. gr. sbr. c-lið 7. gr. laga nr. 58/1998, að landi innan merkja Möðruvallaafréttar eins og þeim er lýst í landamerkjabréfi Möðruvalla, dags. 17. apríl 1884. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar- og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur því verið lýst yfir að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því ætti niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð eru til grundvallar um annað eignarland.

3.2 Kröfur Sveitarfélagsins Skagafjarðar vegna Stífluafréttar og Lágheiðar

Þess er krafist aðallega að viðurkenndur verði beinn eignarréttur aðila að öllu landi sem er innan neðangreindrar lýsingar, og að viðurkennt verði að heildarlandamerki landsvæðisins séu eins og merkjum er lýst hér að neðan:

„Upphafspunktur er á fjallsbrún Hreppendasúlna(1). Efstu fjallsbrúnum er síðan fylgt til suðurs að Hallskletti og línin dregin þaðan í efsta Drykkjarhól (2). Þaðan er línin dregin stystu leið í Fljótaá og ánni síðan fylgt til vesturs þar til komið er neðan við Stóruskriðu (3). Þaðan er línin dregin um miðja Stóruskriðu til fjallseggjar. Þaðan er háfjalli Móafellshyrnu fylgt til suðurs í Einstakafjall (4). Þaðan er haldið með sýslumörkum Eyjafjarðarsýslu í háfjalli til austurs um Hrafnabjörg og Sandskarð í punkt sunnan til í Hestfjalli. Þaðan er miðfjalli Hestfjalls fylgt rétt ofan við merkjavörðu (5). Línin er dregin þaðan í svonefnda Hlassverk utan við Súluþjallstind og í upphafspunkt við fjallsbrún Hreppendasúlna (1).“

Þess er krafist til vara að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo ólíklega að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.3 Kröfur eigenda Atlastaða vegna Hnjótafjalls og Kots vegna Vífilsstaða

3.3.1 Hnjótafjall

Þess er krafist aðallega að viðurkennt verði að eigendur Atlastaða eigi beinan eignarrétt að öllu landi sem tilheyrir jörðinni og að viðurkennt verði að heildarlandamerki landsvæðisins séu eins og merkjum er lýst í landamerkjabréfi fyrir Atlastaði sem útbúið var þann 15. maí 1884:

Með öðrum orðum er gerð krafa til þess að viðurkennt verði að allt landsvæði sem ríkið gerir kröfu til að sé þjóðlenda þ.e. milli upphafspunkts þar sem Skallá fellur í Svarfaðardalsá við suðvesturmerki Atlastaða (1). Þaðan er Skallá fylgt að sýslumörkum (upptök Skallár í Hákömbum á sýslumörkum) (2) og svo Svarfaðardalsár sem ræður merkjum við Kotsland upp til sýsluskila á Heljardalsheiði, sé háð beinum eignarrétti, og því beri að hafna þjóðlendukröfu ríkisins.

Til vara er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn einkaafnotaréttur aðila í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.3.2 Vífilsstaðir

Þess er krafist aðallega að viðurkennt verði að eigendur Kots eigi beinan eignarrétt að öllu landi sem tilheyrir jörðinni og að viðurkennt verði að heildarlandamerki landsvæðisins séu eins og merkjum er lýst í landamerkjabréfi fyrir Kot sem útbúið var þann 26. maí 1883:

Með öðrum orðum er gerð krafa til þess að viðurkennt verði að allt það landsvæði sem ríkið gerir kröfu til að sé þjóðlenda innan merkja jarðarinnar sé háð beinum eignarrétti, þ.e. milli upphafspunkts þar sem Skallá fellur í Svarfaðardalsá við suðvesturmerki Atlastaða (1). Þaðan er Svarfaðardalsá fylgt til fremstu upptaka á Heljardalsheiði og að suðvestan takmörkun milli Eyjafjarðarsýslu og Skagafjarðarsýslu, þ.e. sýslumörkum er fylgt til suðurs um Hákamba, um Heljardalsheiði í Heljarfjall sunnan Kotafjalls (3). Þaðan beint til norðurs í nyrstu hábungu Kotafjalls (4). Þaðan í upphafspunkt við Skallá (1).

Til vara er þess krafist að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur aðila í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.4 Kröfur Dalvíkurbyggðar vegna Skíðadalsafréttar

Þess er krafist aðallega að viðurkennt verði að eigandi Skíðadalsafréttar hafi beinan eignarrétt að öllu landi sem tilheyrir landsvæðinu og að viðurkennt verði að heildarlandamerki landsvæðisins séu eins og merkjum er lýst hér á eftir: „Upphafspunktur er þar sem Gljúfurá fellur í Skíðadalsá (1). Þaðan er haldið með Skíðadalsá þar til Stafná rennur í hana (2). Þaðan er Stafná fylgt til upptaka (Vesturárdalsfjall (1382 m)) (3). Þaðan til norðvesturs í Jökulhnjúk vestan Þverárjökuls (1189 m) (4). Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs, að fyrrum hreppsmörkum Skriðuhrepps við sunnanverðan Skíðadalsjökul (Leiðarhnjúkar 1312 m) (5). Þaðan er hreppamörkum fylgt til austurs að Gljúfurárjökli og síðan með suður- og austurmörkum jökulsins (eins og þau voru við setningu Þjóðlendulaga hinn 1. júlí 1998), í Gljúfurá (6) og með henni að upphafspunkti þar sem Gljúfurá fellur í Skíðadalsá.“

Þess er krafist til vara að viðurkenndur verði fullkominn afnotaréttur aðila í Þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo að einhver hluti landsins teljist Þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.5 Kröfur Arnarneshrepps og Dalvíkurbyggðar vegna Þorvaldsdals

Gerð er sú krafa að óbyggðanefnd viðurkenni beinan eignarrétt aðila á Þorvaldsdal innan þeirra merkja sem lýst er í framlögðu landamerkjabréfi auk annarra gagna, þ.e. allt land innan eftirtalinna merkja með vísan til tölusettra punkta á meðfylgjandi uppdrætti: „Ármót Þverár og Þorvaldsdalsár sunnan Kúgilssels (punktur 1). Þaðan er Þverá fylgt til upptaka í Sælufjalli (punktur 2). Þaðan er fyrrum hreppamörkum Skriðuhrepps og Svarfaðardalshrepps fylgt til suðurs í Dyngjuhnjúk (Dýjafjallshnúk) (punktur 3). Þaðan er Ytri-Tungudal, og síðar Úlfá, fylgt til austurs þar til Lambá fellur í hana (punktur 4). Þaðan er Ytri-Tunguá fylgt til suðausturs að þeim stað þar sem eyrar byrja (punktur 5). Þaðan er línan dregin um garð sem kemur úr fjallsröðinni sunnan í Fornhagaöxl og eftir fjallsröðinni upp á Fálkahaug í 904 m hæð (Punktur 6). Þaðan til norðurs með háfjalli í svonefndri Flá og síðan með fyrrum sveitarfélagamörkum Skriðuhrepps og Arnarneshrepps allt þar til komið er beint austur af ármótum Þverár og Þorvaldsdalsár (punktur 7). Þaðan er haldið beint vestur í punkt 1.“

Til vara er þess krafist að óbyggðanefnd viðurkenni fullkominn afnotarétt aðila að landi innan áðurlýstra merkja, sem kann að verða úrskurðað Þjóðlenda. Undir afnotarétt falli öll venjubundin afnot, að fornu og nýju, þ. á m. upprekstrar-, beitar-, og námuréttur ásamt veiði í vötnum.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.6 Kröfur Kirkjumálasjóðs til Möðruvallaafréttar vegna Möðruvalla I

Þess er krafist að viðurkennt verði að eigandi Möðruvalla I í Hörgárdal eigi beinan eignarrétt að öllu landi jarðarinnar, þ.m.t. því landi sem er innan landamerkjalyýsingar Möðruvallaafréttar eins og merkjum er lýst í landamerkjabréfi Möðruvalla, dags. 17. apríl 1884: „Upphafspunktur er á fyrrum hornmarki milli Akrahrepps, Skriðuhrepps og Öxnadalshrepps fyrir botni Víkingsdals, norðan Grjótárdalsdraga (1). Þaðan er haldið með fyrrum mörkum Skriðuhrepps og Öxnadalshrepps til norðurs að merkjum Framlands á háfjallinu fyrir botnum Grjótárdals og Vatnsdals (2). Þaðan er háfjallinu fylgt til norðvesturs í fjallstopp sem merktur er 1160 m á dönsku herforingjaráðskortunum (3). Þaðan er haldið áfram til norðvesturs að fremstu upptökum Grjótár á vatnaskilum milli Grjótárdals og Víkingsdals þar sem nefndar eru Urðir (4). Þaðan er farvegi Grjótár fylgt þar til hún rennur í Hörgá (5). Þaðan er farið með Hörgá til vesturs að Hellunefi (6) og þaðan er línan dregin í Þórðarklöpp (7). Frá Þórðarklöpp er línan dregin beina stefnu í vatn það er stendur skammt norðvestan við Grænavatn (8). Þaðan er haldið í Litlukerlingu (1119 m) (9). Frá þeim stað er haldið til suðvesturs í norðanverðan Sandárhjúk (1283 m) (10). Þaðan er haldið til norðvesturs með vestanverðum jaðri Myrkárjökuls (jökullína hinn 1. júlí 1998) að sýslumörkum Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu (11). Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs að hornmarki milli fyrrum hreppamarka Akrahrepps, Hólahrepps og Skriðuhrepps við Hjaltadalsjökul (12). Þaðan er fyrrum hreppamörkum Akrahrepps og Skriðuhrepps fylgt að upphafspunkti.“

Til vara er þess krafist að viðurkenndur verði einkaafnotaréttur hans í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, svokölluð afréttareign, fari svo að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

3.7 Kröfur Akrahrepps og Hörgárbyggðar vegna Bakkasels

Þess er krafist að viðurkenndur verði að beinn eignarréttur aðila að landsvæðinu og að viðurkennt verði að heildarlandamerki séu samkvæmt landamerkjabréfi Bakkasels sem útbúið var þann 28. mars 1889 og þinglýst 27. maí sama ár: „Að norðan Hjallendagil utan við Lurkastein og úr því til Yxnadalsár niður. Að austan ræður Yxnadalsá. Að vestan ræður Grjótá og Kaldbaksdalsá landamerkjum.“

Landeigendur líta svo á að í kröfugerðinni felist jafnframt krafa um fullkominn afnotarétt þeirra í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, fari svo að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi ríkisins samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar eða samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi.

4 GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1 Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-17 ásamt undirskjölum eða samtals 697 skjöl, auk 20 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2 Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fáiast um einstök álitæfni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til umfjöllunar. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum málsaðila og engar athugasemdir komið fram. Við samningu þess naut óbyggðanefnd ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar, starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna eða afla. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmonnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Pau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til greinargerða Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (undir yfirmúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3 Vettvangsferð

Óbyggðanefnd skoðaði vettvang málsins mánudaginn 31. ágúst 2009, í fylgd með lögmönnum og tilteknum málsaðilum. Staðkunnugir önnuðust leiðsögn. Jafnframt voru með í för fulltrúar frá Þjóðskjalasafni Íslands og starfsfólk óbyggðanefndar.

Ekið var frá Akureyri inn Hörgárdal í átt að Möðruvallaafreitt, að hellunefinu sem lýst er í landamerkjabréfi Flögusels frá 1884. Litið var til Þórðarklappar og Grjótárhjúks en sökum slæms skyggis sást ekki vel til kennileita. Farin var sama leið til baka og Ólafsfjarðarvegur (nr. 82) ekinn til norðurs að vegarslóða sem liggur til suðurs inn Þorvaldsdal. Þegar slóðanum sleppti var gengið að útsýnisstað en vegna slæms skyggis sást ekki til Fögruhlíðar eins og stefnt var að. Úr Þorvaldsdal var ekið inn að Koti í Svarfaðardal, þar sem Hnjótafjall og Vífilsstaðaland liggja. Kröfulína ríkisins liggur gegnt Koti, þar sem Skallá fellur í Svarfaðardalsá. Úr Svarfaðardal var ekið inn Skíðadal að Skíðadalsafreitt, en skyggni var slæmt. Loks var ekið til Siglufjarðar, þar sem ferðinni lauk.

4.4 Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins gáfu eftirtaldir skýrslur og svöruðu spurningum óbyggðanefndar og lögmanna: Þorsteinn Kristinn Björnsson, mættur fyrir hönd Dalvíkurbyggðar vegna Skíðadalsafreittar; Guðrún Edda Gunnarsdóttir, annar eigenda Atlastaða; Guðmundur Gunnlaugsson, bóndi á Göngustöðum; Magnús Þorsteinn Jónasson, eigandi Kots, og Ríkharður Jónsson, fyrrverandi sveitastjóri Holtshrepps, mættur vegna Lágheiðar.

Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins.

5 SAGA LANDSVÆÐA

Hér verða tekin til umfjöllunar eftirtalin landsvæði: Stífluafrétt og Lágheiði, Hnjótafjall (Atlastaðir) og Vífilsstaðir (Kot), Skíðadalsafrétt, Þorvaldsdalsafrétt, Möðruvallafrétt og loks Bakkasel.⁴

5.1 Stífluafrétt og Lágheiði

Í þeirri umfjöllun um Stífluafrétt og Lágheiði sem hér fer á eftir verður greint frá því sem elstu ritheimildir hafa að segja um landnám á svæðinu, raktar heimildir um nýtingu, réttindi og afmörkun og gerð grein fyrir aðliggjandi og tengdum landsvæðum. Tímaröð er fylgt að mestu.

5.1.1 Landnám

Um landnám á svæðinu vitnar *Landnáma* svo:

Þórðr knappr hét maðr syngskr, son Bjarnar at Haugi, annarr hét Nafar-Helgi; þeir fóru samskipa til Íslands ok kómu við Haganes. Þórðr nam land upp frá Stíflu til Tunguár ok bjó á Knappsstodum; [...] Nafar-Helgi nam land fyrir austan upp frá Haganesi til Flókadalsár fyrir neðan Barð ok upp til Tunguár ok bjó á Grindli; [...].⁵

5.1.2 Nýting, réttindi og afmörkun

Í ráðsmannsreikningum Hóla í Hjaltadal frá 1387 má sjá að Hólamenn ráku fé sitt m.a. á Lágheiði. Þar kemur eftirfarandi fram:

a laghæidi xvij kuigur tuæuetrar. iij uetrgamlar. gradungr ok iiij vxar tuæuetrir.⁶

Þeir séra Jón Pálsson og Þorvaldur Jónsson áttu með sér jarðakaup 23. apríl 1454 en þar seldi séra Jón Þorvaldi Reyki. Í kaupbréfinu eru tilgreind eftirfarandi landamerki á milli Kallsstaða og Reykja og einnig getið um Lágheiði:

eit liækiargil er geingr or fiallinu ofan ath hol þe(i)m er stendur hia heygardinum a reykium ok retsyne ofan med skurdi þeim er geingr i ana savdadalsa. tvngvna alla vt ath armottvm ok halfa lagheide ok saudadal allan ok hiallan allan vt ath læk þeim er fyr var nefndr ok allan ilifsdal.⁷

Halldór nokkur Hjálmarsson (1745-1805) varð konrektor að Hólum 1773 og starfaði við skólann þar til skólinn var lagður niður árið 1802. Varðveist hefur uppskrift Halldórs, sem er talin frá því um 1802, á kaup-, máldaga- og

⁴ Þessi kafli er byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, sjá skal nr. 13. Umfjöllun um heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins hefur verið stytt eða felld út.

⁵ *Íslendingabók Landnámaabók*, Íslensk fornrit I, í útgáfu Jakobs Benediktssonar, Reykjavík, 1968, bls. 243. Sjá skrá yfir hliðsjónarskjöl málsins.

⁶ Skjal nr. 2(127).

⁷ Skjal nr. 2(161).

landamerkjabréfi um Tungu í Fljótum frá árinu 1506. Aftan við það bréf hafði Guðbrandur biskup Þorláksson skrifað athugasemd sem er dagsett 15. júlí 1608. Halldór hefur hins vegar skrifað eftirfarandi athugasemd við bréfið:

Um Tungu í Fljótum epter gömlu Blade og rifnu. með eiginhandar uppáskrift biskups Guðbrands. ä eg það sialfr. og set það her inn sem eg fæ lesid. til að varna þess undergangi.⁸

Fram kemur að innihald umrædds bréf hafi verið skráð 1508 þegar Narfi Ingimundarson seldi Tungu í Fljótum. Þar segir ennfremur:

Item sagde Narfe jorden Túnga ætte allan halfan Hvarfsdal fyrir vestan fram að Möagile. þaðan og fram j gieg. og være þangat vanaligr lamba Regxtur vr Fljótum. að Reykiarhóle fyrir austan fram. Enn að Brecku fyrir vestan fram. Og veniuligr Lambatollur af öllum þeim Bæium er frammar standa. lamb edur v alner af tug hvörium. Enn Tungumenn skylldu halda vpp adalRiett fyrir heimann Kleyfar. og äminna Bændur. að bæta að sijnum hiaRiettum. edur ábyrgiast alla mysdrætte vid eigendur.

Item sagde Narffe. að jorden Tunga ætte allan halfan Galltardal. fram vnder jökul. og land jtolulaust vt j Heliargil. fyrir vtan Þorgauss stade. vtan jordin Gautastader ætte þangat torfskurd arliga. tuenna xij fedminga að torbvelle. Og jordin Þorgauss stader ætte sláttuteig vikuverck ä ytra Tungunes. garda áá millum. og Regstur j annat mal aa Tungudal. ä sumartijma fyrir malnytu.⁹

Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* árið 1709 segir svo um selför Barðs á Lágheiði:

Selför hefur staðurinn [þ.e. Barð] til forna brúkað á Lágheiði, sem liggur fram frá Eystri Fljótum, í það pláts sem heitir Blákápureitur. Þetta ítak hefur ekki brúkast í manna minni.¹⁰

Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* árið 1709 segir meðal annars svo um jörðina Sléttu:

Afrjett brúkar þessi jörð, so sem aðrar í Austurfljótum, í Fljóta afrjett þar sem heitir Hvarfsdalur, og liggur fram frá Móafelli og Þrasastöðum, fyrir lömb sín, en annað afrjettarfje er ekki venja að þangað sje rekið, og öldungis tollfrí hefur þessi lamba upprekstur brúkast um lánagan aldur, og eru þessi lömb rjettuð í Túngulandi og gelst ekkert fyrir.¹¹

Um afrétt fjölda annarra jarða á svæðinu¹² er alls staðar sagt „ut supra“ (þ.e. „eins og að framan greinir“). Jörðin Tunga í Stíflu og hjáleigur hennar nýttu þó ekki

⁸ Skjal nr. 2(171).

⁹ Skjal nr. 2(171).

¹⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX*, Kaupmannahöfn, 1986, bls. 303.

¹¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX*, bls. 310-311.

¹² Sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX*, bls. 312, 313, 314, 315, 316, 320 og áfram.

Stífluafrétt á þeim tíma svo sem sjá má í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* árið 1709:

Afrjett brúkar þessi jörð öngva [þ.e. Tunga], og gengur peningur í heimalöndum.¹³

Í brauðalýsingu séra Guðmundar Sigurðssonar á Barði, frá 25. júlí 1782, er greint frá afrétt á Lágheiði og með fylgir óársett lögfesta kirkjunnar:

Þessa Prestakalls Dyrleika veit Eg af Eingu slúttast kunna ódrú, enn árlega Heimtudum og útlógdum Tugthüss Tolle, 16 þ. ad það skule vera 40 Hundrud. Hafande: Tün 25 Daga slätt; Eingiatak nög ad vijdättu, enn lakara ad giædum: Dal Eirn lýtinn til Fiallhaga og Büsmala beitar ä Sumur; AfRettar Reite Tvo er sagt Prestakalled Eige og Selstödur, annann i Flökadal afRett enn Annann ä Läguheide, sem bæde eru og hafa vered halldner þess Eign, þött þvj sieu til næsta þvj Eingra Nota Annara, enn Frij Gielfiär og lamba JReksturs og gaungu ä Sumrum. [...] Smä Hölm mióg so lijtenn i Hölms Vatne; samt Silungs Veide i þvj, og lijka i [strikað yfir, Miklavatne] FlökaDals Vatne;

[...]

Selstöðurnar kunna nu ecke ad benýttast, saker längt ä Sumur framm oftast nær äliggiande Sniöfanna, og þess vegna seins grödurs, Eru og lijka Erfidar og Fiärlægt liggjande.

[...]

Jeg N.N. Prestur til Bards og Hollts Kyrkna Safnada i Fliootum, Lögfeste hier i Dag fyrrer manntalsþijngs Rettenum ad Hollte, mitt af hanns Kongl: Majestet mier Allra Nädugast veitt Beneficium, Bardsstad i Fliötum, med öllum þeim gögnum og giædum, Hlutum og Hlunnendum, sem greindu Beneficio filgia, filgia eiga og filgt hafa ad Fornu og Niju, effter Confirmerudum kyrkiunnar Mäldögum, og nü umm næstlidenn mejr enn 100 är giördum 8 Lögfestum. [...] Item Selstödur þessa Beneficii, Bards kyrkiu Reit J Flökadals afRett, og BlaakäpuReit ä Läguheide, til Jtstu landamerkia [...]¹⁴

Í *Sýslu- og sóknalýsingum Eyjafjarðarsýslu* segir svo um afrétt á Lágheiði:

Afrétt frambæjanna er í almenningnum á Lágheiði á Hreppendsárdal, Húngilsdal, Skeggjabrekku-, Ár- og Fossdal. Líka ganga lömb eftir fráfarur út í Brimnesmúla. Þetta eru allt heimalönd nema Lágheiði, og skiptast bæir sveitarinnar, sem næstir eru, að reka á þessa dali.¹⁵

Í *Sýslu- og sóknalýsingum Skagafjarðarsýslu* segir svo um selstöður í Stíflu:

¹³ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* IX, bls. 317.

¹⁴ Skjal nr. 2(241) a-b.

¹⁵ *Sýslu- og sóknalýsingar Eyjafjarðarsýslu 1839-1854*, Akureyri, 1972, bls. 61.

Engir bæir í Stíflu eiga selstöður, en nú [árið 1840] eru brúkaðar, en seljatóftir gamlar mjög sjást í afréttinni. Eru þar nefnd Knappstaða- og Lundssel, en hvenær þær selstöður eru niður lagðar vita menn ógjörla.

Nú eru Lágheiði að vestanverðu með Klaufabrekknadalnum og Hvarfdalur afréttarlönd almennings, brúkuð af flestum Stíflu- og Austur-Fljótsmönnum, en réttirnar, er nefnast Stífluréttir, standa á sléttum grundum austan undir Hamarshyrnu, vestanverðu við Stífluá, skammt fyrir sunnan Hamar.¹⁶

Í *Sýslu- og sóknalýsingum Skagafjarðarsýslu* segir ennfremur um afréttir í Barðsprestakalli:

Afréttir. Afréttarland (almenningur) er fram af Flókadalnum; þangað er rekið geldfé úr allri Barðssókn og það fé réttað í svonefndri Flókadalsafrétt fyrir sunnan Illugastaðakot. Flestir úr Holtssókn reka geldfé sitt á svonefnda Stífluafrétt, sem lýst verður með Knappstaðasókn; fáeinir líka á áðurnefndan Holtsdal, hvert fé réttað er í Holti; á Almenninga er rekið frá Hraunum og Hríthúsum og fé það réttað á Hraunum.¹⁷

Í jarðamatinu 1849 kemur fram það álit matsmanna, frá 7. ágúst sama ár, að „sveitin“ eigi almenning á Lágheiði. Af samhengi og staðsetningu þessa texta má sjá að sú „sveit“ sem um er rætt er Þóroddsstaðahreppur og þar með talinn Ólafsfjörður. Í jarðamatinu segir orðrétt:

Sveit þessi álitst að eiga almenning á Lágheiði, og og[svo] er þangað rekið frá þeim jörðum, er ekki hafa upprekstrarland í sínu landi.¹⁸

„Landamerkjalyking á milli Ólafsfjarðar og Stífluafréttarlanda“ var útbúin 6. september 1885 og hljóðar hún svo:

Á Lágheiði eru fjórar vörður, og ræður lína sú, er þær vísa, merkjum til fjalls báðu megin. Ennfremur undirgengst hreppsnefnd Fljótahrepps, að láta ganga austur heiðina eins hjer eptir og hingað til gjört hefir verið.¹⁹

Hreppsnefndarmenn Holtshrepps í Skagafjarðarsýslu þeir Björn Þorleifsson, Sigurður Halldórsson, Rögnvaldur Þorleifsson og Hermann Þorsteinsson skrifuðu undir landamerkjabréfið. Þá voru þeir Páll Halldórsson, Jakob Ingimundarson, Jakob Þorkelsson og Jón Jóhannesson samþykkir landamerkjabréfinu að því er virðist fyrir hönd Ólafsfirðinga (Þóroddsstaðahrepps).

Á manntalsþingi að Þóroddsstöðum í Ólafsfirði, 12. júlí 1886, voru þinglesin landamerki afréttarlandsins Lágheiði á milli Stíflu og Ólafsfjarðar og mótmælti þeim enginn.²⁰

¹⁶ *Sýslu- og sóknalýsingar Skagafjarðarsýslu 1839-1873*, Akureyri, 1950, bls. 183.

¹⁷ *Sýslu- og sóknalýsingar Skagafjarðarsýslu 1839-1873*, bls. 173.

¹⁸ Skjal nr. 2(311).

¹⁹ Skjal nr. 2(58).

²⁰ Skjal nr. 2(351). Stífluafrétt. Eyj. IV. B. (db.gr.nr 735).

„Landamerkjaskrá fyrir Stýfluafrijettarlandi“ er dagsett 2. júní árið 1886 og þinglesið samdægurs. Það er svohljóðandi:

Milli Stýflu og Ólafsfjarðar afrijettarlanda á Lágheiði eru settar 4 markvörður þvert yfir heiðina og ræður lína sú, sem þær vísa merkjum til fjallseggja báðu megin, einnig undirkastar hreppsnefnd Holtshrepps sig að láta framvegis ganga austur heiðina eins og þeir hafa gjört.²¹

Þetta var samþykkt af Þorkeli Dagssyni, Páli Halldórssyni, Jakobi Ingimundarsyni, Jakobi Þorkelssyni og Jóni Jóhannessyni hreppsnefndarmönnum í Þóroddsstaðahreppi (þ.e. Ólafsfjarðarmegin).

Ennfremur kemur fram:

Milli Stýfluafrijettarlands og heimalands á Þrasastöðum eru merki úr efsta Drykkjarhól beina stefnu uppí hall-klett, en Fljótaá ræður merkjum að neðan. Og ennfremur milli sömu afrijettar og Móafells eru merki eptir miðri Stóruskriðu ofaní Fljótaá, áin ræður merkjum að neðan en fjallseggjar að ofan.²²

Þetta var samþykkt af Bergi Jónssyni eiganda Þrasastaða, Árna Þorleifssyni umráðamanni Móafells, og þeim Rögnvaldi Þorleifssyni, Birni Halldórssyni, Sigurði Halldórssyni og Hermanni Þorsteinssyni, hreppsnefndarmönnum í Holtshreppi.

Ekki er fjallað um afrétt á Lágheiði í fasteignamati 1916-1918 en þar kemur eftirfarandi fram í lýsingu Hrauna er varðar Stýfluafrétt:

Jörðin á rétt til uppreksturs í Stýfluafrétt en notar sitt eigið land.²³

Í sömu heimild segir um rétt Stórahólts í Stýfluafrétt:

Jörðin hefir rétt til upprekstur á Stýfluafrétt, en á þess utan sérstakt upprekstrarland, nægilegt fyrir sig.²⁴

Og um rétt Helgustaða segir:

Jörðin hefir rétt til upprekstrar á „Holtsdal“.²⁵

Þá kemur eftirfarandi fram um Þrasastaði, er tengist Stýfluafrétt:

Smalamennska erfið, því landið liggur að Stýfluafrétt.²⁶

Ennfremur segir um Langhús:

Jörðin á tiltölu til sérstaks upprekstrarlands (á Brunnárdal sameiginl. við Barð).²⁷

Loks segir um Dæli segir í sömu heimild:

²¹ Skjal nr. 2(71).

²² Skjal nr. 2(71).

²³ Skjal nr. 2(309).

²⁴ Skjal nr. 2(310).

²⁵ Skjal nr. 2(310).

²⁶ Skjal nr. 2(95).

²⁷ Skjal nr. 2(306).

Jörðin á tiltölu til uppreksturs á Brunnárdal.²⁸

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í „almenningum“ frá 27. september beri þeim að skila skýrslu við fyrsta tækifæri um svæði í sýslum þeirra sem teljast vera „almenningar“ og um „afréttarlönd“ sem ekki sannanlega hafa tilheyrt eða tilheyri nú nokkru lögbýli.²⁹

Sýslumaðurinn í Eyjafjarðarsýslu svaraði bréfi Stjórnarráðsins 27. september 1920. Þar kemur m.a. fram að hann sendi með útdrátt úr landamerkjabók varðandi afréttarlönd milli Ólafsfjarðar og Stíflu í Skagafirði.³⁰ Um er að ræða landamerkjalyfingu Þóroddsstaðahrepps á milli Ólafsfjarðar- og Stífluafréttarlands sem var útbúin 6. september 1885 og fjallað var um hér að framan.³¹

Lágheiði og Stífluafrétt eru nú nýttar til sumarbeitar fyrir búfé að því er fram kom við skýrslutökur í máli þessu fyrir óbyggðanefnd.

5.1.3 Aðliggjandi og tengd svæði

Hér verður fjallað um jarðir sem tengjast ágreiningssvæðinu vegna legu sinnar eða réttinda. Um er að ræða jarðirnar Sandá, Göngustaði, Göngustaðakot, Klaufabrekkur, Reyki í Ólafsfirði, Hreppendaá, Þrasastaði og Móafell. Áhersla er lögð á að gera grein fyrir heimildum um réttindi þessara jarða og landamerki þeirra. Um jarðirnar Atlastaði og Þorsteinsstaði er fjallað annar staðar í úrskurði þessum og vísast þangað.

5.1.3.1 Atlastaðir

Sjá kafla 5.2.3.3.

5.1.3.2 Þorsteinsstaðir

Sjá kafla 5.2.3.4.

5.1.3.3 Sandá

Elsta þekkt heimildin um landamerki Sandár er landamerkjabréf frá árinu 1884. Landamerkjabréf Sandár var útbúið 20. maí 1884 og þinglesið samdægurs. Það hljóðar svo:

Að sunnan móts við Þorsteinsstaði ræður garður merkjum frá Svarfaðardalsá upp utan Merkisholt, svo út og upp Migjið, en þegar til hlíðarinnar kemur hverfur hann eru því merki haldin rjett í sömu sömu stefnu við stein uppá svo kallaðri Dýadalsbrún í beinni línu á stóran stein á Grænhól. Að norðan móts við Göngustaði eru merki rjett sjónhending frá Svarfaðardals á uppí garðbrot

²⁸ Skjal nr. 2(306).

²⁹ Skjal nr. 2(255).

³⁰ Skjal nr. 2(256).

³¹ Skjal nr. 2(262).

gegn Sandártúni þaðan í Sandárgil. Síðan ræður Sandáin merkjum til fremstu vatna upptaka.³²

Sveinn Sveinsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Stefáni Arngrímssyni vegna Þorsteinsstaða og Sigurhirti Jóhannessyni vegna Göngustaða.

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal, 4. júní 1885, voru upplesin landamerki Sandár. Þeim var ekki mótmælt.³³

5.1.3.4 Göngustaðir

Landamerkjabréf fyrir Göngustöðum var útbúið 12. maí 1884 og hljómar svo:

Eru talin að vera að sunnan bein sjónhending frá Svarfaðardalsá upp í garðbrot gegnt Sandártúni, þaðan beint í Sandár gil, síðan ræður Sandáin merkjum til fremstu vatna upptaka. – Að norðan móts við Göngustaðakot frá uppsettum steini á þúfu – við Dalsá – utan og neðan til við Merkistöpt, og svo beint eptir uppsettum steinamerkjum uppí gula dýið, sem kemur undan Litlahamri fyrir utan Einhamar.³⁴

Sigurhjörtur Jóhannesson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Birni Sigurðssyni vegna Göngustaðakots og Sveini Sveinssyni vegna Sandár.

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal, 4. júní 1885, voru upplesin landamerki jarðanna Göngustaða og Göngustaðakots, sem og fleiri jarða og var þeim ekki mótmælt.³⁵

5.1.3.5 Göngustaðakot

Landamerkjabréf fyrir Göngustaðakot var útbúið 10. maí 1884:

Eru að sunnan móts við Göngustaði frá steini sem stendur í þúfu skamt fyrir utan merkistöpt, sem er niður við Svarfaðardalsá. Síðan ráða uppreist steinamerki stefnu á Guladýið, sem fellur undan Litlahamri, sem er rjett fyrir utan Einhamar og þaðan rjettlínis á fjall upp. – Að norðan móts við Klaufabrekkur ræður garður merkjum, sem byrjar við Dalsá, rjett á móti hinni fornu Skeiðsrjett. Garður þessi er glöggur fyrst uppeptir, en hverfur með öllu, ræður þá bein stefna í Lambárgil og Lambáin síðan til fremstu vatna upptaka.³⁶

Björn Sigurðsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Sigurhirti Jóhannessyni vegna Göngustaða og J. Halldórssyni vegna Klaufabrekkna.

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal, 4. júní 1885, voru upplesin landamerki Göngustaðakots og mótmælti þeim enginn.³⁷

³² Skjal nr. 2(60) a-b.

³³ Skjal nr. 2(351). Sandá. Eyj. IV. B.31. (db.gr.nr. 1179).

³⁴ Skjal nr. 2(61) a-b.

³⁵ Skjal nr. 2(351). Göngustaðir. Eyj. IV. B.31. (db.gr.nr. 1179).

³⁶ Skjal nr. 2(62)a-b.

³⁷ Skjal nr. 2(351). Göngustaðakot. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1179).

5.1.3.6 Klaufabrekkur

Landamerkjabréf fyrir Klaufabrekkur var útbúið 1. júní 1885 og hljóðar svo:

Að sunnan til móts við Göngustaðakot ræður merkigarður frá Svarfaðardalsá upp nesið rjett á móti hinni fornu Skeiðrjett, efst úr garðinum bein lína í Lambárgil, er ræður á fjall upp.

Að norðan til móts við Kaufabrekkukot ræður bein lína frá Svarfaðardalsá, sett merkisteinum upp nesið að Lambá, en fyrir ofan hann ræður merkigarður á fjall upp.³⁸

Jón Halldórsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Birni Sigurðssyni sem handsalaði fyrir Göngustaðakot og J. Halldórssyni vegna Klaufabrekkukots.

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal, 4. júní 1885, voru upplesin landamerki jarðarinnar Klaufabrekkna og var þeim ekki mótmælt.³⁹

Landamerkjabréf fyrir Klaufabrekkukot var útbúið 1. júní 1885 og hljóðar svo:

Að sunnan til móts við Klaufabrekkur ræður merkjum bein lína frá Svarfaðardalsá sett steinsmerki upp nesið að Lambá, en fyrir ofan hana ræður merkigarður á fjall upp.

Að neðan ræður merkjum Stóri lækurinn, að fornu nefndur Skeggroflækur, frá Svarfaðardalsá og á fjall upp.⁴⁰

Jón Halldórsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Jóni Halldórssyni vegna Klaufabrekkukots og Hallgrími Hallgrímssyni vegna Auðna.

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal, 4. júní 1885, voru upplesin landamerki jarðarinnar Klaufabrekkukots og var þeim ekki mótmælt.⁴¹

Fram kemur í fasteignamati 1916-1918 að landamerki Klaufabrekkna séu þinglesin, dagsett 1. júní 1885.⁴²

5.1.3.7 Reykir í Ólafsfirði

Jón prestur Pálsson seldi Þorvaldi Jónssyni Reyki með bréfi gerðu 23. apríl 1454. Í kaupbréfinu eru eftirfarandi landamerki tilgreind:

erv þessi landamerki i mille kallzstada ok reykia. eit liækiargil er geingr or fiallinu ofan ath hol þe(i)m er stendur hia heygardinum a reykium ok retsyne ofan med skurdi þeim er geingr i ana savdadalsa. tvngvna alla vt ath armottvm ok halfa lagheide ok saudadal allan og hi allan allan vt ath læk þeim er fyr var nefndr ok allan ilifsdal.⁴³

³⁸ Skjal nr. 2(63) a-b.

³⁹ Skjal nr. 2(351). Klaufabrekkur. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1179).

⁴⁰ Skjal nr. 2(304).

⁴¹ Skjal nr. 2(351). Klaufabrekkur. Eyj. IV. B.31. (db.gr.nr. 1179).

⁴² Skjal nr. 2(94).

⁴³ Skjal nr. 2(161).

Í brauðalýsingu séra Jóns Jónssonar á Kvíabekk dagsettri 5. ágúst 1782 stendur:

Jarda-Bók Edur Specification yfir allar bygdar Jarðir (í manna minne) giórd yfir allar Lendur í Olafsfyrdi þann 24. Febr. 1773 á Kvíabeck.

[...]

10° Reykir 20 hndr. Landsk. 1 hndr. – kúgl. 1 og 4 ær, fodrar 3 kýr, 30 ær, 2 Hesta, tor<f>ristulítill. Dalur til Sumarþeitar. LandaM. ad Sunnann Skinfaxalækur. Grasetekja.⁴⁴

Í jarðamatinu 1849 stendur um Reyki:

Reykir 20 hndr. [...]

Upprekstarland fyrir 150 fjár af öðrum. Grasetekja sémileg [...]⁴⁵

Í *Sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu* kemur eftirfarandi fram um Reyki, dagsett 30. nóvember 1839:

Reykir, 20 hndr., svo nefndir af sírjúkandi fossi í Reykjadalssánni, ofan undan Reykjaheiðarveginum. Væn útigangs- og sémileg heyskaparjörð í góðu ári. Undir hana liggur Reykjakot með slægu vallarformi, líka dalurinn, sem góður er til þeitar fyrir búsmala á sumrum, og landspartur ekki lítill fram að Þvergili á Lágheiði, þá almenningurinn við tekur að austanverðu, og er þetta einhver sú landrýmsta jörð hér í sveit [þ.e. Kvíabekkjarsókn].⁴⁶

Landamerkjabréf fyrir Reyki var útbúið 1. júlí 1886 og hljóðar svo:

Að norðan ræður merkjum gil það, er nefnist Ytra-Þrætutungugil, og liggur það beina leið að ofan frá fjallsbrún og ofan undir sljettlendi og þar tekin stefna úr gilinu og beint ofaní móhorn eða vörðu, er stendur fram við Fjarðará, rjett utanvið áðurgreint móahorn.

Að austan ræður merkjum fjallgarður. Að sunnan ræður merkjum á Láheiði þvergil, sem kallað er, og liggur það úr fjalli að ofan, og niður að Ólafsfjarðará. Einnig fylgir jörðunni dalur, sem nefnist Reykjadalur bæði að austan og vestan. Að vestan ræður merkjum Ólafsfjarðará.⁴⁷

Jón Jónsson og Sigfús Dagsson skrifuðu undir landamerkjabréfið en ekki kemur fram fyrir hönd hverra né hvaða jarða. Landamerkjabréfið var einnig samþykkt af hreppsnefnd Þóroddsstaðahrepps.

Á manntalsþingi að Þóroddstöðum í Ólafsfirði, 12. júlí 1886, voru þinglesin landamerki Reykja.⁴⁸

⁴⁴ Skjal nr. 2(242) a-b.

⁴⁵ Skjal nr. 2(86).

⁴⁶ *Sýslu- og sóknarlýsingar Eyjafjarðarsýslu 1839-1854*, Akureyri, 1972, bls. 59, 66.

⁴⁷ Skjal nr. 2(66) a-b.

⁴⁸ Skjal nr. 2(351). Reykir. Eyj. IV. B. 30. (db.gr.nr. 735).

Fram kemur í fasteignamati 1916-1918 að jörðin Reykir eigi upprekstrarland sem sé ekki nýtt.⁴⁹

5.1.3.8 Hreppendaá

Í brauðalýsingu séra Jóns Jónssonar á Kvíabekk dagsettri 5. ágúst 1782 kemur m.a. eftirfarandi fram:

Jarda-Bók Edur Specification yfir allar bygdar Jarðir (í manna minne) giórd yfir allar Lendur í Olafsfyrdi þann 24. Febr. 1773 á Kvíabeck.

[...]

11° Hreppendsá 10 hndr. Landsk. 60 al. Kúgl. 1, fódrar kú, lítid betur í góðu Are, ær 30 tor<f>rista einginn. HrýsRif, Grasetkia, Utgangur nockur, Dalur til Sumarhaga, LandaMerki ad Sunnann ÞverGil, Nordann Einbúi.⁵⁰

Í jarðamatinu 1849 kemur fram að jörðin Hreppendaá hafi nokkra grasetkju og hafi heiðarland til upprekstrar fyrir sig.⁵¹

Landamerkjabréf Hreppendaár er ódagsett en var þinglesið 15. júní 1894.

Að sunnan ræður merkjum hól sem kallaður er Dýrhóll, og liggja merkin í beinni línu frá hólnum til fjalls uppí svokallaða Hlasskverk utan til við Súluþjalls tind, eins liggja merkin frá áður nefndum hól ofan í árgil sem er rjett austan til við hólinn. Að vestan ræður merkjum fjalls-egg alla leið, sem beygist í bugðu fyrir dal þann, sem kallaður er Hreppendsárdalur, og tilheyrir hann allur jörðinni. Að utan (neðan) ræður merkjum lækur, sem kallað-ur er merkislækur, og hefur hann upptök sín í fjallshlíðinni, og rennur ofan utanundir svo nefndu Brúnsholti og beina línu fyrir utan stóran hól sem kallaður er Einbúi, þá beygist lækurinn til norðurs, enn sjest móta fyrir garði, sem liggur beint úr bugðinni á læknum og í grasdrag, sem liggur ofan að Fjarðaánni. – Að austan ræður merkjum alla leið á sú, er kemur framan af Lágheiði, og aðgreinir austari og vestari hluta fjarðarins og kölluð er Ólafsfjarðará.⁵²

Eigendur Hreppendaár, þeir Þorlákur Einarsson og Bjarni Einarsson, skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af (séra) Emil (Guðmundi) Guðmundssyni landsdrottni Bakka (jafnframt prestur á Kvíabekk 1892-1906) og Á. Guðmundssyni fyrir hönd hreppnefndarinnar í Þóroddsstaðahreppi.

5.1.3.9 Þrasastaðir

Jörðin Þrasastaðir var 16 hundraða jörð árið 1709, í eigu Hólastóls, samkvæmt *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. Um afrétt segir "afrjett ut supra".⁵³ En

⁴⁹ Skjal nr. 2(94).

⁵⁰ Skjal nr. 2(242) a-b.

⁵¹ Skjal nr. 2(86).

⁵² Skjal nr. 2(67).

⁵³ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* IX, bls. 320-321.

getið er um þau afréttarnot við bæinn Sléttu, sem lítur út fyrir að gilda um flestar jarðir á þessu svæði:

Afrjett brúkar þessi jörð, so sem aðrar í Austurfljótum, í Fljóta afrjett þar sem heitir Hvarfsdalur, og liggur fram frá Móafelli og Þrasastöðum, fyrir lömb sín.⁵⁴

Áfram segir við Þrasastaði í jarðabókinni árið 1709:

Átroðning líður þessi jörð sem segir um Móafell, því þær liggja báðar við afrjettina.⁵⁵

Landamerkjabréf Þrasastaða var útbúið 28. maí 1886 og þinglesið 2. júní sama ár. Það hljóðar svo:

Milli Þrasastaða og afrjettarlands eru merki úr efsta drikkjarhól beina stefnu uppí hall-klett. Og milli sömu jarðar og Móafells ræður merkjum gamall árfarvegur og frá því hann sjest ekki lengur, beina stefnu á árósi, í þeirri leið settar 4 markvörður. Og ennfremur milli sömu jarðar og Depla ræður merkjum gamall merkjarður, sem liggur frá svonefndu rjettarvaði til grundarhöfða og þaðan beina stefnu á efri Hraunhól, á þeirri leið settar 2 markvörður og þaðan beina sjónhending til fjallseggjar eptir því sem merki vísa að neðan.⁵⁶

Bergur Jónsson eigandi og umráðamaður Þrasastaða skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Árna Þorleifssyni umráðamanni Móafells (sem hefur þá líklega verið að skrifa undir vegna afréttarins), Bessa Steinssyni eiganda Depla, og Sigurði Halldórssyni og Hermanni Þorsteinssyni (hreppsnefndarmönnum í Holtshreppi).

5.1.3.10 Móafell

Jörðin Móafell var 10 hundraða jörð árið 1709 þegar *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* var tekin. Hún hefur afréttarnot eins og aðrar jarðir á svæðinu á Fljótaafrétt.⁵⁷

Landamerkjaskrá Móafells var útbúin 14. maí 1886 og henni var þinglýst 2. júní sama ár. Hún hljóðar svo:

Milli Móafells og Stífluafrijetta eru merki eptir miðri stóruskriðu frá fjallsegg til ár. Og milli Móafells og Þrasastaða er gamall árfarvegur og frá því hann sjest ekki lengur, beina stefnu á árósi, á þeirri leið settar 4 markvörður, milli sömu jarðar og Hamars eru merki í Galtará fram úr Móafellsdalsbotni ofaní Fljótaá og ræður Fljóta merkjum að neðan.⁵⁸

⁵⁴ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* IX, bls. 310.

⁵⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* IX, bls. 321.

⁵⁶ Skjal nr. 2(68) a-b.

⁵⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* IX, bls. 321.

⁵⁸ Skjal nr. 2(70) a-b.

A. Þorleifsson umráðamaður Móafells skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Bergi Jónssyni eiganda Þrasastaða, Jóni Þorvaldssyni eiganda Hamars og hreppsnefndarmönnum Hermanni Þorsteinssyni og Sigurði Halldórssyni (í Holtshreppi en þeir Hermann og Sigurður hafa líklega skrifað undir vegna afréttarins).

5.2 Hnjótafjall (Atlastaðir) og Vífilsstaðir (Kot)

Í þeirri umfjöllun um Hnjótafjall og Vífilsstaði sem hér fer á eftir verður greint frá því sem elstu ritheimildir hafa að segja um landnám á svæðinu, raktar heimildir um nýtingu, réttindi og afmörkun og gerð grein fyrir aðliggjandi og tengdum landsvæðum. Tímaröð er fylgt að mestu.

5.2.1 Landnám

Í *Landnámu* segir að Þorsteinn „svarfaðr“ sonur Rauðs ruggu í Naumudal hafi numið Svarfaðardal að ráði Helga hins magra.⁵⁹ *Landnáma* getur ekki um landnám einstakra jarða í Svarfaðardal.

5.2.2 Nýting, réttindi og afmörkun

Elsta dæmið sem fundist hefur í heimildum á Þjóðskjalasafni Íslands um „Hnjótaafrétt“ er í landamerkjabréfi fyrir Urðum árið 1884.⁶⁰ Venjulega er landsvæðið nefnt Hnjótar eða Hnjótafjall þegar þess er getið í heimildum. Í landamerkjabréfi fyrir Atlastöðum árið 1884 er svæðið einfaldlega kallað afréttarlandið Hnjótar.⁶¹ Vífilsstaðafjalls er fyrst getið í jarðamatinu 1804 þar sem það er nefnt afrétt Hólastaðar, aðliggjandi Koti.⁶² Að því er varðar heimildir um Kot og tengsl þeirrar jarðar við Vífilsstaði vísast til kafla 5.2.3.2.

Af bréfabók Guðbrands biskups á Hólum má sjá að Hnjótar hafa verið eign Urðakirkju á 16. öld og að Hnjótafjall er metið til 10 hundraða eða meira árið 1595. Í bréfabókinni segir svo:

Item Hniotafjall allt fyrir framan Skallaa x^c land. eda meir. torfreitur j
Klaufab[reku] jörd. og reitur fyrir handan ä. Þetta ä nu kirkian ä Vrðum
allt.⁶³

Í vísitasíum, máldögum og bréfum biskupa frá 16., 17. og 18. öld, er minnst á reit fyrir framan Skallárdalsá í eigu Urða. Það má slá því föstu að reitur þessi hafi verið og sé í næsta nágrenni við Hnjótafjall en ekki verður reiturinn staðsettur nákvæmlega með sömu heimildum. Þorlákur biskup Skúlason byggir Nikulási

⁵⁹ *Íslendingabók Landnámabók*, Íslensk fornrit I, bls. 250-252.

⁶⁰ Sjá umfjöllun um Urðir.

⁶¹ Sjá umfjöllun um Atlastaði.

⁶² Skjal nr. 2(80).

⁶³ Skjal nr. 2(285).

Jónssyni Urðastað árið 1633 með Hnjótafjalli og þeim reit sem er fyrir sunnan Klaufabrekkur og reit þeim sem er hinumegin ár gegnt Urðum.⁶⁴

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns hermir frá því árið 1712 að Urðakirkja eigi afréttarland sem kallast Hnjótar:

[F]ram frá Atlastaðaðalandi, eitt fjall sem Hnjótar kallast. Þangað er rekið lömb og geldfje hjeðan, og so ljær bóndinn þennan afrjett stöku manni hjer nálægt fyrir lömb á sumardag og þiggur þar fyrir óákveðna greiðasemi eður góðvilja.⁶⁵

Árið 1739 lögfesti ábúandinn á Urðum, Jón Finnsson, fjallið Hnjóta í Svarfaðardal, og bannaði öðrum mönnum notkun á því landi án síns leyfis, hvort sem um var að ræða grasatekju eða fjárrekstur. Ekki var lögfestunni mótmælt.⁶⁶

Árið 1826 seldi Jón Sveinsson á Urðum, þá líka eigandi Atlastaða, Arngrími hreppstjóra Arngrímssyni eiganda Þorsteinsstaða hagbeitarréttindi fyrir hross og búsmala á Skallárdal fyrir 50 ríkisdali:

J samstemmu vid og til Enda á ad binda af mér undirskrifudum Jóni Sveinssyni fyrir Hönd Dóttur minnar Ønnu, sem enn nú ófulltíða Unglíngs, vid Hreppstjóra Msr. Arngrím Arngrímsson á Þorsteinsstöðum fyrir Rétti ad Völlum í Svarfadardal þann 4da nærstlidins Júlii mánadar inngenginn og í Þíngbókina skrádann kaupsamning ad eg minnar Einka Dóttur vegna (og ad einíngarsömum fornmannanna Sid) innlét mig í þá Osk velnefnds Hreppstjóra, ad í Stad heimtandi árlegs Eptirgialds, fyrir egin Hrossa og búsmala Hagabeit Þorsteinsstada Ábúanda, alla þá Tíð Ársins, sem hann vill og getur sér það notad í Atlastada búfjárhaga Skallárdal nefndum, fengi nú keijpt eitt sinn fyrir öll tied Hlunnindi fyrir 50 – skrifast Fimmtíer Rbd. r.s., svo gjöri eg hérmen kunnugt: ad eg minnar Dóttur vegna hérmed eptirlæt og sel áminnst Hagabeitar Hlunnindi frá Atlastöðum og þeirrar jardar núverandi og eptirkomandi Eigendum, framanskrifudum Hreppstjóra Msr. Arngrími, sem núveranda Þorsteinsstada Eignarmanni fyrir ádur áminnsta 50 Rbd. r. s. Hverja penínga eg hefi eptir Skilmálunum medtekid Dóttur minni til handa.

Er svo hérmed frígjört og stiptad eitt svarandi Jtak fyrir nú- og eptirverandi Þorsteinsstada Abúendur, En ecki nær það edur heimfærist til nockurrar annarar brúkunnar eda Nota fyrir Þorsteinsstada, né heldur бага eda Hindrunar Atlastada Eiganda né abúanda, enn það hér ad framan tiltekna Hrossa og búsmala hagabeitar Leijfi Þorsteinsstada Abúanda nærverandi og alla ókomna Tíð; hvad Atlastada Eignarmenn eda Abúendur mega ecki í nockurn Máta hindra, nema Landamerkjum breijtt verdi, edur vidkomandi Eigendur vilji þarum ödruvísi foreinast.⁶⁷

⁶⁴ Sjá umfjöllun um Urðir.

⁶⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, X, bls. 64-65.

⁶⁶ Skjal nr. 2(351). Hnjótaafreitt. Eyj. IV. B.05. (db.gr.nr. 12158).

⁶⁷ Skjal nr. 2(282) a-b. Sjá einnig umfjöllun um Þorsteinsstaði.

Í Jarðamatinu 1849 kemur og fram að búfjárhagar Þorsteinsstaða séu sáralitlir „en keypt beitarítak fyrir allan búsmala á Skallárdal í Atlastada landi, sem ördugleikar fylgja að nota sér“.⁶⁸

Í skýrslu séra Árna Halldórssonar á Tjörn í Svarfaðardal um Tjarnarsókn, sem lesa má í *Sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðar*, kemur fram að svokallað Hnjótafjall sé eignað Urðakirkju.⁶⁹ Þótt skýrsla séra Árna er ódagsett og án árs má komast nálægt því ári sem lýsing hans er rituð á. *Sýslu- og sóknarlýsingar Eyjafjarðar* eru teknar saman á árabílinu 1839-1854. Séra Árna var veitt Tjörn árið 1833 og andaðist hann árið 1842.⁷⁰ Lýsing hans hefur því verið rituð á árabílinu 1839-1842.

Halldór Þorkelsson (1795-1863) mun hafa eignast Urðir skömmu eftir 1841 og Atlastaði tók hann í arf eftir Jón Sveinsson þann sem að framan er getið. Halldór mun hafa „fargað annarri jörðinni áður en hann dó [árið 1863]“.⁷¹ Halldór tók við Atlastöðum árið 1842.⁷²

Í jarðamatinu 1849 er aðeins minnst á Hnjóta einu sinni og þá í sambandi við Urðir. Kemur fram að jörðin Urðir sé bændaeign og eigi upprekstrarland í Hnjótum fyrir 300 fjár.⁷³ Ekkert er minnst á rétt Þorsteinsstaða eða Atlastaða til upprekstrar á Hnjóta í sama jarðamati. Þess er þó getið að Þorsteinsstaðir kaupi beitarítak fyrir allan sinn búsmala í Atlastaðalandi, nánar tiltekið á Skallárdal. Þess er ekki getið hvort Þorsteinsstaðir greiði af beitarítakinu árlega eða ekki.⁷⁴

Ekki liggur ljóst fyrir hvernig Hnjótafjall komst undir Atlastaði frá Urðum. Urðir voru um skeið Hólajörð en orðnar eign Þrúðar Þorsteinsdóttur biskupsekkju árið 1712.⁷⁵ Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* segir árið 1712:

Afrjettarland á kirkjan [þ.e. Urðakirkja] fram frá Atlastaða landi, eitt fjall sem Hnjótar kallast.⁷⁶

Varðandi breytingar á yfirráðum yfir Hnjótafjalli, skal vísað til landamerkjabréfa Atlastaða annars vegar og Urða hins vegar. Samkvæmt landamerkjabréfi Urða frá 12. maí 1884 fylgir jörðinni frír upprekstur fyrir geldpening ábúandans í Hnjótaafrétt.⁷⁷ Í landamerkjabréfi fyrir Atlastaði, frá 15. maí 1884 kemur fram að afréttarlandið Hnjótar fylgi téðri jörðu.⁷⁸

Í fasteignamatinu 1916-1918 segir að Urðir eigi frían upprekstur í Hnjótafjalli.⁷⁹ Einnig kemur fram að jörðin Atlastaðir eigi upprekstarland,

⁶⁸ Sjá umfjöllun um Þorsteinsstaði.

⁶⁹ *Sýslu- og sóknarlýsingar Eyjafjarðarsýslu 1839-1854*, bls. 78-79.

⁷⁰ *Sýslu- og sóknarlýsingar Eyjafjarðarsýslu 1839-1854*, bls. 70.

⁷¹ Stefán Aðalsteinsson: *Svarfdælingar II*, Reykjavík, 1976-1978, bls. 76-77.

⁷² Stefán Aðalsteinsson: *Svarfdælingar I*, bls. 380.

⁷³ Sjá umfjöllun um Urðir.

⁷⁴ Sjá umfjöllun um Atlastaði og Þorsteinsstaði.

⁷⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, X, bls. 64.

⁷⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, X, bls. 65.

⁷⁷ Sjá umfjöllun um Urðir.

⁷⁸ Sjá umfjöllun um Atlastaði.

⁷⁹ Sjá umfjöllun um Urðir.

„Hnjótafjall“.⁸⁰ Ennfremur kemur þar fram að landamerki Kots hafi verið þinglesin árið 1883 án mótmæla og að jörðinni fylgi dálítið afréttarland en ekki er gerð nánari grein fyrir því hvar afréttarland þetta sé. Þegar ábúandi Kots kaupir jörðina af ríkinu árið 1919, kemur fram að dálítið afréttarland fylgi jörðinni og sem fyrr ekki getið um staðsetningu þess. Ekki verður því ráðið af þessum heimildum hvar afréttarland Kots hafi verið.

Í svari hreppstjóra Svarfaðardalshrepps 15. mars 1920, við fyrirspurn sýslumannsins í Eyjafjarðarsýslu um afréttarland í hreppnum, kemur fram í stuttri lýsingu að ein afrétt sé í hreppnum sem ekki hafi tilheyrt einhverju lögbýli, svo kunnugt sé. Þessi svokallaði „Almenningur“ tilheyrði áður Vallakirkju „en er nú hluti af afrjetti þeirri, sem Svarfaðardalshreppur hefir keypt fyrir nokkrum árum“. Þessi afrétt er Skíðadalsafrétt.⁸¹ Ekki getur um Hnjóta í svari hreppstjórans.

Í 2. bindi ritraðar Braga Sigurjónssonar, *Göngur og réttir*, sem gefið var út á Akureyri árið 1949, er getið um Hnjóta. Þar segir að dálítil afréttarlönd séu framan við Kot og Atlastaði, fremstu bæina í Svarfaðardal. Þessi afréttarlönd kallast Skallárdalur, Hnjótar, Vífilsdalur og Vífilsgundur.⁸²

Félagsmálaráðuneytið spurðist fyrir um upprekstrarrétt sveitarfélaga og fl. þar að lútandi með bréfi til sveitarfélaga á Íslandi, dagsettu 20. febrúar árið 1989. Oddviti Svarfaðardalshrepps, Björn Þorleifsson, svaraði bréfi ráðuneytisins 6. mars sama ár. Í svari Björns kemur fram að íbúar hreppsins eigi upprekstrarrétt í Sveinsstaðaafrétt og sé sá afréttur innan marka hreppsins og eigi önnur sveitarfélög ekki aðgang að honum. Oddvitinn taldi að hér þyrfti „því bersýnilega ekki að leysa nein vandamál“ eins og hann kemst að orði í niðurlagi svarbréfsins.⁸³

Í ritinu *Byggðir Eyjafjarðar 1990*, sem gefið var út í tveimur bindum, má sjá og lesa almenna sveitarlýsingu Svarfaðardalshrepps.⁸⁴ Þar segir að afréttarlönd hreppsins séu fremst í Skíðadal. Ekki er minnst á Hnjóta í sveitarlýsingunni.

Í *Árbók Ferðafélags Íslands* frá 1990 kemur fram að Hnjótafjallið sé mikið eftirlætisfjall heimamanna í Svarfaðardal og vinsælt útivistarsvæði.⁸⁵

Við skýrslutöku í máli þessu fyrir óbyggðanefnd kom fram að Hnjótafjall hefur verið nytjað til beitar fyrir búfé af nærliggjandi bæjum. Þá er svæðið nýtt til fjallgrasa- og berjatekju auk þess sem það er notað til útivistar af göngu- og hestafólki. Einnig kom fram að sá hluti ágreiningssvæðisins sem eigendur Kots gera kröfu til hafi verið nýttur af þeim, einkum til beitar og slægna.

⁸⁰ Sjá umfjöllun um Atlastaði.

⁸¹ Skjal nr. 2(258).

⁸² *Göngur og réttir* II, Bragi Sigurjónsson bjó til prentunar, Akureyri, 1983-1987, bls. 295.

⁸³ Skjal nr. 2(286).

⁸⁴ *Byggðir Eyjafjarðar 1990* I, Akureyri, 1993, bls. 136-137.

⁸⁵ *Fjalllendi Eyjafjarðar að vestanverðu. Frá Almenningsnöf að Öxnadalshéiði*, Árbók Ferðafélags Íslands 1990, 82-83.

5.2.3 Aðliggjandi og tengd svæði

Hér verður fjallað um jarðir sem tengjast ágreiningssvæðunum Hnjótafjalli og Vífilstöðum vegna legu sinnar eða réttinda. Um er að ræða jarðirnar Urðir, Kot, Atlastaði og Þorsteinsstaði, allar í Svarfaðardal. Áhersla er lögð á að gera grein fyrir heimildum um réttindi þessara jarða og landamerki þeirra.

5.2.3.1 Urðir í Svarfaðardal

Fyrir á öldum voru Urðir í Svarfaðardal höfðingjasetur. Þar sátu hirðstjórnarnir Þorsteinn Eyjólfsson og Arnfinnur sonur hans á 14. og 15. öld. Þorsteinn er talinn hafa verið „mestur valdamaður á Íslandi á 14. öld“.⁸⁶

Í máldaga Urðakirkju, sem er að finna í máldagabók Auðunar rauða Þorbergssonar biskups frá 1318, kemur fram að kirkjan eigi m.a. eftirfarandi eignir:

hun ä land ä skroblustodum og annat ä hole. kidiaholm. mariuholm. [...] vij. hundrud j audnalandi.⁸⁷

Sömu upplýsingar eru tíundaðar í máldagabók Péturs biskups Nikulássonar, frá 1394 og síðar, að því undanskildu að hvorki er minnst á Kiðjahólm né Maríuhólm.⁸⁸ Það sama á við um vísitasíugerð Jóns biskups Vilhjálmssonar frá 1429, nema hvað að þar hafa bæst við 20 hundruð í Auðnum sem Arnfinnur Þorsteinsson lagði kirkjunni til.⁸⁹ Í máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar, frá 1461 og síðar, koma fram sömu upplýsingar og áður varðandi land á Skröflustöðum, á Hóli og 7 hundruð í Auðnalandi. Þar er svo viðbót sem dagsett er 25. apríl 1467 og er á þessa leið:

j fystu eigur kirkian a urdum iarder er suo heita. skraaflastader oc holt. hier med lagdi arnfinnur til mela oc kaungustade firir fim hundrut oc sextigi. eigur kirkian. vij. hundrut j audnum.⁹⁰

Fram kemur í testamentisbréfi Gottskálks biskups Nikulássonar, frá 6. júní 1520, að Urðir hafi verið lagðar til beneficium.⁹¹ Urðir eru taldar upp á meðal jarðeigna Hólastóls í elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525.⁹²

Fram kemur í máldaga frá því eftir 1590 að Urðakirkja eigi reit fyrir framan Skallárdalsá.⁹³ Hið sama stendur í vísitasíum kirkjunnar frá 16. ágúst 1692⁹⁴, 15. september 1713⁹⁵, 18. júní 1748⁹⁶ og 24. júlí 1769⁹⁷. Þá skal þess getið að í vísitasíu

⁸⁶ Páll Eggert Ólason: *Íslenskar æviskrár frá landnáms tímum til ársloka 1940 V*, Reykjavík 1949, bls. 201.

⁸⁷ Skjal nr. 2(159).

⁸⁸ Skjal nr. 2(141).

⁸⁹ Skjal nr. 2(134).

⁹⁰ Skjal nr. 2(124).

⁹¹ Skjal nr. 2(144).

⁹² Skjal nr. 2(125).

⁹³ Skjal nr. 2(96) a-b.

⁹⁴ Skjal nr. 2(99) a-b.

⁹⁵ Skjal nr. 2(101) a-b.

kirkjunnar frá 3. ágúst 1729 er hún sögð eiga átölulaust það sem gamlir máldagar eigna henni.⁹⁸

Í bréfabók Guðbrands biskups Þorlákssonar, í skjali frá árinu 1595, segir m.a. um eignir kirkjunnar á Urðum að allt Hnjótafjall fyrir framan Skallá sé a.m.k. 10 hundraða land:

Item Hniotafjall allt fyrir framan Skallaa x^c land. eda meir. torfreitur j Klaufab[recku] jörd. og reitur fyrir handan ä. Þetta ä nu kirkian ä Vrdum allt.⁹⁹

Þann 23. apríl árið 1633, byggði Þorlákur biskups Skúlason Nikuláasi Jónssyni Urðastað með eftirfarandi skilmálum:

[F]irst að hann skilddi hafa nefnda Vrdi thil leiguböls, med reit þeim er fyrrer sunnann Klaufabreckur er. Item Hniotafialle, og hafi j þessu alla leigulida nitkan, sem honum þarfar. Item med reit þeim, sem er hinumeigenn är giegnt Vrdum.¹⁰⁰

Jörðin Urðir í Svarfaðardal er talin 80 hundruð árið 1712 þegar *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* var gerð. Tvær eyðihjáleigur eru innan jarðarinnar. Í jarðabókinni er Hnjóta getið:

Afrjettarland á kirkjan fram frá Atlastaða landi, eitt fjall sem Hnjótar kallast. Þángað er rekið lömb og geldfje hjeðan, og so ljær bóndinn þennan afrjett stöku manni hjer nálægt fyrir lömb á sumardag og þiggur þar fyrir óákveðna greiðasemi eður góðvilja. Rifhrís lítið í sama landi, valla teljandi.¹⁰¹

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal, 20. júní 1739, lögfesti ábúandinn Jón Finnsson á Urðum land Urða, fjallið Hnjóta í Svarfaðardal, fyrirbjóðandi hverjum manni nauta-, lamba- eður geldfjárrekstur í sagt land, án síns leyfis. Einnig fyrirbauð hann grasatekju. Lögfestunni var ekki mótmælt.¹⁰²

Við þinghald að Urðum í Svarfaðardal, 4. júní 1751, var til tíundar niðursett jörðin Urðir í Svarfaðardal eftir beiðni eigandans Laurits Scheving. Um ásigkomulag jarðarinnar Urða til túns, engja og úthaga ályktaðist að hún, með hjáleigunni Þorleifsstöðum, skyldi þaðan í frá aktast og gilda fyrir 40 hundraða jörð.¹⁰³

Árið 1792 var uppleið makaskiptabréf klausturhaldarans Lauritz Scheving á heimajörðinni Urðum í Svarfaðardal, með hjáleigum, Þorleifsstöðum. Göngustaðakoti og Gróugerði, ásamt Teigafjalli hinumegin ár og öllum Hnjótaafrétti til Jóns Sigurðssonar, fyrir Sjöundastaði í Vesturfljótum, Ytrahvarf í Svarfaðardal og Syðri

⁹⁶ Skjal nr. 2(102) a-b.

⁹⁷ Skjal nr. 2(105) a-b.

⁹⁸ Skjal nr. 2.

⁹⁹ Skjal nr. 2(285).

¹⁰⁰ Skjal nr. 2(284).

¹⁰¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 65.

¹⁰² Skjal 2(232) a-b.

¹⁰³ Skjal nr. 2(351). Urðir. Eyj. IV. B. 07. (db.gr.nr. 10642).

Kambhólana á Kalmansströnd (Galmansströnd). Þetta dagsett 26. september árið 1781.¹⁰⁴

Í jarðamatinu 1804 er getið afrettar við jörðina, einnig tilheyrir henni eyðihjáleigan Gróugerði. Segir svo:

Jorden tilhører en Afret hvorpaa indtages om sommeren Lam fra 4 Jorde mod betaling. [...] Den öde Hialeje Gróugerde er herunder indbefattet.¹⁰⁵

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal, 4. júní 1833, var upplesin lögfesta Jóns Sveinssonar á Urðum fyrir Urðum í Svarfaðardal og ítökum Urðakirkju í heimalandi.¹⁰⁶ Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal, 22. maí 1838, lögfesti Jón Sveinsson á Urðum allt Urðatorfuland. Ekki var lögfestunni mótmælt.¹⁰⁷

Lögfesta Jóns Sveinssonar er dagsett að Urðum þann 18. maí árið 1838, og var henni þinglýst þann 22. maí 1838. Hún var færð inn í veðmálabók Eyjafjarðar sem nú er varðveitt í Héraðsskjalasafninu á Akureyri. Í lögfestunni segir m.a.:

Eg undirskrifadur Lögfesti hér i Dag Eignarjörd mína Urði í Svarfadardal ásamt med hjáleigunni Þorleifstöðum, samt Kirkiunnar Eidilandi Skröflustöðum, svo vel sem þeim Jökum, sem Urda Kjrkiu eptir Máldögum eignast Kynni, innan eftir skrifadra Takmarka [...] Þessu Framar [þ.e. einnig] lögfesti eg undir sama Skilyrði allt Hnjóta Fjall á bádar Sídur med adliggandi Hálsum og Dölum, Heidardal og Skallárdal milli dalsár og skallár framm til Hejdar Jökla og efstu Vatna Upptaka, Þetta eitt og sér hvad sem hér er tiltekid lögfesti eg til þeirra Ummerkja sem adrir á móti eiga, og fijrribríd, undir frekustu Landnáms og Laga sektir þar vid Eigandi, að nokkur Madur án míns Leifis yrkji, beiti, eda brúki, edur í nokkurn Máta sér i nitie, allar síst Spilli edur skemmi frammar skrifadar Eignir.¹⁰⁸

Halldór Þorkelsson (1795-1863) mun hafa eignast Urðir skömmu eftir 1841 og Atlastaði tók hann í arf eftir Jón Sveinsson þann sem að framan er getið. Halldór mun hafa „fargað annarri jörðinni áður en hann dó [árið 1863]“. ¹⁰⁹ Halldór tók við Atlastöðum árið 1842.¹¹⁰

Í *Sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu* sem safnað var saman á árunum 1839-1854, segir svo um eignarhald á fremsta hluta Skallárdals og Hnjótafjalli:

Um jökulinn fram úr nefndum Skallárdal liggja tveir vegir, annar ofan í áðurnefndan Deildardal að vestan, en hinn ofan í Unudal, sem liggur á hlið við hina að austan. Fremsti partur dalsins, allt heim fyrir svonefnda

¹⁰⁴ Skjal nr. 2(314).

¹⁰⁵ Skjal nr. 2(80).

¹⁰⁶ Skjal nr. 2(351). Urðir. Eyj. IV. B.18. (db.gr.nr. 8448).

¹⁰⁷ Skjal nr. 2(351). Urðir. Eyj. IV. B.20r. (db.gr.nr. 8978).

¹⁰⁸ Skjal nr. 2(280) a-b.

¹⁰⁹ Stefán Aðalsteinsson: *Svarfdælingar* II, bls. 76-77.

¹¹⁰ Stefán Aðalsteinsson: *Svarfdælingar* I, bls. 380.

Fögrukinn, er ásamt Hnjótafjallinu eignaður Urðak[ir]kju. Þar fyrir heiman byrjar Atlastaðaland, [...] ¹¹¹

Í jarðamatinu 1849 er getið um upprekstrarland í Hnjótum og stendur svo um Urðir:

Urðir, 30 hndr., bændaeign.

[...] Búfjárhagar sæmilega miklir en fremur litlir. Vetrararbeit í besta lagi. Torfrista að kalla éngin. Upprekstrarland í svoköllum Hnjótum fyrir 300 fjár. ¹¹²

Landamerkjabréf Urða var útbúið 12. maí 1884 og nefnir upprekstrarrétt í Hnjótaafrétt:

Að sunnan móts við Þorleifsstaði ræður Stórilækur fyrst uppeftir, síðan lítill lækur beint uppí svokallað Reitsgil, sem ræður merkjum á fjall upp. – Að norðan móts við Hreiðarstaðakot ræður garður frá Dalsá skammt fyrir utan Hvítalækinn. Þegar uppí hlíðina kemur ræður Hvítalækurinn merkjum á fjall upp. Teigurinn, selland frá Urðum hinumegin Svarfaðardalsár merki: Að norðan Teigaráin upp til jökla, að sunnan Búrfellsáin. Jörðunni fylgir frí upprekstur fyrir geldpening ábúandans í Hnjótaafrejt. ¹¹³

Sigurhjörtur Jóhannesson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Sigurði Jónssyni vegna Þorleifsstaða og Sigurði Sigurðssyni vegna Hreiðarstaðakots. Þær jarðir eru aðliggjandi heimajörðinni Urðum, en ekki afréttarlandinu. Ekki er tekið fram í landamerkjabréfinu að það hafi verið þinglesið en í fasteignamati 1916-1918 segir að landamerki Urða hafi verið þinglesin 12. maí 1884. ¹¹⁴

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal, 4. júní 1885, voru upplestin landamerki Urða og má telja víst að það séu hin sömu og að framan greinir frá árinu 1884. ¹¹⁵

Fram kemur í fasteignamati 1916-1918 að landamerki Urða hafi verið þinglesin, dagsett 12. maí 1884. Einnig stendur að haglendið „Teigur“ austan Svarfaðardalsár fylgi jörðinni og að hún eigi frían upprekstur í „Hnjótafjalli“. ¹¹⁶

5.2.3.2 Kot í Svarfaðardal

Ekkert er að finna um jörðina Kot í Svarfaðardal í Fornbréfasafni. Þó skal geta þess að í máldögum Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar nefnist Kot á meðal jarða Munkaþverárklosturs. Það Kot er í upptalningu jarða í Öngulsstaðahreppi. Kot í Svarfaðardal var hins vegar í eigu Möðruvallaklosturs 1703 og því líklega ekki um

¹¹¹ *Sýslu- og sóknalýsingar Eyjafjarðarsýslu 1839-1854*, bls. 78-79.

¹¹² Skjal nr. 2(85).

¹¹³ Skjal nr. 2(54) a-b.

¹¹⁴ Skjal nr. 2(93).

¹¹⁵ Skjal nr. 2(351). Urðir. Eyj. IV. B.31. (db.gr.nr. 1179).

¹¹⁶ Skjal nr. 2(93).

sama Kot að ræða þótt það gæti að sjálfsögðu hafa gengið kaupum og sölum á milli klaustranna. Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* er bara ein jörð með þessu nafni í Eyjafjarðarsýslu.

Jörðin Kot í Svarfaðardal er 20 hundraða konungsjörð árið 1712, sem liggur undir Möðruvelli. Ekki er getið upprekstrar í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*.¹¹⁷

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal, 20. júní 1739, lét Hans Scheving lögfesta klausturjarðirnar Skeið og Kot, með öllum landsnyttjum til þeirra ummerkja er dómkirkjan á í móti þeim og lögfestan tiltekur, undir forboð og tiltal ef nokkrir sér þær nýta eður kvikfénað reka í þeirra land án hans leyfis. Lögfestan var upplestin samdægurs og var henni ekki mótmælt.¹¹⁸

Í jarðamatinu 1804 er getið um aðliggjandi afrétt Hólastaðar. Þar er getið um afrétt á Vífilsstaðafjalli. Segir svo um beit og afrétt:

Hertil grændser en Holum bispestol tilhörende Afrett kaldet Vifilstaderfield, hvor nu for tiden har været bygget en Jord ved Navn Vifilstad, men har aldrig kundet vedligeholdes formedelst Mangel paa Slaattelend, derimod bruges det til Græsgang om Sommeren for Lam fra 3 Jorde for betaling.¹¹⁹

Í fyrra bindi *Svarfdælinga* eftir Stefán Aðalsteinsson sem útgefið var árið 1976, segir svo um Vífilsstaðaland:

Í þingabók frá 1813 er þess getið að Páll Ólafsson hafi keypt Vífilsstaðaland af konungsvaldinu. Þau kaup hafa líklega gengið til baka, því þarna hefur um langt skeið verið almenningsafréttur. Sést þó enn fyrir húsaskipan og túngarði á Vífilsstöðum.¹²⁰

Dómabók sú sem Stefán Aðalsteinsson vísar til segir svo frá þessum kaupum:

Anno 1813, þann 21^{sta} Maí, að Völlum í Svarfadardal, setti og heldt Sekreteri og Sýslumadr Briem eitt almenniligt Kongsbrefalesturs og Manntalsþing med þingvottunum [...] Þetta Uppbod fyrirtekid sem fylgir [...]

2. Kot án qvílda og án Vífilstada, uppá hvörja Jord Forpagtari og Hreppstíóri Msr. Jón Sigurdsson á Boggversstodum baud 242, að hvorju Bodi Leigulidin ecki gekk. Þarnæst uppbudust Vífilstadir einsamlir, so sem Eidijörd; hvar uppá hædsta Bod vard 80^r að hvoriu Leigulidin á Koti ecki gengr, enn þetta Bod giordi Páll Olafsson Búandi á Skúfstöðum í Hialtadal. Aptur var Kot med Vífilsstöðum uppbodid tilsaman, og vard þar uppá hædst bodid ádr Leigulidinn var adspurdr 324^r, og þá hann var adspurdr og hann að sama Bodi géck, uppbaudst þetta til 335^r, sem og svo var Leigulidans á Koti bod, og þar ej hærra baudst, naut hann Tilslags uppá Bodid, uppá Approbution Rentukammersins. 2 med Kote fylgiandi qvíldi, uppbudust her næst og vard

¹¹⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 71.

¹¹⁸ Skjal nr. 2(351). Kot. Eyj. IV. B.05. (db.gr.nr. 12154).

¹¹⁹ Skjal nr. 2(80).

¹²⁰ Stefán Aðalsteinsson: *Svarfdælingar* I, bls. 380.

hædsta Bod þar uppá 50^f sem var Leigulidans á Koti Gudmundar Jonssonar, hvar uppá hann naut Tilslags.¹²¹

Af þessu virðist að Vífilsstaðir hafi verið seldir með Koti árið 1813.

Í jarðatali J. Johnsen hinsvegar, frá árinu 1847, segir í greinargerð fyrir sölu klausturjarða, að Kot sé Möðruvallaklaustursjörð, 17 1/6 hundrað að dýrleika. Í neðanmálgrein í sömu heimild um Kot segir:

Hreppstjóri og A.M. [þ.e. Árni Magnússon árið 1712] telja jörð þessa [þ.e. Kot] 20 h. að dýrleika. 1802 segir [þ.e. í jarðamatinu frá 1804], að hér sé afrétt, sem Hólastóll eigi, og kallað er Vífilstaðafjall, og hafi þar stundum verið bygð, en eigi getað haldizt við, vegna slægnaleysis.¹²²

Í *Sýslu- og sóknalýsingum Eyjafjarðarsýslu*, í lýsingu á Tjarnarsókn (lýsingin er óársett en skrifuð á árunum 1840-1842), segir m.a. eftirfarandi um Kot:

Fyrir sunnan umgetna Vatnsdalsá tekur við Kotaland, hver jörð [Kot] að tilheyrir Möðruvallaklaustursjarðagóssi, 17. hndr. að dýrleika. Heyrir þessari jörðu til allur syðri partur Vatnsdals, og er hann norðurkinnungur á því svonefnda Kotafjalli, sem bærinn stendur undir. Hefur það uppdreginn hnjúk mjög háan og klettóttan með gjám, ú hverjum hér og hvar hlaupa bæði skriður og snjóflóð til stórrar fordjörfunar undirliggjandi beitar- og engjalandi, svo engjar eru mjög grýttar og allur grasvegur burt úr fjallinu, nema hér og hvar smátór, og þetta af suður undir merki, þá svokallað Vífilsstaðaland kemur, sem liggur allt fram að jöklum. Hefur enginn enn nú getað sagt, hverjum þessi landspartur tilheyrir, og hefur þó ýtarleg rannsókn þar um gjörð verið.¹²³

Í jarðamatinu 1849 kemur ekkert fram um Vífilsstaðafjall, en þar stendur um Kot:

Kot, 20 hndr., Möðruvalla Kl. jörd.

Hrísrif fyrir sig. Upprekstur, auk heimaskepna, töluverdur. Grasatekja.¹²⁴

Landamerkjabréf fyrir Kot var útbúið 26. maí 1883 og kemur þar ekkert fram um Vífilsstaðafjall. Er landamerkjum Kots lýst sem hér segir:

Að utan ræður til móts við Skeið forn farvegur Vatnsdalsár neðan frá Svarfaðardalsá beint uppí Vatnsdalsárgil, en síðan Vatnsdalsáin fram til jökla.
- Að vestan ræður Svarfaðardalsá til fremstu upptaka á Heljardalsheiði og að suðvestan takmörkin milli Eyjafjarðarsýslu og Skagafjarðarsýslu.¹²⁵

Einar Ásmundsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Síðan skrifar Einar:

Að Skeiði er sami eigandi, sem að Koti, svo samþykkis á landamerkjum þar á milli gjörist eigi þörf.

¹²¹ Skjal nr. 2(287) a-b.

¹²² J. Johnsen: *Jarðatal á Íslandi*, Kaupmannahöfn, 1847, bls. 291.

¹²³ *Sýslu- og sóknalýsingar Eyjafjarðarsýslu 1839-1854*, bls. 77-78.

¹²⁴ Skjal nr. 2(85).

¹²⁵ Skjal nr. 2(55) a-b.

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal, 29. maí 1883, voru þinglesin landamerki Kots í Svarfaðardal og í engu mótmælt.¹²⁶

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að Koti „fylgi dálítið afréttarland“.¹²⁷

Ábúandi Kots í Svarfaðardalshreppi keypti jörðina af ríkinu þann 26. desember 1919. Jörðinni fylgdu ekki námur í jörðu eða vatnsafl og notkunaraðstaða þess. Fram kemur að dálítið afréttarland fylgi jörðinni.¹²⁸ (Hugsanlegt er að þetta „dálitla afréttarland“ Kots sé hið sama og getið er um í fasteignamatinu 1916-1918).

Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfs Kots hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.¹²⁹

5.2.3.3 Atlastaðir

Atlastaðir eru taldir upp á meðal eyðijarða Möðruvallaklausturs í reikningi, frá 6. nóvember 1447, sem Sigurður príor Jónsson gerði fyrir Gottskálk Kenekssyni Hólabiskupi.¹³⁰

Jörðin Atlastaðir er 10 hundraða jörð í eigu Hólastóls árið 1712. Ekki er getið upprekstrar í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*.¹³¹

Þorkell Jörundsson (1747-1833) keypti Atlastaði árið 1802 á 142 ríkisbankadali. Hann seldi jörðina aftur árið 1808 og „[h]efur sennilega verið kaupleppur“, að því er segir í riti sem útgefið var árið 1976.¹³²

Afrétta er ekki sérstaklega getið við Atlastaði í jarðamatinu 1804.¹³³

Þann 18. ágúst 1826 seldi Jón Sveinsson eigandi Atlastaða, fyrir hönd dóttur sinnar, Arngrími Arngrímssyni eiganda Þorsteinsstaða beitarréttindi fyrir hross og búsmala Þorsteinsstaða í búfjárhaga Atlastaða í Skallárdal. Í skjalinu kemur fram afmörkun ítaksins og aðgangur skepna að því:

Byrjast Itak þetta að heiman í svoköllum Steckiarhólum nedarlega á Skallárdal, sem adskilja Eingia takmörk frá búfiárhaga og nær allt fram að svokalladri Fögrukinn, framarlega á Skallárdal, svoframt ecki annad bevísist en umtalad pláts sé Atlastada Eigindóms land. En framveigis til eptir mögulegleikum að fyrir byggja misklídir útaf fluttníngi sképnanna, yfir Atlastada land til hagans, sem orsakast kynnu við meinbægne á þá einu en misbrúkun og óreglur á þá adra Sídu, þá hefi jeg og kaupandi þarum svoleidis foreinast og áqvardad, að fluttníngs vegur Sképnanna skyldi leggjast fram og upp frá Þorsteinsstada qvíum (upp undan bænum) og fram og upp þadan ofanverdt við Atlastada eingi, eptir þar verandi götutrodníngum þar efftir

¹²⁶ Skjal nr. 2(351). Kot. Eyj. IV. B.29. (db.gr.nr. 650).

¹²⁷ Skjal nr. 2(93).

¹²⁸ Skjal nr. 2(218).

¹²⁹ Skjöl nr. 4(21)-4(23).

¹³⁰ Skjal nr. 2(118).

¹³¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 70.

¹³² Stefán Aðalsteinsson: *Svarfdælingar*, I, bls. 383.

¹³³ Skjal nr. 2(80).

fram og ofan á Rekstrar götur fyrir ofan Atlastada Túngard síðan eptir þeim fram í umgétna hóla og svo aptur til baka sama veg. En verði Þorsteinsstada bær færður úr Stad sem nockurnpart er í Ráði hafa núverandi hlutadeigendur ályktad að þar mætt annar vegur leggjast eins haganlegur fyrir Þorsteinsstadi en skadlítill fyrir Atlastadi að öðru leiti en núad ... [skemmdir í frumriti] fornu Jardanna landeignir, garduren sem liggur frá Dalsánni að nedan og sunnanverdt við Þorsteinsstada Tún upp til fjalls og þaðan réttsínis á fiall upp.¹³⁴

Samningurinn var upplesinn á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal þann 11. júní 1827.¹³⁵

Á manntalsþingi á Völlum í Svarfaðardal, þann 22. maí árið 1838, þinglýsti Jón Sveinsson á Urðum lögfestu sinni fyrir Atlastaðalandi, sem dagsett er að Urðum þann 18. maí sama ár. Í lögfestunni, sem ekki var mótmælt, koma m.a. fram upplýsingar um Skallárdal (örnefnið Skallárdalur gildir aðeins vestan ár):

Hér með Lögfesti eg i Dag Eignarjörd mína Atlastadi liggjandi sunnan Svarfadardals og Urdarkyrkju Sóknar, með húsum, Túnum, Eingium, Haga, samt öllu því Landi og Landsnytjum til Fjalls og Láglendis, sem þeirri Jörd fílgjt hefur og fylgja ber að Rétti. Rædur Landamerkið að Nordan Gardur, hart nær við Þorsteinstada Tún frá Dalsánni upp til Fjalls, og þaðan réttsínis til Fjallseggja, Dalsáin að nedan, enn Skalláin að framann; þetta eitt og sérhvað, sem hér er tiltekid, lögfesti eg og fjfirirbíd, undir vidliggandi Landnáms og Lagasektir, að nokkur Madur án míns Leifis, yrki, beiti, brúki, edur i nokkurn Máta sér í nytie.

Þó undann Skilst þessari Lögfestu á Atlastada Landeign a). svoköllud Fagrakinn á Skallárdal, að því Leiti sem hún Kynnni Urðum edur Kirkiunni að eignast b). og sjálfsagt Hagabeitar Itakid frá Þorsteinsstöðum á Skallárdal eptir þarum sömdu Afsals bréfi þann 10da August 1826 var þinglýstu á Völlum 11. Junii 1827, þó svo frammt að Þorsteinstada Ábúenda í öllum Ordum og þaulum hafi og sér eptir haldnir og uppfylltir verdi, þeir þessu Itaki og í Afsals bréfid innfærdu Skilmálar [...] Þessa mína Lögfestu bid eg hérmed audmjúkliga að Herra Sýslumadur B. H. Borgen vildi opinberlega upplesa fyrir væntanlegum Manntals Þings Rétti á Völlum þann 22. Maji. Framanskrifudu til frekari stadfestu er mitt undirskrifad nafn.¹³⁶

Örnefnið Fagrakinn er nefnt í *Sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu í skýrslu um Tjarnarsókn*. Þar segir:

Um jökulinn fram úr nefndum Skallárdal liggja tveir vegir, annar ofan í áðurnefndan Deildardal að vestan, en hinn ofan í Unudal, sem liggur á hlið

¹³⁴ Skjal nr. 2(75) a-b.

¹³⁵ Skjal nr. 2(282) a-b.

¹³⁶ Skjal nr. 2(281) a-b.

við hinn að austan, Fremsti partur dalsuns, allt heim fyrir svonenfnda Fögrukinn, er ásamt Hnjótafjallinu eignaður Urðak[ir]kju.¹³⁷

Í *Sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu* sem teknar voru saman á árunum 1839-1854 segir m.a. um afmörkun Atlastaða:

Þar fyrir heiman byrjar Atlastaðaland, sem er fremsti bær að vestanverðu í sveitinni og nærstur fyrir utan Skallá. Þessi jörð [Atlastaðir], 15. hndr. að dýrleika, heyrði fyrrum til Hólastól, en nú er hún bóndaeign;...¹³⁸

Í jarðamatinu 1849 stendur svo um upprekstur Atlastaða:

Atlastaðir, 15 hndr., [...]

Skriduhætt, frí upprekstur fyrir ágáng.¹³⁹

Landamerkjabréf fyrir Atlastaði var útbúið 15. maí 1884 og hljóðar svo:

Að sunnan ræður Skalláin merkjum til jökla móts við afrjettarlandið Hnjóta. Að norðan móts við Þorsteinsstaði er garður frá Svarfaðardalsá og upp sunnan við Þorsteinsstaðatún, og þaðan beint á fjall upp. Afrjettarlandið Hnjótar fylgja tjeðri jörðu, sem Svarfaðardalsá greinir frá Kotslandi upp til sýsluskila á Heljardalsheiði. Að norðan móts við heimaland Atlastaða ræður fyrrnefnd Skallá merkjum.¹⁴⁰

Björn Sigurðsson, bóndi á Atlastöðum, skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Stefáni Arngrímssyni vegna Þorsteinsstaða. Bréfið var fært inn í landamerkjabók sýslumanns.

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki Atlastaða séu þinglesin, dagsett 15. maí 1884 og að engjar liggi að nokkru leyti til fjalls. Einnig stendur að jörðin eigi upprekstrarland, „Hnjótafjall“, sem Urðir eigi frían upprekstur í og að Þorsteinsstaðir eigi fría hagabeit fyrir búpening sinn að sumri í búfjárhaga Atlastaða.¹⁴¹

Í ritinu *Byggðir Eyjafjarðar 1990* segir að Atlastaðir hafi alla tíð þótt vera vildisjörð „enda góð beitarlönd í Skallárdal og Hnjótum“.¹⁴²

Í afsals- og veðmálabókum kemur fram að eftir gerð landamerkjabréfs Atlastaða hefur jörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.¹⁴³

5.2.3.4 Þorsteinsstaðir

Landamerkjabréf Þorsteinsstaða var útbúið 10. maí 1884:

Eru að sunnan móts við Atlastaðir glöggur merkjagarður frá Svarfaðardalsá uppí Þorsteinsstaða túngarð, og þaðan beint í fjall upp. – Að norðan móts við

¹³⁷ *Sýslu- og sóknalýsingar Eyjafjarðarsýslu 1839-1854*, bls. 78-79.

¹³⁸ *Sýslu- og sóknalýsingar Eyjafjarðarsýslu 1839-1854*, bls. 79.

¹³⁹ Skjal nr. 2(85).

¹⁴⁰ Skjal nr. 2(56) a-b.

¹⁴¹ Skjal nr. 2(93).

¹⁴² *Byggðir Eyjafjarðar 1990 I*, bls. 190.

¹⁴³ Skjöl nr. 4(3)-4(6).

Sandá ræður garður merkjum frá Dalsánni upp utaní holtunum og út og upp engið, en þegar til hlíðarinnar kemur hverfur hann. Eru því merkin talin beint í sömu stefnu í stóran stein í svokallaðri Dýadalsbrún. Hjer með fylgja tjeðri jörðu hagabeit á Skallárdal fyrir hross og búpening.¹⁴⁴

Stefán Arngrímsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Sveini Sveinssyni vegna Sandár og Bjarna Sigurðssyni vegna Atlastaða.

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal, 4. júní 1885, voru upplestin landamerki Þorsteinsstaða og var þeim ekki mótmælt.¹⁴⁵

5.3 Skíðadalsafrétt

Í þeirri umfjöllun um Skíðadalsafrétt sem hér fer á eftir verður greint frá því sem elstu ritheimildir hafa að segja um landnám á svæðinu, raktar heimildir um nýtingu, réttindi og afmörkun og gerð grein fyrir aðliggjandi og tengdum landsvæðum. Tímaröð er fylgt að mestu.

5.3.1 Landnám

Landnáma segir að Þorsteinn „svarfaðr“ sonur Rauðs ruggu í Naumudal hafi numið Svarfaðardal að ráði Helga hins magra.¹⁴⁶ *Landnáma* getur ekki um landnám einstakra jarða í Svarfaðardal.

Landnáma getur um Skíða úr Skíðadal og er dalurinn við hann kenndur. Þessi maður, Skíði, er ekki sá hinn sami og getur um í Svarfdælu.¹⁴⁷

5.3.2 Nýting, réttindi og afmörkun

Í máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar, frá 1461 og síðar, kemur fram að Vallakirkja eigi:

[...] allan skidadal oc vestrar dal fram fra holamarke til sueinsstada marks.¹⁴⁸

Sömu upplýsingar koma fram í elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525, eini munurinn er stafsetningarlegs eðlis en þar er talað um Vesturárdal og Hólármark.¹⁴⁹

Fyrri máldagar og vísitasúr Vallakirkju geta ekki um Skíðadal og Vesturárdal, samanber máldagabók Auðunar biskups rauða Þorbergssonar frá 1318, máldagabók Péturs biskups Nikulássonar frá 1394 og síðar og vísitasúr Jóns biskups Vilhjálmssonar frá 1429 og 1431.¹⁵⁰

¹⁴⁴ Skjal nr. 2(57) a-b.

¹⁴⁵ Skjal nr. 2(351). Þorsteinsstaðir. Eyj. IV. B.31. (db.gr.nr. 1179).

¹⁴⁶ *Íslendingabók Landnámabók*, Íslensk fornrit I, bls. 250-252.

¹⁴⁷ *Íslendingabók Landnámabók*, Íslensk fornrit I, bls. 247.

¹⁴⁸ Skjal nr. 2(124).

¹⁴⁹ Skjal nr. 2(125).

¹⁵⁰ Skjöl nr. 2(130), 2(141), 2(134) og 2(140).

Fram kemur í máldaga frá því eftir 1590 að Urðakirkja eigi reit í Skíðadalsafrétt.¹⁵¹ Hið sama stendur í vísitasíum kirkjunnar frá 16. ágúst 1692¹⁵², 15. september 1713¹⁵³, 18. júní 1748¹⁵⁴ og 24. júlí 1769¹⁵⁵. Rétt er líka að geta þess að í vísitasíu kirkjunnar frá 3. ágúst 1729 er hún sögð eiga átölulaust það sem gamlir máldagar eigna henni.¹⁵⁶

Fram kemur í vísitasíum Valla frá 1631¹⁵⁷ og frá 18. ágúst 1692¹⁵⁸ að kirkjan eigi alla afrétt frá Gljúfurármerki allt til Sveinsstaðamarks. Einnig er rætt um jarðeignir kirkjunnar. Vísitasían frá 1631 nefnir m.a. að kirkjan eigi Stafn, Sveinsstaði, Krosshól og Minni-Þverá en sú frá 1692 minnst m.a. á Sveinsstaði, Krosshól og Þverá.

Til er ódagsett vísitasía Valla gerð af séra Jóni Egilssyni en hann hélt brauðið frá 1622 til 1658. Þar kemur m.a. fram að hann lögfestir alla Skíðadalsafrétt frá Gljúfurármarki til Sveinsstaðamarks og Þverárdal.¹⁵⁹

Fram kemur í lögfestu Vallastaðar frá 1645 að Jón Egilsson prestur lögfesti m.a.:

[...] það allt annað [annad, ofan línu] sem þessum vallnastad hefur fylgt að fornu og nyu þott adrer halde og eckj er med Logum framkomid.¹⁶⁰

Í vísitasíu kirkjunnar frá 1686 stendur að hún eigi alla Skíðadalsafrétt með öllum Vesturárdal og hálfum Þverárdal. Þar er líka minnst á að Vellir eigi Kóngsstaði, Sveinsstaði, Gljúfuráarkot og Þveráarkot og að prófasturinn hafi látið byggja upp land kirkjunnar er nefnist Þverhóll (Hverhóll).¹⁶¹

Þess má geta að í vísitasíum kirkjunnar frá 15. september 1713¹⁶², 3. ágúst 1729¹⁶³ og 25. júlí 1760¹⁶⁴ stendur að kirkjan eigi það, sem gamlar vísitasíur eigna henni. Í þeirri frá 1760 stendur einnig að vegna undanfarinna stórharðinda séu jarðirnar Gljúfuráarkot, Hverhóll og Garðakot í eyði. Stafn og Þveráarkot hafi hins vegar langsamlega í eyði legið.

Á manntalsþingi að Grund í Svarfaðardalshreppi, 31. maí 1707, upplas presturinn, séra Eyjólfur Jónsson, lögfestu fyrir Vallnakirkjulandi og hennar landsítökum, svo sem sú lögfesta frekar umtalar.¹⁶⁵ Fyrirnefnd lögfesta frá 31. maí

¹⁵¹ Skjal nr. 2(96) a-b.

¹⁵² Skjal nr. 2(99) a-b.

¹⁵³ Skjal nr. 2(101) a-b.

¹⁵⁴ Skjal nr. 2(102) a-b.

¹⁵⁵ Skjal nr. 2(105) a-b.

¹⁵⁶ Skjal nr. 2.

¹⁵⁷ Skjal nr. 2(97) a-b.

¹⁵⁸ Skjal nr. 2(100) a-b.

¹⁵⁹ Skjal nr. 2(183) a-b.

¹⁶⁰ Skjal nr. 2(185) a-b.

¹⁶¹ Skjal nr. 2(98) a-b.

¹⁶² Skjal nr. 2.

¹⁶³ Skjal nr. 2.

¹⁶⁴ Skjal nr. 2(104) a-b.

¹⁶⁵ Skjal nr. 2(186) a-b.

1707 er Eyjólfur Jónsson prestur á Völlum las upp fyrir hönd kirkjunnar hljóðar m.a. svo:

[...] alla Skidadals afrett, aasamt öllum hennar Landsnytiom, fraa fremstu Vatna uppsprettu, allt ofan ad Holar Merki fyrir austan aa, og Sveinsstada Merki fyrir Vestan, med öllum Vesturaardal og haalfum Þveraardal.¹⁶⁶

Meðal þeirra jarða sem Eyjólfur Jónsson prestur á Völlum lögfesti fyrir kirkjuna þann 19. maí 1708 voru Kónsstaðir, Hverhóll, Sveinsstaðir og Gljúfurárkot.¹⁶⁷

Vellir eru kirkjustaður og beneficium samkvæmt *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* árið 1712. Hjáleigan Garðakot tilheyrir jörðinni. Afréttur tengist jörðinni í Skíðadal. Segir svo í jarðabókinni:

Afrjett á staðurinn framm lengst í Skíðadal, þar sem eyðibólið Stafn liggur, og áður er skrifað næst eftir Sveinstaði.¹⁶⁸

Jörðin Marstaðir á m.a. upprekstur á afrétt Vallnakirkju í Stafnstungum. Svo segir í jarðabókinni 1712:

Geldfjár og lamba upprekstur í Stafnstungur, það er afrjettarland Vallnakirkju og liggur fremst í Skíðadal.¹⁶⁹

Í jarðabókinni 1712 er þess einnig getið aftan við umfjöllun um Stafn að allur hreppurinn eigi upprekstur þangað. Í sömu heimild segir:

Almenníngur kallast eitt stórt fjall fyrir austan Skíðadalsá og framan Gljúfurárgil. Þangað á allur hreppurinn að fornu upprekstur fyrir geldfje, lömb og naut, en lítt brúkast þessi almenníngur nú um nokkra tíma sakir harðinda og grasleysis.¹⁷⁰

Fram kemur í prófastsvísitasíu Valla frá 5. júlí 1725:

Itók þesse effter Olafs Biskups Mældaga og Sigurdar Registre: Allur Skjadadalur og Vesturárdalur fram frá Holärmerke og til Sveinstadamerkes og triönubakka fyrer handan ä [...]¹⁷¹

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardalshreppi, 20. júní 1739, lögfesti séra Eyjólfur Jónsson alla Skíðadalsafrétt að tilteknum merkjum, einnig allan Kónsstaðadal til jökla, fyrirbýður hann þar hverjum manni grasatekju, neðarrif og peningsgöngu án síns leyfis, lögfesta er undir þessa dags dato, uppáskrifuð var fyrir réttinum.¹⁷² Þessara merkja er getið í ofanefndri lögfestu frá 20 júní 1739:

¹⁶⁶ Skjal nr. 2(186) a-b.

¹⁶⁷ Skjal nr. 2(187) a-b.

¹⁶⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 89.

¹⁶⁹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 77.

¹⁷⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 81.

¹⁷¹ Skjal nr. 2(251) a-b.

¹⁷² Skjal nr. 2(188) a-b.

[...] Hölaarkotz merki til Sveinstada marks, Eyrninn allan kongsstada dal til Jókla, so sem Þveraa hann af deilir ofann allt ij Skýdadals aa, og Sudur ij Kongsstada landamerki [...]¹⁷³

Samskonar lögfesta var útbúin 20. maí 1776 af þáverandi Vallapresti séra Jóni Halldórssyni.¹⁷⁴

Vísitasía Vallakirkju frá 19. júní 1748 greinir frá því að í eigu kirkjunnar sé allur Skíðadalur og Vesturárdalur fram frá Hólármarki til Sveinsstaðamerkis.¹⁷⁵ Vísitasían minnst einnig á að Vellir eigi Gljúfurárvot, Sveinsstaði, Krosshól, Hverhól, Kóngsstaði og eyðikotið Þverárvot.

Um eignir Urðakirkju segir í prófastsvísitasíu frá 4. júlí 1752:

Item Reitur i Skijdadals afrett med ummerkjum Sem menn ej glöggt vita hvar afstödu eru og Annar fyrer framann Skallárdalsä. Þridie i mille Klaufabrecku og gaungustada. Fiörde Hinumeigenn är, og finnst i mäldagabokum Hr Gudbrands Nockurt dubium Hvert þesse itok tilheira Kyrkiunne eda böndanum.¹⁷⁶

Í brauðamati Þórðar Jónssonar prests á Völlum þann 12. ágúst 1782 stendur:

Einginn Jtók edur Herligheit framur enn greiner i kyrkiunnar Máldögum sem er óll Skydadals afrett frá Gliufrár merke til Sveinsstada marks, Trionubache fyrer Vestann Svarfadardals Á liggjandi vid Grundarland, á hvórium Aainn árliga landbrot giórer og ber griöt uppa.¹⁷⁷

Í sama mati Vallabrauðs frá 12. ágúst 1782 stendur að Skíðadalsafrétt frá Gljúfurármerki til Sveinsstaðamarks teljist ítak kirkjunnar líkt og fram komi í gömlum máldögum. Einnig stendur:

Beneficio filgia 12 Jarder med adur umgetnum heimalöndum, Nefnil. Sidra Hvarf 20 hndr. Krossholl 20 hndr. Kongsst. 10 hndr. Hverholl 10 hndr. Sveinsstader 10 hndr. Gliufrarkot 10 hndr.. Þesse 3 Kot Krossholl Sveinstader og Gliufrarkot liggia under Storum Skada ad Snioflodum og Skridum sem arlega hlaupa a londinn og Eida Eingium og heiskap item Birnunes 10 hndr. Sela 10 hndr. og adur umgetinn heimalönd Hanefsstader Uppsaler Brautarholl og hiáleigann Gardakot Hverakot og Stafn eru i Eidi sum um margra ara tyma [skjal ólæsilegt vegna skemmda] og eru ej helldur biggianleg sokum Eingia og Grasleysis.¹⁷⁸

Í lögfestu sem séra Þórður Jónsson útbjó 15. júní 1792 var Skíðadalsafrétt eignuð Vallakirkju ásamt:

¹⁷³ Skjal nr. 2(188) a-b.

¹⁷⁴ Skjal nr. 2(189) a-b.

¹⁷⁵ Skjal nr. 2(103) a-b

¹⁷⁶ Skjal nr. 2(250) a-b.

¹⁷⁷ Skjal nr. 2(239) a-b.

¹⁷⁸ Skjal nr. 2(184) a-b.

[...] öllum Hennar Lands nitium frá fremstu Vatna uppsprettu allt ofann að Gliufrar merke fyrir austann Skýdadals á, og Sveinsstada merke fyrir vestann, með öllum Vestur árdal [...]¹⁷⁹

Einnig kemur fram að Þórður sé ósáttur við að sveitarmenn reki í leyfisleysi, gripi sína í Skíðadalsafrétt og flestir án þess að borga. Þeir beri fyrir sig að þeir hafi skylduupprekstur í afréttina og þurfi því ekki að greiða fyrir afnotin en þá túlkun segir Þórður ranga enda sé afréttin í eigu Vallakirkju en ekki íbúa í sveitinni. Því fer hann fram á að sýslumaðurinn úrskurði um hvort sveitarmenn eigi og megi reka í afréttina án þess að biðja hann leyfis og greiða fyrir nú þegar hann sé búinn að sýna fram á með vísun í gamla máldaga, í samræmi við konungsskipun þess efnis að styðjast skuli við traustar heimildir er dæmt sé um deilur um kirkjueignir, að kirkjan eigi afréttina.

Svar barst frá sýslumanni sem hljóðaði svo að enginn mætti nýta Vallastaðarland í Skíðadal án leyfis kirkjunnar og að þeir sem fengju að reka gripi þangað yrðu að greiða fyrir það.¹⁸⁰

Áðurnefnd lögfesta var lesin á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardalshreppi, 15. júní 1792 og með henni lögfesti séra Þórður Jónsson, eftir máldögum Ólafs biskups Rögnvaldssonar af 1460 og Sigurðarregistri, alla Skíðadalsafrétt o.s.frv. Sýslumaður úrskurðaði að enginn megi brúka eður beita Vallnastaðarland í Skíðadal án beneficiarii á Völlum leyfis og betalnings fyrir þann fénað sem með leyfi er þangað rekinn. Afréttartollur skal vera eins og á öðrum stöðum í líkum tilfellum sem telst vera 1 lamb í lambatoll fyrir 20 reknar kindur.¹⁸¹

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardalshreppi, 16. júní 1794, var upplesinn máldagi Auðunar biskups frá árinu 1318, einnig Péturs máldagi frá árinu 1394 og einnig máldagi Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá árinu 1462. Einnig upplesin lögfesta, grunduð á áðurnefndum máldögum fyrir Vallna beneficio, frá 15. júní 1792, með sýslumannsins úrskurði, af sama dato, nefnilega að allir skulu betala afréttartoll til beneficiarii á Völlum, sem reka 10 kindur í Skíðadalsafrétt, eins og venjulegt er.¹⁸²

Afréttarins Almennings er ekki getið sérstaklega í jarðamatinu 1804 og ekki er getið um afrétt í eigu jarðarinnar Valla í sömu heimild.¹⁸³

Eftirfarandi er eignað Völlum í lögfestu sem séra Kr. Þorsteinsson útbjó þann 28. maí 1834 fyrir kirkjuna:

1° Gliúfrárkots Land í Skíðadal, frá Holármarke svonefndu að utanverdu, og fram í gégn.¹⁸⁴

Í jarðamatinu 1849 stendur um Velli:

Vellir, Beneficium.

¹⁷⁹ Skjal nr. 2(190) a-b.

¹⁸⁰ Skjal nr. 2(190) a-b.

¹⁸¹ Skjal nr. 2(351). Vellir. Eyj. IV. B.10. (db.gr.nr. 6781).

¹⁸² Skjal nr. 2(351). Vellir. Eyj. IV. B. 10. (db.gr.nr. 7037).

¹⁸³ Skjal nr. 2(78).

¹⁸⁴ Skjal nr. 2(191) a-b.

[...]

Jördunni fylgir Afréttur fremst í Skíðadal, er nefnist: Almenníngur, Stafnstúngur og Vesturárdalur; á þessum afrétti er grasatekja sem ályttst ad beri 600 fjár og 10 trippi. [...] Jördin ályttst ad gjeta borid 23 hndr.¹⁸⁵

Landamerkjabréf Valla var útbúið 24. maí 1883 og þinglesið 28. maí 1890:

Merki að norðan: svokallaður Deildarlækur frá Svarfaðardalsá eins og hann nú rennur upp fyrir sunnan Þrætuholma; svo er stefnan suður og upp utan til í Hánefstaðahólahorn og til efstur upptaka Deildaræks, og þaðan rjettlínis á fjall upp. Þessum merkjum er nú eptir samningi breytt þannig: Landshorn með hólma í tanga sunnan við Deildarlæk, sem til skamms tíma tilheyrði, og var yrktur frá Ölduhrygg sömuleiðis önnur tvö engjahorn sunnan við nefndan læk liggjast nú til Hánefstaða, en þar á móti leggst sneið til Ölduhryggjar upp frá sunnanvið Deildarlækinn suður og upp undan Þrætuholmi sjá merkjastefnu hjer að framan. Að sunnan ræður lækur sá, er rennur syðst úr fjalli næst Hofshólum og á ýmsum stöðum þar sem lækurinn er í bugðum ræður beinn garður frá ánni á fjall upp. (Engi liggjandi við Grundarland og vestan Svarfaðardalsár kallað Trjónubakki til þessara ummerkja, garðs er ræður úr Kjóeyrartanga út bakkana og beygist að Kjóeyarsíki þegar það beygistað ánni; en frá garðinum ræður nefnt síki út í á) (sjá að aptan) Teigar tveir út á Sökkubökkum Breiðiteigur og Naustateigur heyra og til þessara ummerkja. Að norðan við Breiðateig er seyrudrag fram í bakkaneifið gegnt ytri Seleyrartanga, þar er steinn í þúfu og annar ofar í beinni stefnu í syðri enda á Ingólfshöfða. Að suðvestan ræður Svarfaðardalsá. Milli teiganna er garður frá ánni upp að veitunni, sem kallast Sakka. Sunnan við Naustateig ræður lítið drag frá ánni upp að veitunni.

Í heimalandi Vallastaðar eru byggðar jarðir

a Hánefstaðir

Merki að norðan: Deildarlækur eins og hann rennur nú ofan frá því fyrir sunnan Þrætuhóla í á niður. En upp úr Króknum á nefndum læk ræður rjett stefna upp utan til í Hánefsstaðahólahorn og til efstu upptaka Deildarlæks, síðan beint á fjall upp sbr. merki að norðan við Velli.

Að sunnan er garður frá reiðgötum upp holtið upp að enginu, beygist svo heldur út í við ofan til við holtið og verður þar óglöggur, þá ræður rjett stefna eptir þúfnalínu eða garðmóti upp engið í laut framaní hólunum, þaðan sjónhending á fjall upp, en frá garðinum við götuna ræður rjett stefna í á niður.

b. Uppsalir.

Merki að vestan: reiðgötur sem liggja ofanvið Vallatúngarð. Að norðan ræður garður frá reiðgötum upp holtið, sem nefndur er við Hánefstaði að sunnan, og

¹⁸⁵ Skjal nr. 2(83).

ráða sömu merki upp engið í Hólalaut og þaðan á fjall upp, því löndin liggja saman.

Að sunnan ræður lækur frá reiðgötum upp móinn og engið stefnu á fjall upp.

c. Brautarhóll

Merki að norðan er kelda, á árbakkanum rjett ofan úr djúpu klaufarskarði í melnum. Úr nefndu skarði ræður dálítill bein og glögg lautar-dæld rjettlínis á fjall upp.

Að sunnan rjett við túnið er keldudrag frá ánni fyrst upp í móana, svo beina sjónhendingu á fjall upp. Þessi merki aðskilja Brautarhóls og Grafarlönd.

d. Gröf. Merki að norðan eru nefnd við Brautarhól, að sunnan keldudrag milli túnanna uppí móana síðan sjónhending á fjall upp. Að sunnan ræður garður og lækur sá syðst næst Hofshólum, sem aðskilur Valla og Hofslönd. Samanber Vallastaðarmerki að sunnan.

Athgr.: Hjáleigan Grundarkot er nú byggð í Vallastaðarlandi, en ekki eru þar fastákeðin landamerki, heldur eptir samkomulagi ábúanda á Völlum úthlutuð landsdeild.¹⁸⁶

H. Guttormsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af J. Rögnvaldssyni, Sigurði Sigurðssyni og Benedikt Helgasyni vegna Sökku og Ölduhryggs, B. G. Þorvaldssyni vegna Hofa og Vilhjálmi Þorsteinssyni sem samþykkti vegna umboðsmannsins E. Ásmundssonar fyrir Grund. Á milli undirskrifa B. Þorvaldssonar og Vilhjálms Þorsteinssonar stendur:

Merki milli Grundar og Vallastaðar.

Sunnan frá Kjóaeyri ganga niður eptir beinni línu yfir svonefndar Þrætutungu útí Tjónubakkasýki, sem upp frá því greinir að Grundar og Vallalönd.

Völlum 29. apríl 1890.

T. Hallgrímsson skrifaði undir þessa lýsingu.

Skjal sem ber yfirskriftina: „Skýrsla um landamerki einsog þau nú eru haldin á byggðum jörðum og afrjetti í Skíðadal, sem er eign Vallakirkju“ er dagsett 5. maí 1883. Þar segir svo:

2. Gljúfurárkot.

Merki að norðan eru eptir vörðum þremur, er standa ein á bakkanum austan Skíðadalsár, önnur skamt ofar í grasbala, þriðja ofantil á svonefndu Vindholti, síðan eptir gili, er ræður rjetti stefnu á Hólárfjall upp. Þessi merki að greina Hólárkots og Gljúfrárlönd.

Að sunnan ræður Gljúfuráin merkjum frá Skíðadalsá fram til jökla.

¹⁸⁶ Skjal nr. 2(18) a-b.

Vestan Skíðadalsár liggur undir Gljúfrárkot all mikill landspartur, til þessara ummerkja: Að sunnan í Rauðukeldu og Merkishaus, sjá merki að norðan við Sveinsstaðir.

En að norðan ræður Syðri-Hvítílækur, sjá merki við Krosshól að sunnan.

[...]

7. Afrjetti fremst í Skíðadal

- a) Almenningsfjall það er austan Skíðadalsár
- b) Stafnstungufjall, það er vestan Skíðadalsár

Land þetta liggur að þeim kennileytum sem hjer segir, að norðan við Almennung ræður Gljúfuráin merkjum frá Skíðadalsá fram til fremstu vatna upptaka, sem sjá má um Gljúfurárkots merki að sunnan þeim megin.

Að vestan við Stafnstungur, þar afmarkar Vesturáin frá Skíðadalsá fram til fremstu vatnaupptaka, sjá þar um við Sveinsstaðamerki að sunnan.¹⁸⁷

H. Guttormsson prestur skrifaði undir landamerkjabréfið. Einar Ásmundsson áritaði það um samþykki vegna Syðra-Hvarfs og Kóngstaða og Björn Jónsson áritaði það um samþykki vegna Gljúfurárkots. Bréfið var fært í landamerkjabók sýslumanns en ekki liggur fyrir hvenær það var þinglesið.

Sýslumaðurinn í Eyjafjarðarsýslu tilkynnti Stjórnarráðinu, með bréfi dagsettu 15. júní 1904, beiðni Svarfaðardalshrepps um að jarðirnar Gljúfurárkot og Sveinsstaðir ásamt afrétt yrðu metnar til peningaverðs.¹⁸⁸

Fram kemur í ódagsettri lýsingu og virðingu, sem líkast til frá miðju ári 1904, á Vallakirkjueigninni Gljúfurárkoti, Sveinsstöðum og tilheyrandi afrétt fremst í Skíðadal, að Gljúfurárkot sé virt til 650 króna, Sveinsstaðir til 1300 króna og afréttin til 550 króna, eða allt til samans á 2500 krónur.¹⁸⁹

Oddviti Svarfaðardalshrepps fer þess á leit í bréfi til Stjórnarráðsins, dagsettu 13. maí 1905, að hreppurinn fái keyptar af Vallaprestakalli jarðirnar Gljúfurárkot og Sveinsstaði ásamt Sveinsstaðafrétt.¹⁹⁰

Í útdrætti úr safnaðarfundargjörð Vallasafnaðar 21. maí 1905 sem send var Stjórnarráðinu, kemur fram að fundurinn hafi falið presti og sóknarnefnd það verkefni að selja jarðirnar Gljúfurárkot og Sveinsstaði (með afréttinni). Fundurinn var sölunni meðmæltur.¹⁹¹

Í útdrætti úr héraðsfundargerð Eyjafjarðarprófastsdæmis frá 22. júní 1905, sem sendur var Stjórnarráðinu, kemur fram að fundurinn hafi samþykkt það með öllum atkvæðum að Svarfaðardalshreppur fái keyptar 2 jarðir Vallakirkju og afréttarland

¹⁸⁷ Skjal nr. 2(23).

¹⁸⁸ Skjal nr. 2(293).

¹⁸⁹ Skjal nr. 2(294).

¹⁹⁰ Skjal nr. 2(295).

¹⁹¹ Skjal nr. 2(296).

hennar, Gljúfurárkot og Sveinsstaði ásamt Sveinsstaðaafrétt tilheyrandi Vallaprestakalli í Svarfaðardal.¹⁹²

Séra Stefán Kristinsson sækir um konunglegt leyfi til Stjórnarráðsins (konungs) í bréfi dagsettu að Völlum 9. ágúst 1905, að mega selja Svarfaðardalshreppi jarðirnar Gljúfurárkot, Sveinsstaði og afréttarluta í Skíðadal.¹⁹³

Prófasturinn í Eyjafjarðarprófastsdæmi Jónas Jónasson sendi ofanefnda umsókn fyrir hönd séra Stefáns og skrifað með henni fylgibréf til Stjórnarráðsins, dagsett 22. ágúst 1905 og mælti með því að leyfið fengist fyrir sölu á Gljúfurárkoti og Sveinsstöðum með tilheyrandi afrétt.¹⁹⁴

Í bréfi biskupsins yfir Íslandi til Stjórnarráðsins, dagsettu 7. september 1905, kemur fram að jörðin Gljúfurárkot sé metin til 6,6 hundraða en Sveinsstaðir til 17,7 hundraða ásamt afrétt. Kemur fram að jarðirnar séu metnar saman á 2500 krónur ásamt afréttinni. Svarfaðardalshreppur bauð hins vegar 3000 krónur í kaupverð.¹⁹⁵

Í bréfi til Stjórnarráðsins frá 18. september eru aðdragandi og forsendur á sölu jarðanna Gljúfurárkots og Sveinsstaða ásamt afrétt tekin saman. Kemur fram að Gljúfurárkot sé metið til 6,6 hundraða en Sveinsstaðir til 17,7 hundraða auk meðfylgjandi afréttar. Jarðirnar tvær ásamt afréttinni voru metnar til 3000 króna. Fram kemur að samanlagðar árstekjur Vallaprestakalls, samkvæmt upplýsingum frá Vallapresti sjálfum, hafi „verið 115 krónur síðustu árin, og þar sem hreppurinn býður 3000 kr., þá virðist þetta vera gott boð“ segir í bréfinu.¹⁹⁶

Þann 14. október 1905 veitti konungur leyfi fyrir sölu Gljúfurárkots og Sveinsstaða með afrétt fyrir 3000 krónur. Fram kemur að útnefndir matsmenn hafi sagt afréttina ná yfir svokallaðan Litladal, Almanning og Stafnstungur og mátu afréttina sérstaklega á 550 krónur, en Gljúfurárkot á 550 krónur og Sveinsstaði á 1300 krónur, allt til alls metið á 2500 krónur en hreppurinn greiddi 3000 krónur.¹⁹⁷

Í bréfi Stjórnarráðsins til biskups, dagsettu 5. desember 1905, kemur fram að jarðirnar Gljúfurárkot og Sveinsstaðir ásamt tilheyrandi afrétt hafi verið seldar samkvæmt konungsleyfi þar um fyrir 3000 krónur.¹⁹⁸

Ekki er minnst á Almanning í fasteignamati 1916-1918 og í sömu heimild kemur fram að Vellir eiga rétt til uppreksturs í afrétt sem er sveitareign.¹⁹⁹

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í „almeningum“ frá 27. september beri þeim að skila skýrslu við fyrsta tækifæri um svæði í sýslum þeirra sem teljast vera „almeningar“ og um „afréttarlönd“ sem ekki

¹⁹² Skjal nr. 2(297).

¹⁹³ Skjal nr. 2(298).

¹⁹⁴ Skjal nr. 2(299).

¹⁹⁵ Skjal nr. 2(292).

¹⁹⁶ Skjal nr. 2(300).

¹⁹⁷ Skjal nr. 2(301).

¹⁹⁸ Skjal nr. 2(302).

¹⁹⁹ Skjal nr. 2(91).

sannanlega hafa tilheyrt eða tilheyri nú nokkru lögbýli.²⁰⁰ Sýslumaðurinn í Eyjafjarðarsýslu svaraði bréfi Stjórnarráðsins 27. september 1920. Þar kemur m.a. fram að hann sendi með bréf hreppstjórans í Svarfaðardalshreppi. Segist hann hafa borið svör hans saman við landamerkjabók sýslunnar og virðist þau rétt.²⁰¹

Í bréfi hreppstjórans, dagsettu 15. mars 1920, kemur fram að hann hyggist lýsa einu afréttinni í hreppnum sem tilheyri ekki neinu lögbýli svo vitað sé til. Þessi svokallaði „almenningur“ hafi áður tilheyrt Vallakirkju en sé nú hluti af afrétt sem Svarfaðardalshreppur keypti fyrir nokkrum árum. Síðan segir:

Almenningur þessi liggur fremst á Skíðadal, austanvert, fyrir framan byggðina [byggðina fyrir ofan línu] 25-30 km. frá sjó. Þar eru upptök Skíðadalsár, og renna í hana 2 minni ár, áður en til byggða kemur. Í ánni er dálítill foss, nokkru neðar en fremsta býlið stóð, og teldist fossinn þá, að hálfu leyti, tilheyra því, en Almenni hinn helmingur. Fossinn er ca 10 m. á hæð en talsvert vatns mikill.²⁰²

Í bréfi sýslumannsins frá 27. september 1920 kemur líka fram að hann láti fylgja með útdrátt úr landamerkjabók um afréttarlönd í Vallahreppi.²⁰³ Er um að ræða landamerkjabréf afréttar fremst í Skíðadal sem var útbúið 5. maí 1883 og getið var fyrir í þessum kafla.²⁰⁴

Að því er fram kom við skýrslutökur í máli þessu fyrir óbyggðanefnd er Skíðadalsafréttur nú nýttur til sumarbeitar fyrir sauðfé og hross íbúa í Dalvíkurbyggð, og lögbýlum í Svarfaðardal fylgir forgangsréttur að þeirri nýtingu.

5.3.3 Aðliggjandi og tengd svæði

Hér verður fjallað um jarðir sem tengjast ágreiningssvæðinu Skíðadalsafrétti vegna legu sinnar eða réttinda. Um er að ræða jarðirnar Féeggsstaði, Baugasel, Sörlatungu, Gljúfurárkot, Sveinsstaði og Stafn. Áhersla er lögð á að gera grein fyrir heimildum um réttindi þessara jarða og landamerki þeirra.

5.3.3.1 Féeggsstaðir

Landamerkjabréf Féeggsstaða var útbúið 31. mars 1884:

Að utan ræður til móts við Sörlatungu Fjeeggsstaða á frá upptökum til þess hún rennur í Barká.

Að neðan ræður Barká til móts við Þúfnavelli.

²⁰⁰ Skjal nr. 2(255).

²⁰¹ Skjal nr. 2(256).

²⁰² Skjal nr. 2(258).

²⁰³ Skjal nr. 2(256).

²⁰⁴ Skjal nr. 2(259).

Að sunnan ræður til móts við Baugasel niður frá fjallshaus lækur og kelda til Barkár.²⁰⁵

Einar Ásmundsson er sá eini sem skrifar undir landamerkjabréfið. Síðan bætir hann við:

Að öllum þeim jörðum, sem í kringum landeign Fjeeggstaða liggja er landsjóður einn eigandi einnig að Fjeeggstöðum.

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 29. maí 1884, voru lesnar landamerkjalyásingar fjölda jarða, þar á meðal landamerkjalyásing Féeggsstaða.²⁰⁶

5.3.3.2 Baugasel (Bauganes) (hjáleiga Féeggsstaða)

Landamerkjabréf fyrir Baugasel var útbúið 23. mars 1884. Það hljóðar svo:

Að neðan og sunnan ræður til móts við Þúfnavelli Barká frá upptökum hennar.

Að utan til móts við Fjeeggstaði ræður lækur og kelda niður frá Fjallshaus til Barkár.

Ítak í landi jarðarinnar:

Möðruvellir í Hörgárdal eiga fyrir heimaþje upprekstur á Barkárdal fyrir innan Baugasel.

Einar Ásmundsson er sá eini sem skrifar undir landamerkjabréfið. Síðan bætir hann við:

Að jörðum þeim, er að landeign Baugasels liggja, er sami eigandi, sem að Baugaseli nefnil. landsjóðurinn.²⁰⁷

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 29. maí 1884, var lesin landamerkjalyásing Baugasels. Henni var ekki mótmælt.²⁰⁸

5.3.3.3 Sörlatunga (Svellatunga/Skollatunga)

Landamerkjabréf fyrir Sörlatungu var útbúið 31. mars 1884 og hljóðar svo:

Að utan ræður Hafraá á til móts við Barká

Að neðan Barká til móts við Þúfnavelli

Að sunnan Fjeeggstaðaá til móts við Fjeeggstaði.

Einar Ásmundsson er sá eini sem skrifar undir landamerkjabréfið. Síðan bætir hann við:

Að öllum þeim jörðum, sem í kringum landeign Sörlatungu liggja, er landsjóðurinn eigandi einsog að Sörlatungu.²⁰⁹

²⁰⁵ Skjal nr. 2(14) a-b.

²⁰⁶ Skjal nr. 2(351). Féeggsstaðir. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1066).

²⁰⁷ Skjal nr. 2(13) a-b.

²⁰⁸ Skjal nr. 2(351). Baugasel. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1066).

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 29. maí 1884, voru lesnar landamerkjalyðingar fjölda jarða, þar á meðal fyrir Sörlatungu. Henni var ekki mótmælt.²¹⁰

5.3.3.4 Gljúfurárkot

Lýsing á landamerkjum Gljúfurárkots frá árinu 1883 hljóðar svo:

Skýrsla um landamerki einsog þau nú eru haldin á byggðum jörðum og afrjetti í Skíðadal, sem er eign Vallakirkju [...]

Gljúfurárkot

Merki að norðan eru eptir vörðum þremur, er standa ein á bakkanum austan Skíðadalsár önnur skamt ofar í grasbala, þriðja ofantil á [ofan línu] nefndu Vindholti, síðan eptir gili, er ræður rjetttri stefnu á Holárfjall upp. Þessi merki að greina Holárkots og Gljúfrárkotslönd.

Að sunnan ræður Gljúfuráin merkjum frá Skíðadalsá fram til jökla.

Vestan Skíðadalsár liggur undir Gljúfrárkot all mikill landspartur, til þessara ummerkja: Að sunnan í Rauðukeldu og Merkishaus, sjá merki að norðan við Sveinstaðir.

En að norðan ræður Syðri-Hvítílækur, sjá merki við Krosshól að sunnan.²¹¹

Séra H(jörleifur) Guttormsson skrifar einn manna undir lýsinguna þann 5. maí árið 1883.

Á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardalshreppi, 29. maí 1883, voru landamerki Gljúfurárkots þinglesin og tekið fram að þeim lestri hafi ekki verið mótmælt.²¹²

5.3.3.5 Sveinsstaðir

Lýsing á landamerkjum Sveinsstaða frá árinu 1883 hljóðar svo:

Skýrsla um landamerki einsog þau nú eru haldin á byggðum jörðum og afrjetti í Skíðadal, sem er eign Vallakirkju [...]

Merkjum að sunnan ræður Vesturáin frá Skíðdalsá fram til jökla, og aðgreinir nefnd Vesturá Sveinstaðaland frá svokölluðum Stafnstungum.

Að norðan eru merki haldin í svonefnda ~~Rauð~~ Rauðukeldu, sem er skammt utar en gegnt Gljúfrárgili, ræður nefnd Rauðakelda beinni stefnu frá Skíðadalsá upp engið og síðan rjettlínis á merkjahaus og á fjall upp, þannig eru merki haldin nú og að greina Svein staðaland frá Gljúfrárkotsparti.

Ath. Ábúandi Sveinstaða fram ber þá munnmælasögu, að Sveinstaðamerki hafi verið til forna dálítið norður, en þau eru nú haldin. En fyrir beit frá

²⁰⁹ Skjal nr. 2(15) a-b.

²¹⁰ Skjal nr. 2(351). Sörlatunga. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1066).

²¹¹ Skjal nr. 2(16) a-b.

²¹² Skjal nr. 2(351). Gljúfurárkot. Eyj. IV. B. 29. (db.gr.nr. 652).

Sveinstöðum ljeðu Gljúfrárkot, lítil spilda utan við Rauðukeldu til slægna, sem nú fylgir hinum svokallaða Gljúfrárkotspati.²¹³

Séra H(jörleifur) Guttormsson skrifar einn manna undir lýsinguna þann 5. maí árið 1883.

Á manntalsþingi að Völlum, 29. maí 1883, var landamerkjum Sveinsstaða lýst og var þeim ekki mótmælt.²¹⁴

5.3.3.6 Stafn

Stafn er talinn upp á meðal jarða Vallakirkju í Svarfaðardal í máldagabók Auðunar rauða Þorbergssonar biskups frá 1318.²¹⁵ Það sama kemur fram í máldagabók Péturs biskups Nikulásssonar frá 1394, sömuleiðis máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar 1461 og síðar elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525.²¹⁶

Stafn í Skíðadal í Svarfaðardalshreppi er árið 1712 skráður fornt eyðiból „framm lengst í Skíðadal, og eru munnmæli að þar hafi í fyrndinni kirkja eður bænhús verið. Ljós eru þar byggíngamerki, garða og töftaleifa.“ Eigandi er Vallastaður.²¹⁷

Segir svo um afréttarnotin árið 1712:

Þetta eyðiból með tilliggjandi löndum brúkar presturinn fyrir afrjett fyrir lömb og geldfje, og líka leyfir hann þángað upprekstur nokkrum sveitarmönnum fyrir óákveðinn góðvilja, en ekki hefur hjer viss afrjettartollur goldist, so hjer undirrjettist.

Grasatekja er hjer nokkur, sem sveitarmenn búka öðruhvörju eftir leyfi staðarhaldarans.

Ekki þykir mönnum líklegt það muni aftur byggjast fyrir heyskaparleysi.²¹⁸

Aftan við umfjöllun um Stafn í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* er sérstaklega getið um afréttinn Almenning, sjá nánar undir því heiti.

Vellir eru kirkjustaður og beneficium samkvæmt *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* 1712. Hjáleigan Garðakot tilheyrir jörðinni. Afréttur tengist jörðinni í Skíðadal. Segir svo í jarðabókinni:

Afrjett á staðurinn framm lengst í Skíðadal, þar sem eyðibólið Stafn liggur, og áður er skrifað næst eftir Sveinstaði.²¹⁹

Í brauðamati Þórðar Jónssonar prests á Völlum þann 12. ágúst 1782 stendur að Stafn sé í eyði og sé ekki byggilegur vegna engja og grasleysis.²²⁰

²¹³ Skjal nr. 2(17) a-b.

²¹⁴ Skjal nr. 2(351). Sveinsstaðir. Eyj. IV. B. 29. (db.gr.nr. 653).

²¹⁵ Skjal nr. 2(130).

²¹⁶ Skjöl nr. 2(141), 2(124) og 2(125).

²¹⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 81.

²¹⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 81.

²¹⁹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 89.

²²⁰ Skjal nr. 2(239) a-b.

Í jarðamati 1804 er Stafns ekki getið sem sérstakrar jarðar, enda í eyði. En við Sveinsstaði er þess getið að Stafn sé nýttur á vegum þeirrar jarðar og skráður henni til tekna.²²¹ Sjá nánar við jörðina Sveinsstaði.

Stafns er ekki getið í jarðamatinu 1849 og ekki er að sjá að landamerkjabréf hafi verið gert fyrir jörðina. Þá er ekki minnst á Stafn í fasteignamati 1916-1918.

5.4 Þorvaldsdalsafrétt

Í þeirri umfjöllun um Þorvaldsdalsafrétt sem hér fer á eftir verður greint frá því sem elstu ritheimildir hafa að segja um landnám á svæðinu, fjallað um afréttarnot í Skriðu-, Arnarnes- og Árskógshreppum, raktar heimildir um nýtingu, réttindi og afmörkun Þorvaldsdalsafréttar og gerð grein fyrir aðliggjandi og tengdum landsvæðum. Tímaröð er fylgt að mestu.

5.4.1 Landnám

Landnáma hermir svo um landnám og byggð á því svæði sem hér er fjallað um:

Hámundur heljarskinn eignaðist Galmansströnd alla og á milli Svarfaðardals og Hörgárdals og bjó þar sem Helgi [magri] hafði fyrst búið og nú heitir síðan á Hámundarstöðum. Hámundur gaf Erni, frænda sínum, er numið hafði Arnarfjörð fyrr, (lönd) þau, er voru fyrir utan Reistarár. Örn bjó í Arnarnesi, en Hámundur seldi Þorvaldi þær jarðir allar, er liggja millum Reistarár og Hörgárdalsár. Við hann [Þorvald] er Þorvaldsdalur kenndur; þar bjó hann.²²²

Og *Landnáma* heldur áfram um sömu slóðir:

Galmur hét maður, er nam Galmansströnd á milli Þorvaldsdalsár og Reistarár. Hans son var Þorvaldur, faðir Orms, föður Barna-Þórodds, föður Þórunnar, móður Dýrfinnu, móður Þorsteins smiðs Skeggjasonar. Þorvaldi gaf Hámundur land milli Reistarár og Hörgár, en hann hafði áður búið í Þorvaldsdal.

Geirleifur hét maður; hann nam Hörgárdal upp til Myrkár; hann var Hrappsson og bjó í Haganum forna. Hans son var Björn hinn auðgi, er Auðbrekkumenn eru frá komnir.²²³

5.4.2 Afréttarlönd í Skriðu-, Arnarnes- og Árskógshreppum

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í „almenningum“ bæri þeim að skila skýrslu við fyrsta tækifæri um svæði í sýslum

²²¹ Skjal nr. 2(78).

²²² *Íslendingabók Landnámabók*, Íslensk fornrit I, bls. 255.

²²³ *Íslendingabók Landnámabók*, Íslensk fornrit I, bls. 256.

þeirra sem teldust vera „almenningar“ og um „afréttarlönd“ sem ekki tilheyrðu eða hefðu sannanlega tilheyrt nokkru lögbýli.²²⁴

Sýslumaðurinn í Eyjafjarðarsýslu svaraði bréfi Stjórnarráðsins 27. september 1920. Þar kemur m.a. fram að hann hafi sent með bréf hreppstjóranna í Skriðuhreppi, Árskógshreppi og Arnarneshreppi. Segist hann hafa borið svör þeirra saman við landamerkjabók sýslunnar og virðist þau rétt.²²⁵

Í bréfi hreppstjórans í Árskógshreppi, sem er frá 1. mars 1920, kemur fram að afrétt sú sem hreppurinn noti sé nyrðri hluti Þorvaldsdals. Síðan segir:

Eptir honum [Þorvaldsdal] fellur á straumlítill og vatnslítill, og er enginn foss í henni á meðan hún fellur um afréttina. Áin rennur síðan til sjáfar um Litla Árskógssand og er þá orðin nokkru vatnsmeiri af tveim smáám og lækjum, er í hana falla í byggð.

Nyðri og innri hluti Þorvaldsdals tilheyrði áður Auðbrekku í Skriðuhreppi en fyrir löngu síðan seldi þáverandi eigandi Auðbrekku - Jón Snorrason - afréttina allmörgum bændum í Arnarneshreppi forna, og er hún síðan eign eintakra manna í Arnarneshreppi og Árskógshreppi.²²⁶

Fram kemur í bréfi hreppstjórans í Skriðuhreppi, sem dagsett er 28. febrúar 1920, að í hreppnum séu engar afréttir sem tilheyri ekki lögbýlum.²²⁷

Fram kemur í bréfi hreppstjórans í Arnarneshreppi, sem dagsett er 10. mars 1920, að afréttarland það sem teljast verði til hins gamla Arnarneshrepps sé Þorvaldsdalsafréttur sem sé vestan við fjallgarð þann sem liggja frá Stærri Árskógi allt inn til Skriðu í Skriðuhreppi. Þessi afrétt hafi legið undir Auðbrekku í Hörgárdal en fyrir allmörgum árum hafi eigandi hennar selt afréttarlandið Þorvaldsdal nokkrum bændum í Arnarneshreppi (nú í Arnarnes- og Árskógshreppum). Því sé ekki hægt að segja að afrétturinn sé almenningur eða að hann tilheyri nokkru lögbýli. Síðan segir bréfitari að í hreppnum sé því ekki neitt landsvæði sem kallast geti „almenningur“ og þótt Þorvaldsdalsafrétturinn tilheyri ekki neinu tilteknu lögbýli sé ekki hægt að líta svo á að hann falli undir þau lönd sem Stjórnarráðið óski upplýsinga um.²²⁸

5.4.3 Nýting, réttindi og afmörkun

Tólf presta dómur var útnefndur af Ólafi biskupi Rögnvaldssyni, 5. júlí 1462 á prestastefnu á Eyrarlandi, til að dæma á milli Sigurðar prórs vegna Möðruvallaklausturs og séra Jóns Halldórssonar vegna staðarins í Árskógi um selför í Hrafnagilssel á Þorvaldsdal. Sigurður prór hafði kært séra Jón fyrir að hafa ranglega haldið og haft klaustursins selför Hrafnagilssel á Þorvaldsdal leyfislaust í 5 ár. Oddur Þorsteinsson sór eið þess efnis að umrædd selför hafi verið eignuð Möðruvallaklaustri

²²⁴ Skjal nr. 2(255).

²²⁵ Skjal nr. 2(256).

²²⁶ Skjal nr. 2(260).

²²⁷ Skjal nr. 2(257).

²²⁸ Skjal nr. 2(261).

átölulaust í 50 ár. Sömuleiðis sór Þorsteinn Þorsteinsson eið þess efnis að hann hafi heyrt fyrrnefnda selför eignaða klaustrinu af sér eldri mönnum í mörg ár. Jafnframt sagði hann að síðastliðin 26 ár hafi hann heyrt af formönnum klaustursins að selför á Hrafnagilssel á Þorvaldsdal væri gömul eign klaustursins sem haldin hefði verið átölulaust. Dómsmenn dæmdu:

[...] þessa optnefnda selfor hrafnagils sel eign klaustursins a modruuollum nema sýra ion synde ok sueria lete med fullum bokareide firir michelsmesso j haust heima a modruuollum tuo loglig uitni firir biskup olafi edr hans umbodsmanni anan jon asmundzson en þan annan er samburda yrde vid þan vitnisburd er nefndr jon hafde handfest sira jone halldorssyni ok vpp var lesin a prestastefnune at stadurinn j arskoge ætte þessa optnefnda selfor hrafnagils sel. ok sira jon skylldugan at sueria nu hier a prestastefnune at vænaz þeim einum vitnum er hann hugde sanenda vitne vera.²²⁹

Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* fyrir Eyjafjarðarsýslu frá árinu 1712 segir m.a. um Þorvaldsdalsafrétt:

Afrjettur er hjer, sem nefnist Thorvalds eður Thórhallsdalur. Allir ábúendur sem búa á þessari jörðu [þ.e. Auðbrekku], so vel heima sem í kotunum, njóta nú uppreksturs frí fyrir utan toll. En hvað allir þeir tollar til verðaura hlaupa kunna, sem á jörðunum í Hvammshrepp landsdrotni tilheyra, og meðmeintrí jörðinni Fornhaga í Skriðþúþingsókn, kveðst sýslumaðurinn seigr. Skevíngr ei frammar kunna til að svara en so, að þegar afrjettartollurinn gengur sem hæðst til tí(u)tíu álna, það ringasta sextíu álnir. Orðsök til þessa er sú, að afrjett þessi liggur undir stórum snjóum, harðviðrum, og verður ei fært margoft um venjulegar fráfarur þángað fje að reka.²³⁰

Jörðin Kúgil í Þorvaldsdal er metin á 10 hundruð í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* árið 1713, og er þar talin áður hafa verið sel frá Stóru Brekku á Galmansströnd. Fjögur eyðibýli eru skráð vera í þessum afrétti, Lambáarkot, Hrafnagil, Hávarsstaðir og Þórhallakot. Segir svo um upprekstur og afrétti:

Afrjettur er fyrir framan bygðina beggja megin í þessum dal, sem liggur undir Auðbrekku í Hörgárdal, og brúka þeir á Galmanströnd þar venjulega upprekstur fyrir lömb og geldfje, og Árskógsströnd öðru hvörju. Afrejettartollur er ve(n)julegur lamb eður aðrar fimm álnir af hvörjum manni, sem rekur 10 lömb eður fleiri.

Lambáarkot kallast fornt eyðiból í þessum afrjett fyrir vestan Þorvaldsdalsá, og eru þar þó litlar byggíngaleifar. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi.

²²⁹ Skjal nr. 2(135).

²³⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 134.

Hrafnagil, eyðihjáleiga og heimaland Stærra Árskógs, byggð framm á Þorvaldsdal fyrir manna minni. Varaði bygðin inn til næstu 4 ára, síðan í auðn. [...] Ekki halda menn að hjer verði aftur bygt fyrir heyskaparleysi.

Hávardsstader, fornt eyðiból í staðarins landi á sama dag fyrir heiman áðurskrifaða hjáleigu, og er það nú alt lýngi vaxið, og sjást þar því litlar byggíngaleifar. Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskapar og túnstæðisleysi.

Porhallakot, fornt eyðiból þar fyrir heiman á Þorvaldsdal, og var síðan byggð upp hjáleigunefna á þessu eyðibóli, sem lá oftlega í eyði þess í milli, og var byggð seinast fyrir 14 árum. [...] Ekki má hjer aftur byggja fyrir heyskaparleysi.²³¹

Þess má geta að nokkur fjöldi jarða í Hvammshrepp, sem ekki eru til sérstakrar sögulegrar umfjöllunar í þessari greinargerð, áttu „[u]pprekstur á Þorvaldsdal fyrir toll“ samkvæmt *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*. Þær voru þessar: Hagi, Hillur, Kamphóll (Kambhóll), Bragholt, Pálmholt, Syðri-Bakki, Ytri-Bakki, Arnarnes, Ós og Ásláksstaðir.²³²

Í kjölfar skoðunar á landamerkjagjarðinum á milli Auðbrekku og Fornhaga árið 1728, féll dómur sama ár um að Illagilsdalur fyrir ofan Fornhaga skyldi teljast tilheyrja Auðbrekkulandi. Í dómnum segir meðal annars eftirfarandi:

Hvad ahrærer Illagilsdal sem sama er og Trolladalur efter frammkomnum vitnisburdum þa er ecke a nægiannlega bevisad fyrer vorumm dome, ad hann nockurn tima hafe tilheirt jordunne Fornhaga, enn helt er hier bevisad med logfestumm og svornum vitnisburdumm, ad hann hefur atolulaust under jordina Audbrecku leiged og af Audbrecku monnum brukadur og tolladur vered til Fornhaga manna og anara yfer 30 ár, því skal nefndur Illagilsdalur tilheira jordinne Audbrecku [síðuskipti] hiedann i fra og vera hennar Eign.

[...] Þetta er sa proces sem framm for og giordest a Skridupinge i Hörgárdal þann 1. Juny a þridiudag, og a areidarplatzenu Audbrecku fostudagenn og laugardagenn þann 9. october 1728 Testerar umderskrifadur med eigen hende og hia þricktum signete. Jon Jonsson (L.S.)²³³

Í *Sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu*, er teknar voru saman á árabílinu 1839-1854, segir svo í svari séra Hákonar Espólíns, dagsettu 28. september 1839 um afréttarland Árskógssóknar:

Afréttarland Árskógssóknar er áðurnefnd Þorvaldsdalsafrétt, og telst hún nú eign Auðbrekku í Hörgárdal; hefir og Möðruvallas[ókn] þangað upprekstur. Í Þorvaldsdal er fjárrétt hjá nefndu Kúgíli, en önnur við Fornhaga í Hörgárdal.²³⁴

²³¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 107-108.

²³² *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 113-116, 120-125.

²³³ Skjal nr. 2(221) a-b.

²³⁴ *Sýslu- og sóknarlýsingar Eyjafjarðarsýslu 1839-1854*, bls. 97.

Í lýsingu Möðruvallaklausturskirkjusóknar í Eyjafjarðarsýslu sem séra Jón Jónsson á Dunhaga samdi og dagsett er 4. febrúar 1841, segir svo um Þorvaldsdal og Þorvaldsdalsafrétt:

Á bak eður vestan til við allt þetta langa fjall liggur út og suður dalur sá, er Þorvaldsdalur kallast, upp í hvern til vesturs að gengur stórt skarð eður dalsmynni til vesturs frá Fornhaga sunnan til, hver dalur að teygist á bak við sagt fjall frá suðri til norðurs allt út fyrir Stærraskóg. Dalur þessi er að framanverðu, eður hans syðri partur, allur brúkaður fyrir afrétt, en í nyðra enda hans eru nokkrir bæir, sem tilheyra Stærriskógssókn, [...]. Á þann eina afdal, sem þessari sókn [Möðruvallasókn] tilheyrir, nefnilega Þorvaldsdal, er áður minnt. Á honum eru allgóðir hagar fyrir hesta og sauðfé á sumrum, fram úr honum til suðurs og vesturs liggja afdalir, sem kallast Illagilsdalur, Lambárdalur, Nautadalur. [...] Afréttarland Möðruvallaklaustri tilheyrandi er fram á Hörgárdal fyrir framan Flögusel í Myrkársókn og líka í Barkárdal. Sumir fá hér afrétt á Þorvaldsdal, en almenningar eru hér engvir, og flestir mega afréttartolla gjalda, eins klausturjarðalandsetar sem aðrir.²³⁵

Seint á áttunda áratug 19. aldar höfðaði eigandi Auðbrekku mál gegn eiganda Syðri-Haga en sá síðarnefndi hafði rekið geldfé sitt og trippi á Þorvaldsdalsafrétt. Eigandi Auðbrekku vildi meina að þessi upprekstur væri í leyfisleysi. Eigandi Syðri-Haga neitaði að greiða upprekstartoll. Eigandi Auðbrekku höfðaði samskonar mál gegn bóndanum á Kálfskinni af sama tilefni og á sömu forsendum. Eigandi Syðri-Haga segist hafa rekið á afréttinn með leyfi eiganda Stærri-Árskógar, en síðarnefnda jörðin átti rétt á fríum upprekstri á Þorvaldsdalsafrétt fyrir 18 geldfjárkúgildi. Bóndinn á Syðri-Haga rak upp á Þorvaldsdalsafrétt í samkomulagi við eiganda Stærri-Árskógar en eigandi Auðbrekku vildi meina að samanlagður rekstur Syðri-Haga og Stærri-Árskógar á Þorvaldsdalsafrétt væri meiri en sá rekstur sem Stærri-Árskógi væri leyfilegt.²³⁶

Eigandi Auðbrekku seldi hluta úr afréttarlandi Þorvaldsdals árið 1882 til fjölda manna og var salan færð til bókar í veðmálabók Eyjafjarðarsýslu. Hún var skjalfest á eftirfarandi hátt:

Jeg undirskrifaður Jón Snorrason til heimilis á Auðbrekku gjöri með brjefi þessu heyrinkunnugt; að eg sel frá mjer og mínum erfingjum landeign mína, afrjettarlandið Þorvaldsdal, frá Þverá þeirri, er nærst fellur Kúgilseli með Fögruhlíð, Nautárdal, Vesturhlíð, Lambárdal, Illagilsdal og Tröllatungu, allt í ána syðri, er kemur ofan midjan Tungudal; ummerki að austan eru; frá Ytra Hestahrauni og í garð þann að innan, er liggur úr Axlarbótinni fyrir ofan Fornhaga og ofaní Tungu á.

Þessa landeign mína, afrjettarlandið Þorvaldsdal með þeim örnefnum og ummerkjum er nú eru talin, sel eg nokkrum bændum í Arnarneshrepp, lausa

²³⁵ *Sýslu- og sóknarlýsingar Eyjafjarðarsýslu 1839-1854*, bls. 102-103, 105, 109, 112.

²³⁶ Sjá nánar í umfjöllun um Auðbrekku.

úr öllum vedsetningum og notkunarrjetti nokkurra manna annara en kaupenda, þegar undan er skilinn frí upprekstur og grasa tekja fyrir jörðina Auðbrekku og allar hjáleigur þeirrar jardar ásamt Fornhaga, og frí upprekstur fyrir 18 kúgildi auk stóðhrossa og kúa, sem tilheyrir jörðinni og prestsetrinu Stærra-Árskógi. Landeign þessa sel eg fyrir 1000 kr.- eitt þúsund krónur, sem borgist þannig 400 kr. fyrir lok júlí mánaðar og 600 kr. fyrir næstu október mánaðar lok.

Seljandi ábyrgist söluna, en kaupendur haldi kaupi sínu til laga í sinn kostnað.²³⁷

Landamerkjabréf afréttarlandsins Þorvaldsdals er varðveitt. Það er ódagsett og ártals er ekki getið. Það er þó líklega samið síðla árs 1884 eða snemma árs 1885, svo sem ráða má af staðsetningu landamerkjabréfsins sjálfs í landamerkjabókinni. Landamerkjabréfið er svohljóðandi:

Ummerki afréttarlandsins Þorvaldsdals eru að vestanverðu: Frá þverá þeirri, er næst fellur Kúgilsseli með fögruhlíð, nautárdal, Vesturhlíð, Lambárdal, Illagilsdal og Tröllatungu, allt í ána syðri, er kemur ofanaf miðjum Tungudal; en að norðanverðu; Frá Ytra-Hestahrauni og í garð þann að innan, er liggur úr Axlarbótinni fyrir ofan Fornhaga suður og ofan í Tunguá.²³⁸

Eftirfarandi aðilar skrifuðu undir landamerkjabréfið fyrir hönd eigendanna, nokkurra bænda í Arnarneshreppi; Guðmundur Jónsson fjallskilastjóri, Eggert Stefánsson, Tómas Hallgrímsson og Páll Jóhannesson. Það var samþykkt af Davíð Guðmundssyni í umboði eiganda jarðarinnar Dagverðartungu.

Á manntalsþingi að Arnarnesi í Hvammshreppi, 3. júní 1885, var upplesið landamerkjabréf Þorvaldsdals og var því ekki mótmælt.²³⁹

Sögufélag Eyfirðinga hefur haldið úti tímaritinu Súlum um árabíl. Í 44. árgangi tímaritsins frá árinu 2005 segir:

Um 1890 keyptu nokkrir bændur í Arnarneshreppi Þorvaldsdalsafrétt af dánarbúi Jóns Snorrasonar í Auðbrekku. Afréttin var hluti af Auðbrekkulandi og innan Skriðuhrepps. Gátu eignaskipti þessi engu breytt um hreppamörkin. [...] Auðbrekkufjall og á Fornhagaöxl var gengið saman af Arnarneshreppsmönnum og Skriðuhreppsúum. Svo var og um Þorvaldsdalsafrétt og er óbreitt enn. Þá var ytri hluti Þorvaldsdals byggður ennþá og af heimalöndum þaðan mun fé hafa verið smalað að Fögruhlíðarrétt og úrtíningur þaðan látinn ganga til Reistarárréttar og síðan áfram til Þorvaldsdalsréttar. Þorvaldsdalur var genginn frá Hestahrauni og Nautá suður á Fornhagaöxl, svo var og Illagilsdalur genginn þar með. Svæði þetta var

²³⁷ Skjal nr. 2(288) a-b.

²³⁸ Skjal nr. 2(34).

²³⁹ Skjal nr. 2(351). Þorvaldsdalur. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1176).

gengið bæði af mönnum úr Arnarness- og Skriðuhreppum samkvæmt samningi milli hreppanna. Óbreytt er þetta ennþá.²⁴⁰

Ekki er fjallað sérstaklega um Þorvaldsdalsafrétt í fasteignamatinu 1916-1918 né heldur Þorvaldsdal sem afmarkaða heild eða heildir. Þó er þess getið í sama fasteignamati að ýmsar jarðir eigi upprekstur á Þorvaldsdal.²⁴¹

Meðeigendur afréttarlandsins Þorvaldsdals, afsöluðu sveitarsjóði Arnarneshrepps 22. september 1940, ¾ hlutum úr afréttarlandinu Þorvaldsdal, á manntalsþingi í þinghúsi Arnarneshrepps, 6. ágúst 1941. Kaupverð var 1500 krónur.²⁴²

Eigendur 1/4 Þorvaldsdalsafréttar afsöluðu hreppsnefnd Árskógshrepps nefndu landi, á manntalsþingi í þinghúsi Árskógshrepps, 8. september 1944.²⁴³

Í *Lýsingu Eyjafjarðar* frá árinu 1949, segir nokkuð frá Þorvaldsdal. Þar kemur eftirfarandi fram:

Þorvaldsdalur er nú að mestu afréttardalur. En áður var hann byggður 8-10 km inn eftir frá dalsmynninu. Sá hluti hans heyrði ætíð til Árskógsstrandar. Fremra hluta dalsins hallar til suðurs, og hefir hann aldrei byggður verið, enda er hann mun þrengri og gróðurminni en norðurhlutinn. [...] Stóð bærinn Kúgil þar vestan árinna [Hrafnagilsár]. Hann lagðist í eyði fyrir 20 árum. [...] Nokkru framar er enn eitt hraunið; heitir það Hestahraun. Um það eru nokkur munnmæli, að Sigríður stórráða, sem bjó í Auðbrekku í Hörgárdal, hafi átt þar land. En stóðhross nágranna hennar gengu á dalnum og spilltu þar beit.²⁴⁴

5.4.4 Aðliggjandi og tengd svæði

Hér verður fjallað um jarðir sem tengjast ágreiningssvæðinu Þorvaldsdalsafrétti vegna legu sinnar eða réttinda. Um er að ræða jarðirnar Dagverðartungu, Fornhaga, Bláteig, Auðbrekku, Brakanda, Hólkot, Hof, Stóru-Brekku, Stærri-Árskóg og Hrafnagil. Áhersla er lögð á að gera grein fyrir heimildum um réttindi þessara jarða og landamerki þeirra.

Þá skal þess getið að *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* greinir frá því að eftirtaldir jarðir eigi upprekstur á Þorvaldsdal fyrir toll: Stóri-Dunhagi, Litli-Dunhagi, Björg (Bjargir), Hallgilsstaðir, Þrastarhóll, Hof, Minni-Brekka (Litla-Brekka), Hvammur, Syðri-Reistar, Ytri-Reistar, Baldursheimur, Skriðuland og Kjarni.²⁴⁵

²⁴⁰ *Súlur. Norðlenskt tímarit*, nr. 44 (2005), bls. 103-104.

²⁴¹ Sjá nánar umfjöllun um einstakar jarðir í kafla 5.4.4; t.d. Auðbrekku og hjáleigur hennar.

²⁴² Skjal nr. 4(172).

²⁴³ Skjal nr. 2(228) a-b.

²⁴⁴ Steindór Steindórsson frá Hlöðum: *Lýsing Eyjafjarðar I*, Akureyri, 1949, bls. 152-153.

²⁴⁵ Sjá nánari umfjöllun í greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, skjali nr. 13, þar sem það á við.

5.4.4.1 Dagverðartunga (Digulstunga)

Dagverðartunga í Skriðupingsókn, eða Digulstunga eða Digurstunga eins og jörðin var nefnd 1712 samkvæmt *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, er metin 30 hundraða jörð það ár. Segir svo um upprekstur:

Afdalur er hjer nokkur í heimalandinu. Þángað eru reknir geldir sauðir og lömb.

Grasatekja er hjer, sem ábúendum kann að þjena.

Selstaða er hjer á áðurnefndum dal og brúkast þó ei árlega.²⁴⁶

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal í Skriðuhreppi, 30. apríl 1729, voru upplesnar tvær lögfestur sýslumannsins í Hegransþingi, Jens Spendrup, önnur fyrir Skriðu en hin fyrir Digulstungu, báðum liggjandi í Hörgárdal, með þeim landamerkjum og ítökum sem þær sjálfar ljósast herma. Báðar lögfesturnar eru dagsettar 4. apríl 1729. Lögfestunum var ekki mótmælt.²⁴⁷

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal í Skriðuhreppi, 11. maí 1733, voru upplesnar tvær lögfestur sýslumannsins Jens Madsen Spendrup, önnur fyrir Skriðu en hin fyrir Digulstungu, báðar dagsettar 4. apríl 1729. Voru báðar jarðirnar lögfestar til vissra takmarka og var fyrirboðin öll óleyfileg beit og brúkun undir sektir. Lögfestunum var ekki mótmælt.²⁴⁸

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal í Skriðuhreppi, 26. maí 1747, lögfesti klausturhaldarinn Hans Scheving, Digulstungu og Misjálmsstaðaland, að öllu því leyti sem aðrir menn eiga þar ekki, eftir réttum líkum, tiltölu í. Lögfestunni var ekki mótmælt.²⁴⁹

Í jarðamatinu 1804 er þess getið að tekin eru lömb frá 2 jörðum til beitar í landi jarðarinnar Dagverðartungu.²⁵⁰

Í jarðamatinu 1849 segir svo um afréttareign Dagverðartungu:

Dagverðartúnga, bóndaeign, nú talin 20 hndr. Túnid að mestum hluta þýft, grasgéfid, í medallagi tödugott. Engid vídslægt, en liggur fram á afréttardöllum, innanum afréttarfé, og mjög torsótt að ná heyskapnum fyrir vegalengd og slæman veg. – Torfrista næstum engin.[...] Jörðin á afrétt, nokkud meira enn fyrir heimilid. Grasatekja nægjanleg fyrir heimilid. Hrísrif nokkurt.²⁵¹

Landamerkjabréf fyrir Dagverðartungu var skráð 4. ágúst 1884 og hljóðar svo:

²⁴⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 136.

²⁴⁷ Skjal nr. 2(351). Dagverðartunga. Eyj. IV. B. 05. (db.gr.nr. 6363).

²⁴⁸ Skjal nr. 2(351). Dagverðartunga. Eyj. IV. B. 05. (db.gr.nr. 10649).

²⁴⁹ Skjal nr. 2(351). Dagverðartunga. Eyj. IV. B. 06. (db.gr.nr. 8484).

²⁵⁰ Skjal nr. 2(79).

²⁵¹ Skjal nr. 2(84).

Að sunnan móts við Skriðu ræður Tunguá hin syðri frá fyrstu upptökum svonefndrar Lágfótarár alt til neðstu gljúfra og þaðan beint stryk niður til Hörgár á móti Kiðalæk.

Að norðan móts við Fornhaga ræður Tunguárgil hið ytra ofan þangað sem eyrar byrja suður undan Fornhagabæ og þaðan bein stefna fyrir sunnan Þorvaldsdalsrétt niðri Hörgá.

Að austan ræður farvegur Hörgár milli þeirra ummerkja að norðan og sunnan, sem áður eru talin.

Að vestan móts við Þorvaldsdal ræður Tunguá upp að ármótum Lambár og Úlfár, síðan ræður Úlfá fram að svo kölluðum Dyngjum, síðan sama á frá Dyngjusporði framí gegn.

Dagvarðartungu 4. dag ágústmánaðar 1884

Davíð Guðmundsson (eftir umboði eigandans) samþykkir vegna Þorvaldsdals samþykkir vegna Fornhaga samþykkur vegna Skriðu²⁵²

Eftirfarandi sáttumleitan um landamerkjaágreining milli jarðanna Dagvarðartungu og Skriðu á eina hlið og Dagvarðartungu og Fornhaga á aðra hlið fór fram 7. ágúst 1886 og var þinglýst 2. júní 1887:

Ár 1886 laugardaginn 7da august vorum við undirskrifaðir staddir á svokölluðum Tungueyrum Ég Jón Einarsson, samkvæmt brjefi hlutaðeigandi sýslumanns dags. 24 júlí og ég Stefán Jónsson eptir beiðni eiganda og ábúenda jarðanna Skriðu og Fornhaga, til þess að athuga og ef unnt væri að koma á sátt og samþykki um landamerkja ágreining milli jarðanna Dagvarðartungu og Skriðu á eina hlið og Dagvarðartungu og Fornhaga á aðra hlið. Og varð álit okkar og ákvörðun þannig.

Merkin milli Skriðu og Dagvarðartungu skulu vera að ofan í miðjan árfarvegin í Syðri-Tunguá við melshornið, sem Skriðurjett stendur á og beina línu ofan að Hörgá móti Kiðulæk, sem er austan Hörgár. Og milli Dagvarðartungu og Fornhaga skulu merkin vera að ofan melshornið suður og upp frá Þorvaldsdalsrjett (sem líka er nefnd Fornhagarjett) og beina línu ofan að Hörgá. Stefnu í klettinn (Einbúa) suður og upp frá Vöglum austan Hörgár. Og skulu á sínum tíma settar merkjavörður á báðum þessum merkjalínum. Þess má geta, að ábúendur Skriðu og Fornhaga voru viðstaddir við þessa merkja ákvörðun hvor við sína jörð, og listu þeir engri óánægju yfir úrslitum þess ágreinings sem fyrr er getið, en ábúendur Dagvarðartungu voru ekki viðstaddir þrátt fyrir aðvörun.²⁵³

²⁵² Skjal nr. 2(73) a-b.

²⁵³ Skjal nr. 2(24).

J. Einarsson og St. Jónsson skrifuðu undir. Sátt þessi var samþykkt af J. Thorarensen vegna Dagverðartungu sem skiptaráðanda í dánarbúi eigandans og „vegna hins ómynduga“.

Á manntalsþingi að Glæsibæ í Kræklingahlíð í Glæsibæjarhreppi, 31. maí 1887, var landamerkjum Dagverðartungu þinglýst og ekki mótmælt.²⁵⁴

Fram kemur í fasteignamati 1916-1918 að landamerki Dagverðartungu séu talin ágreiningslaus og að jörðinni fylgi upprekstrarland.²⁵⁵

5.4.4.2 Fornhagi

Fornhaga er getið í jarðakaupabréfi frá 14. mars 1375 þar sem mörkum Auðbrekku er lýst.²⁵⁶ Í kæru Páls Jónssonar til Orms Sturlusonar, frá 29. júní 1560, kvartar hann m.a. yfir því að Ormur haldi Auðbrekku og fleiri jörðum fyrir sér, þ. á m. sé Fornhagi sem er 40 hundruð að dýrleika.²⁵⁷ Fornhagi er talinn 50 hundruð að dýrleika í skiptabréfi á eignum Þorleifs Grímssonar og Gríms sonar hans frá 2. september 1560.²⁵⁸ Í öðrum skiptum eftir Þorleif Grímsson, frá 5. júlí 1569, er Fornhagi með Úlfá sagður 50 hundruð að dýrleika. Fornhagi kom í hlut Hallóttu, dóttur Þorleifs Grímssonar, þegar eignunum var skipt eftir hann, 2. september 1569, og var jörðin þá 40 hundruð að dýrleika.²⁵⁹ Eignarhald Möðruvellinga á bæði Auðbrekku og Fornhaga virðist hafa verið samfelld fram um siðaskipti og hugsanlegt er að réttur Fornhaga á Þorvaldsdal sé þess vegna.

Fornhagi í Skriðupingsókn er 30 hundraða jörð árið 1713, og segir svo um upprekstur þegar *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* var gerð:

Heyrst hefur að þessi jörð hafi brúkað selstöðu í Auðbrekkujörðu, og líkindi eru tóttarleifar nokkrar, sem nefndar eru Fornhagasel. Ekki vita menn sannleika nokkurn fyrir, hvört heldur að selstaðan hefur verið fyrir skyldu eður kaup. Ei hefur hún frá þessari jörðu í mana minni brúkuð verið.²⁶⁰

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 29. apríl 1723, var upplesin lögfesta Sigfúsar Þorkelssonar fyrir þeim parti úr jörðinni Fornhaga, er kallast Grundarkot. Var lögfestunni ekki mótmælt.²⁶¹

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 1. júní 1728, féll dómur í landamerkjamáli á millum Auðbrekku og Fornhaga. Málsaðilar lögðu fram lögfestur sínar og upplesin var stefna Hans Scheving, eiganda Auðbrekku, til Sigfúsar

²⁵⁴ Skjal nr. 2(351). Dagverðartunga. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr.1295).

²⁵⁵ Skjal nr. 2(92).

²⁵⁶ Skjal nr. 2(133).

²⁵⁷ Skjal nr. 2(136).

²⁵⁸ Skjal nr. 2(136).

²⁵⁹ Skjöl nr. 2(129) og 2(131). Sjá einnig *Bréfabók Guðbrands byskups Þorlákssonar*, Reykjavík, 1919-1942, bls. 502-503.

²⁶⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 135-136.

²⁶¹ Skjal nr. 2(351). Fornhagi. Eyj. IV. B. 04. (db.gr.nr. 6009).

Þorlákssonar. Hans Scheving taldi Illagilsdal, fyrir ofan Fornhaga, tilheyra Auðbrekkulandi og lagði ýmis gögn fyrir réttinn og voru vitni kölluð fyrir.²⁶²

Á leiðarþingi að Skriðu í Hörgárdal, 8. október 1728, yfirleit og skoðaði Jón sýslumaður Jónsson, landamerkjagaráðinn á millum Auðbrekkuafréttar og Fornhaga. Nefndi Jón menn til að álíta og skoða landamerkin með dómi. Jón og hans meðreiðarsveinar athuguðu landshætti með tilliti til landamerkja, er greind voru í lögfestum. Féll sá dómur að Illagilsdalur hafi legið undir Auðbrekku.²⁶³

Í jarðamatinu 1804 er ekki getið af fréttar í tengslum við Fornhaga.²⁶⁴

Í jarðamatinu 1849 stendur eftirfarandi um beitarréttindi frá Fornhaga á Þorvaldsdalsafrétt:

Fornhagi, bóndaeign, nú talin 20 hndr. [...]

Búfjárhagar mjög litlir heima, en jörðin á frían upprekstur og beit á Þorvaldsdal-afrétt.- Grasatekja næg fyrir heimilid. Vetrarbeitt á greindum dal góð, þegar til hennar næst.²⁶⁵

Landamerkjabréf Fornhaga var útbúið 1. maí 1884 og því var þinglýst 2. júní 1887. Í niðurlagi þess kemur fram að Fornhagi eigi ýmis réttindi í Þorvaldsdal:

Merki að sunnan eru Tunguárgil ytra ofan þaðan sem eyrar byrja, sem er hjer um bil beint suður undan Fornhagabæ, og þaðan bein stefna ofan fyrir sunnan Þorvaldsdalsrjett í Hörgá niður.

Að utan eru merki Kálfahjallagil syðra, í fjallinu út og upp undan Fornhaga, svo bein lína úr því ofaní Bláhól, þaðan í Jötunsspor, sem er lítil grasi vaxin laut neðan til í holtinu fyrir sunnan og neðan Brakanda kvíar, og þaðan bein sjónhending niður í Hörgá, sem ræður merkjum að neðan milli tjeðra merkjalína að utan og sunnan.

Að ofan ræður fjallsröðin sunnan í Fornhagaöxl, síðan garður úr henni ofan og suður í Tungugil.

Í Fornhagalandi er engjapartur sem tilheyrir Vöglum í Þelamörk, það er neðsti partur af enginu, og liggur fyrir neðan beina línu tekna úr túngarði fyrir neðan Fornhagavöll útá Jötunsspor ofanvert; aptur átti Fornhagi skóg í Vaglalandi, frá Kiðalæk úti Köldubrunna, sem er beint í móti Jötunsspori, og uppí Vaglasklif, en skógur þessi er nú alveg eyðilagður. Ennfremur á Fornhagi frían upprekstur og grasatekju í Þorvaldsdal, fría beit og fría selstöðu, samt frítt fyrir allan búsmala í nefndum dal.²⁶⁶

Þáll Jóhannesson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Margrjeti Halldórsdóttur eiganda Brakanda, Jóni Snorrasyni vegna Auðbrekku,

²⁶² Skjal nr. 2(220) a-b.

²⁶³ Skjal nr. 2(221) a-b.

²⁶⁴ Skjal nr. 2(79).

²⁶⁵ Skjal nr. 2(84).

²⁶⁶ Skjal nr. 2(25).

Guðmundi Jónssyni, Skriðulandi umboðsmanni eiganda Þorvaldsdals, Einari Ásmundssyni umboðsmanni Vagla og J. Thorarensen skiptaráðanda í búi eiganda Dagverðartungu en hann samþykkti fyrir þá jörð.

Í fasteignamatinu 1916-1918 kemur fram að Fornhagi eigi frían upprekstur í Þorvaldsdal.²⁶⁷

5.4.4.3 Bláteigur

Bláteigur var áður hluti af Auðbrekkuengi en eftir miðja 19. öld voru byggðir þar húsmenskukofar og var þar löngum þurrabúðarbýli.²⁶⁸

Jörðina Bláteig er ekki að finna í jarðamatinu 1804.

Ekki er heldur minnst á Bláteig í jarðamatinu 1849.

Á manntalsþingi á Staðartungu í Skriðuhreppi, 22. maí 1914, var þinglesið afsal Árna bónda Jónatanssonar á Auðbrekku fyrir jörðinni Auðbrekku ásamt hjáleigunni Bláteigi, til sonar hans Valgeirs Árnasonar í Auðbrekku, dagsett 17. apríl 1914.²⁶⁹

Ekki er minnst á Bláteig í fasteignamatinu 1916-1918.

Á manntalsþingi á þingstað Skriðuhrepps, 12. ágúst 1944, afsalaði Þórður Sigurjónsson Leonhard Sigurjónssyni Bláteigi.²⁷⁰

Á bæjarþingi á Akureyri, 29. júní 1946, höfðaði hreppsnefnd Skriðuhrepps mál gegn Leonharði Sigurgeirssyni, Hvammi í Arnarneshreppi. Aðdragandi þess var undangengin árangurslaus sáttatilaun sem hafði átt sér stað, samkvæmt stefnu birtri þann 9. febr. 1945. Dómskrafan var sú að Leonharð yrði dæmdur til að gefa Skriðuhreppi afsal fyrir jörðinni Bláteigi í Skriðuhreppi, kvaðalausri og lausri úr ábúð, með þeim mannvirkjum sem á jörðinni voru í fardögum 1944 og með landamerkjum, sem þá giltu. Leonharð S. var sýknaður af kröfum stefnanda.²⁷¹

Eftirfarandi landskiptagerð var gerð milli Dagverðartungu og Brakanda á landi jarðarinnar Bláteigs, 6. maí 1967:

Við undirritaðir Páll Ólafsson, Dagverðartungu og Þorsteinn Jónsson Brakanda gerum svohljóðandi samning um skipti á landi jarðarinnar Bláteigs, sem við höfum keypt.

Landið skiptist af hálfu að flatarmáli, eftir mælingu sem gerð verður og samkvæmt þeim atriðum sem hér verða framm tekin:

Þorsteinn fær allt land ofan þjóðvegarsins eins og hann liggur nú. Páll fær bakkana neðan frá Hörgá og upp eftir þar til næst jöfn stærð við fyrrgreindan hluta Þorsteins. Takmörk þessa hluta liggja hornrétt við merkjagirðingu

²⁶⁷ Skjal nr. 2(92).

²⁶⁸ *Byggðir Eyjafjarðar 1990 I*, bls. 478.

²⁶⁹ Skjal nr. 2(351). Bláteigur. Eyj. IV. B. 49. (db.gr.nr. 13031).

²⁷⁰ Skjal nr. 2(351). Bláteigur. Eyj. IV. B. 67. (db.gr.nr. 26309).

²⁷¹ Skjal nr. 2(351). Bláteigur. Eyj. IV. B. 74. (db.gr.nr. 24845).

Bláteigs og Hólkots. Mismunur á landgæðum fyrrgreindra hluta greiðist á peningum samkvæmt mati á landinu.

Sá hluti landsins sem ótalin er, skiptist að jöfnu eftir stærð, þannig að Þorsteinn fær syðri hlutann en Páll þann nyrðri og er það land lagt að jöfnu að gæðum.

Á mörkum jarðarhlutanna skal reist girðing og skal uppstening og viðhald kostað jafnt af báðum, einnig skiptist að jöfnu kostnaður við að fjarlægja hústóftir þær sem á jörðinni eru nú.

Réttindi og skyldur varðandi Hörgá, skulu tilheyra að öllu hluta Páls.²⁷²

5.4.4.4 Auðbrekka

Í *Landnámu* er talað um Auðbrekkumenn. Þar segir:

Geirleifur hét maður; hann nam Hörgárdal upp til Myrkár; hann var Hrapsson og bjó í Haganum forna. Hans son var Björn hinn auðgi, er Auðbrekkumenn eru frá komnir.²⁷³

Eftirfarandi kemur fram í Guðmundar sögu dýra frá 12. öld, þegar sættir eru gerðar um víg Hrafns Brandssonar seint á sömu öld:

Ok gerðu þeir fimmtán hundruð um víg Hrafns þriggja álna aura, ok galt Guðmundr þá hvern eyri þegar. Hann galt lönd tvau fyrir vestan heiði [Öxnadalshaiði], annat heitir í Hálfanartungum [fremst í Norðurárdal], en annat at Uppsölum, it næsta Sifrastöðum, [...] ²⁷⁴

Gunnar Pétursson seldi Jóni Ólafssyni jörðina Hóla í Eyjafirði, með bréfi dagsettu 14. mars 1375, en í staðinn fékk hann Auðbrekku í Hörgárdal. Jón seldi Auðbrekku með eftirfarandi ummerkjum og ítökum:

ut a midian markgard oc ofan a siki vid brakadargerdi allt fyrir sunnan. en j midlum grundar og aubrecku oc forn Haga og aubrecku villdi hann eigi abyrgiaz rettsynis mork þadan or upp oc ofan. en hann seldi honum at þeim mörkum sem jord hefir att at fornu. þar med griotar land allt oc fógruhlid. þriggia tolf fedminga skurd i tregrefstadaskog oc skogarstodu j skogajordu sva vida sem aubreckka hefir att at fornu. aa skoga jörd aarluga laups hógg j sógdu takmarki. Laugaland a halfsmanadar beit j aubreckku jord. her til gaf adrnefndr jon jordina halfa a brattavóllum j þorvalldsdal. med þeim gognum oc gædum sem hann vard eigandi at. oc jördunni fylgir.²⁷⁵

Í máladagabók Péturs biskups Nikulássonar, frá 1394 og síðar, má finna máldaga Auðbrekkukirkju en þar hvorki getið landsvæðis né ítaka í eigu kirkjunnar.²⁷⁶

²⁷² Skjal nr. 2(26).

²⁷³ *Íslendingabók Landnámabók*, Íslensk fornrit I, bls. 256; Sjá nánar um vitnisburð *Landnámu* í kafla 5.4.1.

²⁷⁴ *Sturlunga saga* I, [Kaupmannahöfn, 1817-1820, bls. 171.

²⁷⁵ Skjal nr. 2(133).

²⁷⁶ Skjal nr. 2(141).

Ólafur Vigfússon keypti land í Auðbrekku af Eiríki Ísleifssyni, með bréfi sem talið frá því um 1430-1440, fyrir Öngulstaði og 40 hundruð í lausafé. Í kaupbréfinu segir enn fremur:

[...] keypte olafur optnefnda audbrecku at eireke medr fornu ok nyiu ok aullu þui sem eirekur vard eigande ath. griottar lande fram j haurgardal ok faugruhlid. þriggia xij fedminga torfskurd j tregrefstada land. skogahris j skogaland. samþyckte halldora gudmundardotter husfru eireks nefnt kaup medr handlage. sagde eirekur jtaulu j brecku jaurd halfs manadar teigur af laugalande.²⁷⁷

Í máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar, frá 1461, er fjallað um skóg sem liggur utan ágreiningssvæðis í máli þessu og kallaður var Maríuhrís. Auk þess kemur fram að 15 hundruð í Auðbrekku sé kristfé.²⁷⁸ Hálf Auðbrekka með Gerði, 60 hundruð að dýrleika, var á meðal jarðeigna Solveigar Þorleifsdóttur samkvæmt skrá sem talin er frá því um 1479.²⁷⁹ Magnús Árnason og Sturla Magnússon áttu með sér jarðakaup 8. janúar 1495. Magnús seldi Sturlu neðri Lönguhlíð, sem þá var farið að kalla Skriðu, fyrir Sauða í Skagafirði. Skriða var seld með öllum gögnum og gæðum sem jörðinni hafði fylgt að fornu og nýju og að:

[...] tilskildum ollum skogum a stedia jordu uppi fiall og ofan i ä ut ad kidialæk og sudur i motz vid Audbreckuskog nema stedia skillde eiga elldeuid sem honum þarfnadest.

rejknade firnefndur Magnus ad jorden skrida ætte allann gielldfiär rekstur fram a oxnadal og iij tolf fedminga elldetorfs i Hamars jord i Bæissarþjngum.²⁸⁰

Auðbrekka í Skriðupingsókn er skráð 80 hundraða jörð árið 1713 þegar *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* var gerð. Fimm hjáleigur tilheyra jörðinni þetta ár: Þríhyrningur, Svíri, Hátún, Hólkot og Brakandi. Allar hjáleigurnar hafa sömu kosti og lesti og heimajörðin.²⁸¹

Afrjettur er hjer, sem nefnist Thorvalds eður Thórhallsdalur. Allir ábúendur sem búa á þessari jörðu, so vel heima sem í kotunum, njóta nú uppreksturs frí fyrir utan toll. En hvað allir þeir tollar til verðaura hlaupa kunna, sem á jörðunum í Hvammshrepp landsdrotni tilheyra, og meðmeintru jörðinni Fornhaga í Skriðupingsókn, kveðst sýslumaðurinn seigr. Skevíngr ei framar kunna til að svara en so, að þegar afrjettartollurinn gengur sem hæðst til tí(u)tíu álna, það ringasta sextíu álnir. Orðsök til þessa er sú, að afrjett þessi liggur undir stórum snjóum, harðviðrum, og verður ei fært margoft um venjulegar fráfarur þángað fje að reka.

²⁷⁷ Skjal nr. 2(138).

²⁷⁸ Skjöl nr. 2(145) og 2(125).

²⁷⁹ Skjal nr. 2(138).

²⁸⁰ Skjal nr. 2(138).

²⁸¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 133-134.

Grasatekja hefur hjer áður fín verið, ánægjanleg jarðarinnar ábúendum, en nú láta allir ábúendur lítið yfir þessu.

Mjög so gengur jörðin af sjer, það landinu viðvíkur, fyrir utan töður og engjar, sem merkilega á fjallinu sjást kann.²⁸²

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal í Skriðuhreppi, 29. apríl 1723, var upplesin lögfesta klausturhaldarans, Hans Scheving, fyrir hans eignarjörð Auðbrekku og Þorvaldsdal með þessum landamerkjum:

Fyrst allur Þorvaldsdalur frá Þverá fyrir framan Kúgil með Lambárdal, Nautárdal og Illagilsdal allt í miðjar Trölladyngjur en að austanverðu frá Hestahrauni og allan dalinn þeim megin í garð þann sem liggur úr Axlarbotni fyrir ofan Fornhaga suður í Tunguá.²⁸³

Einnig lögfesti Hans Scheving Auðbrekkuland að utanverðu úr Húsárskarði í garð þann sem liggur úr gilinu í Hörgá niður, en að sunnanverðu úr Syðra Kálfahjallagili þaðan í miðjan Bláhól og þaðan réttisinnis í Hörgá. Þessu var ekki mótmælt.²⁸⁴ Á héraðsþingi á sama stað, 18. júní 1723, áminnti Hans Scheving Auðbrekkujarðarábúendur um, að þeir gæfu honum til vitundar ef nokkrir myndu yrkja eða brúka greindrar jarðar land, innan tiltekinna landamerkja, og minnti á fyrrgreinda lögfestu, lesna upp 29. apríl sama ár. Engin mótmæli komu fram.²⁸⁵ Enn lögfesti Hans Scheving sér Auðbrekku til sömu landamerkja og getið var 29. apríl 1723, á manntalsþingi að Skriðu, 17. apríl 1725. Einnig lögfesti hann Barkárdal og nokkra aðra landsparta til þeirra landamerkja sem lögfesturnar framar sýndu. Komu engin mótmæli fram.²⁸⁶ Á manntalsþingi að Skriðu, 15. maí 1730, var upplesin lögfesta Hans Scheving fyrir hans eignarjörðu Auðbrekku, og tiltekin öll landamerki og takmörk, og fyrirbauð alla brúkun og ólöglega yfirreið á nefndrar jarðar landi. Einnig lögfesti hann klaustursins afrétt Barkárdal, og fyrirbauð öllum þangað að reka sín hross eður pening. Einnig lögfesti hann munnlega Mihjálstaðaland í Öxnadal með þar hjá liggjandi Stórubrekkuskógi og lagði forboð fyrir leyfislausu brúkun á því landi og skógi. Var framangreindu ekki mótmælt.²⁸⁷

Margar aðrar lögfestur er snerta Auðbrekku, hagsmuni hennar og ítök, er að finna í dómabókum Eyjafjarðarsýslu. Lesin var upp lögfesta fyrir Auðbrekku að Skriðu í Hörgárdal, 24. mars 1773.²⁸⁸ Á sama stað 19. maí 1783 var upplesin lögfesta fyrir Auðbrekku og Þverárdal²⁸⁹ og að Hvammi á Gálmarsströnd 12. júní 1783 lét sýslumaðurinn lögfesta Þorvaldsdal undir Auðbrekku og fyrirbauð allar nytjar dalsins

²⁸² *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X*, bls. 134.

²⁸³ Skjal nr. 2(223) a-b.

²⁸⁴ Skjal nr. 2(223) a-b.

²⁸⁵ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka Eyj. IV. B. 04. (db.gr.nr. 6081).

²⁸⁶ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka Eyj. IV. B. 04. (db.gr.nr. 6159).

²⁸⁷ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka Eyj. IV. B. 05. (db.gr.nr. 6422).

²⁸⁸ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka Eyj. IV. B.09. (db.gr.nr. 6492).

²⁸⁹ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka Eyj. IV. B.09. (db.gr.nr. 10722).

og jarðarinnar.²⁹⁰ Degi síðar að Völlum í Svarfaðardal lét sýslumaðurinn lögfesta Þorvaldsdal (Þórhallsdal) undir Auðbrekku og fyrirbauð sem fyrr allar nytjar í dalnum án leyfis hans eða djáknans á Auðbrekku, hvað áhrærði hestabeit, fjárbeit og grasatöku.²⁹¹ Þá var lesin upp lögfesta fyrir jörðinni Auðbrekku á manntalsþingi að Völlum 28. júní 1808, hún dagsett 7. maí 1706²⁹², og var hún lesin upp aftur á manntalsþingi á Hvammi á Gálmarsströnd tveimur dögum síðar.²⁹³ Þá var lesin lögfesta fyrir jörðinni Auðbrekku á manntalsþingi að Völlum, 1. júlí 1808, en í tilliti til þeirrar lögfestu kvartaði ábúandi Auðbrekku undan því að Árskógsstrendingar rækju lömb og tækju grös á Þorvaldsdal, velflestir leyfislaust og án endurgjalds, og áminnti rétturinn á móti slíkri gripdeild og lagayfirtroðslu.²⁹⁴

Þá var upplesin lögfesta, dagsett 7. maí 1760, að Skriðu 25. maí 1835, fyrir Auðbrekku með túni, engjum, úthaga og afrétt á Þorvaldsdal, sem sögð er tilheyrja Auðbrekku.²⁹⁵ Á manntalsþingi að Arnarnesi í Hvammshreppi, 23. maí 1877, var lesin lögfesta fyrir Auðbrekku með Þorvaldsdal, dagsett 18. maí 1877. Þeirri lögfestu mótmæltu margir bændur²⁹⁶ og er þetta eina lögfestan sem mótmælt er fyrir Auðbrekku með Þorvaldsdal. Á manntalsþingi að Skriðu, 24. maí 1877, var svo upplesin lögfesta fyrir Auðbrekku og Þorvaldsdal²⁹⁷ og loks var upplesin lögfesta fyrir Auðbrekku, 31. maí 1878, að Arnarnesi í Hvammshreppi.²⁹⁸ Lögfestunum var ekki mótmælt.

Í jarðamatinu 1804 er afrétti Auðbrekku á Þorvaldsdal lýst:

Til denne Jord grændser en Afret og regnes at være den tilhørende (kaldet Thorvaldsdals Afret) hvorved den bag Fiældene ligger Svarvederdalen eller Vallne-Hrep, og især denne No. 77 [Kúgil] endnu nærmere.

Heri ligger en öde Jord Lambaaekot, som ikke kan beboes formedelst Fieldskreed. Fiældgræs kunde her faaes 6 tdr. aarlig. Lam til Græsning om Sommeren kan indtages fra 16 jorder.²⁹⁹

Þarna er sagt að frekari upplýsingar um réttindi á Þorvaldsdal sé að finna við jörðina Kúgil í sama jarðamati 1804. Þar segir um jörðina Lambáarkot:

Den öde Jord Lambaaekot som her findes benævnt i den gl. Jordebog hörer til Audbrecke i Skreede-Hrep.³⁰⁰

²⁹⁰ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka. Eyj. IV. B.09. (db.gr.nr. 10796).

²⁹¹ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka. Eyj. IV. B.09. (db.gr.nr. 10886).

²⁹² Skjal nr. 2(351). Auðbrekka. Eyj. IV. B.12. (db.gr.nr. 5227).

²⁹³ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka. Eyj. IV. B.12. (db.gr.nr. 5237).

²⁹⁴ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka. Eyj. IV. B.12. (db.gr.nr. 5246).

²⁹⁵ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka. Eyj. IV. B.18. (db.gr.nr. 12559).

²⁹⁶ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka. Eyj. IV. B.29. (db.gr.nr. 380).

²⁹⁷ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka. Eyj. IV. B.29. (db.gr.nr. 383).

²⁹⁸ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka. Eyj. IV. B.29. (db.gr.nr. 413).

²⁹⁹ Skjal nr. 2(79).

³⁰⁰ Skjal nr. 2(79).

Á manntalsþingi á Völlum í Svarfaðardalshreppi, 25. maí 1811, var upplesið bréf Jóns Jónssonar á Auðbrekku til sýslumannsins, dags. 22. maí 1811, um afréttina Þorvaldsdal og fjallskil þar. Bréfinu svaraði séra Árni Halldórsson á Stærri-Árskógi og sagðist ekki hafa á móti því sem fram kom í bréfi Jóns (bréfið hefur ekki varðveist en virðist hafa snúist um fjallskil bænda í Þorvaldsdal og afréttarnot þeirra þar), utan þess að hann áskilur sér sem benefi(ci)ato að Stærri-Árskógi fulla ítölu 20 kúgilda í afréttina. Sveitarmenn svöruðu þar á móti að það gætu þeir ekki til upprekstursins unnið, að réttað sé fyrir innan fjall, en vildu þá heldur reka á aðra staði. Þeir æskja og vona að fá að rétta á Þveráreyrum.³⁰¹

Á sáttafundi þann 31. ágúst 1824 var deilt um land er lá fram frá Hrafnagili í Þórhallsdal (Þorvaldsdal). Kom Auðbrekka við sögu:

[...] kom sátta nefndinn í Svarfaðardals Districti á eitt umþrætt Land, Liggjandi framm frá Hrafnagili í Þórhallsdal, hvert S.T. Presturinn Sr. Jón Jónsson á Stærriárskógi Lögfesti, ásamt öðru kirkiunnar Landi vorid 1823 þann 10da Junii eptir tilvísan Jardabókar Arna Magnússonar 1712-13 og 14, enn var Protesterud med Contra Lögfestu af Eckiuinni Sigrídi Snorradóttur á Kúgili á þessa árs vorþingi, eptir því hún meinar landid tilheyra þeirri Jörd, hvert ed af hennar ábúendum brúkad hefur verid, hvad lengi kunna menn ecki ad segia, edr hvert ætíð verid hafi ókeipis af Stærriárskógs Prestum. – Nálægt sama leiti og nefnd Contra Lögfesta auglýst var, giördi Eckian Sigrídr kaupmála og aftal á Jördu sinni Kúgili til KlausturPrestsins Sr. A. Halldórssonar a Audbrekku í Horgardal, hvörred ogsvo mætti á Samkomunni í egin Persónu, ásamt nefndri Eckju og Sambylismanni hennar Þorfinni Brandssyni eptir ádr útgefnu og reglulegu byrtu Fyrirkalli af 26ta þ.m. gat Sattanefndinn edur siálfir Málspartarnir ómögulega talad þá samann um, ad landspartur þessi tilheyrdi edur frágengi Stærriárskógs kyrkju. Þar eckert verid bevisad í sögdu efni, utann hvad ádr aminst er í Jardabókinni og hvornenn hun þar sýnest lýsa athuganlega 10 hndr. kotinu Kugili, þar sem Land þess beinlínis liggir þaramóti fyrir vestann Ana, giördi þó sérílagi Prestrinn Sira Jón miög lempilegt, og til Fridar midandi Tilbod, med ad vilia legia Kugili allar Slægjur í nefndu Þrætulandi fyrir billegt verd, hvers kot þetta helst sýndist vidþurfa, svo framarlega sem Landid fridsamlega nefndist Kyrkjunnar Eign, einsog það ad sleppa óuppátöluðu því ad Kúgils Ábúande nú í Sumar hafa bædi yrkt Landid, skorid í því Torf og varid það hans Sképnum þegar hvörugr málsparturinn sýndist mega í annars forbodi brúka það, enn – vid það Tilfelli, ad hinn annar Forlíkunar Commissarius Seigneur Jón Sigurdsson á Böggversst. á siálfum Sattafundinum tilbýdst ad kaupa Kúgil aptur af Sr Arna fyrir fult svo mikid Verd sem hann géfid og Lofad hafdi, og það ad frá teknu og tilvonandi þrætulandi þessu, um hvad þeir giörast Sammála, hvarmed sérílagi fyrir byggist Þrætur og Mála-Sóknir um þetta, giörist Landsparturinn

³⁰¹ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka. Eyj. IV. B.13. (db.gr.nr. 8787).

framm frá Hrafnagili að Austann verdu allt að svoköllum Refslæk Stærraskógs kyrkiu Landar eygn hedan í frá.

Enn hvað kaupum á Kúgili vidvíkur Lofar því Pr. Sira A. Halldorsson, aðeins viss og siálfur hann verid hafi fyrir Riftun og kaup bryggdu, svo skuli Forpaktari og Forlíkunarmadur Jón Sigurdsson á Böggverst: það einnig vera. Loksins má þess gæta að velnefndur Presturinn Sr Jón fyrir Tillögur Nefndarinnar, á það Lytandi hvað hin núgiörandi kaup á Kúgili saman draga til Sáttu, Lofar fyrir Eckiunnar Sigrídar Ábúdar týd á Kúgili að leggja optnefndan Landspart til Slæгна beytar og Torfskæru naudsynlegustu til heya þakningar, móti 15 al: Medalv: betalíngi frá siálfum Kúgils ábúendum. 2 rd r.s. Commissionarinnar fyrir Omak sitt inná Landid, undirgángast Prestarnir að betala til Jafnadar; enn siálft Forlíkunar haldid Launa þeir eftir Forlíkunar Forordníngunni.³⁰²

Í *Sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu*, er teknar voru saman á árabílinu 1839-1854, segir svo í svari séra Hákonar Espólíns, dagsettu 28. september 1839 um afréttarland Árskógssóknar:

Afréttarland Árskógssóknar er áðurnefnd Þorvaldsdalsafrétt, og telst hún nú eign Auðbrekku í Hörgárdal; hefir og Möðruvallas[ókn] þangað upprekstur. Í Þorvaldsdal er fjárrétt hjá nefndu Kúgili, en önnur við Fornhaga í Hörgárdal.³⁰³

Í jarðamati 1849 stendur svo um Auðbrekku og afréttinn í Þorvaldsdal:

Auðbrekka, bóndaeign, lögbýli, nú talid 20 hndr. Þessari jördu fylgja 5 bygdar hjáleigur, allar líka bóndaeignir, er hvör fyrir sig hefir tún og engi sér, en óskipta búfjárhaga með heimajörðunni; heita þær: Brakandi 6 ½ hndr. nú á tíð, Hólkot 6 hndr., Hátún 6 hndr., Svíri 6 hndr. og Þríhyrningur 6 hndr. nú á tíð.[...] En torfan hefir sameiginlega beit á afréttinum Þorvaldsdal, hjáleigurnar eiga frían upprekstur þar, en heimajörðin ein þau upprekstrarnot, sem yfir hefir þann fénað, er úr torfunni er þangad rekinn. Afréttur þessi er að blása upp og skémmast sumstadar af skridum, og opt eru þar illvidri, þó bærilegt vedur sé í bygd; en hann er kjarngóður. – Á honum er þrætupartur, er sumir eigna Auðbrekku, aðrir jörðunni Kúgili í Þorvaldsdal innan Arnarness hrepps, og hefir prestur Séra Jón Thorlacius á Þræstarhóli sem fjárhaldsmadur hinnar ómyndugu Sigríðar Sigurðardóttur, sem á jördina Kúgil, með bréfi til sýslumannsins af 5ta þ.m. er framlagdist x óskad, að sá þrætupartur ~~yfri~~ verdi virdtur sérílagi. – En þar partur þessi liggur innan Arnarness hrepps, og flestir af jarðamatsmönnum Skridu hrepps eru honum þarhjá ókunnugir; var gengid framhjá, að virða hann hér. – En Auðbrekku torfan á nú að virdast, einsog

³⁰² Skjal nr. 2(253) a-b.

³⁰³ *Sýslu- og sóknarlýsingar Eyjafjarðarsýslu 1839-1854*, bls. 97.

hana vanti þennan afréttarpart, - þó með öllu tilliti til ítölu, er prestssetrid Stærriárskógur á þar í.³⁰⁴

Á manntalsþingi á Arnarnesi í Hvammshreppi, 3. júlí 1878, höfðaði Jón bóndi Snorrason í Auðbrekku mál gegn Jóhanni bónda Einarssyni í Syðri-Haga. Málsatvik voru þau, að sögn Jóns, að hinn stefndi hafi rekið sitt geldfé og trippi á Þorvaldsdalsafrétt í leyfisleysi. Jón sagði afréttina vera sína eign og neitaði hinn stefndi Jóhann að greiða upprekstrartoll. Málinu var frestað.³⁰⁵

Á aukáþingi að Arnarnesi í Hvammshreppi, 18. október 1878, höfðaði Jón bóndi Snorrason á Auðbrekku mál gegn Flóvent bónda Sigfússyni á Kálfskinni út af geldfjárrekstrartolli á Þorvaldsdal. Jón lagði fram kæru og stefnu á hendur Flóventi.³⁰⁶

Þann 20. maí, árið 1878 gaf bóndinn á Stærra-Árskógi til vitundar að bóndinn á Syðri-Haga hafi rekið geldfé á Þorvaldsdal með sínu leyfi:

Jeg undirskrifadur gef hjer med til vitundar ad herra timburmadur Jóhann Einarsson á Sydri-Haga á Árskógsströnd, hefir í mínu fulla leyfi rekid geldfje sitt á Þorvaldsdal, arid 1877, þetta hefi jeg leyft honum sem bóndi á hálfri jördinni Stærra-Árskógi er á heimtingu á 19 kúgilda upprekstri á Þorvaldsdal. [...] Hjer med gef jeg til kynna ad bóndi Guðmundur Gudlögsson á Stærra-Árskógi, hefur haft fullt leyfi fyrir frá minni hálfu, sem bóndi á ½ Stærra-Árskógi ad reka [o]g taka á Þorvaldsdal 9 kúgildi.³⁰⁷

Davíð Guðmundsson vitnar um að eigandi Auðbrekku hafi tjáð honum munnlega að bóndinn á Syðri-Haga hafi þverneitað að greiða upprekstrargjald fyrir geldfé sitt á Þorvaldsdal til Auðbrekku. Það skjalfest þann 31. maí, árið 1878:

Jón Snorrason, búandi og eigandi jardarinnar Audbrekku í Möðruvallaklausturssókn, hefir tjáð mér það munnlega, að Jóhann sjálfseignarbóndi Einarsson í Sydri-Haga þverneiti ad borga sér upprekstrargjald fyrir geldfe sitt á Þorvaldsdal, sem Jón Snorrason kveðst eiga heimting á, med því ad Þorvaldsdalur sé ítak eignarjarðar sinnar Audbrekku og bedid mig ad kalla sig og Jóhann bónda Einarsson fyrir sættanefndina í Möðruvallakl. sáttaumdæmi, til þess ad sætt verði reynd í téðu efni ella málinu vísad til landslaga og réttar. Fyrir því innkallast þeir Jón bóndi Snorrason í Audbrekku og Jóhann bóndi Einarsson í Sydri-Haga til þess ad mæta fyrir sættanefndina í Möðruvallakl. sáttaumdæmi á sáttafundu sem haldinn verður fimtudaginn 6. næstk. júní mánaðar. Hlutadeigendur baka sér ábyrgd med óhlýdni vid sættalögin. Kærandi ámi[nni]st um löglega birting þessa fyrir kalls, er skilist undirskrifuðum ad aflokinni birtingu.³⁰⁸

³⁰⁴ Skjal nr. 2(84).

³⁰⁵ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka Eyj. IV. B.29. (db.gr.nr. 417).

³⁰⁶ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka Eyj. IV. B.2. (db.gr.nr. 433).

³⁰⁷ Skjal nr. 2(233) a-b.

³⁰⁸ Skjal nr. 2(234) a-b.

Að Syðri Reistará, þann 6. júní árið 1878, kom fram hjá sáttanefndinni í umdæmi Mödruvallaklausturs kirkjusóknar að málsaðilar í deilu Auðbrekku og Syðri-Haga hafi ekki viljað þýðast hvor annars tillögur, og vísaði nefndin málinu til landslaga og réttar:

Sættanefndin í Mödruvallakl. kirkju sóknar sáttaumdæmi vitnar hér með, að það mál, sem framanskrifud ákæra hnígur að, var að undangengnu löglegu fyrirfalli tekið fyrir í sáttanefndinni, en þar sættum ekki varð komid á í málinu af því að málsparar vildu ekki þýðast hvor annars tillögur, er málinu vísad til landslaga og réttar. Bádir málsparar komu sjálfir á fundinn.³⁰⁹

Sýslumaðurinn í Eyjafjarðarsýslu kunngjörði að bóndinn á Syðri-Haga vildi ekki greiða upprekstartoll til bóndans á Auðbrekku vegna reksturs hins fyrnefnda á Þorvaldsdal og stefndi honum fyrir aukarétt sýslunnar. Það var gert á skrifstofu Eyjafjarðarsýslu, þann 8. júní árið 1878:

Stephan Thorarensen sýslumad[ur] í Eyafjardarsýslu gjörir vitanlegt, að þarad Jón bóndi Snorrason í Audbrekku hefir óskad bóndann Johann Einarsson á Syðri-Haga innstefnann fyrir rjett útaf því að nefndur Johann ekki vill borga upprekstartoll fyrir fje það er hann rekur á afrjettinn „Þorvaldsdal“ er talinn er að heyra undir jördina Audbrekku, þá innstefnist hjermed ofannefndur Johann bóndi Einarsson á Sydri Haga til að mæta fyrir aukarjetti Eyafjardarsýslu a laugardag þ: 29da þ.m. kl. 12 á hádegi verður settur að þíngstadnum Arnarnesi til þess, þar og þá að hlída á kjæru sækjanda, sjá skjölin rjett lögd, svara til sakar og þola dóm eptir uppástandi því er gjört verður ef sækjanda máli þan[nig] vidkomandi.³¹⁰

Eigandi Auðbrekku lagði fram ný málsgögn og krafði bóndann í Syðri-Haga um upprekstartoll fyrir árið 1877 sem og um málskostnað. Því næst lagði eigandi Auðbrekku málið í dóm, með nauðsynlegum fyrirvara, eins og hann kemst að orði í skjalinu, sem er dagsett þann 23. maí, árið 1879. Skjalið var framlagt fyrir aukarétti Eyjafjarðarsýslu sama dag og ár og hljóðar svo:

Til framhalds sókn minni í málinu gegn Jóhanni bónda í Haga, er tekið var fyrir 3. júlí síðast liðinn og þá var frestað um ótiltekinn tíma, leyfi eg mér nú að fram leggja ýms ný málsgögn, er eg hef orðið að útvega mér, einkanlega í skjalasafni íslenzku stjórnardeildarinnar í Kaupmannahöfn. Verjandi hefir fært fram sér til sýkna upprekstrar leyfi dagsett 20. maí 1878 frá ábúandanum á hálfum Stærra-Árskógi G. Guðlaugssyni með áteiknaðri heimild frá prestinum samastaðar. En þessari vörn verjanda, verð eg að mótmæla sem ógildri og ástæðulausri, og það af fylgjandi ástæðum. Fyrst er það, að eg get eigi skilið upprekstrar rétt Stærra-Árskógs fyri[r] 18 geldfjarkúgildi í afrétt Auðbrekku á Þorvaldsdal öðruvísi en svo, að það sé fyrir geldfjár kúgildi staðarins eður heimajarðarinnar Stærra-Árskógs en eigi réttur til framláns

³⁰⁹ Skjal nr. 2(235) a-b.

³¹⁰ Skjal nr. 2(236) a-b.

handa nokkrum öðrum útfra. Er þessi skilningur minn að ætlun minni bæði samkvæmar eðli málsins sjálfs og almennum réttarreglum um framlán, og svo styrkist hann við samanburð á öðrum stað í hinu framlagða eptirriti af Árna Magnússonar jarðabók. Þessi samanburðarstaður er undir jörðinni „Stórabrekka“. Þar segir svo: „Upprekstur; fram kemur að þessi jörð eigi á Þorvaldsdals dal, lamba einungis fyrir utan toll“. Hér er þá sagt að jörðin Stórabrekka eigi lambaupprekstur frían á Þorvaldsdal. Ef nú ábúandi Stórubrekku vildi skilja þenna upprekstrar rétt sinn svo sem hann mætti nota hann til framláns eður afhendingar handa öðrum, þá leiddi þaraf að svo mörg lömb mætti reka toll-laust í hans leyfi sem vera vildi. En auðsætt er að slíkt getur ekki verið meiníngin heldur verður að skilja eður einskorða orðin „upprekstur lamba“ við upprekstur lamba á heimajörðinni Stórubrekku því orðið „einúngis“ á við lömb í þeim sama skilningi sem sagt væri: bara fyrir lömb en eigi annað geldfé á heimajörðinni. Þegar vér nú heimfærum þenna samanburðarstað uppá Stærra-Árskóg er eg ætla í alla staði rétt að gjöra, þá verður meiníngin þessi. Stærri-Árskógur á frían upprekstur á Þorvaldsdal fyrir einúngis 18 geldfjárkúgildi heimajarðarinnar, eins og jörðin Stórabrekka á frían upprekstur á Þorvaldsdal fyrir einúngis lömb heimajarðarinnar. Framlán eður yfirfærsla upprekstrar réttarins til annars, manna úti frá á sér því eigi stað á hvorugri jörðinni Stærra-Árskógi eður Stórubrekku. Í annan stað get eg og sannað að ábúendur Stærra-Árskógs hafi téð ár 1877 sjálfir notað þenna upprekstrar rétt sinn fyrir 18 geldfjár kúgildi, þegar þess er gætt að presturinn séra Tómas tók til uppfyllingar við heimaféð af bóndanum á Birnunesi svo hlítur og geldfé ábúandans að hjáleigunni Hrafnagili að teljast með geldfénu á heimajörðinni. En mér finst að sönnunarskildan eigi hvíli hér á mér, heldur sé mér nóg svo sem eg þegar gjört hefi, að mótmæla rétti Stærra-Árskógs ábúanda til að afhenda téða upprekstrar heimild sína til nokkurs annars manns, meðan þar eigi færa neina sönnun fyrir þeirri heimild; en ef þeir reyna til að gjöra það, þá er eg reiðubúinn til að sanna að þeir hafi eigi mátt ljá verjanda þann upprekstrar rétt, er þeir þegar höfðu notað sjálfir handa sjálfum sér. Að því verjandi hefir eigi fært aðra vörn fram sér til sýknu, skal eg eigi orðlengja framar um þetta mál, en eg áskil mér rétt til frekari munnlegrar útlistunar og til fleiri gögn fram að leggja, ef þörf gjörist. Verður því mín réttarkrafa: 1). Að verjandinn Jóhann bóndi Einarsson í Sydri Haga greiði mér akveðinn upprekstrar toll fyrir sumarið 1877, með 5 kr. 2). Og ennfremur málskostnað með 30 kr. Legg eg svo málið í dóm með nauðsýnlegum fyrirvara.³¹¹

Bóndinn á Syðri-Haga gerir grein fyrir sínum sjónamiðum varðandi geldfjárupprekstur á Þorvaldsdal. Hann vill meina að málið sé honum óviðkomandi og telur að það standi upp á eiganda Auðbrekku annars vegar og eiganda Stærra-Árskógs hins vegar að útkljá málið sín á milli. Bóndinn á Syðri-Haga krefst sýknu af kærum og

³¹¹ Skjal nr. 2(237) a-b.

kröfum sækjanda málsins og að sækjandinn sé dæmdur til að greiða sér málskostnað. Þetta var skjalfest að Syðri-Haga þann 23. júní, árið 1879:

Um leid og jeg skila hinum heidrada rjetti þeim skjölum er jeg hefi feingid lánud vidvík[j]andi máli því sem Jón bóndi Snorrason í Audbrekku hefir höfdad gegn mjer firir geldfjárupprekstur á Þorvaldsdal sumarid 1877, skal jeg leifa mjer ad fara um málid nokkrum ordum. J sóknarskjali því er sakandi hefur framlagt í máli þessu, reinir hann ekki tilad framfæra annad máli sínu til stirkingar heldur enn það, ad umráda madur Stærrárskógs hafi engann rjett eda heimild haft til ad leifa mjer upprekstur á Þorvaldsdal það sumar er hjer rædir um, þó sakandi ekki neiti því ad Stærrárskógur eigi upprekstrarland á dalinn firir ákvedinn fjölda s[a]udfjár auk annara skepna. Þetta vill sækjandi skilja svo ad Stærrárskógs menn þurfi sjálfsagt ad eiga fjed sjálfir og megi ekki nota landid firir annara fje, ef þeir annad kvort ekki hafi fjed til ad filla þessa ítölu, eda þeir skildu reka sitt eigid geldfje á adra afrjett, utanum þessa hugsun sníst alt sóknarskjolid og þessi áliktun sakanda er sá eini grundvöllur sem hann biggir á. Jeg vona nú ad jeg þurfi ekki ad eida mörgum ordum ad sína og sanna ad þetta mál er mjer med öllu óvidkomandi, þarsem það er landa þrætumál milli jardanna Audbrekku og Stærrárskógs, umsjónar madur hinnar sídar töldu jardar áliður sig eiga afrjett eda upprekstur á Þorvaldsdal á ákvedinn part dalsins, jeg veit ekki kvad mikinn, því jeg þekki ekki hans heimildarskjöl edur máldaga og hef ungva ástædu til ad grenslast eptir slíku, enn med því ad ljá mjer og fleirum upprekstur hefir hann sínt ad hann áliður sig eiga rjett til landsins og jeg á ekki ad svara til þess á kvurju sá rjettur er bigdur; enn jeg þikist vera sannfærður um, ad rjettur hans mun vera eins góður og gildur eins og rjettur sakanda. Nú med því jeg hefi feingid upprekstrarleyfi hid umrædda ár 1877 hjá Stærrárskógsmanni og ordid á sáttur vid hann um það efni, þá er það nokkud kímlegt ad sakandi skuli berja það fram blákalt, ad jeg eigi ad svara hjér til sakar enn ekki umrádamadur Stærrárskógs, þar sem þó sækjandi kannast vid ad Stærrárskógur eigi afrjett á Þorvaldsdal, Dæmi það sem sækjandi tekur af upprekstrarrjetti Stórubrekku á ekki vid, med því þar er ekki getid um neina tölu eda takmörk, eins og ad því leiti er Stærrárskogi vidvíkur. Málid stendur í stuttu mali þannig af sjer: Audbrekkumadur þikist eiga meiri hluta afrjettar á Þorvaldsdal, Stærrárskógsmadur þikist einnig eiga þar afrjett, badir hafa tekid fje til upprekstrar af ödrum búendum og hinn sidartaldi þar á medal af mjer, hinn firtaldi hefir hreift ágreiníngi um eignar takmörkunn þeirra í milli; enn í stadinn firir ad útkljá þann ágreiníng vid þann sem á afrjettina móti honum krefst hann ad jeg sem hef feingid til leigu afnot af Stærrárskógs afrjett, gjaldi sjer líka afrjettartoll, þó jeg ekki hafi feingid upprekstur i hans land. Málid er þannig ránglega höfdad móti mjer sem ungva skildu gjet haft til ad gjalda odrum leigu enn þeim, er hefir leigt mjer. Enn allur ágreiningur um eignartakmörkunn milli þessara manna er mjer med öllu óvidkomandi. Af framann greindum ástædum leifi jeg mjer virdingarfilst ad koma framm med

þá rjettar kröfu: 1). Ad jeg sje dæmdur síkn af kjærum og kröfum sækjanda.
2). Ad sækjandi Jón Snorrason sje dæmdur til ad borga mjer 12 krónur sem endurgjald firir þann kosnad, tímatöf og ferdalög, er hann hefur bakad mjer med þessari órjettu málshöfdun gjegn mjer.³¹²

Þrátt fyrir ítarlega leit hefur dómur í þessu máli ekki fundist í Þjóðskjalasafni Íslands og ekkert er að finna í öðrum heimildum, prentuðum eða óprentuðum um að dómur hafi fallið í málinu.

Þann 5. júlí árið 1879 óskaði Jón Snorrason bréflega eftir því við sáttanefnd Möðruvallasáttaumdæmis að hún kallaði Jóhann Einarsson bónda á Syðri-Haga fyrir nefndina ásamt sér sjálfum. Jón óskaði þessa fyrir hönd umbjóðanda síns, Arnþórs Árnasonar bónda í Moldhaugum en Arnþór hafði farið þess á leit við Jón að ná rétti sínum hjá þeim mönnum er ráku fénað á Þorvaldsdal, þá er Arnþór bjó á Auðbrekku, en neituðu að greiða toll.³¹³

Þann 4. júlí árið 1882 seldi Jón Snorrason eigandi Auðbrekku frá sér hluta af afréttarlandinu Þorvaldsdal fyrir 1.000 krónur til fjölda manna.³¹⁴

Á manntalsþingi að Skriðu í Saurbæjarhreppi, 2. júní 1887, voru þinglesin landamerki Auðbrekku, ódagsett. Var þeim ekki mótmælt.³¹⁵ Þau eru svohljóðandi:

A. Aðalummerki torfunnar.

Að utan er Húsá, þar sem hún kemur ofan milli Auðbrekkufjalls og Dunhagahnjúks, ofan fyrir svonefnda Sveigshóla, þá eptir merkjagarði, sem liggur á ská utantil á Auðbrekku móum, þartil hann þrýtur, beina línu niður Silungamýri, eptir sömu stefnu, sem merkjagarðurinn á bökkum (sem liggur framað Hörgá) ræður. – Að sunnan er fremra Kálfahjallagil, bein sýn úr því í Bláhól, miðjan, og þaðan bein sjónhending niður í Hörgá; sem ræður einsog hún rennur niður móts við Krossastaðamó, og sunnan verðan Laugalandshólma, vestan til á honum er gamall árfarvegur utanvið Glæsirsnes, sem aðskilur land Laugalands og Auðbrekkutorfu til garðs þess á bökkum sem áður er nefndur. Torfan á sambeit í Auðbrekkufjalli, bökkum og Reit að Fornhagalandi, sömuleiðis frýan upprekstur og grasatekju áafrjettinum Þorvaldsdal. –

2. Tún og heimaengi:³¹⁶

J. Einarsson skrifaði undir í umboði skiptaráðandans í dánarbúi Jóns Snorrasonar. Bréfið var samþykkt af J. Einarssyni vegna Hátúns, P. Þ. Friðfinnsson samþykkti hvað áhræddi merki milli túnanna í Auðbrekku og Svíra og um bithaga en ekki merkjum yfir Silungamýri, Árni J(óns)s(on) (eyða í handriti), Júlíus Jónsson,

³¹² Skjal nr. 2(238) a-b.

³¹³ Skjal nr. 4(170).

³¹⁴ Sjá nánar umfjöllun um Þorvaldsdalsafrett.

³¹⁵ Skjal nr. 2(351). Auðbrekka. Eyj. IV. B.30. (db.gr.nr. 1302).

³¹⁶ Skjal 2(29) a-b.

samþykkur vegna Brakanda í umboði ekkjunnar Margrétar Halldórsdóttur og J(ón) Gunnlögsson vegna Hólakots.

Fram kemur í búskaparsögu Skriðuhrepps hins forna að Auðbrekkuland hafi að hluta verið selt skömmu fyrir 1900. Segir svo:

Utan við Fornhaga tekur við Auðbrekkutorfa og nær allt út að Stóra-Dunhaga. Er það Auðbrekkuland sem fyrr var, og mun vera hér um bil fimm kílómetrar enda milli. Auk þess átti Auðbrekka áður Þorvaldsdal allan út af landamerkjum fremstu bæja í dalnum utanverðum. Var dalurinn, skömmu fyrir síðustu aldamót, seldur undan, en upprekstrarrétti haldið fyrir Torfubæi alla.³¹⁷

Þessi landsala úr landi Auðbrekku, sem getið er á undan, fór fram árið 1882 og var hún færð til bókar í veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.³¹⁸

Jeg undirskrifaður Jón Snorrason til heimilis á Auðbrekku gjöri með brjefi þessu heyrinkunnugt; að eg vil frá mjer og mínum erfingjum landeign mína, afrjettarlandið Þorvaldsdal, frá Þverá þeirri, er nærst fellur Kúgilsáli með Fögruhlíð, Nautárdal, Vesturhlíð, Lambárdal, Jllagilsdal og Tröllatungu, allt í ána syðri, er kemur ofan midjan Tungudal; ummerki að austan eru; frá Ytra Hestahrauni og í garð þann að innan, er liggur úr Axlarbótinni fyrir ofan Fornhaga og ofaní Tungu á.

Þessa landeign mína, afrjettarlandið Þorvaldsdal með þeim örnefnum og ummerkjum er nú eru talin, sel eg nokkrum bændum í Arnarneshrepp, lausa úr öllum vedsetningum og notkunarrjetti nokkurra manna annara en kaupenda, þegar undan er skilinn frí upprekstur og grasa tekja fyrir jörðina Auðbrekku og allar hjáleigur þeirrar jardar ásamt Fornhaga, og frí upprekstur fyrir 18 kúgildi auk stóðhrossa og kúa, sem tilheyrir jörðinni og prestsetrinu Stærta-Árskógi. Landeign þessa sel eg fyrir 1000 kr.- eitt þúsund krónur, sem borgist þannig 400 kr. fyrir lok júlí mánaðar og 600 kr. fyrir næstu október mánaðar lok.

Seljandi ábyrgist söluna, en kaupendur haldi kaupi sínu til laga í sinn kostnað.³¹⁹

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að Auðbrekka eigi frían upprekstur á „Þorvaldsdal“.³²⁰

Í fyrra bindi ritsins *Byggðir Eyjafjarðar 1990*, og gefið var út árið 1993, kemur eftirfarandi fram um Auðbrekku:

Í Auðbrekku var kirkja til forna og þar bjuggu löngum höfðingjar og prestar. [...] Hólkot, sem fór í eyði 1965, er nytjað frá Auðbrekku [...]. Auðbrekka átti

³¹⁷ Eiður Guðmundsson: *Búskaparsaga í Skriðuhreppi hinum forna*, Ritsafn IV, Akureyri, 1983-1985, bls. 23.

³¹⁸ Fjallað er nánar um þessa landsölu í kafla 5.4.3.

³¹⁹ Skjal nr. 2(288) a-b.

³²⁰ Skjal nr. 2(92).

forðum Þorvaldsdal sunnanverðan beggja vegna, allt að löndum bæja á Árskógsströnd, en þetta land var selt og er nú í eigu Arnarneshrepps. [...] Landi Auðbrekku hefur ekki verið formlega skipt [árið 1993], en ábúandi hér nýtir ytri hluta jarðarinnar og skógarreitans.³²¹

Þess má geta að eyðijörðin Hólkot er í um 1 km fjarlægð suðvestur af Auðbrekku. Um Hólkot er fjallað í kafla 5.4.4.6.

5.4.4.5 Brakandi

Landamerkjabréf Brakanda var útbúið 9. maí 1886. Það hljóðar svo:

Landamerki jarðarinnar Brakanda í Skriðuhreppi liggja þannig: Að sunnan, úr syðsta Kálfahjallagili í miðjan Bláhól og þaðan bein sýn í Hörgá niður. Að utan ræður vatnsveitingagarður er liggur uppá milli Bláteigs og Brakanda eingis, og svo bein sýn úr honum í læk þann, er rennur heim að Bláteig, þar sem beygjst heim þangað, og síðan fylgja merkin áðurnefndum læk það sem slæjur ná til fjalls. Bithagi er óskiptur milli Auðbrekkutorfu og Brakanda, að ofan og neðan, og er því brúkaður eptir samkomulagi, eða í sameiningu.

Einnig á Brakandi frían upprekstur á Þorvaldsdal fyrir allar þær skepnur, er ábúanda tilheyra, ennfremur grasatekja í sama dal.³²²

Bréfið var fært inn í landamerkjabók sýslumanns, en ekki liggur fyrir hvenær það var þinglesið.

Í fasteignamatinu 1916-1918 segir að jörðin Brakandi eigi „rjett til uppreksturs á afrjett (Þorvaldsdal?).“³²³

5.4.4.6 Hólkot

Landamerkjabréf Hólkots var útbúið 1. júní 1887 og þinglesið degi síðar. Það hljóðar svo:

Að sunnan frá kíl, þar sem lækjarskurður hinn nýi fellur í hann og eptir þeim læk beina sjónhendingu í Ytra-Kálfahjallagil, það upp sem slægjur ná. Að vestan frá kíl bein stefna eptir vatnsveitingagarði frá Hátúni upp lág, eða skorning þann, sem liggur eptir stefnunni beint í stóran stein uppá höllum þar sem slægjur enda. Að neðan ræður kíllinn. Að ofan hinn sameiginlegi bithagi torfunnar. Auk þess á jörðin óskipt sambeitarland í Auðbrekkufjalli, og í bökkum fyrir neðan kíl og Reit að Fornhagamerkjum. Ennfremur frían upprekstur fyrir geldpening og grasatekju í afrjettinum „Þorvaldsdal“.³²⁴

J. Gunnlögsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af J. Einarssyni er samþykkti að því er Auðbrekku og Hátún snerti í umboði skiptaráðanda dánarbús Jóns Snorrasonar.

³²¹ *Byggðir Eyjafjarðar 1990 I*, bls. 438.

³²² Skjal nr. 2(27).

³²³ Skjal nr. 2(92).

³²⁴ Skjal nr. 2(28).

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að Hólkot eigi frían upprekstur á „Þorvaldsdal“.³²⁵

5.4.4.7 Hof

Hof er talið upp á meðal jarða Möðruvallaklausturs í reikningi, frá 6. nóvember 1447, sem Sigurður príor Jónsson gerði fyrir Gottskálki Kenekssyni Hólabiskupi.³²⁶ Jörðin er enn í jarðasafni Möðruvallaklausturs í elsta hluta Sigurðarregisturs og í klaustur-reikningum frá 1569-1570.³²⁷

Í jarðabók Möðruvallaklausturs frá 1632 stendur að Hof liggi í eyði.³²⁸

Á manntalsþingi að Hvammi á Gálmarsströnd í Hvammshreppi, 20. maí 1704, var upplestin lögfesta fyrir jörðinni Hofi, liggjandi í Hvammshreppi. Efni lögfestunnar liggur ekki fyrir en henni var ekki mótmælt.³²⁹

Samkvæmt *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* er jörðin Hof sögð vera 30 hundruð að dýrleika árið 1713. Segir svo um upprekstur á Þorvaldsdal árið 1713:

Upprekstur á Þorvaldsdal fyrir toll.³³⁰

Á manntalsþingi að Hvammi á Gálmarsströnd í Hvammshreppi, 16. maí 1730, lögfesti Gunnlaugur Þorvaldsson eignarjörð sína Hof á Gálmarströnd, að tilteknum takmörkum, og lagði forboð fyrir að jörðin yrkt yrði eður brúkuð væri innan nefndra marka.³³¹

Á manntalsþingi að Hvammi á Gálmarsströnd í Hvammshreppi, 17. maí 1740, lögfesti Þorvaldur Gunnlaugsson eignarjörð föður síns, Hof, til ákveðinna merkja og óskaði að ef nokkur hefði þar á móti að segja, að gefa sig fram, og það gerði enginn.³³²

Afrétta Hofs er ekki sérstaklega getið í jarðamatinu 1804.³³³

Í jarðamatinu 1849 eru búfjárhagar Hofs metnir þröngir og kostalitlir.³³⁴

Landamerkjabréf Hofs í Möðruvallaklaustursókn er ódagsett og ártals er ekki getið. Það er þó líklega samið síðla árs 1884 eða snemma árs 1885 sem ráða má af staðsetningu landamerkjabréfsins í landamerkjabókinni. Landamerkjabréfið er svohljóðandi:

Til móts við Ásláksstaði ráða gamlar götur neðan í melnum sunnanfrá Hofsá út í melinn, sem gamla gatan heim að Hofi neðan af veginum liggur sunnan,

³²⁵ Skjal nr. 2(92).

³²⁶ Skjal nr. 2(118).

³²⁷ Skjöl nr. 2(125) og 2(120).

³²⁸ Skjal nr. 2(247) a-b.

³²⁹ Skjal nr. 2(351). Hof. Eyj. IV. B.03. (db.gr.nr. 7746).

³³⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 126.

³³¹ Skjal nr. 2(351). Hof. Eyj. IV. B.05. (db.gr.nr. 6427).

³³² Skjal nr. 2(351). Hof. Eyj. IV. B.05. (db.gr.nr. 12237).

³³³ Skjal nr. 2(79).

³³⁴ Skjal nr. 2(84).

frá þeim mel ræður skálína dregin uppí merkjastein niður undan vallargarðshlíðinu á Hofi, þaðan lína dregin út og upp í stóran stein í Geldingahól, þaðan bein lína út eptir mýrunum allt útí línu, sem liggur beint í austur og vestur eftir Reiðholti úr Sauðhól að sjá í fjallinu og stórum steini á olboga í Reiðholtinu.

Til móts við Hvamm ræður fyrrnefnd bein lína í austur og vestur í Reiðholtinu dregin beint í vestur í stóran stein á olboga á Reiðholtinu, úr steininum beint uppí Sauðhól, sem kallaður er uppi á fjallinu og úr Sauðhól bein sjónhending í vestur til fjallsbrúnar.

Til móts við Ytra-Brekkukot og Litlu-Brekku og Brekkutorfu land til fjalls ræður Hofsa merkjum alt niður að þeim gömlu götum, sem áður er sagt að ráði merkjum milli Hofsa og Ásláksstaða út frá Hofsa að sunnan og neðan verðu.³³⁵

J. S. Thorarensen skrifaði undir landamerkjabréfið í umboði eiganda. Það var samþykkt af Þ. Daníelssyni sem samþykkti fyrir hönd dánarbús J. Thorarensens vegna Hvamms, Þ. Daníelssyni vegna Ásláksstaða, J. Guðmundssyni vegna Litlu-Brekku og J. Gunnlögssyni vegna Stóru-Brekku.

Á manntalsþingi að Arnarnesi í Hvammshreppi, 3. júní 1885, var lesin landamerkjaskrá Hofsa og var henni ekki mótmælt.³³⁶

Fimm árum síðar, á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardalshreppi, 28. maí 1890, voru landamerki Hofsa upplestin og ekki var þeim mótmælt.³³⁷

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki Hofsa séu þinglesin en ekki eru þau dagsett.³³⁸

5.4.4.8 Stóra-Brekka (Arnbjargarbrekka)

Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* árið 1713 segir frá ítaki Stóru-Brekku (Arnbjargarbrekku) í Þorvaldsdal. Segir svo í sömu heimild:

Upprekstur frammkemur að þessi jörð eigi á Þorvaldsdal, lamba einúngis, í Vatnshlíð á millum hraunanna, fyrir utan toll. [...] Þetta ítak á jörðin, skógarpart nokkurn fyrir utan það pláss í sveitinni í Yxnadalnum, sem nefnist Misjálfsstaðir, en hvað langt, kemur hjer ei skýrlega framm.³³⁹

5.4.4.9 Stærri-Árskógur

Máldagi kirkjunnar á Árskógi er varðveittur óheill í máldagabók Auðunar rauða Þorbergssonar biskups, frá 1318, en þar kemur ekkert fram um jarðeign né ítök.³⁴⁰

³³⁵ Skjal nr. 2(38).

³³⁶ Skjal nr. 2(351). Hof. Eyj. IV. B.31. (db.gr.nr. 1176).

³³⁷ Skjal nr. 2(351). Hof. Eyj. IV. B.30. (db.gr.nr. 1026).

³³⁸ Skjal nr. 2(92).

³³⁹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 127.

³⁴⁰ Skjal nr. 2(130).

Samkvæmt máldagabók Péturs biskups Nikulássonar, frá 1394 og síðar, þá á kirkjan í Árskógi:

Tuttugu kugillda gellfiar rekstur j faugru hlijd og ad auk svijnum og stodhrossum. grasalestur. huannskurdur. fuglveydur og fiska.³⁴¹

Geldfjárreksturs kirkjunnar í Árskógi er ekki getið í vísitasíugerð Jóns biskups Vilhjálmssonar, frá 1429.³⁴² Í máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar, frá 1461 og síðar, kemur eftirfarandi fram:

Kirk(i)a hins heilaga johannis baptiste j arskoghi a allt heimaland. þetta j rekum. alla reka ath helminge vidr selaa oc flutningar oc aull aunnur fiorugaugn ath helminghe oc tolf fedmings skvrd i sommu jord aarlige. ok naustzgiord æfinlige aa hauganesi ef vill med fiskveri. xx. kugillda gellfiar rekstr j foghrvhlid oc at aauk svinum oc stodrossvm. grasalestr oc hvanna skurdr. fuglveidr og fiska.³⁴³

Tólf presta dómur var útnefndur af Ólafi biskupi Rögnvaldssyni, 5. júlí 1462 á prestastefnu á Eyrarlandi, til að dæma á milli Sigurðar príors vegna Möðruvallaklausturs og séra Jóns Halldórssonar vegna staðarins í Árskógi um selför í Hrafnagilssel á Þorvaldsdal. Sigurður príor hafði kært séra Jón fyrir að hafa ranglega haldið og haft klaustursins selför Hrafnagilssel á Þorvaldsdal leyfislaust í 5 ár. Oddur Þorsteinsson sór eið þess efnis að umrædd selför hafi verið eignuð Möðruvallaklaustri átölulaust í 50 ár. Sömuleiðis sór Þorsteinn Þorsteinsson eið þess efnis að hann hafi heyrt fyrrnefnda selför eignaða klaustrinu af sér eldri mönnum í mörg ár. Jafnframt sagði hann að síðastliðin 26 ár hafi hann heyrt af formönnum klaustursins að Hrafnagilssel væri gömul eign klaustursins sem haldin hefði verið átölulaust. Dómsmenn dæmdu:

[...] þessa optnefnda selfor hrafnagils sel eign klaustursins a modruuollum nema sýra ion synde ok sueria lete med fullum bokareide firir michelsmesso j haust heima a modruuollum tuo loglig uitni firir biskup olafi edr hans umbodsmanni anan jon asmundzson en þan annan er samburda yrde vid þan vitnisburd er nefndr jon hafde handfest sira jone halldorssyni ok vpp var lesin a prestastefnunne at stadurin j arskoge ætte þessa optnefnda selfor hrafnagils sel. ok sira jon skylldugan at sueria nu hier a prestastefnune at vænaz þeim einum vitnum er hann hugde sanenda vitne vera.³⁴⁴

Fram kemur í máldaga Stadarääarskogs (Stærra Árskógs) frá því eftir 1590 að kirkjan eigi geldfjárrekstur í Fögruhlíð.³⁴⁵ Hið sama stendur í vísitasíum kirkjunnar frá; 1631³⁴⁶, 19. ágúst 1692³⁴⁷, 18. september (1713)³⁴⁸, 22. júní 1748³⁴⁹ og 27. júlí

³⁴¹ Skjal nr. 2(141).

³⁴² Skjöl nr. 2(134) og 2(140).

³⁴³ Skjal nr. 2(124).

³⁴⁴ Skjal nr. 2(153).

³⁴⁵ Skjal nr. 2(106) a-b.

³⁴⁶ Skjal nr. 2(107) a-b.

1769³⁵⁰. Rétt er einnig að geta þess að í vísitasíu kirkjunnar frá 2. ágúst 1729 er hún sögð eiga allt það átölulaust sem hún átti í vísitasíunni 1715³⁵¹ og að í vísitasíu kirkjunnar frá 27. júlí 1760 stendur að kirkjan haldi því sem máldagar og vísitasíur eignu henni nema hvað að kirkjuhaldarinn segir sig ekki njóta fjörugagna móts við Vallnakirkju í Selá.³⁵²

Í skjali, sem er að öllum líkindum frá því 1673, er að finna vitnisburði fáeinna manna sem þeir gáfu nokkru áður um Selársel á Þorvaldsdal í landi Stærra-Árskógskirkju. Eitt vitnanna, Gísli Sigurðsson, gat þess að þegar hann hefði verið vinnumaður hjá séra Magnúsi Ólafssyni í Stærra-Árskógi hefði hann sagt sér að samkvæmt máldaga Stærra-Árskógs ætti Selá selstöðu í Þorvaldsdal í Árskógskirkjulandi. Annað vitni, Gísli Sigurðsson er búið hafði í hreppnum í 40 ár, gat þess að hann hefði aldrei heyrt um deilur milli prestsins í Stærra-Árskógi og ábúenda Selár um áður nefnda selstöðu fyrr en fyrir nokkrum árum. Vitnisburður Gísla er frá 20. júlí 1653. Þriðja vitnið, Jón Guðmundsson er gaf sinn vitnisburð 21. ágúst 1653, gat þess að hann hefði iðulega heyrt þau munnmæli að Selárkot ætti selstöðu í Stærraárskógslandi. Fjórða vitnið, Magnús Benediktsson sem búið hafði á Selárbakka í sextíu ár og þar nálægt önnur fjórtán, sagðist ekki vita til þess að prestar í Staðar-Árskógi (Stærra-Árskógi) hefðu heimilað Selárábúendum að nota selstöðu á Þorvaldsdal eftir eigin geðþótta og að þeir hefðu aldrei leigt selið sem nefnt væri Selársel. Vitnisburður hans er frá 5. júní 1660. Fimmta vitnið, Vigdís Guðmundsdóttir sem hafði verið á Árskógsströnd að mestu í sjötíu ár gaf sinn vitnisburð 5. júní 1660. Sagðist hún ekki vita annað en að Selá ætti selstöðu í Þorvaldsdal. Hefðu prestar á Staðar-Árskógi (Stóra-Árskógi) skyldað Selármenn til að flytja í selið og tekið leigu fyrir. Vitnisburður sjötta vitnisins, Orms Snjólfssonar, sem verið hafði á Árskógsströnd í um fimmtíu ár, er frá 1. júní 1660. Í honum kemur fram að hann hafi fyrst nýlega heyrt vafa leika á því að Selá ætti selstöðu í Þorvaldsdal. Einnig gat hann þess að hann hefði ekki vitað annað en að prestar á (Staðar-Árskógi) Stærra-Árskógi ömuðust ekki við þessari selstöðu. Sjöunda vitnið, Þorbjörn Guðmundsson, gat þess að faðir sinn hefði búið að Selá í átján ár og að tveir prestar hefðu skikkað hann til þess að hafa í seli því býlið ætti selstöðu í Þorvaldsdal.³⁵³

Jörðin Stærri-Árskógur er kirkjustaður og beneficium, metið um 40 hundraða jörð í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* 1713. Um upprekstur segir eftirfarandi í jarðabókinni:

Gelfjárupprekstur xviii kúgilda í Fögruhlíð (það er í afrjettinn á Þorvaldsdal) vestan framm, að auk svínnum og stóðhrossum. Grasalestur og hvannskurð,

³⁴⁷ Skjal nr. 2(108) a-b.

³⁴⁸ Skjal nr. 2(109) a-b.

³⁴⁹ Skjal nr. 2(110) a-b.

³⁵⁰ Skjal nr. 2(111) a-b.

³⁵¹ Skjal nr. 2.

³⁵² Skjal nr. 2.

³⁵³ Skjal nr. 2(194) a-b.

fuglveiðar og fiska, er þar og eignuð kirkjunni eftir máldögum, en það er nú ekkert og hefur ei verið í manna minni, nema grasatekjan. Ekki vita menn að nein þessi ítök sjeu undan staðnum gengin, en brúkast stundum en stundum ei.³⁵⁴

Ekki er getið um afrétt við jörðina Stóra-Árskóg í jarðamatinu 1804. Hins vegar eru nefndar til tvær eyðihjáleigur sem tilheyra jörðinni, en það eru Þórhallakot og Hafurstaðir.³⁵⁵

Þann 10 júní 1823 útbjó Jón Jónsson prestur á Stærri-Árskógi lögfestu fyrir jörðina. Í henni getur hann þess m.a. að hann lögfesti:

[...] með nefndri Jördu undir hana frá Fornölld liggandi Eyðijarda – Hávardarstada Hrafnagils, Þórhallastada, Stadar- og Steinkotalendur allar til þessara Landamerkia;

J nordaustur Horni Stærri-Árskógs lands standa Steinar þeir er Klofasteinar heita og soköllud mjóEyri við Þorvalldsdalsá, þaðan rædur hin áminsta á landamerkium, einlægt að nordan og vestan til Fialla upp, allt framad svonefndum Refslæk sunnan til við Kúgils Hraun, til móts við aubbrecku land í Hörgárdal; gegnum téðann Læk réttisýnis til austurs yfir Vatnshlydar Höfud og Mióadal til hæðstu Brúnar á Kötlu Fjalli, soleingi sem Vatni veitir vestur af; allt hid nærstnefnda Fjall að vestanverdu og austur yfir Háls þann er norduraf því liggur nedan svonefnda Hrutakletta ofaneptir gardi þeim hinum gamla og fleiri kennimerkjum sem adskilja árskógs og KálfsSkinna-Lönd [...]

Lögfesti eg hérad auk eptir máldaga Péturs Biskups 1394 og [Péturs – og, ofan línu] Olafs Biskups Rögnvalldssonar af 1461, alla Reka að helfmíngi vidur Selá, og Flutningar og öll önnur Fjörugögn, að Helfmíngi og xij Fedmings Skurd í sömu Jörd árlega og Naustagjörd æfinleg á Hauganesi ef vill með Fiskerie. – 20 Kugyllda gelldfjár Rekstur í Fögruhlýd [...]³⁵⁶

Lögfesta Jóns Jónssonar fyrir jörðinni Stærri-Árskógi lesin upp, á manntalsþingi að Arnarnesi í Hvammshreppi, 11. júní 1823.³⁵⁷ Tveimur dögum síðar, á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardalshreppi, mótmælti Vallaprestur lögfestu fyrir landi Stærri-Árskógs, þeirri er fyrr getur frá 11. júní 1823.³⁵⁸

Á sáttafundi þann 31. ágúst 1824 var deilt um land er lá fram frá Hrafnagili í Þórhallsdal (Þorvaldsdal). Kom Stærri-Árskógur við sögu svo sem fjallað var um í kafla 5.4.4.4 um Auðbrekku.³⁵⁹

Í jarðamatinu 1849 stendur um Stærri-Árskóg:

Stærriárskógur, beneficium, nú talinn hundraðalaus. Þessari jördu fylgir ein bygd hjáleiga, er heyrir undir beneficiumet, sem er kyrkjustadur, heitir hún

³⁵⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X, bls. 108.

³⁵⁵ Skjal nr. 2(79).

³⁵⁶ Skjal nr. 2(192) a-b.

³⁵⁷ Skjal nr. 2(351). Stærri-Árskógur. Eyj. IV. B.15. (db.gr.nr. 8304).

³⁵⁸ Skjal nr. 2(351). Stærri-Árskógur. Eyj. IV. B.15. (db.gr.nr. 8318).

³⁵⁹ Skjal nr. 2(253) a-b.

Hrafnagil og liggur inní Þorvaldsdalnum, og þar er hefir tún og engi afskipt, en engin landamerki sér. Jördunni fylgja 3 óbygðar hjáleigur, er nefndar eru: Hávardarstadir, Þórhallakot og Steinkot.[...]

Stærrárskógskyrkju tilheyrir uppsátur á Hauganesi, sem er fyrir jardarinnar Selár landi, og hálf fjörugögn fyrir sömu jardarinnar Selár landi. – Þaradauki tiltölu til 19 kúgylda uppreksturs í svonefndri Fögruhlíð – afrétt, og virdist matsmönnum að ítök þessi eigi að metast með heimajördunni, þó að kyrkjan eigi þau, þar ed ei hún, heldur ábúandinn, Beneficiarius, nýtur hagsmunanna þaraf.³⁶⁰

Fram kemur í vísitasíu Péturs Péturssonar biskups frá 26. júlí 1868 að Stærri-Árskógur eigi geldfjár-, svína- og stóðhrossarekstur í Fögruhlíð.³⁶¹

Á áttunda áratug 19. aldar áttu Auðbrekka, Stærri-Árskógur og Syðri-Hagi í deilum um upprekstur á Þorvaldsdal. Nánar er fjallað um þetta í kafla 5.4.4.4 um Auðbrekku.

Landamerkjabréf Stærri-Árskógs var útbúið 20. maí 1890 og þinglesið sjö dögum síðar. Það hjóðar svo:

Merki milli Birnuness- og Stærrárskógs er garður, sem liggur utanfrá Þorvaldsdalsá suður fyrir neðan svonefnda Prestsklöpp heldur garður þessi áfram allt suður að Grásteini og aðgreinir Selár og (Stærriárskógs-lönd) úr Grásteini eru merkin milli Selár og Stærriárskógs bein stefna suður í svonefndan Stórapoll í Selárgröfum. Merki millum aftjettarlands Arnarnesshrepps og Stærriárskógs eru þessi: Neðan frá á frá Ytrahestahrauni og beina línu á fjall upp. Milli Kálfskinns og Stærriárskógs eru þessi merki: Í suðausturhorni Stærrárskógslandi er landamerkjapúfa og frá henni ræður bein stefna norðanvert við Votukletta í miðja klöpp þá, sem stendur í svo nefndum Villingaborgum og í Grundarhjúk, eiga þessi þrjú örnefni öll að bera saman, frá nefndri klöpp ræður hin sama stefna uppí miðjan háls – og svo í suður eptir hálsinum í svo nefnda Hrutakletta.³⁶²

J. Hallgrímsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Jónasi Gunnlögssyni vegna Þorvaldsdalsafreftar og sem umboðsmaður Flóvents Sigfússonar í Kálfaskinni vegna Kálfskinns og Davíð Guðmundssyni vegna Birnuness og Selár.

Þann 16. nóvember 1894 sendi séra Tómas Hallgrímsson á Völlum Davíð Magnússyni prófasti kvörtun Jóhanns Magnússonar bónda á Stærri-Árskógi yfir því að Sigurður bóndi á Selá ræki eða hefði rekið síðastliðin þrjú sumur búsmala sinn í land hans en Sigurður teldi sig eiga tilkall til þess eftir fornri venju. Samkvæmt Tómasi, sem hafði skoðað gömul vottorð og blöð sem tilheyrðu Vallaprestakalli var krafa Sigurðar ekki fráleit. Ítakið hefði hins vegar ekki verið notað í mörg ár jafnvel

³⁶⁰ Skjal nr. 2(84).

³⁶¹ Skjal nr. 2(254).

³⁶² Skjal nr. 2(45) a-b.

þótt samningar kynnu að hafa verið gerðir fyrir löngu síðan milli ábúenda Selár og Stærra-Árskógs.³⁶³

Davíð Magnússon prófastur sendi þann 3. desember 1894 bréf til stiftsyfirvalda til þess að kynna þeim hvað fram hefði komið í bréfi séra Tómasar um deilu Jóhanns og Sigurðar. Sagði hann að Jóhann kærði Sigurð útaf átroðningi á engi Stærra-Árskógs sem hlytist af búfjárrekstri Selárbónda. Sá teldi sig vera í fullum rétti því Selá hefði til forna átt mánaðar selstöðurétt í Stærra-Árskógslandi í Þorvaldsdal.

Síðan sagði prófasturinn að presturinn hefði látið ýmis vottorð fylgja með bréfi sínu er fjölluðu um selstöðurétt Selár og að á grundvelli þeirra teldi presturinn að Selárbóndi gæti átt tilkall til slíks ítaks eftir fornri venju. Meint ítak hefði hins vegar ekki verið nýtt mjög lengi, nokkuð sem væri í samræmi við fullyrðingar bóndans á Stóra-Árskógi sem teldi sig hafa heimildir fyrir því að Selármenn hefðu ekki gert tilkall til þess í yfir öld.

Að þessu sögðu gat prófasturinn þess að það væri sín skoðun að Selárbóndi kynni að hafa réttmæta kröfu til þess að hafa skepnur sínar í seli í ákveðinn tíma en það veitti honum ekki rétt til að vaða með fé sitt yfir land Stærra-Árskógs kvölds og morgna.

Prófastur lauk síðan bréfinu með því að vísa deilunni til stiftsyfirvalda.³⁶⁴

Stiftsyfirvöld svöruðu prófasti með bréfi dagsettu 29. desember 1894. Bréfið hefst á því að stjórnvöld staðfesta að ábúandinn á Stærra-Árskógi, sem tilheyrir Vallaprestakalli hefði kært að Selárbúandi, á grundvelli þess að jörðin hefði til forna átt mánaðarselstöðu í Stærra-Árskógslandi í Þorvaldsdal, ræki kvölds og morgna yfir sumartímamann kvígur heiman frá sér og yfir engi Stærra-Árskógs. Einnig gátu þau þeirrar skoðunar prófastsins að þó Selá kynni að eiga þetta ítak hefði jörðin ekki rétt á að reka búfé sitt daglega yfir téð engi.

Síðan kemur fram að varðandi sjálfa deiluna furði stiftsyfirvöld sig á því að ekki sé endanlega búið að ganga frá landamerkjum þeirra jarða er fylgi Vallaprestakalli eða hafi verið lagðar til þess því að bréf landshöfðingja frá 9. apríl 1883 hafi kveðið á um að slíkt yrði gert. Prestinum á Völlum beri að gera skyldu sína í þessum efnum og mælast stiftsyfirvöld til þess við prófastinn að hann sjái til þess að presturinn fari eftir þeim fyrirmælum. Við það myndi koma fram sjónarmið um rétt Selár til mánaðar selstöðu í Þorvaldsdal.

Í lok bréfsins nefna stiftsyfirvöld síðan að hvort sem að Selá eigi ítakið eða ekki þá hafi ábúendur jarðarinnar ekki rétt til að nota engi Stærra-Árskógs með fyrrgreindum hætti og fara þau fram á að ábúandi jarðarinnar, eða Vallaprestur ef Árskógsbóndi geti það ekki, verndi hagsmuni prestakallsins og sjái til þess að hið opinbera banni þeim það.³⁶⁵

³⁶³ Skjal nr. 2(112).

³⁶⁴ Skjal nr. 2(113).

³⁶⁵ Skjal nr. 2(114).

Þann 11. nóvember 1895 sendi séra Emil Guðmundsson á Kvíabekk kvörtun, fyrir hönd Selár, en sú jörð tilheyrði prestakalli hans, vegna ágangs Stærri-Árskógsábúenda á þá jörð til prófasts. Samkvæmt séra Emil var rót deilunnar að finna í gömlum máldögum sem sögðu að ábúandinn á Selá hefði heimild til að hafa mánaðar selstöðu hvert sumar fyrir búsmala sinn í Stærri-Árskógslandi gegn fríu uppsátri fyrir búendur Stærri-Árskógs og mótöku eftir eigin þörf. Samkvæmt Kvíabekkjarpresti hafði bóndinn á Stærri-Árskógi lengi notað ítak sitt í Selárlandi og hefði bóndinn þar ekki amast við því en sá hefði hins vegar ekki nýtt sér ítak sitt fyrir en fyrir tveimur eða þremur sumrum síðan. Fljótlega hefði hann orðið var við óánægju Árskógsbónda og svo fór að sá kærði málið til stiftsfirvalda sem bönnuðu Selárbónda að nota ítakið á þeim grundvelli að honum hefði láðst að geta þess í þinglesningu landamerkja Selár og því væri það fallið úr gildi.

Að þessu sögðu snéri séra Emil sér að kvörtun þeirri sem lá að baki bréfaskrifum hans og sagðist hana snúast um að bóndinn á Stærri-Árskógi teldi sig á grundvelli máldaga hafa rétt til frírrar og frjálsrar yfirferðar yfir engi Selár, auk uppsáturs- og sjóbúðaréttar, nokkuð sem Selárbóndi væri ósammála. Síðan sagði Emil að hann hefði kynnt sér þinglýsingar þær í landamerkjabók sýslunnar (Eyjafjarðarsýslu) er snertu Stærri-Árskóg og ekki fundið neitt þar um ítök eða hlunnindi jarðarinnar í Selárlandi. Væri miðað við örlög ítaks Selár, eins og eðlilegt væri, hlyti þetta að þýða að ítak Stærri-Árskógs væri ónýtt. Því taldi Emil niðurstöðu málsins eiga að vera þá að hvor jörðin fyrir sig nyti ein sinna gæða og gagna án nokkurs bindandi tilkalls í hinni. Í lok bréfsins bað presturinn prófastinn að skjóta málinu til stiftsfirvalda.³⁶⁶

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að Stærri-Árskógur eigi frían upprekstur á „Þórvaldsdal“ og að í Þórvaldsdalsá sé dálítill foss sem tilheyrir jörðinni að hálfu leyti.³⁶⁷

5.4.4.10 Hrafnagil, eyðihjáleiga frá Stóra-Árskógi

Tólf prestar voru nefndir í dóm af Ólafi biskupi Rögnvaldssyni, 5. júlí 1462, til að jafna ágreining á milli Sigurðar prófars á Möðruvallaklaustri og séra Jóns Halldórssonar á Stærri-Árskógi. Sigurður prófar kærði séra Jón fyrir að halda og hafa ranglega haft selför á Hrafnagilssel á Þórvaldsdal leyfislaust í fimm ár eða lengur. Tveir menn sóru eið þess efnis að umrædd selför tilheyrði Möðruvallaklaustri. Það höfðu þeir báðir heyrt af sér eldri mönnum, annar í um 50 ár en hinn hafði heyrt undanfarin 26 ár, formenn klaustursins segja að selförin væri gömul eign Möðruvallaklausturs og að hún hafði verið átölulaus fyrir hverjum manni. Niðurstaða dómsins er svohljóðandi:

³⁶⁶ Skjal nr. 2(115).

³⁶⁷ Skjal nr. 2(92).

Þá dæmdum vier fyrgreinder prestar þessa optnefnda selfor hrafnagils sel eign klaustursins a modruuollum nema sýra ion synde ok sueria lete med fullum bokareide firir michelsmessu j haust heima a modruuollum tuo loglig uitni firir biskup olafi edr hans umbodsmanni annan jon asmundzson en þan annan er samburda yrde vid þan vitnisburd er nefndr jon hafde handfest sira jone halldorssyne ok vpp var lesin a prestastefnune at stadurin j arskoge ætte þessa optnefnda selfor hrafnagils sel.³⁶⁸

Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1712 segir að eyðihjáleigan Hrafnagil hafi verið byggð í nokkur ár inni á Þorvaldsdal. Tengist þessi umfjöllun um Hrafnagil afrétti tengdum Kúgili. Segir svo orðrétt í jarðabókinni:

Hrafnagil, eyðihjáleiga og heimaland Stærra Árskógs, byggð framm á Þorvaldsdal fyrir manna minni. Varaði byggðin in til næstu 4 ára, síðan í auðn. [...] Ekki halda menn að hjer verði aftur bygt fyrir heyskaparleysi.³⁶⁹

Í kaflanum um Stærri-Árskóg í jarðamatinu 1849 er fjallað um Hrafnagil og hljóðar það er viðkemur Hrafnagili svo:

Hrafnagil og liggur inni Þorvaldsdalnum, ~~og þar~~ er hefir tún og engi afskipt, en engin landamerki sér. Jördunni fylgja 3 óbygdar hjáleigur, er nefndar eru: Hávardarstadir, Þórhallakot og Steinkot.³⁷⁰

Ekki hefur fundist landamerkjabréf fyrir jörðina Hrafnagil.

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki Hrafnagils hafi ekki verið þinglesin sérstaklega og að hluti engja jarðarinnar séu uppá heiði. Einnig stendur að jörðin eigi frían upprekstur á Þorvaldsdal og að hún sé í afdal.³⁷¹

Í ritinu *Byggðir Eyjafjarðar 1990*, sem útgefið var árið 1993, segir m.a. svo um búsetu á Hrafnagili:

Jörðin var hjáleiga í landi Stærra-Árskógs og var af og til í byggð síðustu aldirnar en fór að lokum í eyði 1925.³⁷²

5.5 Möðruvallaafrétt

Í þeirri umfjöllun um Möðruvallaafrétt sem hér fer á eftir verður greint frá því sem elstu ritheimildir hafa að segja um landnám á svæðinu, fjallað um afréttarnot í Skriðuhreppi. Þá verða raktar heimildir um Möðruvelli í Hörgárdal og nýtingu, réttindi og afmörkun Möðruvallaafréttar. Loks er gerð grein fyrir aðliggjandi og tengdum landsvæðum. Tímaröð er fylgt að mestu.

³⁶⁸ Skjal nr. 2(135).

³⁶⁹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 107.

³⁷⁰ Skjal nr. 2(84).

³⁷¹ Skjal nr. 2(92).

³⁷² *Byggðir Eyjafjarðar 1990* I, bls. 331.

5.5.1 Landnám

Um landnám á svæðinu er ritað í *Landnámu*:

Geirleifr hét maðr; hann nam Horgárdal upp til Myrkár; hann var Hrappsson og bjó í Haganum forna. Hans son var Bjorn enn auðgi, er Auðbrekkumenn eru frá komnir.³⁷³

5.5.2 Afréttarlönd í Skriðuhreppi

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í „almenningum“ frá 27. september beri þeim að skila skýrslu við fyrsta tækifæri um svæði í sýslum þeirra sem teljast vera „almenningar“ og um „afréttarlönd“ sem ekki sannanlega hafa tilheyrt eða tilheyri nú nokkru lögbýli.³⁷⁴

Sýslumaðurinn í Eyjafjarðarsýslu svaraði bréfi Stjórnarráðsins 27. september 1920. Þar kemur m.a. fram að hann sendi með bréf hreppstjórans í Skriðuhreppi. Segist hann hafa borið svör hans saman við landamerkjabók sýslunnar og virðist þau rétt.³⁷⁵

Fram kemur í bréfi hreppstjórans, sem dagsett er 28. febrúar 1920, að í hreppnum séu engar afréttir sem tilheyri ekki lögbýlum.³⁷⁶

5.5.3 Möðruvellir í Hörgárdal ásamt Möðruvalla- og Hörgárdalsafrétt

Klaustur var starfrækt á Möðruvöllum, líklega frá árinu 1295 eða 1296 og til siðaskipta. Árið 1431 tók Jón Vilhjálmsson Hólabiskup hjónin Odda Þorsteinsson og Guðríði Þorgeirsdóttur í próventu á Möðruvöllum með gjörningi frá 27. ágúst sama ár. Þau gáfu með sér jörðina Arnarnes á Gálmaströnd, 50 hundruð að dýrleika, og 20 kúgildi. Eftirfarandi ákvæði er að finna í próventugjörningum:

jtem skildu þau hafua æinn þionostumann kall ædr konu hia ser a sinn kost oc frialsliga hafua haga sino fe a sumaren vnder rættan ræikningh vidr stadæn En fiallhaga og afRett sæm þeim hentar vtan ræikningh.³⁷⁷

Eftirfarandi upplýsingar um ítök Glæsibæjar koma fram í máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar:

Þessa jtaullur. [...] manadarregstr ollu bufie j bæde mal fram j fremre kliifum. dals landz heide. afriet(t) hrossum oc ollu geildfie under brottubre(c)ku a

³⁷³ *Íslendingabók Landnámabók*, Íslensk fornrit I, bls. 256.

³⁷⁴ Skjal nr. 2(255).

³⁷⁵ Skjal nr. 2(256).

³⁷⁶ Skjal nr. 2(257).

³⁷⁷ Skjal nr. 2(142).

haurghardal. tolfedmingr torfs arlega j dagurdareyrarjord. halfs manadarteig j molldh(a)ugnajord. arlega j mote þaragognnm j basvm.³⁷⁸

Í elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525 kemur eftirfarandi fram um eignir klaustursins:

Móðruvallaklaustur áá afrett áá horgáárdal fram fra griotä og til vikingsáár med halfum griotáárdäl fyrir sunnan fram. og fra griotää til diupagils og fram til luser áá horgáárdalsheide Jtem áá modruvallaklaustur skogarpart er heiter mariuhris og stendur i asjórdi j horgáárdal millum audbreckuskogs og vindheimaskogs. Rædur vt vid audbreckuskog jardkross lagdur af steinum. og suo langt sudur sem er rettsyne ofan áá äsgerde. og suo vt af gerdenu ed nedra til moz vid audbreckuskog enn upp so langt sem skogur vex. skögarpata áá vaglajordu. Sudur fra fornagaskogi. og til kidialækjar. fra dynhagaskogi og suo ofan þadan.³⁷⁹

Möðruvallaklaustur var í konungseigu 1713, og enginn jarðardýrleiki þekktur. Um afréttamál segir eftirfarandi í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* árið 1713:

Afrjettur fylgir heimaklaustrinu, so nefndur Barkárdalur, til vesturs liggjandi frá Hörgárdal. Þangað er enginn skyldurekstur.

Selstaða hefur frá klaustrinu í þessari afrjett verið, en vegna fólksfáleika og lengdar vegarins hefur ei selförin um nokkur ár brúkast. En um sumar brúkast hún hjeðan til hesta og geldfjár göngu.

Land er hjer so mjög lítið að klausturhaldarinn orðsakast af nálægum kríngumliggjandi löndum hey og haga að þiggja.

Hætt er hjer stórlega túni og úthögum af grjóts, sands og leirs áburði úr Staðará. Mjög (er) og einneginn hætt fyrir forröðum og dýjum. [...]

Hjáleiga er hjer ein í heimaklaustursins land Sónsgerde, eður öðru nafni Skumsgerde. [...]

Skóg átti þetta klaustur í Vagla jörðu, hann er nú þvínær öldungis ónýtur til flestra gagnsemda.³⁸⁰

Þá segir um Saurbæ í Hörgárdal í sömu heimild:

Selstaða er hjeðan í því plássi, sem liggur millum stólsins og klaustursins landa framm af Hörgárdal, og nefnist Gullreitur.³⁸¹

Um upprekstur nokkurra jarða í Hörgárdal (Lönguhlíðar, Öxnhóls, Barkár og beggja Hallfríðarstaða) segir jarðabókin að hann sé í aðskiljanlegar afréttir fyrir toll eða eitthvað álíka.³⁸²

³⁷⁸ Skjal nr. 2(117).

³⁷⁹ Skjal nr. 2(125).

³⁸⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 129-130.

³⁸¹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 144.

³⁸² *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 138-141.

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 18. júní 1791, var upplesin áminning amtmannsins til fólks í Hörgárdal að brúka ekki í óleyfi afréttarlönd Möðruvallaklausturs sem klaustrið á eftir upplesnum pósti af klaustursins máldaga og Sigurðar registri. Forboð amtmannsins dagsett 14. júní, 1791.³⁸³

Í *Sýslu- og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu*, segir meðal annars um Hörgárdal, í skýrslu dagsettri 6. september 1839:

Að suð austanverðu liggur með honum [Hörgárdal] einlægt fjall, sem að skilur Öxna- og Hörgárdalinn. Að utanverðu og fram til miðs er það lágt, en þaðan fram fyrir byggðina hátt og háskalegt fjall, hvar sauðfénaður finnur þó einstöku kjarngóðar grastór hér og hvar. [...] [M]yndast úr þessu háa fjalli svokallaður Grjótárdalur, lítið en kjarngott dalverpi liggjandi til landausturs, en þaðan rétt í vestur liggur löng, djúpt niðurskorin afrétt, hér um bil hartnær ein míla að lengd, kölluð Hörgárdalur, upp úr hvers suðursíðu liggur brött gata sniðskorin upp á svokallaða Hörgárdalsheiði, sem leiðir vestur í Norðurárdal í Skagaf[jarðar]sýslu.³⁸⁴

Í jarðamatinu 1849 kemur fram að Möðruvöllum (Friðriksgáfu) fylgi tveir afréttir, annars vegar Hörgárdalur og hins vegar Barkárdalur. Þar stendur svo skrifað:

Freðriksgáfa, áður nefnd **Möðruvellir** í Hörgárdal, bújörd amtmannsins yfir Norður- og Austur-amtinu, hundradatalslaus nú á tíð. ~~Túnið~~ Jörðu þessari fylgir ein bygd hjáleiga, er **Spónsgérði** er köllud, líka hundradatalslaus. [...] I túninu eru 3 eydihjáleigur, Lækjarbakki, Fjósakot og Jadar. [...]

Búfjárhagar mjög þraungvir og magrir. Jörðunni fylgja tveir afréttir, heitir annar Hörgárdalur, er liggur framaf Hörgárdalsbygd í Skriðu hrepp, bádumeginn við Hörgá, og það vestur til Víkingsár á Hörgárdalsheiði og hálfan Víkingsdal þar. A Hörgárdalsafrétti vestanmegin liggja svonefndar Svínamýrar, er eigari gamla biskupssetursins Hóla í Hjaltadal eignar þeirri jörðu; og hefir óskad, að undantakist, þegar jörðin Freðriksgáfa verði virdt; eru þessar Svínamýrar afréttarpartur. Hinn afréttur Freðriksgáfu jardar heitir Bárkardalur í Skriðu hrepp. Bádir afréttirnir eru gódir og grösugir, einkum Hörgárdalur, og hæfir bæði fyrir saudfé, naut og hross. En vegna fjarlægðar frá Freðriksgáfu verða þeir ei notadir á annan hátt enn að leigja þá öðrum, nema hvað þeir þaðan eru brúkadir til uppreksturs heimapenings eptir þörfum, og Spónsgérði hefir þar frían upprekstur. Vetrararbeit er á Freðriksgáfu nokkud teljandi.³⁸⁵

Landamerkjabréf Möðruvalla í Hörgárdal með Nunnuhól og Spónsgérði voru útbúin 17. apríl 1884. Ekki er tekið fram að þau hafi verið þinglesin. Um afrétt á Hörgárdal segir eftirfarandi í landamerkjabréfinu:

³⁸³ Skjal nr. 2(351). Möðruvellir. Eyj. IV. B. 10. (db.gr.nr. 6631).

³⁸⁴ *Sýslu- og sóknarlýsingar Eyjafjarðarsýslu 1839-1854*, bls. 137.

³⁸⁵ Skjal nr. 2(82).

Möðruvöllum fylgir afrjett á Hörgárdal innanverðum og ræður Grjótá þar merkjum til móts við Framland. Á Hörgárdalsheiði skiptir löndum á sú, er rennur eptir Víkingsdal og bein stefna úr þeirri á hinumegin á heiðinni á fjall upp. Milli Flögusels og afrjettarinnar eru merki úr Hellunefi niður við Hörgá uppí Þórðarklökk Möðruvellir eiga upprekstur fyrir geldfje á Barkárdal fyrir innan Baugasel.³⁸⁶

Einar Ásmundsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Jónasi Gunnlögssyni eiganda Stórubrekku og Prastarhóls, J. Gunnlögssyni eiganda Framlands, Stepháni Stephensen sem samþykkti vegna dánarbús Þ. Daníelssonar og sem umboðsmaður jarðar dánarbúsins fyrir Litlu-Brekku og Ytrakot ásamt Ásláksstöðum og Þ. Daníelssyni vegna Skipalóns. Fyrir neðan undirskriftirnar skrifaði Einar Ásmundsson:

Að jörðunum Björgum, Hallgilstöðum, Hlöðum, Baugaseli og Flöguseli er landsjóðurinn eigandi eins og að Möðruvöllum.³⁸⁷

Á manntalsþingi á Arnarnesi í Hvammshreppi, 27. maí 1884, var upplesin landamerkjaskrá Möðruvalla sem og fleiri jarða. Engum skráum var mótmælt.³⁸⁸

Í matsgerð Baugasels frá 6. júní 1907 stendur að til jarðarinnar teljist dalshlíð sem Möðruvellir í Hörgárdal eigi ítak í. Þar sé afrétt sem sé lítið notuð.³⁸⁹

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki Möðruvalla séu þinglesin, dagsett 17. apríl 1884. Einnig stendur að jörðin eigi afréttarland sem liggja mjög langt frá Hörgárdal og Hörgárdalsheiði og að talið sé að hún eigi rétt til upprekstrar á afrétt, Barkárdal, sem talin sé í eigu Baugasels. Þar stendur einnig að mikill ágangur sé á jörðina.³⁹⁰

Fram kemur í uppkasti að bréfi Stjórnarráðsins til umboðsmanns Vaðlaumboðs, dagsettu þann 24. febrúar 1916, að Stjórnarráðið samþykki að mál verði höfðað gegn eiganda og ábúanda Saurbæjar í Hörgárdal, Guðmundi Guðmundssyni hreppsstjóra, vegna þess að hann hafi rekið fé til upprekstrar á Hörgárdal og Hörgárdalsheiði sem sé leigð ábúendum Möðruvalla til afnota.³⁹¹

Í uppkasti að bréfi frá 26. apríl 1918 fer Stjórnarráðið fram á að forstjóri bændaskólans á Hólum veiti umsögn um fyrirspurn sem barst frá umboðsmanni Vaðlaumboðs varðandi rétt Hóla í Hjaltadal til afnota af afréttarlandi Möðruvalla í Hörgárdal.³⁹²

Þann 25. júlí 1919 skrifaði Jón Þorsteinsson umboðsmanni Stefáni Stefánssyni, vegna sáttaumleitanna milli landsjóðsins sem eiganda Möðruvalla og

³⁸⁶ Skjal nr. 2(9) a-b.

³⁸⁷ Skjal nr. 2(9) a-b.

³⁸⁸ Skjal nr. 2(351). Möðruvellir. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1062).

³⁸⁹ Skjal nr. 2(204).

³⁹⁰ Skjal nr. 2(87).

³⁹¹ Skjal nr. 2(198).

³⁹² Skjal nr. 2(195).

Guðmundar hreppstjóra Guðmundssonar á Þúfnavöllum vegna deilu um rétt til upprekstrar á afréttarland Möðruvalla í Hörgárdal, þar á meðal svonefndan Gullreit. Í bréfinu kemur fram það mat Jóns að umrædd afrétt sé viðurkennd sem fjölbreyttasta og besta afréttarland Möðruvalla í Hörgárdalnum. Jón krefst þess að eigandi Saurbæjar, Guðmundur hreppstjóri Guðmundsson, falli að fullu og öllu frá kröfu sinni til umráða yfir þrætulandinu nema að því er snertir selstöðuréttinn.³⁹³

Í uppkasti að bréfi, frá 8. mars 1922, kemur fram að ríkissjóður hafi keypt sellandið Gullreit fyrir 600 krónur af Guðmundi hreppstjóra Guðmundssyni. Fóru kaupin fram í samræmi við undangengna sátt frá 31. janúar 1922.³⁹⁴

Á manntalsþingi í þinghúsi Arnarneshrepps, 22. júní 1939, byggði umboðsmaður þjóðjarða í Eyjafjarðarsýslu, Davíð Eggertssyni hálfu jörðina Möðruvelli frá fardögum 1938. Jörðinni fylgir afréttarland á Hörgárdal f. Hörgárdalsheiði.³⁹⁵

Um Gullreit segir svo í *Árbók FÍ* árið 1990:

Gullreitur hefst framan við Laugareyri og nær fram að Háaleiti þar sem vegurinn endar. Gullreitur er allmikið mýrlendi sem gæti dregið nafn sitt af gullnum haustlitum. Á annarri hæð eftir að Laugareyri er yfirgefin, yst í Gullreit, er komið að rústum Saurbæjarsels, en þær eru rétt neðan vegarins. Þar er sagt að hafi verið selstaða fyrrum en aldrei búseta.³⁹⁶

5.5.4 Aðliggjandi og tengd svæði

Hér verður fjallað um jarðir sem tengjast ágreiningssvæðinu Möðruvallaafrétti vegna legu sinnar eða réttinda. Um er að ræða jarðirnar Gil, Varmavatnshóla, Bessahlaðir, Framland, Flögusel, Flögu, Hóla í Hjaltadal og Silfrastaði ásamt Silfrastaðaafrétti. Um jörðina Möðruvelli hefur þegar verið fjallað. Áhersla er lögð á að gera grein fyrir heimildum um réttindi þessara jarða og landamerki þeirra.

5.5.4.1 Gil

Gil er talið upp á meðal eyðijarða Möðruvallaklausturs í reikningi, frá 6. nóvember 1447, sem Sigurður príor Jónsson gerði fyrir Gottskálf Keneksson Hólabiskup.³⁹⁷

Í reikningsskap Hólakirkju vorið 1569 er jörðin Gil talin upp á meðal jarða kirkjunnar á Hrafnagili.³⁹⁸

Árið 1699 var upplesið kaup- og skiptabréf á jörðunum Gili og Hraunshöfða, liggjandi í Öxnadal, fyrir jörðina Þröm í Eyjafirði, af sýslumanninum Birni Péturssyni

³⁹³ Skjal nr. 2(289).

³⁹⁴ Skjal nr. 2(290).

³⁹⁵ Skjal nr. 2(351). Möðruvellir. Eyj. IV. B. 67. (db.gr.nr. 24966).

³⁹⁶ *Árbók FÍ 1990*, bls. 171.

³⁹⁷ Skjal nr. 2(118).

³⁹⁸ Skjal nr. 2(263).

í umboði Lárusar Hanssonar við Málfríði Björnsdóttur. Gjörningurinn var bréfaður þann 27. maí árið 1699.³⁹⁹

Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá árinu 1713 kemur eftirfarandi fram um upprekstur Gils:

Upprekestur ut supra [það er á Almenning]. [...] Engjar eru hjer að miklu leyti af skriðum foreyddar.⁴⁰⁰ Upprekestur er eins og áður hafði verið lýst við jörðina Auðnir, þ.e. upprekstur lamba á Almenning.⁴⁰¹

Ekkert kemur fram um afréttarmál Gils í jarðamatinu 1804.⁴⁰²

Í jarðamatinu 1849-1850 stendur eftirfarandi um Gil:

Gil, bóndaeign, nú talin 10 hndr. Túnid er mestpart þýft, ei grasgéfíd, sæmilega tödugott, en undirorpid áföllum af skridum, hvaraf bænum er þarhjá hætt.

Engid slitrótt og mjög lítid; en þar má slá úr bithaga, er allstadar grýtt, en vel heygott. Utrými er þar mikid og ágjætlega kjarngott, en landid liggur undir skémmum af skridum, og af landbrotum úr á. Megn er þar ágángur af afréttararfé. Fjallagrasatekja er næg fyrir heimilid. Frí upprekstur á Öxnadalsheidi. Jörðin er torfristulaus. Vetrarheit nóg á medan til jardar nær.

Í medalári er á Gili tada 25 hestar, úthey 60 hestar. Jörðin álitst að gæta í medalári borid með hæfilegri ábúd af fénadi 6 ½ hndr.

Virðingin finnst undir N° 180 í Verðhæðarbókinni.⁴⁰³

Landamerkjabréf fyrir Gil var útbúið 19. mars 1883 og hljóðar svo:

Að norðan úr Yxnadalsá eptir skriðu uppí vörðu, er liggur á milli Gils og Varmavatnshóla og þaðan beint uppí Gilsskarð.

Að sunnan beint úr Hjallalandsskarði í Lurkastein og þaðan í Yxnadalsá.

Að vestan ræður fjallið.

Að austan ræður Yxnadalsá.⁴⁰⁴

Stephán Stephensen skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Jóni Bergssyni sem handsalaði vegna Varmavatnshóla og Jóni Jónssyni eiganda Skriðu og J. Andrjessyni eiganda Syðri Bægisár en þeir tveir síðastnefndu voru samþykkir vegna Almenninga.

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 25. maí 1883, voru upplesin landamerki Gils í Öxnadal og mótmælti þeim enginn.⁴⁰⁵

³⁹⁹Skjal nr. 2(272).

⁴⁰⁰*Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 154-155.

⁴⁰¹*Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 151-152.

⁴⁰²Skjal nr. 2(77).

⁴⁰³Skjal nr. 2(82).

⁴⁰⁴Skjal nr. 2(1) a-b.

⁴⁰⁵Skjal nr. 2(351). Gil. Eyj. IV. B. 29. (db.gr.nr. 639).

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 28. maí 1886, komu fram mótmæli vegna landamerkja Gils frá eigendum jarðanna Bakka og Bakkasel.⁴⁰⁶

Í fasteignamatinu 1916-1918 kemur fram að landamerki Gils séu talin glögg en finnst þó ekki þinglesin. Einnig stendur skrifað að mikill ágangur af afréttarfé sé á jörðinni.⁴⁰⁷

Fram kemur í *Byggðir Eyjafjarðar 1990* að jörðin Gil hafi verið í eyði frá árinu 1920. Þar segir enn fremur:

Jörðin er eign Öxnadalshrepps, en ræktun er í eigu ábúenda Árhvamms sem hafa haft Gil á leigu um árabil.⁴⁰⁸

Á spjaldi yfir efni afsals- og veðmálabókar Eyjafjarðarsýslu kemur fram að ríkissjóður eigi áfram námaréttindi og efnistöku og einnig vatns- og jarðhitaréttindi umfram heimilisþarfir.⁴⁰⁹

5.5.4.2 Varmavatnshólar

Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1713 kemur fram að það sé "upprekstur ut supra", þ.e. upprekstur lamba á Almenning.⁴¹⁰

Ekkert kemur fram um afréttarmál Varmavatnshóla í jarðamati 1804.⁴¹¹

Í jarðamatinu 1849 stendur um Varmavatnshóla:

Varmavatnshólar, bóndaeign, nú talin 10 hndr. – Túnid er mestpart slétt, grasgéfíð, tödugott, en er mjög undirorpid skridum, þared þetta er einhvör mesta skridujörd á tún og engi, sem þessvegna er nú mjög gengid til þurdar. Torfrista lítil.

Búfjárhagar nógir og vel kjarngódir; vetrararbeit nokkur. Fjallagrasatekja nokkur.

Jörðin hefir frían upprekstur á Almenning.

I medalári er á Varmavatnshólum tada 40 hestar, úthey 90 hestar. Jörðin álitst ad géta borid í medalári af fénadi hæfilega setin 9 ½ hndr.

Virdingin finnst undir N° 181 í Verðhæðarbókinni.⁴¹²

Landamerkjabréf Varmavatnshóla var útbúið 30. apríl 1888 og þinglesið 29. maí sama ár og hljóðar svo:

Að norðan eru merkin milli Bessahlaða og Varmavatnshóla úr vörðu ofanvið Yxnadalsárbrakkann og uppí Grjóthrygg framaní Bungunum, og eru þar tveir stórir steinar, eða í millum þeirra og svo beint uppá fjall. Að sunnan milli Gils

⁴⁰⁶ Skjal nr. 2(351). Gil. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1229).

⁴⁰⁷ Skjal nr. 2(87).

⁴⁰⁸ *Byggðir Eyjafjarðar 1990* I, bls. 527.

⁴⁰⁹ Skjal nr. 4(42).

⁴¹⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 154.

⁴¹¹ Skjal nr. 2(77).

⁴¹² Skjal nr. 2(82).

og Varmavatnshóla úr Yxnadalsá eptir skriðu uppí vörðu, er liggur á milli bæanna, og þaðan beint uppá Gilsskarð. Að austan ræður Yxnadalsá. Jörðin á frían upprekstur á Almenning.⁴¹³

Jón Bergsson handsalaði landamerkjabréfið. Það var samþykkt af S. Jónssyni eiganda Bessahlaða og Jónasi Jónathanssyni eiganda Gils.

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 29. maí 1888, voru þinglesin landamerki Varmavatnshóla og var þeim ekki mótmælt.⁴¹⁴

5.5.4.3 Bessahlaðir

Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1713 kemur það fram um upprekstur Bessahlaða að hann sé "upprekstur ut supra", þ.e. upprekstur lamba á Almenning.⁴¹⁵

Ekkert kemur fram um afréttarmál Bessahlaða í jarðamati 1804.⁴¹⁶

Í jarðamatinu 1849 segir m.a. að Bessahlaðir eigi frían upprekstur á Almenning:

Bessahlaðir, bóndaeign, nú talin 10 hndr. Túnid er að meira parti greidfært, í medallagi grasgéfíd, vel tödugott. Engid allvídlent, nokkud á þurru, er það grýtt, hitt á votu, vída grasgéfíd, ei vel heygott, því kýr og hestar hljóta að ganga á því á sumrum. Torfrista léleg. Búfjárhagar nógir fyrir saudfé og vel ágjætlega kjarngódir. Vetrararbeit góð. Fjallagrasatekja til muna fyrir heimilid. Jörðin er áfallajörd af skridum, nokkud á tún, hitt á engi.

Jörðin hefir frían upprekstur á Almenning.

I medalári er á Bessahlöðum tada 44 hestar, úthey 90 hestar. Jörðin álítst að géta með hæfilegri ábúd borid í medalári af fénadi 10 hndr.

Virðingin finnst undir N° 182 í Verðhæðarbókinni.⁴¹⁷

Landamerkjabréf fyrir Bessahlaðir var útbúið 24. júní 1884 og er svohljóðandi:

Að norðanverðu eru merkin í skriðu skamt fyrir utan túnið, sem nær ofað Yxnadalsá og uppí Bessahlaðagil, og svo ræður gilið merkjum á fjall upp. Að framan eru merkin í vörðu ovan við Yxnadalsárbrakkann og uppí grjóthrygg framaní bungunum, og eru þar tveir stórir steinar framaní hryggnum, sem merkin eru í, eða millum þeirra og svo beint uppá fjall. Að austan ræður Yxnadalsá. Jörðin á frían umrekstur á Almenning.⁴¹⁸

⁴¹³ Skjal nr. 2(2) a-b.

⁴¹⁴ Skjal nr. 2(351). Varmavatnshólar. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1378).

⁴¹⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 153-154.

⁴¹⁶ Skjal nr. 2(77).

⁴¹⁷ Skjal nr. 2(82).

⁴¹⁸ Skjal nr. 2(3) a-b.

St. Jónsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Jóni Bergssyni eiganda Varmavatnshóla og Þóru Rósu Sigurðardóttur sem handsalaði sem eigandi Þverbrekku.

Upplesnar voru landamerkjaskrár nokkurra jarða, þar á meðal Bessahlaða, á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 2. júní 1885 og var þeim landamerkjum Bessahlaða ekki mótmælt.⁴¹⁹

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki Bessahlaða séu þinglesin, dagsett 24. júní 1884. Einnig stendur þar skrifað að lélegur grjótgarður sé á landamerkjum að norðan.⁴²⁰

Í *Byggðum Eyjafjarðar 1990* kemur fram að jörðin Bessahlaðir hafi farið í eyði árið 1932 og hún sé eign Öxnadalshrepps.⁴²¹

5.5.4.4 Framland (fyrrum hjáleiga Nýjabæjar) og Nýibær

Jörðin Framland kemur ekki fyrir í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* 1713. Segir svo um upprekstur frá jörðinni Nýjabæ sama ár:

Upprekstur er hjeðan [frá Nýjabæ] óviss.⁴²²

Samkvæmt jarðamati árið 1804 var Framland enn hjáleiga Nýjabæjar, og segir eftirfarandi við Nýjabæ um afréttarmál:

Ingen Herligheder undtagen en til Jorden hörende Afreet hvori kan indtages
Lam til Græsning om Sommeren fra 3 Jorder.⁴²³

Framland mun áður hafa verið hjáleiga Nýjabæjar, en var byggt út úr Nýjabæ árið 1815.⁴²⁴

Í jarðamatinu 1849 segir að Nýibær eigi afrétt er Grjótárdalur heitir og að Framland sé fallið í eyði:

Nýibær med hjáleigunni Framlandi, sem nú er í eydi, nú talin 10 hndr. [...]

Jörðin á afrétt, er Grjótárdalur heitir, nægur fyrir heimilid, er þar gott land.⁴²⁵

Landamerkjabréf fyrir Framland var útbúið 28. maí 1885 og er svohljóðandi:

Að utan til móts við Nýabæ ræður djúpt Skriðugil, sem kemur ofan af svo kallaðri Bröttuskeið, spölkorn fyrir utan Landsskál, og nær það gil ofaní Grundarhöfuð, og svo liggja merkin úr gilinu að neðan beina línu ofaní Hörgá. – Grjótá ræður merkjum að framan frá upptökum þar til hún fellur í Hörgá. Hörgá ræður að vestan og fjallseggin að ofan. – Þess skal getið, að

⁴¹⁹ Skjal nr. 2(351). Bessahlaðir. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1172).

⁴²⁰ Skjal nr. 2(87).

⁴²¹ *Byggðir Eyjafjarðar 1990* I, bls. 525-526.

⁴²² *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 147.

⁴²³ Skjal nr. 2(77).

⁴²⁴ Eiður Guðmundsson: *Búskaparsaga í Skriðuhreppi forna*, Ritsafn II, 123.

⁴²⁵ Skjal nr. 2(82).

Grjótárdalur fyrir framan Illagil tilheyrir báðum jörðunum Framlandi og Nýabæ.⁴²⁶

J. Gunnlögsson eigandi Framlands skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Einari Ásmundssyni umboðsmanni Möðruvallaklausturs og G. Guðmundssyni eiganda Nýjabæjar.

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 28. júní 1886, voru landamerki Framlands upplestin, sem og landamerki annarra jarða. Var landamerkjum Framlands ekki mótmælt við það tækifæri.⁴²⁷

Á manntalsþingi að Staðartungu í Skriðuhreppi, 22. maí 1895, var upplestin landamerkjaskrá Nýjabæjar og henni ekki mótmælt.⁴²⁸

Landamerkjabréf fyrir Nýjabæ var útbúið 21. maí 1899 og var því þinglýst degi síðar. Landamerkjabréfið er svohljóðandi:

Að utan móts við Einhamar eru merkin í svokallaða miðgjá, þaðan beint suður í þúfu og af þúfunni niður í hnaus á holti og þaðan að á fram.

Að sunnan móts við Framland ræðir djúpt Skriðugil, sem nær ofan af svokallaðri Bröttuskeið og niður í Grundarhöfuð, spölkorn fyrir utan landsskál úr gilinu að neðan liggja merkin beina línu ofaní Hörgá. Að vestan ræður Hörgá, en fjallsegginn að austan. Grjótárdalur fyrir framan. Illagil tilheyrir báðum jörðunum Nýjabæ og Framlandi.⁴²⁹

G. Guðmundsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Jóhanni Gunnlögssyni eiganda Framlands.

Á manntalsþingi að Staðartungu í Skriðuhreppi, 16. júní 1915, var þinglesið afsal Sigurgeirs Sigurðssonar, dags. 13. maí 1915, fyrir jörðinni Nýjabæ, til Guðmundar Bjarnasonar. Kaupverðið var 750 krónur.⁴³⁰

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki Framlands séu þinglesin, dagsett 28. maí 1885. Einnig stendur að jörðin sé talin hafa upprekstrarland fyrir búpening og að hún liggi fremst í afdal.⁴³¹

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að landamerki Nýjabæjar hafi verið þinglesin 22. maí 1895.⁴³²

Í ritinu *Mannfellirinn mikli*, sem útgefið var árið 1982, segir höfundur frá landgæðum jarðarinnar Framlands sem og því að land hennar hafi á endanum verið gert að afrétt. Segir svo í ritinu sjálfu:

Framland var byggt úr Nýjabæjarlandi vorið 1815. [...] Þar var aldrei tún meira en einn kýrfóðurskiki, en það var slétt að mestu. Aldrei komst túnið í

⁴²⁶ Skjal nr. 2(4) a-b.

⁴²⁷ Skjal nr. 2(351). Framland. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1232).

⁴²⁸ Skjal nr. 2(351). Nýibær. Eyj. IV. B. 33. (db.gr.nr. 1854).

⁴²⁹ Skjal nr. 2(5).

⁴³⁰ Skjal nr. 2(351). Nýibær. Eyj. IV. B. 52. (db.gr.nr. 15459).

⁴³¹ Skjal nr. 2(87).

⁴³² Skjal nr. 2(90).

viðhlítandi rækt. Jörðin var í eyði annað veifið og kotbúskapur jafnan. Engjaskapur var á grýttum, en grasgefnum grundum. Landgæði eru þar frábær og talsverð víðátta. Framland fór í eyði 1921. Skömmu síðar gert að afrétt.⁴³³

Á manntalsþingi að Saurbæ í Saurbæjarhreppi, 20. júní 1922, var þinglesin landamerkjaskrá Nýjabæjar, dags. 14. des. 1921. Ekki var henni mótmælt.⁴³⁴

Í *Byggðum Eyjafjarðar 1990* segir að Nýibær hafi fallið í eyði árið 1917. Framland féll í eyði árið 1920.⁴³⁵

5.5.4.5 Flögusel (ásamt Grjótárkoti)

Árið 1713 er jörðin Flögusel konungsjörð, en heyrir undir Möðruvallaklaustur. Óljóst er þá hvort hún sé lögbýlisjörð, en hafi áður fylgt jörðinni Flögu. Þar er einnig kotið Grjótárkot, þar sem talið er að bærinn hafi áður staðið. Um upprekstur segir eftirfarandi:

Upprekstur er hjer enginn sjerdeilis.⁴³⁶

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 5. maí 1732, skýrði klausturhaldarinn Hans Scheving frá því að Magnús Björnsson hefði næstliðið ár vikið frá klausturjörðinni Fluguseli (Flöguseli) og ekkert af sinni landskuld goldið. Jörðin síðan í eyði.⁴³⁷

Í jarðamati 1804 segir svo um afrétt sem er aðliggjandi að Flöguselslandinu, en þrír eigendur eru að þeim afrétti samkvæmt *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*: Möðruvallaklaustur, Hólar og Saurbær:

Til denne Jords Land grændser en Afrett, som tilhörer 3de Paricipantere, nemlig Mödrervalle Kloster, Holum Bispestol ogselvejer Jorden Saurbai, Heri kan indtages om Sommeren til Græsning Lam fra 8 Jorder i det højeste, men i hvad proportion for hver især er ikke mueligt at faae oplyst.⁴³⁸

Í jarðamatinu 1849 kemur fram að Flögusel eigi frían upprekstur á Hörgárdalsafrétt:

Flögusel, klausturjörð, nú talin 10 hndr. [...]

Frí upprekstur á Hörgárdals afrétt. Grasatekja næg fyrir heimilid.⁴³⁹

Landamerkjabréf Flögusels var útbúið þann 23. apríl 1884 og hljóðar svo:

Að utan ræður til móts við Ásgerðarstaðasel Merkilækur, sem er hjer um bil mitt á milli bæjanna. Að neðan ræður Hörgá, en að framan til til móts við

⁴³³ Eiður Guðmundsson: *Mannfellirinn mikli*, Ritsafn I, bls. 42-43.

⁴³⁴ Skjal nr. 2(351). Nýibær. Eyj. IV. B. 56. (db.gr.nr. 5672).

⁴³⁵ *Byggðir Eyjafjarðar 1990* I, bls. 487-488.

⁴³⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 147.

⁴³⁷ Skjal nr. 2(351). Flögusel. Eyj. IV. B. 05. (db.gr.nr. 10130).

⁴³⁸ Skjal nr. 2(77).

⁴³⁹ Skjal nr. 2(82).

Hörgárdalsafriðtt, sem fylgir Möðruvöllum eru merki úr hellunefi niður við Hörgá upp í Þórðarklöpp.⁴⁴⁰

Einar Ásmundsson skrifaði undir bréfið. Fyrir neðan undirskriftina skrifaði hann:

Að Ásgerðarstaðaseli og Hörgárdalsafriðtt er sami eigandi, sem að Flöguseli nfl. landsjóðurinn.⁴⁴¹

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 29. maí 1884, voru upplesnar landamerkjalyásingar fjölda jarða, þar á meðal Flögusels. Ekki var landamerkjum Flögusels mótmælt.⁴⁴²

Fram kemur í fasteignamatinu 1916-1918 að Flögusel sé talið eiga frían upprekstur á afrétt sem sé í eigu landssjóðs. Ennfremur kemur fram að Flögusel þurfi að þola mikinn ágang af afréttarfé.⁴⁴³

Fram kemur í matsgerð vegna Flögusels frá 11. ágúst 1919 að engjar jarðarinnar liggi uppá heiði. Einnig stendur að ágreiningur sé um landamerki jarðarinnar báðum megin.⁴⁴⁴

Á aukáþingi á skrifstofu sýslunnar, 12. apríl 1926, var tekin fyrir deila um landamerki. Brynjólfur Sigtryggssyni, eiganda Flögusels, var stefnt af Sigurgeiri Sigurðssyni, eiganda Ásgerðarstaðasels. Þrír menn voru skipaðir í merkjadóm.⁴⁴⁵ Tíu dögum síðar, við þinghald að Staðartungu í Skriðuhreppi, 24. júní 1926, var landamerkjamálið tekið fyrir aftur. Sigurgeir Sigurðsson eigandi og ábúandi jarðarinnar Ásgerðarstaðasels í Hörgárdal og Brynjólfur Sigtryggsson, eigandi jarðarinnar Flögusels í Hörgárdal, náðu sáttum um landamerkin.⁴⁴⁶

Í *Byggðum Eyjafjarðar 1990*, segir að Flögusel hafi lengst af verið fremsta byggða ból í Hörgárdal. Flögusel fór í eyði árið 1933. Um Flögusel segir ennfremur:

Framan við Flöguselsland tekur Möðruvallaafriðttur við og skammt sunnan við Laugareyri eru rústir Saurbæjarsels en selstaða mun hafa lagst af þar í lok átjándu aldar. [...] Flögusel er nú [1993] eingöngu nytjað sem beitiland, en eigandi þess er Sigmundur Sigurgeirsson frá Ásgerðarstaðaseli.⁴⁴⁷

Í svonefndum Flöguselsbrekkum er talið að jörðin Grjótá hafi verið, þar sem Guðmundur Arason biskup fæddist haustið 1161. Þess bæjar sér ekki lengur stað og má vera að hann hafi farið í skriðu.⁴⁴⁸

⁴⁴⁰ Skjal nr. 2(7) a-b.

⁴⁴¹ Skjal nr. 2(7) a-b.

⁴⁴² Skjal nr. 2(351). Flögusel. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1066).

⁴⁴³ Skjal nr. 2(87).

⁴⁴⁴ Skjal nr. 2(196).

⁴⁴⁵ Skjal nr. 2(351). Flögusel. Eyj. IV. B. 59. (db.gr.nr. 23976).

⁴⁴⁶ Skjal nr. 2(351). Flögusel. Eyj. IV. B. 58. (db.gr.nr. 4725).

⁴⁴⁷ *Byggðir Eyjafjarðar 1990* I, bls. 487.

⁴⁴⁸ *Sturlunga saga* I, bls. 118, 121; *Árbók FÍ 1990*, bls. 170.

5.5.4.6 Flaga

Flaga er talin upp á meðal jarða Möðruvallaklausturs í reikningi, frá 6. nóvember 1447, sem Sigurður príor Jónsson gerði fyrir Gottskálk Keneksson Hólabiskup.⁴⁴⁹ Jörðin er enn á meðal jarða klaustursins í elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525 og í klausturreikningum frá 1569-1570.⁴⁵⁰

Landamerkjabréf fyrir Flögu var útbúið 23. apríl 1884 og hljóðar svo:

Að utan til móts við Myrkár[d]al, Myrká, og Stóragerði ræður Myrkáin frá upptökum til þess er hún rennur í Hörgá. Að neðan ræður Hörgá, en sunnan til móts við Ásgerðarstaði merkjalækur.

Einar Ásmundsson skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af J. Gunnlögssyni eiganda Myrkárdals og Arnljóti Ólafssyni sem beneficiarius Myrkár.

Einar skrifar fyrir neðan undirskriftirnar:

Að Ásgerðarstöðum er landsjóðurinn eigandi einsog að Flögu⁴⁵¹

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 29. maí 1884, voru upplestar landamerkjalyásingar fjölda jarða, þeirra á meðal var Flaga og var landamerkjalyásingu hennar ekki mótmælt.⁴⁵²

5.5.4.7 Hólar í Hjaltadal

Landamerkjabréf fyrir Hóla var útbúið þann 20. maí 1890 og því var þinglýst degi síðar. Það hljóðar svo:

Að norðan ræður merkjum Heljará frá upptökum og þartil Heljargil þrýtur, en úr því beina stefnu til Kolbeinsdalsár gagnvart stórum steini, sem er skammt fyrir sunnan Háaleiti og þaðan eptir sömu stefnu upp á há Elliða, þaðan suður hæstu brúnir gegnt upptökum Strangalækjar á Víðinesdal, þá með Strangalæk þartil hann fellur í Víðinesá. Síðan ræður Víðinesá merkjum þartil gilið þrýtur, og svo þaðan eptir hennar elstu og beinustu farvegum til Hjaltadalsár gegnt miðju Tíðaskarði.

Að austan og norðan ráða hæstu fjallabrúnir fyrir ofan botna á Heljardal, Skíðadal og Inggjaldskál. Þá Tungna- hryggsjökull og síðan eins og fjöll liggja hæst fyrir ofan Hóladalsbotn, Hólabyrðu, Villingadalsbotn, Hólahaga, Hjeðinsdalsbotn og Hyrnu.

Að sunnan ráða hæstu fjallseggjar fyrir botni á Hjaltadal og Suðurárdal. Að vestan ráða merkjum hæstu fjallahryggir að vestanverðu við Suðurárdal norður að Sveigsskál og þaðan þvert niður í Stóragrjót, sem liggur skammt fyrir sunnan það, er Suðurá rennur í Hjaltadalsá, þá með Suðurá þartil hún fellur í Hjaltadalsána. Úr því ræður Hjaltadalsá merkjum eptir sínum efstu og beinustu farvegum norður að því, sem fyr segir um Víðinesá. En frá

⁴⁴⁹ Skjal nr. 2(118).

⁴⁵⁰ Skjöl nr. 2(125) og 2(120).

⁴⁵¹ Skjal nr. 2(8) a-b.

⁴⁵² Skjal nr. 2(351). Flaga. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1066).

Hrafnhólslandi sunnanverðu og norður undir Hrappstaði liggur áin fast við vesturbrekkur. Enn í beina stefnu niður af Hrappstaðabæ eru elstu farvegir hennar 75 föðmum fyrir austan melbakkann og svo norður eyrar beina stefnu vestan við Lambamó. Bjarnastaðir og Fjall eiga frían upprekstr fyrir fje í Hólaafrjett í Kolbeinsdal.⁴⁵³

Hermann Jónasson umráðandi Hóla skrifaði undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Jóni Guðmundssyni eiganda Víðiness, Árna Ásgrímssyni eiganda Kálfsstaða og Jóh. Þorfinnssyni eiganda Reykja. Í landamerkjalyðingunni stendur einnig:

Aths. Björn bóndi Pjetursson á Hofstöðum mótmælti ofanritaðri skrá fyrir Hólum í umboð nokkra bænda í Viðvíkr og Hólahreppum, að því er snertir hið óbyggða svæði fram af Hjaltadal & Kolbeinsdal, vottar J. Ólasson.⁴⁵⁴

Til er afrit af annarri lýsingu Hermanns Jónassonar á landamerkjum Hóla, einnig frá 1890 en óþinglýst, og er hún nánast samhljóða þeirri sem skráð hefur verið. Þó er talað um Fúinhyrnu en ekki Hyrnu í óskráðu útgáfunni. Einnig er þar talað um að Hjaltadalsá ráði merkjum eftir sínum elstu og beinustu farvegum en ekki sínum efstu og beinustu.⁴⁵⁵

Fram kemur í fasteignamati 1916-1918 að beitiland Hóla sé mjög víðlent og sumt af því sé mjög langt frá. Það er notað sem afréttarland.⁴⁵⁶

5.5.4.8 Silfrastaðir / Silfrastaðaafrétt

Silfrastaðir eru virtir á 80 hundruð í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* 1713. En með Krákugerði og Hálfðanartungum er jörðin metin á títúu hundruð. Í lýsingu segir eftirfarandi um afrétti tvo sem kirkjan átti á Öxnadalsheiði og Hörgárdalsheiði:

Sumarhagar og vetrarhagar merkilega góðir. Útigangur fyrir sauðfje á vetur næsta því óbilandi, nema voveiflegir áfreðar eður lognsnjóar byrgi. [...]

Afrjetti á jörðin tvo, annan hálfu Öxnadalsheiði vestanverða, en í það eiga aðrar jarðir ítök, sem síðar mun getið verða. Annan hálfu Hörgárdalsheiði vestan- eður sunnan verða; geldfjár og lamba upprekstur hafa Blönduhlíðarmenn í afrjett þennan, annaðhvort fyrir toll til ábúandans á Silfrastöðum eður hann eftirgefur þeim tollinn fyrir góðvilja. Tollurinn er lamb af xx og ekki meira, ef ekki gemur góðvilji til. Sama upprekstur og með sömu kostum brúkar Norðurárdalur og bygðin austari Jökulsá allt fram að Merkgili.

Skógur hefur verið á Öxnadalsheiði og er hann nú eyddur, so ekki er eftir nema rifhrís og fjalldrapi; er nú kolgjörð keypt.⁴⁵⁷

⁴⁵³ Skjal nr. 2(10) a-b.

⁴⁵⁴ Viðbætur neðanmáls.

⁴⁵⁵ Skjal nr. 2(272) a-b.

⁴⁵⁶ Skjal nr. 2(88).

Landamerkjabréf fyrir afréttarland Silfrastaða var útbúið þann 2. júní 1885 og því var þinglýst degi síðar. Það hljóðar svo:

Allt norður að Kaldbaksá, og þar þvert yfir, og sýnist að stefna þessi láti nærri, að merkin sjeu um Tjaldhól á flóanum og það til Vatnsgötu, er svo nefnist á veginum fyrir norðan Grjótá til fjallseggja beggja megin.

Þess er að geta, að engin á ítak innan þeirra merkja, sem ofanskrifuð landamerkjalyking tilgreinir, nema sannað verði með löggildum máldaga fyrir næstkomandi aprílmánaðarlok 1886.⁴⁵⁸

Jóh. Þorkelsson skrifaði undir landamerkjabréfið í umboði M. R. F. Lárusdóttur ekkju.

Mótmæli bárust þann 10. maí 1889 við landamerkjabréfinu frá 2. júní 1885. Þau fara hér á eftir:

Hjer með mótmælum og neitum vjer undirskrifaðir eigendur Bakka og Bakkasels í Yxnadal landamerkjalykingu þeirri sem rangri á móts við tjeða eign vora, er Jóhannes sál. Þorkelsson á Dýrfinnstöðum ljet þinglýsa á manntalsþingi að Stóru-Ökrum 3. júní 1885, í umboði frá M. R. F. Lárusdóttur fyrir eignarjörðu hennar Silfrastöðum með Yxnadalsheiði að Kaldbaksá og þar þvert yfir um svonefndan Tjaldhól, og lýsum vjer hjermeð eign vorri á landinu frá Grjótá að vestan austur yfyrir Tjaldhól og þar þvert yfir og fyrir bjóðum vjer hjermeð alla brúkun á tjeðum landsparti nema með voru fullkomna leyfi, og lýsum vjer hjermeð að yfir því að vjer munum nota umrædda landeign vora eins hjér eptir sem hingað til, og eigi sleppa tjeðu landi úr eigu vorri, nema sannað verði hið gagnstæða með dómi.⁴⁵⁹

S. Jónasson og J. Jónasson skrifuðu undir mótmælalabréfið. Því var þinglýst 23. maí 1889.

Í byggingarbréfi Silfrastaða frá 1. mars 1888 stendur svo skrifað:

Heimajörðinni Silfrastöðum fylgir Silfrastaðaafrjett, sem er upprekstrarland jarðanna No 168 - 186 og 197 - 213 í jarðabókinni frá 1861. Af þessum jörðum eru No 182 - 185 og 201 - 202 (Silfrastaðir, Ytrikot, Fremrikot, Krókárgerði, Víðivellir, Miklibær) lausar við að gjalda afrjettartoll, og ábúendur jarðanna No 170 - 172, 176, 181, 204 og 212 (Axlarhaga, Frostastaða, Hjaltastaða, Djúpadals, Uppsala, Höskuldsstaða, Syðribrekkna), er hafa leigt Hálfánartungnaland til upprekstrar fyrir sauðfje, svara fjártollinum beinlínis til umráðamanns. Að öðru leyti, eru allir þeir, er upprekstur nota á afrjettina, skyldir að greiða ábúanda Silfrastaða afrjettartoll samkvæmt lögum og landsvenju, bæði fyrir sauðfje og tryppi. En aptur á móti

⁴⁵⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX, Kaupmannahöfn, 1988, bls. 150-151.

⁴⁵⁸ Skjal nr. 2(11) a-b.

⁴⁵⁹ Skjal nr. 2(12).

ber leiguliða á sinn kostnað að annast grenjaleitir og dýravinnslu á afrjettinn eptir þeim reglum, sem þarum gilda.⁴⁶⁰

Landamerkjabréf fyrir Silfrastaði var útbúið 31. mars 1890 og þinglýst 22. maí sama ár og er það svohljóðandi:

Vestan að Silfrastaða heimalandi liggja Hjeraðsvötn. Að norðan ræðr bein lína frá Hjeraðsvötnum í Bóluárgil og síðan Bóluá, það sem árgilið heldur, uppí botn á yzta Þvergili. Þaðan eptir háfjallinu austur í Kotabotna. Að austan Kotagil og síðan Kotá ofan í Norðurá, er ræðr merkjum að sunnan, vestur í Hjeraðsvötn. Að Silfrastaðaafrjett liggur Valagilsá frá því hún fellur í Norðurá, út á bak við Kotaheiði, upp til þess, er Fletjárdalslækr rennur í hana, Þá ræðr hann fram í botn á Fletjardal. Þaðan yfir háfjallið norðr í botn á ~~Fletjardal~~ Fylsmýrum og Kleifum. Þaðan yfir fjall í Smaladalsbotn. Þaðan yfir fjall í botn á Seljadal og Horni. Þá yfir í Miðdalsbotn. Þaðan í Lúpá á Hörgárdalsheiði, norðanvert við Hörgárdalstungur. Ræður svo Lúpá og Víkingsá fram í botn á Víkingsdal. Þá yfir fjall í Vatnsgötu á Öxnadalsheiði, þarsem vötnum fyrst hallar vestur af heiðinni. Þaðan beina línu um Tjaldhól í Kaldbaksá, er ræður merkjum fram í botn á Kaldbaksdal, austan við Kinnar. Þá yfir fjall í Krókárdalsbotn, fyrir sunnan Austurgil. Þaðan yfir fjall í Einidalsbotn. Ræður svo Einidalsá ofan til þess, er hún fellur í Króká. Þá ræðr Króká ofan í Norðurá og síðan Norðurá ofan til þess, er Valagilsá fellur í hana. Innan þessara ummerkja á Silfrastaðaafrjett liggr Krossland, tilheyrandi Miklabæ og Víðivöllum. Sunnan að því liggur Norðurá, en að vestan Valagilsá upp til þess er Smalalækur rennur í hana. Þaðan ræðr bein stefna, eptir hæðinni neðan við Smaladalinn, upp í Landshnjúk eða fjallsbrúnina fyrir ofan Landið, er ræðr merkjum að norðan. Austan að því liggur Seljadalsá upp að Landsendagjá, og þaðan ræðr bein lína, eptir hæðunum neðan við Seljadalinn, upp í fjallsbrún móti Horni neðan til.

Einnig eiga nefndar jarðir, Miklibær og Víðivellir, hrossa og nauta upprekstur á Silfrastaða afrjett, og Stóru Akrar geldneyta upprekstur á afrjettina.⁴⁶¹

Ólafur Briem skrifaði undir landamerkjabréfið í umboði Marenar Lárusdóttur. Það var samþykkt af Stefáni Sveinssyni eiganda Uppsala og Sveini Friðrikssyni ábúanda Ytrikota.

Í skrá yfir afrétti, eignaheimildir og landamerki (í Skagafjarðarsýslu) frá 1985 frá sýslumanninum í Skagafjarðarsýslu og bæjarfógetanum á Sauðárkróki stendur m.a.:

[Afréttarmörk] Silfrastaðaafrétt (5754).

Austurmörk á Öxnadalsheiði – Girðing milli Kaldbakshnjúks og Heiðarfjalls – þessi mörk eru austan sýslumarka en Skagfirðingar áttu Bakkasel áður fyrr og við sölu halda þeir eftir landi.

⁴⁶⁰ Skjal nr. 4(269).

⁴⁶¹ Skjal nr. 4(267).

Frá Heiðarfjalli um Grjótárdalsdrög – norður eftir miðjum Víkingsdal. Í Víkingsdal er ekki girt á mörkum heldur er girt vestan til í dalnum, í staðinn fá Skagfirðingar að reka 100 hross yfir til Eyfirðinga.

Úr Víkingsdal eru mörkin um Lúpuá í Lúpuárhnjúk þaðan vestur á vatnaskilum í Suðurárdalshnjúk og Reykjanibbu.

Vesturmörk, þ.e. milli heimalanda Skagfirðinga og afréttar, eru þar sem vötnum hallar. Þvínæst eru mörkin um Valagilsá og Stóralæk í Krókárgerðisfjall. Að sunnan ráða Vatnaskil (milli Tungudals og Krókárdall) í vestanverðan Kaldbakshnjúk.

Þessar upplýsingar fengust hjá Sveini Gíslasyni og Sveini Sveinssyni í Frostastöðum.⁴⁶²

Í skjali um afréttarmörk Silfrastaðaafréttar dagsettu 10. nóvember 1985 stendur:

[Afréttarmörk] Silfrastaðaafrétt (5754).

Austurmörk á Öxnadalshéiði – Girðing milli Kaldbakshnúks og Heiðarfjalls – þessi mörk eru austan sýslumarka en Skagfirðingar áttu Bakkasel áður fyrr og við sölu halda þeir eftir landi.⁴⁶³

5.6 Bakkasel

Í þeirri umfjöllun sem hér fer á eftir verður fyrst greint frá því sem elstu ritheimildir hafa að segja um landnám á svæðinu og fjallað um afréttarnot í Skriðuhreppi og Öxnadal. Að svo búnu verða raktar heimildir um nýtingu, réttindi og afmörkun Bakkasels og loks gerð grein fyrir aðliggjandi og tengdum landsvæðum. Tímaröð er fylgt að mestu.

5.6.1 Landnám

Samkvæmt *Landnámu* námu tveir menn Öxnadal. Hét annar Þorsteinn þursasprengr. Hann nam Öxnadal allan og bjó að Vatnsá.⁴⁶⁴ Hinn landneminn hét Auðólfur og eignaði hann sér dalinn niður frá Þverá til Bægisár. Auðólfur átti heima að Syðri-Bægisá.⁴⁶⁵

Um landnám á svæðinu er ennfremur ritað í *Landnámu*:

⁴⁶² Skjal nr. 4(250).

⁴⁶³ Skjal nr. 4(250).

⁴⁶⁴ Bæjarnafnið er nú glatað, en munnmæli voru í Öxnadal að Hraun hafi heitið Vatnsá; nafnið Hraun kemur fyrst fyrir á 14. öld. Sjá *Íslendingabók Landnámabók*, Íslensk fornrit I, bls. 257.

⁴⁶⁵ *Íslendingabók Landnámabók*, Íslensk fornrit I, bls. 257 og 259.

Geirleifr hét maðr; hann nam Horgárdal upp til Myrkár; hann var Hrapsson og bjó í Haganum forna. Hans son var Bjorn enn auðgi, er Auðbrekkumenn eru frá komnir.⁴⁶⁶

5.6.2 Nýting, réttindi og afmörkun

5.6.2.1 Afréttarlönd í Skriðuhreppi og Öxnadal

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í „almenningum“, frá 27. september s.á., bæri þeim að skila skýrslu um þau svæði í sýslum þeirra sem teldust vera „almenningar“ og um „afréttarlönd“ sem ekki hafi tilheyrt eða tilheyri nú nokkru lögbýli.⁴⁶⁷

Júlíus Havsteen sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu svaraði með bréfi dagsettu 27. september 1920 en þar segist hann hafa aflað umsagna hreppstjóra og borið svör þeirra saman við landamerkjabók sýslunnar. Bréfið er svohljóðandi:

Útaf brjefi stjórnarráðs Íslands dags. 29. des. 1919 um almenninga og afréttarlönd í Eyjafjarðarsýslu, skal jeg hjer með leyfa mjer, að senda brjef hreppstjóranna í Öngulsstaða, Saurbæjar, Öxnadals, Skriðu, Arnarnes, Árskógs og Svarfaðardalshreppum og hefi jeg borið svör eða brjef hreppstjóranna saman við landamerkjabók sýslunnar og virdast svör þeirra samkvæmt henni rjett og sömuleiðis virðist það rétt eptir þeirri bók að ekki sjeu til almennings eða afréttarlönd sem ekki tilheyra nokkru lögbýli í Hrafnagils, Glæsibæjar, Ólafsfjarðar og Grímseyjarhreppi eins og hreppstjórar þessara hreppa munnlega hafa tjáð mjer. Læt jeg hjermeð fylgja til frekari upplýsingar þrjá útdrætti úr landamerkjabókinni um almenning í Öngulstaðahreppi og afréttarlönd í Vallahreppi og milli Ólafsfjarðar og Stíflu í Skagafirði.

Virðingarfullst,

Júlíus Havsteen⁴⁶⁸

Bréf Stefáns Bergssonar, hreppstjóra í Öxnadalshrepp, er dagsett 25. febrúar 1920. Þar kemur m.a. eftirfarandi fram:

Hér í hreppi er einn afréttur sem nefnist almenningur, þar sem ýmsir jarðar umráðendur telja jörðunum fríann uppregstur, en sem sveitarstjórnin hefir nú undir umsjón. Afréttur þessi liggur fram af byggðinni í Öxnadal, eru því upptök Öxnadalsár í almenningsbotni. Áin er vatnslítill í afréttinni og engir teljandi fossar þar. [...] Til ath. Hygg að allar afréttir fram af Öxnad. hafi áður fyrr verið almenningar, samanber máldaga fyrir Bægisárkyrkju.⁴⁶⁹

⁴⁶⁶ Íslendingabók Landnámabók, Íslensk fornrit I, bls. 256.

⁴⁶⁷ Skjal nr. 2(255).

⁴⁶⁸ Skjal nr. 2(256).

⁴⁶⁹ Skjal nr. 2(354).

Í svari sýslumanns Eyjafjarðarsýslu við fyrirspurn um afréttarlönd í sýslunni dagsettu þann 1. ágúst 1979 koma fram upplýsingar um afrétti nokkurra hreppa í sýslunni. Er þar nánar lýst Vaskárdal, Almenni og Öxnadalssafri.⁴⁷⁰ Nánari grein er gerð fyrir því í umfjöllun um Öxnadalshæði hér á eftir.

Þann 28. nóvember 1985 svaraði bæjarfógetinn á Akureyri fyrirspurn frá nefnd þeirri er átti að gera drög að frumvarpi að lögum um eignarrétt að almenningum og afréttum á þann veg að afréttarskrá myndi ekki hafa verið haldin við embættið.⁴⁷¹

5.6.2.2 Öxnadalshæði

Björn Brynjólfsson handlagði Ólafi syni sínum, með bréfi frá 13. desember 1392, jarðirnar Syðri Akra, Ytri Akra, Brekku og fjórðung í Vika löndum í jafnaðar hlutskipti við systur sínar. Björn sagði Syðri Akra eiga:

[...] skoghar part fram a öxnadalshæidi. hris oc grafua giord vpp ad ræidgötum fram ad kuserpiss huammi oc ofuan at aamotum. jtem alla gellnæyta rextur fram fra wodum oc til kalldbaksaar aa oxnadalsshæidi af græindum jordum.⁴⁷²

Sömu upplýsingar eru tíundaðar í máldaga Akrakirkju eftir gömlum gjafabréfum og máldagaskráum sem spannar tímabilið 1382 til um 1600.⁴⁷³

Í máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar kemur fram að kirkjan á Bægisá eigi:

afret j auxnadal. fra folaldareit oc at griotgordvm.⁴⁷⁴

Sama máldagabók segir Miklagarð eiga:

Teigur j Öxnadal ofan fra lurkasteine j millum tveggja gardstada. er oc sogd vij folalda rekstur j vaskarogsl. sagdi rusti wtan ef ath mýkklagardur ætti allar slægiur j hruthaga.⁴⁷⁵

Á manntalsþingi, 24. maí árið 1842, að Skriðu í Hörgárdal, var upplesinn partur úr lögfestu fyrir landareign jarðarinnar Bakka á Öxnadalshæði:

15. Eftir bón bóndans Eigils Thómassonar á Bakka í Yxnadal var upplesin partur úr lögfestu umm jardarinnar Bakka landeign í Yxnadalshæði. Lögfestan er útgefin af Símon Bech þann 22. maji 1771 og er seinast þínglesin á Skriðu manntalsþingi þann 8da júní 1841 og innfærð í Eyjafjarðar sýslu kaupbréfa og pantbók þann folio 60. Kablinn sem upp var lesinn byrjar á þessum ordum: „Seldal allann“ og endar á ordinu: „Folaldareit“. Og fyrirbaud Eigill allra brúkunn á því í þeim kabla nefnda plátsi. Eigli var

⁴⁷⁰ Skjal nr. 4(171).

⁴⁷¹ Skjal nr. 4(251).

⁴⁷² *Íslenskt fornbréfasafn* (hér eftir stýtt *Í.f.*) III, Kaupmannahöfn, 1857-1972, bls. 484, sbr. skjal nr. 2(B.1) í máli nr. 3/2008.

⁴⁷³ *Í.f.* XII, bls. 28, sbr. skjal nr. 2(B.1) í máli nr. 3/2008.

⁴⁷⁴ Skjal nr. 2(123).

⁴⁷⁵ *Í.f.* V, bls. 351, sbr. skjal nr. 2(B.1) í máli nr. 3/2008.

þvínaerst afhendt lögfestan áteiknuð með þinglýsingu tédrar greinar: Hreppstjóri Sigurður Sigurðsson á Þverbrekku og bændurnir Sigurður Jónsson á Nedstalandi og Jón Jónasson á Auðnum prótosterudu enn sem fyrri þessa lögfestu hvað áhrærir afréttirnar Yxnadalsheiði og Seldal, og tjádust brúka lönd þau, á meðan þau ekki eru Bakka tildæmd. [...] A. Sæmundsen eptir constitution, Th. Asmundsson, J. Jónsson, J. Jonasson, Þ. Hallgrímsson.⁴⁷⁶

Á manntalsþingi 22. maí 1848, að Skriðu í Hörgárdal, var lesin upp lögfesta fyrir heima- og afréttarlandi jarðarinnar Bakka, dagsett 12. júní 1792, eftir bón Egils Tómassonar á Engimýri, sem var eigandi Bakka. Líka lét Egill upplesa útdrátt frá 29. október 1842, úr *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* yfir Vaðlasýslu snertandi téða lögfestu og viðkemur innihald útdráttarins afréttarlandi jarðarinnar Bakka á Öxnadalsheiði.⁴⁷⁷

Þann 22. júní 1850 fengu yfirmatsmenn Eyjafjarðarsýslu í hendur bréf frá Agli Tómassyni bónda þar sem hann óskar þess að Öxnadalsheiði vestur að Grjótá ásamt svonefndum Seldal sé metin með eignarjörð hans Bakka eða að hún teljist að minnsta kosti sem þrætuland á milli Bakka og þeirra jarða er eigna sér frían geldfjárrekstur þangað. Nánar er fjallað um þetta í kafla 5.6.3.1 um Bakka.⁴⁷⁸

Séra Einar Thorlacius eignar Miklagarðskirkju teig á Öxnadalsheiði í bréfi til jarðamatsnefndar árið 1849.⁴⁷⁹ Yfirmatsmennirnir fengu í hendur beiðni séra E. Thorlacius um að þess yrði getið að eftir máldaga Ólafs biskups 1461 ætti Mikligarður í Eyjafirði teig í Öxnadal ofanfrá Lurkasteini á milli tveggja garðsstæða og folaldarekstur í Vaskárgili. Á öðrum stað í yfirmatinu er talað um þrætulandið Öxnadalsheiði sem sé talið frá Lurkasteini (þar eð máldagi Ólafs biskups eign Miklagarði teig ofanfrá nefndum steini milli garða eða heim að Gilslandi) og vestur að Grjótá ásamt svonefndum Seldal. Heiðin sé grösug og kjarngott land en dalurinn snögglendur og víða framhlaupinn.⁴⁸⁰

Á aukasveitarfundi Öxnadalshrepps þann 11. mars 1913 komu fram tvær fyrirspurnir frá fulltrúa Akrahrepps. Önnur var svohljóðandi.

Hvort hann [fundurinn] vildi ekki samþykkja að Akrahreppur í Skagafirði fengi almenning keyptan til eignar eða leigu, og mætti girða á merkjum Gils og Bakkasels og þvert yfir.

Einnig spurði hann:

Hvort fundurinn vildi ekki samþykkja að Öxnadals og Akrahreppar mynduðu félag um einn og sömu afrétt á merkjum Gils og Bakkasels og þvert yfir með nánari skilyrðum sem hreppum beggjum kæmu sér saman um. [...] ⁴⁸¹

⁴⁷⁶ Skjal nr. 2(328) a-b.

⁴⁷⁷ Skjal nr. 2(329) a-b.

⁴⁷⁸ Skjal nr. 2(325).

⁴⁷⁹ Skjal nr. 2(326).

⁴⁸⁰ Skjal nr. 2(326).

⁴⁸¹ Skjal nr. 4(270).

Eftir umræður um þessi mál frestuðu fundarmenn því að taka ákvörðun um þau. Þann 14. júní 1913 var fulltrúa Akrahrepps tilkynnt að sveitarfundur (Öxnadalshrepps) hefði hafnað beiðni hreppsins um afrétt.⁴⁸²

Á fjórða áratug síðustu aldar deildu Öxnadalshreppur og Akrahreppur um heiðarpart líkt og eftirfarandi bréf frá Gísla Bjarnasyni til oddvita Öxnadalshrepps frá 29. nóvember 1931 ber með sér:

Með bréfi dagsettu 12. maí síðastl. en meðteknu 26. þ.m. hefur þú tilkynnt mér að hreppsnefnd Öxnadals hafi lagt útsvar á sveitarsjóð Akrahr vegna heiðarpartans að upphæð kr 25,00 og á það að vera samkvæmt b. lið 8. gr. útsvarslaga.

Ég er hræddur um að hreppsnefnd hafi misskilið þessa grein eða þennan lið hennar, þegar hún lagði útsvarið á. Þar stendur hvergi að hægt sé að leggja slík gjöld á aðra sveitarsjóði, heldur er þar aðeins átt við menn, er hafa ítök eða ábúð á jörðum eða jarðarpörtum í öðrum sveitum, en hér getur ekki verið um slíkt að ræða.

Að vísu á sveitarsjóður Akrahr. þennan heiðarpart, en partur þessi hefur aldrei mér vitanlega verið metinn til sérstaks verðs, enda óvíst hvað hann er stór, því landamerki milli hreppanna á þessum parti voru óútkljáð þegar Akrahreppur keypti Bakkasel.

Sveitarsjóður Akrahr. hefur leigt upprekstrarfélaginu hér, part þennan fyrir 20 króna árgjald. Það eru allar tekjur af honum er sveitarsjóður fær og að leggja 25 kr útsvar á 20 kr tekjur er nokkuð fjarri sanni, þótt álagning hefði verið lögleg, sem ég tel ekki sé.

Því bændur úr Öxnadal hafa líka afnot af heiðarpartinum fyrir afréttarpening sinn að sumrinu og greiða ekkert fyrir, og rýrir það mjög verðgildi hans.

Neita algjörlega að greiða útsvarið.⁴⁸³

Í svari sýslumanns Eyjafjarðarsýslu við fyrirspurn um afréttarlönd í sýslunni dagsettu þann 1. ágúst 1979 koma fram upplýsingar um afrétti nokkurra hreppa í sýslunni. Eftirfarandi upplýsingar um Öxnadalshreiði koma fram í svari sýslumannsins:

Öxnadalshreiði.

Austurmörk eru við núverandi girðingu Öxnadals- og Akra-hreppa á norðausturbrún heiðarinnar, og þaðan á fjall upp sitt hvoru megin.

Önnur mörk eru hin sömu og sýslumörkin, það er Grjótá af Grjótárdal og Kalbaksá af Kalbaksdal. Tilheira þessir dalir hvor um sig, hálfir afréttinni.

Þeir eru ílla grónir, og Grjótárdalur að mestu gróðurlaus einkum fremri hluti dalsins.

⁴⁸² Skjal nr. 4(270).

⁴⁸³ Skjal nr. 4(192).

Sjálf er heiðin mjög votlend, eins og örnefnið, Flóinn, bendir til. Flóinn er vel gróinn, enda heyjað hér þegar Bakkaselsbændur höfðu beitarhús á heiðinni.

Í hlíðum ofar Flóanns taka við þurrir skriðuhryggir, sæmilega grónir neðantil en gróðursnauðir er til fjallanna dregur.

Ítala 300 fjár fullorðið 12 hross. Afrétturinn er talin eign Akrahrepps síðan Jón Jónsson bóndi á Flugumýri seldi ríkissjóði jörðina Bakkasel 8/12 1928. Tók hann þá afrétt Bakkasels á Öxnadalsheiði undan jörðinni og seldi Akrahreppi.

Telja margir slíka sölu lögleisu, vegna ítaka jarða, og sýslumarka.

Þar eiga þessar jarðir ítök: Ytri-Bægisá í Glæsibæjarhr. fríjan upprekstur fyrir tryppi, kallað í Folaldareit.

Bakki fríjan upprekstur sjá landam.l. frá 8/3 1889.

Hraun fríjan upprekstur á almenning austan Grjótár á Öxnadalsheiði og grasatekju án borgunar. (landam.l.)

Auðnir sjá landam.l. frá 11 maí 1888.

Skjaldastaðir og Hraunshöfði ráku á Öxnadalsheiði áður fir. Jarðabók Á.M. talar um fríjan upprekstur jarðanna á Almenning. Vafalaust átt við Almenning á Öxnadalsheiði.

Telja verður rétt að hafa þær jarðir með.

Um Skjaldastaði stendur í úttektafbók frá 1916, jörðin er talin eiga fríjan upprekstur á áfrétt.⁴⁸⁴

Í *Lýsingu Eyjafjarðar I*, frá árinu 1949, segir svo:

Suður frá Öxnadalsheiði liggja mörkin eftir háfjallinu milli Austurdals og Nýjabæjarafréttar í Skagafirði og Eyjafjarðardals. Kann ég þar ekki að rekja örnefni, sem þau séu við tengd, enda mun fátt um þau, ef nokkur eru. Liggja sýsluskilin hlykkjótt þar, engu síður en norðar í fjallgarðinum. Þegar dregur inn fyrir byggðir, eru engar ákveðnar merkjalínur til, og mun gamalt sölubréf Nýjabæjar í Austurdal frá 1464 vera hin eina heimild þar um, en þar segir svo: að Nýibær eigi land „að Tinná og svo langt á fjöll sem vötn draga“. Verður það varla skilið öðruvísi en svo, að vatnaskil ráði merkjum allt inn til jökla. Þó munu Urðarvötn ætíð vera talin til Eyjafjarðar, en samt segja kunnugir, að afrennsli þeirra sé til vesturs. Svo mun almennt talið nú, að öræfasvæðið inn af Eyjafirði sé almenningur frá Geldingsá, er fellur í Jökulsá austari og inn að Hofsjökli og suður á Sprengisand og austur undir drög Fnjóskár. En síðan tekið var að smala land þetta, sem ekki mun hafa verið fyrir en seint á síðastliðinni öld, hefir smalamennska einkum fallið í skaut Eyfirðinga, allt suður undir Fjórðungs-kvísl, þar sem mörk eru talin milli Norðlendinga- og Sunnlendingafjórðungs. Eftir þessu verður því ekki hægt að ákveða sýsluskil að sunnanverðu, en eftir því sem

⁴⁸⁴ Skjal nr. 4(171).

annars staðar hagar til, ættu þau að liggja á vatnaskilum þar sem vötn byrja að falla til Eyjafjarðar.⁴⁸⁵

5.6.2.3 Bakkasel

Maður að nafni Egill Tómasson skildi við konu sína Vigdísí Jónasdóttur og var skilnaður þeirra frágenginn rétt fyrir 1850. Hlaut hún Bakka og ábúðina þar. Segir svo um Egil:

[H]ann hrökklaðist þaðan [frá Bakka] og byggði sér kofa undan austuropi Öxnadalshéiðar á gömlum seltóttum frá Bakka, sumarið 1849.⁴⁸⁶

Í ritinu *Byggðir Eyjafjarðar 1990* er einnig greint frá því að Egill Tómasson hafi reist býli í Bakkaseli árið 1850 en áður hafi þar verið selstaða frá Bakka.⁴⁸⁷ Bakkasel var upphaflega, eins og nafnið bendir til, sel frá Bakka. Bakkasel var fremsta byggða ból í Öxnadal og áningarstaður þeirra sem ferðuðust yfir Öxnadalshéiði. Þar var sett á fót greiðasala fyrir ferðafólk árið 1904.⁴⁸⁸

Landamerkjabréf fyrir Bakkasel var útbúið þann 8. mars 1889 og því var þinglýst 27. maí sama ár:

Að norðan Hjallendagil utan við Lurkastein og úr því til Yxnadalssár niður. Að austan ræður Yxnadalssá. Að vestan ræður Grjótá og Kaldbaksdalsá landamerkjum.

Þess ber að geta að jörðin Ytri-Bægisá á ítak á Yxnadalshéiði kallað Folaldareitur og jörðin Bakki frían upprekstur.⁴⁸⁹

S. Jónasson og Jón Jónasson skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af J. Jónathanssyni vegna Gils.

Bakkasel liggur að Silfrastaðaafreitt. Landamerkjabréf fyrir afréttarland Silfrastaða var útbúið þann 2. júní 1885 og því var þinglýst degi síðar:

Allt norður að Kaldbaksá, og þar þvert yfir, og sýnist að stefna þessi láti nærri, að merkin sjeu um Tjaldhól á flóanum og það til Vatnsgötu, er svo nefnist á veginum fyrir norðan Grjótá til fjallseggja beggja megin.

Þess er að geta, að engin á ítak innan þeirra merkja, sem ofanskrifuð landamerkjalyking tilgreinir, nema sannað verði með löggildum máldaga fyrir næstkomandi aprílmánaðarlok 1886.⁴⁹⁰

Jóh. Þorkelsson skrifaði undir landamerkjabréfið í umboði M. R. F. Lárusdóttur ekkju.

Mótmæli bárust þann 10. maí 1889 við landamerkjabréfinu frá 2. júní 1885. Þau fara hér á eftir:

⁴⁸⁵ Steindór Steindórsson: *Lýsing Eyjafjarðar I*, bls. 16.

⁴⁸⁶ Eiður Guðmundsson: *Búskaparsaga í Skriðuhreppi forma*, Ritsafn II, bls. 20.

⁴⁸⁷ *Byggðir Eyjafjarðar 1990 I*, bls. 528.

⁴⁸⁸ *Árbók F.Í. 1990*, bls. 202.

⁴⁸⁹ Skjal nr. 2(316).

⁴⁹⁰ Skjal nr. 2(11) a-b.

Hjer með mótmælum og neitum vjer undirskrifaðir eigendur Bakka og Bakkasels í Yxnadal landamerkjalyýsingu þeirri sem rangri á móts við tjéða eign vora, er Jóhannes sál. Þorkelsson á Dýrfinnstöðum ljet þinglýsa á manntalsþingi að Stóru-Ökrum 3. júní 1885, í umboði frá M. R. F. Lárusdóttur fyrir eignarjörðu hennar Silfrastöðum með Yxnadalsheiði að Kaldbaksá og þar þvert yfir um svonefndan Tjaldhól, og lýsum vjer hjermeð eign vorri á landinu frá Grjótá að vestan austur fyrir Tjaldhól og þar þvert yfir [...].⁴⁹¹

S. Jónasson og J. Jónasson skrifuðu undir mótmælabréfið. Því var þinglýst 23. maí 1889.

Síðar í sama mánuði, þann 27. maí 1889, var hið árlega manntalsþing í Skriðuhreppi sett að Staðartungu, og voru þinglesnar landamerkjalyýsingar níu jarða, þar á meðal Bakkasels. Lýst var landamerkjum eftirfarandi jarða:

6. Landamerkjalyýsingar: 1. Dunhagakots, 2. Skjaldastada, 3. Fagranes, 4. Hallfríðarstadakots, 5. Hallfríðarstada, 6. Audna, 7. Bakkasels, 8. Myrkar og Stóragerdis, 9. Myrkárdals..⁴⁹²

Landamerkjabréf fyrir Silfrastaði var útbúið 31. mars 1890 og þinglýst 22. maí sama ár:

Vestan að Silfrastaða heimalandi liggja Hjeraðsvötn. Að norðan ræðr bein lína frá Hjeraðsvötnum í Bóluárgil og síðan Bóluá, það sem árgilið heldur, uppí botn á yzta Þvergili. Þaðan eptir háfjallinu austur í Kotabotna. Að austan Kotagil og síðan Kotá ofan í Norðurá, er ræðr merkjum að sunnan, vestur í Hjeraðsvötn. Að Silfrastaðaafrijettt liggur Valagilsá frá því hún fellur í Norðurá, út á bak við Kotaheiði, upp til þess, er Fletjárdalslækr rennur í hana, Þá ræðr hann fram í botn á Fletjardal. Þaðan yfir háfjallið norðr í botn á Fletjardsl Fylsmýrum og Kleifum. Þaðan yfir fjall í Smaladalsbotn. Þaðan yfir fjall í botn á Seljadal og Horni. Þá yfir í Miðdalsbotn. Þaðan í Lúpá á Hörgárdalsheiði, norðanvert við Hörgárdalstungur. Ræður svo Lúpá og Víkingsá fram í botn á Víkingsdal. Þá yfir fjall í Vatnsgötu á Öxnadalsheiði, þar sem vötnum fyrst hallar vestur af heiðinni. Þaðan beina línu um Tjaldhól í Kaldbaksá, er ræður merkjum fram í botn á Kaldbaksdal, austan við Kinnar. Þá yfir fjall í Krókárdalsbotn, fyrir sunnan Austurgil. Þaðan yfir fjall í Einidalsbotn. Ræður svo Einidalsá ofan til þess, er hún fellur í Króká. Þá ræðr Króká ofan í Norðurá og síðan Norðurá ofan til þess, er Valagilsá fellur í hana. Innan þessara ummerkja á Silfrastaðaafrijettt liggr Krossland, tilheyrandi Miklabæ og Víðivöllum. Sunnan að því liggur Norðurá, en að vestan Valagilsá upp til þess er Smalalækur rennur í hana. Þaðan ræðr bein stefna, eptir hæðinni neðan við Smaladalinn, upp í Landshnjúk eða fjallsbrúnina fyrir ofan Landið, er ræðr merkjum að norðan. Austan að því liggur Seljadalsá upp

⁴⁹¹ Skjal nr. 2(12).

⁴⁹² Skjal nr. 2(327) a-b.

að Landsendagjá, og þaðan ræðr bein lína, eptir hæðunum neðan við Seljadalinn, upp í fjallsbrún móti Horni neðan til.

Einnig eiga nefndar jarðir, Miklibær og Víðivellir, hrossa og nauta upprekstur á Silfrastaða afrjett, og Stóru Akrar geldneyta upprekstur á afrjettina.⁴⁹³

Ólafur Briem skrifaði undir landamerkjabréfið í umboði Marenar Lárusdóttur. Það var samþykkt af Stefáni Sveinssyni eiganda Uppsala og Sveini Friðrikssyni ábúanda Ytrikota.

Þann 20. júní árið 1916 kom hreppsnefnd Öxnadalshrepps saman á Þverá. Þar gerði hún samning við Jónas Jónsson bónda í Bakkaseli um leigu á afréttinum Almenningi. Jónas tók afréttinn á leigu fyrir það fardagaár er þá stóð yfir fyrir 20 krónur, þó þannig að frá eftirgjaldinu myndi dragast undirgift þess penings sem þeir menn er áttu frían upprekstur á afréttinn. Jónas skyldi bera allan kostnað og lögleg skil á afréttinum.⁴⁹⁴

Í kaflanum um Bakkasel í fasteignamatinu 1916–1918 kemur eftirfarandi fram:

Jörðin er talin 4,4 hundr. með 1½ kúgildi. [...]

Lýsing jarðarinnar er á þessa leið:

Tún snöggland, að mestu sljett. Stærð talin 1,9 ha. Töðufall 40 hesta.

Engjar litlar og reitingslegar; gefa af sjer 50–60 hesta, af ljettingsheyi.

Búfjárhagar góðir fyrir allar skepnur að sumrinu, víðlendir og kjarngóðir, en snjóþungir. Jörðinni fylgir dálítið afrjettarland. Torfrista og byggingarefni slæmt. Frá jörðinni hefur verið tekinn heiðarfláki (Öxnadalsheiði) og notaður sem afrjettur (af jarðareiganda?) en er þó innifalinn í mati jarðarinnar. Jörðin liggur inn í dalbotni langt frá verslunarstað, og allir aðdrættir mjög erfiðir. Á jörðinni má framfleyta 1 kú 30 kindum og 2 hrossum með 1–2 mönnum.⁴⁹⁵

Hreppsnefnd Akrahrepps í Skagafjarðarsýslu afsalaði ríkissjóði jörðunum Bakkaseli og Gili þann 8. desember 1928. Í afsalinu stendur:

Undanskilið sölunni er Öxnadalsheiði, vestanvið vörslugirðingu þá, sem nú er þar, en hálf girðingin fylgir með í kaupinu, og annast kaupandi viðhalds þess hluta, ásamt viðhaldi á hliði að hálfu leiti.⁴⁹⁶

Í fjórða bindi *Byggðasögu Skagafjarðar*, sem gefið var út árið 2007 segir svo um Bakkasel:

Akrahreppur keypti Bakkasel árið 1917 en seldi jörðina aftur ríkissjóði árið 1928. Var samningurinn undirritaður 8. desember það ár. Þá hélt sveitarfélagið eftir landi austur á heiðarbrúnina að vörslugirðingunni sem þar

⁴⁹³ Skjal 4(267).

⁴⁹⁴ Skjal 4(191).

⁴⁹⁵ Skjal nr. 2(323).

⁴⁹⁶ Skjal nr. 4(186).

er enn. [...] Hefur Akrahreppur síðan átt þennan landshluta Öxnadalshreiðar sem tilheyrir lögsögu Eyfirðinga.⁴⁹⁷

Bakkasel fór í eyði árið 1960.⁴⁹⁸

Þann 29. nóvember 1985 svaraði sýslumaðurinn í Skagafirði fyrirspurn frá nefnd þeirri er átti að gera drög að frumvarpi að lögum um eignarrétt að almenningum og afréttum. Með svari sýslumannsins fylgir skjal, dagsett 10. nóvember 1985, sem hefur að geyma lýsingu á afréttarmörkum Silfrastaðaafréttar. Þar segir:

[Afréttarmörk] Silfrastaðaafrétt (5754).

Austurmörk á Öxnadalshreiði – Girðing milli Kaldbakshnjúks og Heiðarfjalls – þessi mörk eru austan sýslumarka en Skagafirðingar áttu Bakkasel áður fyrr og við sölu halda þeir eftir landi.⁴⁹⁹

Í *Byggðum Eyjafjarðar 1990* sem gefið var út árið 1993 segir um Bakkasel og land þess:

Hluti af landi Bakkasels á Öxnadalshreiði, vestan fjárgirðingar, er talin eign Akrahrepps í Skagafirði. Á heiðinni norðan vegar er Sesseljubúð, skáli Slysavarnarfélagss Íslands, reistur 1967, en sunnan vegar, á flóanum og í hlíðum Kaldbakshnjúks, eru endurvarpsspeglar Landssímans. Bakkasel er í eigu Öxnadalshrepps.⁵⁰⁰

Í skýrslutökum fyrir óbyggðanefnd í máli nr. 3/2008 kom fram að Bakkasel væri nú nýtt til beitar og að einhverju leyti til veiða.

5.6.3 Aðliggjandi og tengd landsvæði

Hér verður fjallað um jörðina Bakka vegna tengsla hennar við ágreiningssvæðið Bakkasel. Um önnur landsvæði sem einnig tengjast Bakkaseli vegna legu sinna eða réttinda, nánar tiltekið Bakka, Varmavatnshóla og Silfrastaðaafrétt, er vísað til kaflans um Möðruvallaafrétt.

5.6.3.1 Bakki í Öxnadalshreppi

Guðmundur dýri Þorvaldsson, sem Guðmundar saga dýra er kennd við⁵⁰¹ bjó á Bakka í Öxnadal og var goðorðsmaður á síðustu áratugum 12. aldar.

Máldaga Bakkakirkju er getið í efnisyfirliti yfir máldagabók Auðuns biskups rauða Þorbergssonar frá 1318 en sjálfur máldaginn er hvergi sjáanlegur.⁵⁰² Árni ábóti á Munkaþverá seldi Guðmundi Sigurðssyni hálf Skriðuland í

⁴⁹⁷ Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar IV, Akrahreppur*, Sauðárkrókur, 2007, bls. 411.

⁴⁹⁸ *Byggðir Eyjafjarðar 1990 I*, bls. 529.

⁴⁹⁹ Skjal nr. 4(250).

⁵⁰⁰ *Byggðir Eyjafjarðar 1990 I*, bls. 528.

⁵⁰¹ *Sturlunga saga I*, bls. 163 og víðar.

⁵⁰² Skjal nr. 2(142).

Öxnadal með bréfi frá 19. maí 1375. Jörðinni fylgdu m.a. nokkrir skógarhryggir fyrir sunnan Bakkaskóg.⁵⁰³

Bakkakirkja átti hvorki land né ítök samkvæmt máldagabók Péturs biskups Nikulásssonar frá 1394 og síðar.⁵⁰⁴ Það sama kemur fram í vísitasíubók Jóns biskups Vilhjálmssonar frá 1429 og máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar.⁵⁰⁵ Jón Jónsson fékk Gottskálki biskupi Nikulássyni, með bréfi dagsettu 13. september 1510, m.a. Bakka í Öxnadal í sakfelli fyrir brot sitt með Rögnu Finnbogadóttur.⁵⁰⁶ Þeir séra Björn Gíslason og Jón Oddsson áttu með sér jarðaskipti sem bréfuð voru 16. mars 1560. Björn fékk Jóni Saurbæ í Hörgárdal sem í staðinn fékk hálfan Bakka í Öxnadal ásamt hálfum Auðnum og hálfum Skjaldastöðum. Jón greindi frá landamerkjum á milli Hrauns og Auðna, Misskjálfsstaða og Skjaldastaða og greindi svo frá:

ad jordinn Backe ætte allann Oxnadal fram fra Ofærugile sem ofann geijngur vr fiallinu fyrer vtann Bessahladne og allt vestur ad Griotä. nema þann reijt.⁵⁰⁷

Í vísitasíum Bakka (frá um 1585), 1591, 1685, 1692, 1713, 1749, 1761, 1769 og 1791 kemur ekkert fram um landaeign eða ítök.⁵⁰⁸

Á Bakka er kirkja sem er „annecteruð“ með Bægisá, eins og segir *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* 1713. Afréttur er á Öxnadalsheiði, eins og lýst er hér að neðan. Eyðibýli er innan jarðarinnar.

Afrjettur er hjeðan á Öxnadalsheiði frá Gils landi alt vestur að Grjótá með öllum Seldal, er gagnvart liggur Almenníngi.

Selstaða er hjeðan einninn í sögðu takmarki, ei í manna minni brúkuð.

Skógur hefur hjer verið, nú er hann aldeilis eyddur.⁵⁰⁹

Þann 12. júní 1792, á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, voru upplesnar lögfestur nokkurra jarða, þar á meðal fyrir Bakka, en henni var mótmælt:

Upplesnar Lögfestur fyrir Skridu og Stedia, dito Kaupbref fyrir Skridu 1789 og mageskifta bref fyrir dito, dito dato. Dito f(yrir) Skridukote af 1791, dito fyrir Backa i Yxnadal upplesenn Lögfesta sem ad nockru leiti er protesterad af Magnuse á Efstalande.⁵¹⁰

Þann 17. júní 1829, á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, var upplesið makaskiptabréf bændanna Egils Tómassonar á Bakka annars vegar og Jóhanns Grímólfssonar á Engimýri, hins vegar. Skiptin hljóða svo:

⁵⁰³ Skjal nr. 2(105) í máli nr. 3(2008).

⁵⁰⁴ Í.f. III, bls. 517-518, sbr. skjal nr. 2 í máli nr. 3/2008.

⁵⁰⁵ Í.f. IV, bls. 378; Í.f. V, bls. 295, sbr. skjal nr. 2(B.1) í máli nr. 3/2008.

⁵⁰⁶ Skjal nr. 2(107) í máli nr. 3/2008.

⁵⁰⁷ Skjal nr. 2(119).

⁵⁰⁸ Skjal nr. 2 (A.8).

⁵⁰⁹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 151.

⁵¹⁰ Skjal nr. 2(330) a-b.

2b. Makaskiptabréf Bændanna Eigils Thomassonar á Backa og Johans Gríjmólfssonar á Engemýre, hvarvið síðartéður til fyrtéðs, undir 19da April 1828, burt makaskiptir fiórum siöundu Pörtum Jarðarinnar Backa í Öxnadal með hiáleigunni [ofan línu] fyrir 17 h(undruð) í Jörðunne Engemýre [...].⁵¹¹

Þann 25. maí 1831, á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, var uppleið makaskiptabréf Jón Jónassonar í Hólum annars vegar og Kráks Jónssonar á Bakka, hins vegar. Skiptin hljóða svo:

4. Var lesið Makaskiptabréf Jóns Jonassonar á Hólum, og Kráks Jónssonar á Backa, af giærdags Dato, hvarvið fyrtéður til síðartéðs yfirdregur Hóla í Öxnadal, fyrir þriá siöundu Parta af Backa í sömu Sveit og jafnmikið í hiáleigunne (þar) Hraunshöfða, og 30 Specia millilag, frá Kráks Síðu.⁵¹²

Þann 21. maí 1840, á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, var upplesin lögfesta, dagsett þann 12. júní 1792, í nafni Egils Tómassonar á Bakka, á öllu landi jarðarinnar Bakka. Lögfestunni var mótmælt af mörgum bændum á manntalsþinginu, sem viðkemur Seldal og Öxnadalshéiði:

4. Upplesin Lögfesta í Eigils Thómassonar nafni á jarðarinnar Bakka landi öllu, dagsett 12ta Júnii 1792 og útgefin af Sigurði Símonssyni Beck. Hreppstjórnarnir Sigurður Jónsson og Jóhann Árnason Pálsson [ofan línu] fyrir sína og allra þeirra hönd, sem við þetta eru riðnir, sem eru margir bændur í Öxnadal, prótosteruðu á móti þessari Lögfestu, að því leiti, sem áhrærir þann þarnefnda Seldal og Öxnadalshéiði m. fl. svo sem Grjótárdal að norðanverðu [ofan línu] og Kaldbaksdal að austanverðu.⁵¹³

Þann 8. júní 1841, á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, var upplesin lögfesta eiganda jarðarinnar Bakka, er dagsett var 22. maí 1771. Lögfestunni var mótmælt, hvað snerti afréttirnar Öxnadalshéiði og Seldal:

3. Logfesta af 22an Maji 1771 í Nafni hins núverandi Eigara jardarinnar Bakka i Yxnadal bónda Eigils Thomassonar, sem einnig Reqvirents, á tédrar jardar Túni, Eingjum, Uthaga etc. Bændurnir Sigurdur Jónsson á Nedstalandi, Sigurdur Sigurdsson á Þverbrekku, og [ofan línu] Jón Jónasson á stadnum prótosterudu þessa Logfestu hvad áhrærir afréttirnar Yxnadalshéiði og Seldal.⁵¹⁴

Í sáttabók fyrir Hörgárdal, 24. apríl 1841, er getið um deilu milli eigenda Bakka og bóndans á Þverbrekku vegna nýtingar hluta Öxnadalshéiðar, almennings á Seldal. Egill Tómasson á Bakka telur að Sigurður Sigurdsson á Þverbrekku:

⁵¹¹ Skjal nr. 2(331) a-b.

⁵¹² Skjal nr. 2(332) a-b.

⁵¹³ Skjal nr. 2(333) a-b.

⁵¹⁴ Skjal nr. 2(334) a-b.

[...] skyldi ólöglega og ránglega hafa nota[d] sér part af Yxnadalsheiði sem klagandi meinar að vera Eign jarðarinnar Backa.⁵¹⁵

Endanleg sátt náðist ekki í málinu, þar sem menn vildu kanna nánar rétt eintak af *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, og byggja á því sem þar segði.

Þann 24. maí 1842, er lesin partur úr sömu lögfestu, á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, og henni mótmælt sem fyrr:

15. Eptir bón bóndans Eigils Thómassonar á Bakka í Yxnadal var upplestin partur úr Lögfestu um Jarðarinnar Bakka Landeign á Yxnadalsheiði. Lögfestan er útgefin af Símon Bech þann 22 Maji 1771 og er seinast þínglesin á Skriðu manntalsþingi þann 8da júní 1841 og innfærd í Eyjafjarðar sysslu kaupbréfa og pantbók þann folio 60. Kablinn sem upp var lesinn byrjar á þessum orðum: „Seldal allann“ og endar á ordinu „Folaldareit“ og fyrirbaud Eigill allra brúkun á því í þeim kabla nefndra plátsi. Eigill var þvínæst afhendt lögfestan áteiknud um Þínglýsingu tédrar greinar. Hreppstjóri Sigurður Sigurðsson á Þverbrekku og bændurnir Sigurður Jónsson á Neðstalandi og Jón Jónasson á Auðnum prótosterudu enn sem fyrri þessa Lögfestu hvað áhrærir afréttirnar Yxnadalsheiði og Seldal, og tjádust brúka lond þau á medan þau ekki eru Bakka tildæmd.⁵¹⁶

Í jarðamati 1804 kemur fram að eyðihjáleigurnar Þórðargerði og Hofgerði séu tilheyrandi jörðinni Bakka.⁵¹⁷

Samkvæmt jarðabók þeirra Árna og Páls yfir Skriðupingsókn í Eyjafjarðarsýslu árið 1713 eru Þórðargerði og Hofgerði báðar í landi Bakka og báðar í eyði á þeim tíma. Þórðargerði er lýst sem eyðibóli sem ekki hafði verið í byggð í 24 ár. Um Hofgerði segir að þar séu miklar tóftarleifar og að ekki hafi verið þar búið í manna minnum.⁵¹⁸

B.H. Borgen amtmaður, að norðan og austan, skrifaði rentukammeri 10. ágúst 1842. Þar getur hann dómsmáls sem upp sé risið á milli Egils Tómassonar á Bakka og Sigurðar Sigurðssonar hreppstjóra á Þverbrekku um rétt til fjárreksturs í “almenning (Alminding)” á hinni svokölluðu Öxnadalsheiði. Egill hafði óskað aðstoðar amtmanns við að staðfesta sannleiksgildi útdráttar úr *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* sem amtmaður lét fylgja bréfinu. Amtmaður fór fram á að rentukammer sæi til þess að Egill fengi útdrátt af jarðabókinni varðandi jarðirnar Bakka og Þverbrekku ásamt klausu um upprekstur sem væri að finna aftan við umfjöllun um jarðir í Skriðupingsókn. Rentukammerið sendi amtmanni umbeðinn útdrátt, með bréfi dagsettu 29. október 1842, og fól honum að koma honum áfram til Egils á Bakka. Það

⁵¹⁵ Skjal nr. 4(254) a-b.

⁵¹⁶ Skjal nr. 2(328) a-b.

⁵¹⁷ Skjal nr. 2(324).

⁵¹⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 151.

tekur ennfremur skýrt fram að það sé undir viðkomandi dómstólum komið að skera úr um sönnunargildi vitnisburðar jarðabókarinnar varðandi umrædd réttindi.⁵¹⁹

Umrædd viðbót við texta Skriðþingssóknar í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* um upprekstrarréttindi úr sókninni eru svohljóðandi:

Upprekstur, sem nefndur er frá sjerhverjum bæ í öllum Yxnadal (að frátekinni Þverbrekku, sem sjálf þar ítak á), á Almenníng fyrir lömb, hann liggur framm af bygðinni fyrir austan Yxnadalsá, hvörs pláss drög liggja til Eyjafjarðar.

Grasatekja er á fyrnefndum Almenníngi, fáeinum bæjum til nægilegra þarfinda, kannske ivum eða v. Ómögulegt væri hjer bygð að setja, þótt engin fólksfæða væri, án sveitarinnar skaða og landsins sjálfs ófrjóðsemi.⁵²⁰

Þann 22. júní 1850 fengu yfirmatsmenn Eyjafjarðarsýslu í hendur bréf frá Agli Tómassyni bónda þar sem hann óskar þess að Öxnadalsheiði vestur að Grjótá ásamt svonefndum Seldal sé metin með eignarjörð hans Bakka í samræmi við *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* eða að hún teljist að minnsta kosti sem þrætuland á milli Bakka og þeirra jarða er eignar sér frían geldfjárrekstur þangað samkvæmt jarðabókinni en eftir því mati mun hafa verið farið við jarðamatið 1849.⁵²¹

Þann 22. júní 1850 fengu yfirmatsmenn Eyjafjarðarsýslu í hendur beiðni séra E. Thorlacius um að þess yrði getið að eftir máldaga Ólafs biskups ætti Mikligarður í Eyjafirði teig í Öxnadal ofanfrá Lurkasteini á milli tveggja garðstæða og sjö folalda rekstur í Vaskáröxl.⁵²²

Fram kemur í jarðamatinu 1849 að Bakki eigi frían upprekstur í almenning á Öxnadalsheiði.⁵²³

Á manntalsþingi, 31. maí árið 1871, höldnu að Stóru-Ökrum, var lesin lögfesta Th. Danielsens á Skípalóni, fyrir landi jarðarinnar Bakka í Öxnadal.⁵²⁴

Þann 2. júní 1885, á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, leggur Jónas á Bakka fram bann við brúkun á landi innan tiltekinna takmarka:

16. Bann frá Jónasi á Bakka um brúkun á landi er takmarkast: „ad utan gardur utan vid Sorlahol og úr honum beint til fjalls, ad austan ræður Öxnadalsá, en að vestan ræður Grjótá og Kallbaksá, j[ö]rdin Ytri Bægisá á svo nefndan Folaldareit innan tjedra takmarka“.⁵²⁵

Í afsali Bakka frá 7. nóvember 1886 er nefnt að honum fylgi hjáleigan Bakkasel og að kirkja sé á jörðinni. Einnig er minnst á Skjaldastaði.⁵²⁶ Samkvæmt *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* tilheyrja þeir Bakkakirkju.⁵²⁷

⁵¹⁹ Skjal nr. 2(355) a-b.

⁵²⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 162.

⁵²¹ Skjal nr. 2(325).

⁵²² Skjal nr. 2(326).

⁵²³ Skjal nr. 2(325).

⁵²⁴ Skjal nr. 2(335).

⁵²⁵ Skjal nr. 2(336) a-b.

⁵²⁶ Skjal nr. 4(188).

⁵²⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* X, bls. 150.

Landamerkjabréf fyrir Bakka var útbúið þann 20. maí 1886. Þar segir:

Jörðin á frían upprekstur fyrir fje á Yxnadalsheiði austan við Grjótá.⁵²⁸

St. Jónsson og J. Jónasson skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Jóni Bergssyni sem handsalaði sem eigandi Auðna og Hraunshöfða.

Á manntalsþingi að Skriðu í Hörgárdal, 28. maí 1886, voru þinglesin landamerki jarðarinnar Bakka.⁵²⁹

Landamerkjabréf fyrir afréttarland Silfrastaða var útbúið þann 2. júní 1885. Þessu bréfi mótmæltu eigendur Bakka og Bakkasels þeir S. Jónasson og Jón Jónasson.

Í afsali Bakka frá 24. júní 1887 er nefnt að honum fylgi hjáleigan Bakkasel.⁵³⁰

⁵²⁸ Skjal nr. 2(317).

⁵²⁹ Skjal nr. 2(351). Bakki. Eyj. IV. B. 31. (db.gr.nr. 1232).

⁵³⁰ Skjal nr. 4(189).

6 NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1 Efnisskipan og sameiginleg atriði

Hér á eftir verður fyrst fjallað um *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og fyrir-
liggjandi dómafordæmi í þjóðlendumálum. Að því búnu verður gerð grein fyrir
landnámi á því svæði sem mál þetta varðar og því næst koma niðurstöður
óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu einstakra landsvæða, í staðfræðilegri
röð.⁵³¹ Loks verður fjallað um ákvörðun málskostnaðar.

6.1.1 Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 var í kaflanum *Almennar niðurstöður
óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir
og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum í
málum á svæði 2 var aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við.
Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig sem
viðauki við úrskurði í málum á svæðum 3–6. Sá texti fylgdi einnig í viðauka með
úrskurðum í málum á svæði 7A, að viðbættum nokkrum almennum köflum úr
úrskurðum á svæðum 5–6 og nýjum formála til skýringar. Sami viðauki fylgir nú
úrskurðum á svæði 7B, að viðbættum almennum kafla úr úrskurðum á svæði 7A og
uppfærðum formála.

Umfjöllun og niðurstöður óbyggðanefndar um eignarland eða þjóðlendu á
einstökum landsvæðum, sbr. kafla 6.3–6.9 hér á eftir, eru í beinu samhengi og
samræmi við *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar*, með framangreindum
viðbótum, og vísa til þeirra.

6.1.2 Dómafordæmi í þjóðlendumálum

6.1.2.1 Yfirlit

Nú liggja fyrir samtals fimm tugir dóma Hæstaréttar í málum sem varða ágreining um
eignarréttarlega stöðu lands samkvæmt þjóðlendulögum, nr. 58/1998, með síðari
breytingum. Hér verður gerð grein fyrir þeim 22 dómum sem gengið hafa frá því
óbyggðanefnd kvað síðast upp úrskurði. Sambærileg umfjöllun um eldri dóma í fyrri
úrskurðum, að því marki sem hún hefur almenna þýðingu, hefur verið felld inn í
framangreindar *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og vísast þangað.

Um er að ræða eftirfarandi 22 dóma Hæstaréttar: Dómur frá 24. september
2009 í máli nr. 102/2009 (Brú og Brúaröræfi); dómur frá 29. október 2009 í máli nr.
685/2008 (Afréttur Seltjarnarneshrepps hins forna, Elliðavatn, Vatnsendi,
Lækjarbotnar og Geirland); dómur frá 19. nóvember 2009 í máli nr. 69/2009

⁵³¹ Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar á svæðinu er byggð á útgefnum kortum Landmælinga Íslands,
örnefnaskrá frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, athugunum í
vettvangsferð, sbr. kafla 4.3, og almennum uppláttarritum, svo sem árbókum Ferðafélags Íslands.

(Gunnarsstaðir); dómur frá 25. mars 2010 í máli nr. 409/2009 (Skriðuklaustur); tveir dómar frá 3. júní 2010, í málum nr. 198/2009 (Selvogs- og Ölfusafréttur) og 184/2009 (Landsvæði aðliggjandi Ölfusafrétti); dómur frá 16. september 2010 í máli nr. 473/2009 (Krepputunga); sjö dómar frá 7. október 2010, í málum nr. 379/2009 (Heiðarmúli), nr. 517/2009 (Grímólfsártunga), nr. 722/2009 (Hvammur), nr. 723/2009 (Laxárdalur), nr. 748/2009 (Vatnsendi), nr. 749/2009 (Þverfellsland) og nr. 750/2009 (Hvappur); dómur frá 11. nóvember 2010 í máli nr. 768/2009 (Afréttur Álftaneshrepps hins forna/norðaustanverður hluti Almenningskóga Álftaness, Skógræktarsvæði norðan Krýsuvíkur og sunnan Garðakirkjulands og Garðakirkjuland vegna Selskarðs); dómur frá 10. febrúar 2011 í máli nr. 299/2010 (Valþjófsstaður í Fljótsdal); dómur frá 11. apríl 2011 máli nr. 199/2011 (Hofsafreittur); tveir dómar frá 22. september 2011 í málum nr. 293/2010 (Þorvaldsstaðir og Hamar) og nr. 294/2010 (Mælifell og Selsárvellir); og loks þrír dómar frá 29. september 2011, í málum nr. 40/2011 (Sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls), nr. 75/2011 (Grímsstaðir á Fjöllum) og nr. 56/2011 (Hvannstaðir).

Nítján af framangreindum 22 dómum fjalla um efnisleg atriði og í fjórtán þeirra var niðurstaða óbyggðanefndar staðfest í öllum meginatriðum. Í fimm tilvikum var henni hins vegar hnekkt og dæmt eignarland þar sem óbyggðanefnd hafði úrskurðað þjóðlendu. Nánar tiltekið er þar um að ræða landsvæðin Hvamm, Laxárdal, Vatnsenda, sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls og Hvannstaði.

Þau fimm mál, þar sem úrskurði óbyggðanefndar var hnekkt, varða í meginatriðum mat á efni og samhengi fyrirbyggjandi heimilda um viðkomandi landsvæði. Niðurstöður þeirra leiða ekki til breytinga á sönnunarmati í málum af þessu tagi almennt en hnykkja á fyrirbyggjandi meginreglum, sbr. *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* sem fylgja í viðauka með úrskurði þessum. Í næstu tveimur köflum er gerð nánari grein fyrir samhengi umræddra dóma og meginreglna.

6.1.2.2 Heimildir sem mæla í mót landamerkjabréfi jarðar

Í tveimur dómum Hæstaréttar frá 7. október 2010, um eignarland Hvamms og Laxárdals í Svalbarðshreppi, er fjallað um land innan afmörkunar í þinglýstum landamerkjabréfum jarða. Slíkt land hefur að meginreglu verið dæmt og úrskurðað eignarland en óbyggðanefndar taldi að önnur afmörkun í tiltekinni eldri heimild leiddi til þeirrar niðurstöðu að innan bréfa Hvamms og Laxárdals væru þjóðlendur að hluta.

Það er ekki tilvist landamerkjabréfs ein og sér sem hefur ráðið úrslitum um mat á eignarrétti, heldur staða landsvæðisins sem jarðar. Mikilvægi landamerkjabréfa jarða felst í sönnunargildi þeirra en hvert og eitt bréf er metið sérstaklega. Hefur þá einkum verið til þess litið hvort fyrir hendi séu eldri heimildir, sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfinu, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu landsins. Mæli heimild í mót landamerkjabréfi

jarðar, hvort heldur er afmörkun lands og/eða stöðu þess sem jarðar, þarf að meta hvort vægi hennar sé slíkt að það rýri sönnunargildi bréfsins að sama skapi.

Á svæðum 1-7A eru fimmtán tilvik þar sem óbyggðanefnd hefur úrskurðað að land innan landamerkjabréfs jarðar væri eignarland að hluta og þjóðlenda að hluta. Er þá miðað við yngra landamerkjabréf viðkomandi jarðar, hafi verið gerð tvö, og skýringu óbyggðanefndar á texta viðkomandi bréfs, en hún getur verið önnur en skýring málsaðila.

Þau fimmtán tilvik sem hér um ræðir eru eftirfarandi: Þingvellir; Mörtunga á Síðu; Fell í Suðursveit; Stafafell í Lóni; Skriðuklaustur og Valþjófsstaður í Fljótsdal; Brú á Jökuldal; Þorvaldsstaðir og Hamar í Selárdal; Gunnarsstaðir, Kverkártunga og Miðfjörður í Skeggjastaðahreppi; Hvammur og Laxárdalur í Svalbarðshreppi; Reykjahlíð í Mývatnssveit. Að undanskildum Hvammi og Laxárdal hafa þeir dómur Hæstaréttar sem gengið hafa um þessi tilvik staðfest niðurstöðu óbyggðanefndar í öllum meginatriðum. Umfjöllun um Kverkártungu og Miðfjörð í fyrrum Skeggjastaðahreppi og Reykjahlíð í Mývatnssveit er ólokið hjá dómstólum.

Í flestum þessara tilvika hafa legið fyrir eldri heimildir um afmörkun jarðarinnar, stundum eldri landamerkjabréf, sem mælt hafa í mót lýsingu landamerkjabréfs. Þetta er þó ekki einhlítt og mál Þingvallakirkjulands, Skriðuklausturs og Valþjófsstaðar í Fljótsdal vörðuðu fremur mat á heimildum um takmörkuð réttindi innan merkja. Loks getur hvort tveggja hafa verið fyrir hendi, eldri merkjalýsingar og heimildir um takmörkuð réttindi, sbr. einkum Stafafell í Lóni og Fell í Suðursveit.

Til viðbótar við framangreind fimmtán tilvik eru þess tvö dæmi á svæðum 1–7A að eignarréttur að jörð hafi verið gefinn upp eða glatast, sbr. dóma Hæstaréttar um Fjall og Breiðármörk frá 11. maí 2006.

Af framangreindu er ljóst að undantekningar frá meginreglunni um eignarland innan afmörkunar í landamerkjabréfi jarðar eru fáar og ríkar kröfur gerðar í því sambandi. Nýjar úrlausnir dómstóla um jarðirnar Hvamm og Laxárdal í Svalbarðshreppi áréttu þetta enn frekar. Þar taldi Hæstiréttur að land innan landamerkjabréfa annars vegar Hvamms og hins vegar jarðarinnar Laxárdals væri í heild sinni eignarland. Hafnað var þeirri röksemdafærslu óbyggðanefndar að önnur afmörkun í tiltekinni eldri heimild leiddi til þeirrar niðurstöðu að þar væru þjóðlendur að hluta.

Loks skal þess getið að ýmis dæmi eru um að uppi hafi verið álitaefni af þeim toga sem hér um ræðir í málum sem lyktað hefur með niðurstöðu óbyggðanefndar um eignarland. Úrskurðum um eignarland hefur almennt verið unað og þeir því ekki komið til endurskoðunar hjá dómstólum. Sem dæmi um ríkt sönnunargildi landamerkjabréfs jarðar í slíku máli má nefna Hjaltadal og Kambfellskjálka í máli nr. 3/2007 á svæði 6.

6.1.2.3 Heimildir um legu jarða til forna

Eftir er þá að gera grein fyrir þremur nýjum dómum þar sem hnekkt var úrskurðum óbyggðanefndar um þjóðlendu, nánar tiltekið varðandi Vatnsenda í Svalbarðshreppi, sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls í Öxarfjarðarhreppi og Hvannstaði, einnig í Öxarfjarðarhreppi.

Í þessum málum er fjallað um þýðingu þess að landsvæði hafi upphaflega verið hluti jarðar. Slíkt land hefur að meginreglu verið úrskurðað og dæmt eignarland, svo sem áður sagði. Flokkun landsvæða í jarðir, afrétti(r) jarða, afrétti(r) kirkna og klaustra, samnotaafrétti(r) og annað land er þannig veigamikil atriði.

Landamerkjabréf hafa einnig verið gerð fyrir annars konar réttindasvæði en jarðir, svo sem ítök og afrétti(r). Slík bréf hafa takmarkaðra vægi sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og að meginreglu hefur verið við það miðað í fyrirliggjandi dómum og úrskurðum að svæði utan lands jarða sé þjóðlenda. Þá getur verið bæði jörð og afrétt(ur) innan sama bréfs, með eða án aðgreiningar af einhverju tagi, svo sem að framan greindi.

Jafnframt er ljóst að notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur ekki úrslitabýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Þessu til viðbótar er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalausum landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Umfjöllun í landamerkjabréfi og notkun hugtaksins afrétt(ur) eru þannig dæmi um atriði sem veita ekki einhlít svör við því hvort tiltekið landsvæði sé jörð, afrétt(ur) jarðar, afrétt(ur) kirkju og klausturs, samnotaafrétt(ur) eða annað land. Þess utan kunna heimildir að vera óljósar og brotakenndar, afmörkun og nýting breytileg, réttindi jafnvel gefin upp eða glötuð.

Heimildir um legu jarða til forna, enda þótt takmarkaðar séu, geta hins vegar gefið mikilvægar vísbendingar um að landsvæði hafi upphaflega haft stöðu jarðar en síðar verið nýtt sem afrétt(ur). Í framangreindum þremur dómum Hæstaréttar, um Vatnsenda, sameignarland Fagradals, Víðirhóls, Hólssels og Nýhóls og Hvannstaði, felst áhersla á þetta atriði, enda þótt fleira komi þar til. Þar lagði dómstóllinn til grundvallar að umrædd landsvæði hefðu talist hluti af jörðinni Álandi, í tilvikum Vatnsenda, og jörðinni Hólum, í tilvikum Fagradals, Víðirhóls, Hólssels, Nýhóls og Hvannstaði. Þau hefðu því verið háð beinum eignarrétti. Hafnað var þeirri niðurstöðu óbyggðanefndar að landsvæðin hefðu ekki stöðu jarðar að lögum.

Sem dæmi um skyld álitafni í úrskurðum óbyggðanefndar þar sem niðurstaðan hefur verið eignarland má hér nefna Núpufellsdal og Þormódsstaðasel í máli nr. 1/2008 á svæði 7a, Gnýsstaði í máli nr. 3/2005 á svæði 5 og Háreksstaði í máli nr. 2/2005 á svæði 5.

6.2 Landnám

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir *Landnámu* hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í *Landnámu* verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.⁵³² Má í þessu sambandi einnig vísa til dóms Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, sem fjallaði um Hoffells-Lambatungur í Nesjum.

Í 5. kafla hér að framan er gerð grein fyrir þeim takmörkuðu frásögnum *Landnámu* sem lúta að landsvæðum þeim sem hér eru til umfjöllunar. Af þeim verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla og inn til landsins numið var. Að öðru leyti vísast til eftirfarandi kafla um einstök landsvæði.

6.3 Stífluafrétt og Lágheiði

6.3.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem nefndur hefur verið Stífluafrétt að vestanverðu en afréttarlönd á Lágheiði að austanverðu. Sveitarfélagið Skagafjörður gerir að stærstum hluta kröfu til þessa landsvæðis sem eignarlands síns. Krafa sveitarfélagsins nær þó ekki til norðausturhluta kröfusvæðis íslenska ríkisins og þar er einungis gerð krafa um þjóðlendu. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.2.

Landsvæði það sem hér um ræðir liggur á norðanverðum Tröllaskaga, inn af Ólafsfirði og Fljótum. Það er að mestu í yfir 300 m hæð yfir sjávarmáli og rís hæst í um 1000-1200 m hæð. Fjöllin eru brött, með hamrabeltum, skorin giljum, dölum, skálum og vatnsföllum. Að austanverðu eru Hestfjall (1034 m) og Hádegisfjall (644 m) og Hreppsendasúlur (1057 m) til norðvesturs. Austur undir þeim síðastnefndu er Lágheiði en austur og suður af henni hækkar land skarpt. Vestast á svæðinu sunnan Lágheiðar er Móafellshyrna (1045 m) og austan hennar skerast tveir dalir til suðurs í fjallabálkinn. Þar er Hvarfdalur vestar og Klaufabrekknadalur austar. Undirlendi dalanna er vel gróið og sama máli gegnir um Lágheiði. Á milli þeirra rís Klaufabrekknadalsöxl (869 m), þverhnipt klettafjall, og suður upp af henni er Kerlingahnjúkur (1194 m).

6.3.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er almennt á því byggt að af heimildum megi ráða að land innan þjóðlendukröfusvæða í máli þessu hafi legið utan landnáms en verið nýtt sem afréttir. Kröfugerð ríkisins taki mið af merkjalýsingum jarða, afréttum á svæðinu, landnámslýsingum og staðháttum. Að því leyti sem ekki sé fallist á merkjalýsingar jarða til afréttarsvæða, öræfa og jökla, sé á því byggt að tilvísuð landamerkjabréf,

⁵³² Sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

enda þótt þinglýst séu, teljist ekki ein og sér nægjanleg til staðfestingar beinum eignarrétti. Sé þá tekið tillit til þess að lýsingar séu ekki í samræmi við landnám, heimildir um nýtingu lands og landfræðilegar aðstæður. Vísast m.a. að þessu leyti til dóma Hæstaréttar í málum nr. 47/2004 og 48/2004. Ekki sé gerð krafa til svæða sem teljist smájökklar á Tröllaskaga nema að því marki sem slíkir smájökklar verði taldir falla undir afrétti(r) og/eða almenninga eða tengist með beinum hætti slíkum svæðum.

Að því er varðar Lágheiði sérstaklega er til þess vísað að hennar sé fyrst getið í ráðsmannsreikningum Hóla í Hjaltadal frá 1387 og þá í tengslum við upprekstur og afréttarnot. Þá sé í brauðalýsingu séra Guðmundar Sigurðssonar á Barði, frá 25. júlí 1782, greint frá afrétt á Lágheiði. Að öðru leyti vísist til *Sýslu- og sóknalýsinga Skagafjarðar* svo og landamerkjalyýsingar á milli „Ólafsfjarðar og Stíflu-afréttarlanda“ frá 1885, auk annarra heimilda sem greini í yfirliti Þjóðskjalasafns Íslands. Af þeim verði ráðið að um afréttarsvæði hafi verið að ræða og að það hafi ekki tilheyrt einstökum jörðum.

Af hálfu Sveitarfélagsins Skagafjarðar, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á skráðum eignarheimildum fyrir þessari eign og þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Þessar heimildir fari ekki í bága við eldri heimildir en nefna megi að Hólamenn hafi rekið fé á Lágheiði, sbr. ráðsmannsreikninga Hóla í Hjaltadal frá 1387. Fullur hefðartími sé einnig frá því að framangreindum landamerkjagjörðum hafi verið þinglýst. Gagnaðilar hafi farið með öll hefðbundin afnot, svo sem beit og veiði og nýtingu auðlinda í jörðu, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar og öll nýting verið háð leyfi sveitarfélagsins. Vísist um þetta einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar, þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið jörð samkvæmt elstu heimildum sé beinum eignarrétti háð, jafnvel þótt það hafi verið lagt til afréttar.

Byggt er á því að sveitarfélagið hafi réttmætar væntingar til þess að landsvæði þetta teljist háð beinum eignarrétti sem það verði ekki svipt án bóta. Þá er vísað til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki á milli borgaranna. Einnig er byggt á meðalhófsreglu stjórnarsýslulaga og því að ríkið verði að velja vægasta úrræði sem völ sé á við úrlausn máls.

6.3.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á landsvæði því sem hér er deilt um er rakin í kafla 5.1 hér að framan. Þar kemur fram að Lágheiðar er fyrst sérstaklega getið í heimild frá 14. öld þar sem fram kemur að Hólamenn hafi meðal annars rekið féð sitt þangað.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvernig merkjum er lýst í tveimur landamerkjabréfum sem fjalla um mörk afréttarlanda Fljótamanna og Ólafsfirðinga á Lágheiði. Bréfin voru gerð af hreppsnefndum Holtshrepps og Þóroddsstaðahrepps og

af þeim má ráða að á vestanverðri Lágheiði sé afrétt Fljótamanna, nefnd Stífla eða Stífluafrétt, en á austanverðri Lágheiði liggja afréttarland Ólafsfjarðar. Bréf Holtshrepps í Skagafjarðarsýslu er dags. 6. september 1885 og þinglesið 12. júlí 1886. Holtshreppur rann síðar inn í Fljótahrepp og tilheyrir nú Sveitarfélaginu Skagafirði. Bréf Þóroddsstaðahrepps í Eyjafjarðarsýslu er ódagsett en þinglesið 2. júní 1886. Þóroddsstaðahreppur varð síðar Ólafsfjarðahreppur og tilheyrir nú Sveitarfélaginu Fjallabyggð. Engar eldri heimildir hafa fundist með merkjalýsingum fyrir þetta landsvæði.

Athugun þessi tekur til heildarmerkja alls framangreinds landsvæðis á Lágheiði og í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er óumdeilt eignarland Hreppsendaár til norðurs og Þrasastaða og Móafells til vesturs. Til suðurs eru óumdeild eignarlönd Atlastaða, Þorsteinsstaða, Sandár, Göngustaða, Göngustaðakots, Klaufabrekknna og Klaufabrekknakots. Til austurs er jörðin Reykir. Að fenginni niðurstöðu um afmörkun afréttarsvæða á Lágheiði með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Í lýsingu Holtshrepps á mörkum Ólafsfjarðar og Stífluafréttarlands frá 1885 segir svo: „Á Láheiði eru fjórar vörður, og ræður lína sú, er þær vísa, merkjum til fjalls báðu megin.“ Þessum merkjum er lýst með sambærilegum hætti í landamerkjabréfi Þóroddsstaðahrepps frá 1886 og bréfin bera gagnkvæmar áritanir hreppsnefndanna. Ekki hefur verið upplýst um hvar þær fjórar vörður liggja sem minnst er á í merkjalýsingum bréfanna en þær hafa skipt heiðinni á milli umræddra hreppa og sýslna. Kort það sem lagt er fram í máli þessu og sýnir kröfur málsaðila er unnið á kortagrunn Landmælinga Íslands. Samkvæmt því liggja mörk Sveitarfélagsins Skagafjarðar og Fjallabyggðar um þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins vegna afréttarlanda á Lágheiði.

Um vesturmerki, gagnvart Þrasastöðum og Móafelli, segir svo í landamerkjabréfi Þóroddsstaðahrepps: „Milli Stífluafréttarlands og heimalands á Þrasastöðum eru merki úr efsta Drykkjarhól beina stefnu uppí hall-klett, en Fljótaá ræður merkjum að neðan. Og ennfremur milli sömu afrjettar og Móafells eru merki eptir miðri Stóruskriðu ofaní Fljótaá, áin ræður merkjum að neðan en fjallseggjar að ofan.“ Þessar lýsingar fá ágætlega samrýmst landamerkjabréfum Þrasastaða og Móafells frá árinu 1886 og bréfin bera gagnkvæmar áritanir.

Jörðin Hreppsendaá liggur norðan af þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins. Samkvæmt landamerkjabréfi Hreppsendaár sem þinglýst var 1899 eru suðurmerki frá hólí „sem kallaður er Dýrhóll, og liggja merkin í beinni línu frá hólnum til fjalls uppí svokallaða Hlasskverk utan til við Súlu fjalls tind, eins liggja merkin frá áður nefndum hól ofan í árgil sem er rjett austan við hólínn. Að vestan ræður merkjum fjalls-egg alla leið“. Bréfið er áritað fyrir hönd hreppsnefndar Þóroddsstaðahrepps.

Suður af ágreiningssvæði aðila í máli þessu, handan sveitarfélaga- og sýslumarka gagnvart Eyjafjarðarsýslu, liggja jarðirnar Atlastaðir, Þorsteinsstaðir, Sandá, Göngustaðir, Göngustaðakot, Klaufabrekkur og Klaufabrekknakot, talið frá vestri til austurs. Kröfulína íslenska ríkisins og Sveitarfélagsins Skagafjarðar í máli þessu liggur um sveitarfélagamörk á háfjalli. Í landamerkjabréfum umræddra jarða, sem öll eru frá árunum 1884 eða 1885, er merkjum til norðurs ýmist lýst „á fjall upp“ eða með ám „til fremstu upptaka“. Bréf annars vegar jarðanna og hins vegar Lágheiðar og Stífluafréttar bera ekki gagnkvæmar áritanir en lýsingar þeirra benda til þess að merkin nái saman á fjalli.

Austur af Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins er jörðin Reykir. Í landamerkjabréfi Reykja, dags. 1. júlí 1886, segir svo: „Að sunnan ræður merkjum á Láheiði þvergil, sem kallað er, og liggur það úr fjalli að ofan, og niður að Ólafsfjarðará. Einnig fylgir jörðinni dalur, sem nefnist Reykjadalur bæði að austan og vestan.“ Bréfið er áritað um samþykki hreppsnefndar Þóroddsstaðahrepps.

Svo sem að framan er rakið voru landamerkjabréf Holtshrepps og Þóroddsstaðahrepps um afréttarmörk á Lágheiði gerð í kjölfar þess að landamerkjälög tóku gildi 1882, þinglesin og færð í landamerkjabók. Bréfin lýsa ekki nákvæmlega merkjum gagnvart aðliggjandi landsvæðum. Afmörkun á Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins fær þó samrýmst merkjum aðliggjandi jarða og landamerkjabréf fyrir afréttarsvæði á Lágheiði mæla henni ekki í mót. Um afmörkun þess er ekki ágreiningur meðal aðila þess máls sem hér er til úrlausnar en til norðausturhluta svæðisins er ekki gerð krafa af hálfu annarra en íslenska ríkisins.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar dómstóla og óbyggðanefndar, sbr. kafla 6.1 hér að framan og *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* í viðauka. Svo sem þar kemur fram hafa landamerkjabréf bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Bréf jarða hafa haft ríkara vægi sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirbyggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarland. Land utan jarða, þar á meðal afréttarland, hefur á hinn bóginn að meginreglu verið talið Þjóðlenda. Notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur þó ekki úrslitabýðingu um að þar sé Þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða Þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Jafnframt er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalausum landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Heimildir allt frá 14. öld greina frá því að á Lágheiði hafi verið afrétt jarða, en landfræðilega aðskilin frá þeim flestum og jafnan getið með sérstökum hætti í

heimildum. Hið sama er að segja um Stífluafrétt í heimildum allt frá því snemma á 18. öld. Elsta heimild um Lágheiði er í ráðsmannsreikningum Hóla í Hjaltadal frá 1387, þar sem segir að Hólamenn hafi rekið féð sitt m.a. á Lágheiði. Næst er minnst á Lágheiði í sölubréfi fyrir Reyki í Fljótum frá 1454. Þar eru tilgreind landamerki milli Reykja og Karlsstaða í Ólafsfjarðahreppi og síðan er þetta tekið fram: „ok halfa lagheide“. Þegar Tunga í Fljótum var seld 1508 var skráð að Tunga ætti „allan halfan Hvarfsdal fyrir vestan fram ad Möagile [...] og være þängat vanaligr lamba Regxtur vr Fliotum“. Hvarfsdalur liggur innan kröfusvæðis vegna Lágheiðar að vestanverðu. Í brauðalýsingu séra Guðmundar Sigurðssonar á Barði í Fljótum frá 1782 er greint frá afrétt á Lágheiði sem „sieu til næsta þvj Eingra Nota Annara, enn Frij Gieldfiär og lamba JReksturs og gaungu ä Sumrum“. Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1709 segir að Barð hafi notað selför á Lágheiði „sem liggur fram frá Eystri Fljótum, í það pláts sem heitir Blákápureitur. Þetta ítak hefur ekki brúkast í manna minni.“ Í sömu heimild um jörðina Sléttu í Fljótum segir að hún noti tollfrjálsan lambaafrejt sem heitir Hvarfsdalur, svo sem aðrar jarðir í Austurfljótum. Í *Sýslu- og sóknalýsingum Skagaafjarðarsýslu 1839-1873* segir svo: „Nú eru Lágheiði að vestanverðu með Klaufabrekknadalnum og Hvarfdalur afréttarlönd almennings, brúkuð af flestum Stíflu- og Austur-Fljótsmönnum“. Einnig segir að flestir úr Holtssókn „reki geldfé sitt á svonefnda Stífluafrétt“. Þetta er elsta fyrirbyggjandi heimildin þar sem heitið Stífluafrétt er notað.

Að því er varðar jarðir í Eyjafjarðarsýslu segir í *Sýslu- og sóknalýsingum Eyjafjarðarsýslu 1839-1854* að afrétt frambæjanna sé „í almenningnum á Lágheiði“. Í jarðamatinu 1849 kemur fram það álit matsmanna að sveitin eigi almenning á Lágheiði.

Árið 1886 var þinglýst efnislega samhljóða landamerkjabréfum undirrituðum af hreppsnefndum Holtshrepps og Þóroddsstaðahrepps og þar kemur fram að um afréttarsvæði sé að ræða. Engar heimildir eru um að þar hafi verið byggð eða önnur not en sumarbeit og e.t.v. aðrar takmarkaðar nytjar. Það er að mestum hluta hálent, fjarri byggð og inn á það hefur búfénaður leitað án hindrana.

Engin gögn liggja fyrir um að landsvæði þetta hafi verið nýtt til annars en sumarbeitar og e.t.v. annarra takmarkaðra nota. Það er að mestum hluta hálent, fjarri byggð og inn á það hefur búfénaður leitað án hindrana.

Samkvæmt framangreindu hafa búfjáreigendur í Fljótahreppi og Ólafsfirði haft af landsvæðinu hefðbundin afréttarnot, undir umsjón hreppanna, á sama hátt og gildir um samnotaafréttir almennt.⁵³³ Ekki verður annað séð en leitarfyrirkomulag hafi verið ágreinings- og athugasemdalaust.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að bæði á Lágheiði og á Stífluafrétt hafi verið afrétt í þeim skilningi að jörðum í Fljótahreppi og Ólafsfirði hafi tilheyrt þar óbein eignarréttindi fremur en beinn eignarréttur. Sveitarfélagið

⁵³³ Sbr. umfjöllun um hugtakið afrétt í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Skagafjörður, sem er aðili að máli þessu, leiðir rétt sinn frá Fljótahreppi. Fjallabyggð, sem leiðir rétt sinn til fyrrum Ólafsfjarðarhrepps, gerir hins vegar ekki kröfur í málinu og því koma hugsanleg réttindi þess sveitarfélags á ágreiningssvæðinu ekki til úrskurðar óbyggðanefndar. Með vísan til 3. mgr. 13. gr. laga nr. 98/1998 skal tekið fram að á fyrri stigum málsmeðferðar voru kröfur aðila sérstaklega kynntar viðkomandi sveitarfélögum, þar á meðal Fjallabyggð. Samkvæmt fyrirbyggjandi dómafordæmum Hæstaréttar er óbyggðanefnd bundin af kröfugerð aðila og verður að leysa úr málum á þeim grundvelli.

Af frásögnum *Landnámu* verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að a.m.k. hluti þess lands sem hér er deilt um hafi verið numinn. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til og engar heimildir eru um að þar hafi verið byggð. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið verið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti(r) einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 8.2 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem nærri Lágheiði liggja eru bæði eignarlönd og þjóðlendur, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 1 og 2/2009 hjá óbyggðanefnd.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til umrædds afréttarsvæðis hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumarbeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á. Eins og notkun þess hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að Stífluafrétt og Lágheiði séu eignarlönd, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁵³⁴ Af fyrirbyggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að sá hluti ágreiningssvæðisins sem Sveitarfélagið Skagafjörður gerir kröfu til sé afrétt jarða í fyrrum Fljótahreppi.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitar svæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Umræddur hluti þjóðlendukröfusvæðisins verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði [...] sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

⁵³⁴ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Stífluafrétt og Lágheiði, svo sem landsvæðið er afmarkað hér á eftir, sé þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er þar sem lækur sá sem rennur um Þvergil fellur í Ólafsfjarðará (1). Þaðan er Ólafsfjarðará fylgt til suðurs þar til komið er á móts við Dýrhól (2). Þaðan er línán dregin beina stefnu í svonefnda Hlasskverk (3) utan við Súluþjallstind og þaðan stystu leið upp á fjallsbrún (4). Efstu fjallsbrúnum er síðan fylgt til suðurs að Hallskletti (5) og línán dregin þaðan í efsta Drykkjarhól (6). Þaðan er línán dregin stystu leið í Fljótaá (7) og ánni síðan fylgt til vesturs þar til komið er á móts við miðja Stóruskriðu (8). Þaðan er línán dregin um miðja Stóruskriðu til fjallseggjar (9). Þaðan er háfjalli Móafellshyrnu fylgt til suðurs í Einstakafjall (1032 m) við Móafellsjökul (10). Þaðan er haldið með sýslumörkum Eyjafjarðarsýslu í háfjalli til austurs um Hrafnabjörg og Sandskarð í punkt sunnan til í Hestfjalli (1252 m) (11). Þaðan er miðfjalli Hestfjalls og síðan Hádegisfjalls fylgt þar til komið er á móts við efstu drög Þvergils (12). Þaðan er línán dregin beint í efstu drög Þvergils og læknum sem rennur um gilið fylgt að upphafspunkti þar sem hann rennur í Ólafsfjarðará.

Eftirfarandi hluti sama landsvæðis er afrétt jarða í fyrrum Fljótahreppi, nú í Sveitarfélaginu Skagafirði, sbr. 1. gr. og b-lið 7. gr. sömu laga:

Upphafspunktur er í svonefndri Hlasskverk (1) utan við Súluþjallstind. Þaðan er línán dregin stystu leið upp á fjallsbrún (2). Efstu fjallsbrúnum er síðan fylgt til suðurs að Hallskletti (3) og línán dregin þaðan í efsta Drykkjarhól (4). Þaðan er línán dregin stystu leið í Fljótaá (5) og ánni fylgt til vesturs þar til komið er á móts við miðja Stóruskriðu (6). Þaðan er línán dregin um miðja Stóruskriðu til fjallseggjar (7). Þaðan er háfjalli Móafellshyrnu fylgt til suðurs í Einstakafjall (1032 m) við Móafellsjökul (8). Þaðan er haldið með sýslumörkum Eyjafjarðarsýslu í háfjalli til austurs um Hrafnabjörg og Sandskarð í punkt sunnan til í Hestfjalli (1252 m) (9). Þaðan er miðfjalli Hestfjalls og síðan Hádegisfjalls fylgt þar til komið er að punkti í Hestfjalli rétt ofan við merkjavörðu (10) (punktur 5 á kröfulínu gagnaðila ríkisins). Þaðan er línán dregin beina stefnu í upphafspunkt.

Um rétt til upprekstrar á afréttina og annarra hefðbundinna nota sem afréttareign fylgja fer eftir ákvæðum laga þar um, sbr. 5. gr. laga nr. 58/1998. Þar ber sérstaklega að nefna 7. gr. laga um afréttarmálefni, fjallskil o.fl., nr. 21/1986.

Svæði það sem hér hefur verið lýst þjóðlenda er háð sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

6.4 Hnjótafjall (Atlastaðir)

6.4.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfussvæðis íslenska ríkisins sem nefndur hefur verið Hnjótafjall og þinglýstir eigendur jarðarinnar Atlastaða gera kröfu til sem eignarlands síns. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.3.

Hnjótafjall liggur fremst, eða vestast inn til landsins, í Svarfaðardal á austanverðum Tröllaskaga. Dalurinn teygir sig frá sjávarmáli við Dalvík og að Hnjótafjalli, upp undir Heljardalsheiði, Deildardalsjökul og Unadalsjökul. Fjallið er í 200 til 1121 m hæð yfir sjávarmáli, bratt og með hamrabeltum ofan til. Norðan Hnjótafjalls rennur Skallá, sunnan þess Svarfaðardalsá og austan þess sameinast árnar. Meðfram ánum er svæðið gróið en gróður fer minnkandi með aukinni hæð í hlíðum fjallsins.

Úr 1121 m hæðarpunkti í Hnjótafjalli austur til ármóta Skallár og Svarfaðardalsár eru tæpir 3,4 km og frá sama stað til sjávar á Dalvík eru um 22 km, mælt í beinni loftlínu.

6.4.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er almennt á því byggt að af heimildum megi ráða að land innan þjóðlendukröfussvæða í máli þessu hafi legið utan landnáms en verið nýtt sem afréttir. Kröfugerð ríkisins taki mið af merkjalýsingum jarða, afréttum á svæðinu, landnámslýsingum og staðhættum. Að því leyti sem ekki sé fallist á merkjalýsingar jarða til afréttarsvæða, öræfa og jökla, sé á því byggt að tilvísuð landamerkjabréf, enda þótt þinglýst séu, teljist ekki ein og sér nægjanleg til staðfestingar beinum eignarrétti. Sé þá tekið tillit til þess að lýsingar séu ekki í samræmi við landnám, heimildir um nýtingu lands og landfræðilegar aðstæður. Vísast m.a. að þessu leyti til dóma Hæstaréttar í málum nr. 47/2004 og 48/2004. Ekki sé gerð krafa til svæða sem teljist smájöklar á Tröllaskaga nema að því marki sem slíkir smájöklar verði taldir falla undir afrétti(r) og/eða almenninga eða tengist með beinum hætti slíkum svæðum.

Að því er varðar Hnjóta sérstaklega er því haldið fram að heimildir sýni að þar hafi frá öndverðu verið afréttarsvæði utan eignarlanda jarða. Vísist um það einkum til umfjöllunar í dómabók frá 1739 þar sem Urðir lögfesti fjallið Hnjót, sbr. og umfjöllun *Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1712, þar sem segi að kirkjan eigi afréttarland fram frá Atlastaðalandi, „eitt fjall sem Hnjótar kallast.“ Þá greini jarðamöt frá 1849 og 1918 frá því að upprekstrarland jarðarinnar Urða sé í svokölluðum Hnjótum. Af lýsingum þessum megi ráða að Hnjótafjall hafi verið

sérstakt landsvæði, aðgreint frá jörðinni Urðum og nýting þess eingöngu bundin við afréttarnot. Sambærilegt tilvik megi sjá í Hoffells-Lambatungum sem Hæstiréttur hafi dæmt þjóðlendu í máli nr. 497/2005.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýstra eigenda Atlastaða, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Einnig er vísað til afsals frá 2004 sem þinglýst hafi verið án athugasemda og samþykkt bæði af jarðanefnd og sveitarstjórn. Jafnframt er vísað til eignarheimilda fyrri eigenda jarðarinnar, m.a. afsalsbréfs frá 1984, og eldri eignarheimilda sem rekja megi allt til ársins 1447. Landamerkjabréf jarðarinnar sé í fullu samræmi við eldri heimildir og þá einkum vísað til lögfestu fyrir Atlastöðum frá 1838. Allar heimildir frá því á 17. öld og fram á 19. öld tali um Hnjótana, þ.e. Hnjótafjall og landsvæðið umhverfis, sem eign Urðakirkju. Í landamerkjabréfi frá 1884 greini síðan að afréttarlandið Hnjótar fylgi Atlastöðum. Fullur hefðartími sé liðinn frá því að framangreindum landamerkjagjörðum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi gagnaðila, enda hafi enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess.

Loks er vísað til jafnræðisreglu stjórnarskrár og stjórnarsýslulaga, um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna, auk meðalhófsreglu stjórnarsýslulaga. Ríkisvaldinu beri að velja vægasta úrræði sem völ sé á við úrlausn máls.

6.4.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Hnjótafjalls, Urða og Atlastaða er rakin kafla 5.2. Af þeim heimildum sem þar er getið og ná allt aftur til 15. aldar, má ráða að Atlastaðir hafa verið sjálfstæð jörð.⁵³⁵ Hnjótafjalls er fyrst getið í bréfabók biskups í skjali frá 1595 um eignir Urðakirkju og einnig í nokkrum yngri heimildum um Urðir. Urðir liggja utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskilin frá Hnjótafjalli af öðrum jörðum. Fyrst er minnst á „afréttarlandið Hnjóta“ í tengslum við Atlastaði í landamerkjabréfi Atlastaða frá 15. maí 1884. Þar segir svo: „Afrjettarlandið Hnjótar fylgja tjeðri jörðu“. Í bréfinu er annars vegar lýst merkjum „heimalandsins“ og hins vegar merkjum „afrjettarlandsins Hnjóta“.⁵³⁶ Atlastaðir liggja norðan við Hnjótafjall, aðskildir frá fjallinu af Skallá. Atlastaðir og Urðir voru á tímabili í eigu sömu aðila, a.m.k. á fyrri hluta 19. aldar.

Kemur þá til skoðunar hvernig merkjum Hnjótafjalls er lýst í landamerkjabréfi Atlastaða frá 1884 auk eldri heimildar um afmörkun, nánar tiltekið lögfestu fyrir Urðum frá 1838. Í þessu sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar eru ágreiningssvæði vegna Vífilsstaðalands til suðurs, sbr. kafla 6.5 og Unadals- og Deildardalsafréttar til vesturs, sjá nánar í máli nr. 2/2009. Til norðurs er

⁵³⁵ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁵³⁶ Sbr. umfjöllun um hugtakið afrétt í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

óumdeilt eignarland Atlastaða og til austurs og suðausturs er óumdeilt eignarland Kots. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Hnjótafjalls með tilliti til ágreinings-
svæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Samkvæmt landamerkjabréfi Atlastaða frá 1884 eru merki „afrjettarlandsins Hnjóta“ til norðurs, gagnvart Atlastöðum, miðuð við Skallána. Hið sama kemur fram í lýsingu á Atlastöðum í sama bréfi, en þar segir einnig að Skallá sé fylgt „til jökla móts við afréttarlandið Hnjóta.“ Í lögfestu fyrir Urðum frá 1838 eru merki „Hnjóta Fjalls“ einnig miðuð við Skallá.

Til suðurs, gagnvart Vífilstaðalandi, eru merki „afrjettarlandsins Hnjóta“ miðuð við Svarfaðardalsá „upp til sýsluskila á Heljardalsheiði“, samkvæmt því sem greinir í landamerkjabréfi Atlastaða. Svo sem greinir í kafla 6.5 er Vífilsstaðaland innan afmörkunar í landamerkjabréfi Kots frá 1883. Þar eru merki „að vestan“, gagnvart Hnjótafjalli, einnig miðuð Svarfaðardalsá „til fremstu upptaka á Heljardalsheiði og að suðvestan takmörkin milli Eyjafjarðarsýslu og Skagafjarðarsýslu.“ Bréf Atlastaða og Kots bera ekki gagnkvæmar áritanir. Í lögfestu fyrir Urðum frá 1838 eru merki „Hnjóta Fjalls“ miðuð við „dalsá, og af samhengi textans virðist mega ráða að þar sé átt við Svarfaðardalsá.

Vestur af Hnjótafjalli eru Unadals- og Deildardalsafréttir. Samkvæmt landamerkjabréfi Atlastaða miðast norðurmerki „afrjettarlandsins Hnjóta“ við Skallána og vestur „til jökla“ og suðurmerki ná vestur „til sýsluskila á Heljardalsheiði“. Landamerkjabréf Kots er í samræmi við þetta, svo sem áður hefur verið rakið. Landamerkjabréf Deildardals- og Unadalsafréttu frá árinu 1890 miðar austurmerki, gagnvart Hnjótafjalli, einnig við sýsluskil á jökli enda þótt það sé ekki áritað um samþykki vegna Hnjótafjalls. Í lögfestu fyrir Urðum frá 1838 eru vesturmerki „Hnjóta Fjalls“ einnig miðuð við árupptök „framm til Hejdar Jökla og efstu Vatna Upptaka“.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem málsaðilar deila um falli innan lýsingar á „afrjettarlandinu Hnjótum“ í landamerkjabréfi Atlastaða, sé tekið mið af eldri heimild, staðháttum og heimildum um afmörkun aðliggjandi landsvæða. Bréfið var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882, þinglesið og innfært í landamerkjabók sýslumanns.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar dómstóla og óbyggðanefndar, sbr. kafla 6.1 hér að framan og *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* í viðauka. Svo sem þar kemur fram hafa landamerkjabréf bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Bréf jarða hafa haft ríkara vægi sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirbyggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarland. Land utan jarða, þar á meðal afréttarland, hefur

á hinn bóginn að meginreglu verið talið þjóðlenda. Notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur þó ekki úrslitabýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Jafnframt er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalaus landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Af heimildum má ráða að Hnjótafjall hefur fyrst legið undir Urðir en síðan undir Atlastaði. Í heimildum um Urðakirkju frá 1595 og 1633 er Hnjótafjall talið upp með eignum Urðakirkju og sama máli gegnir um lögfestur ábúanda á Urðum frá 1739 og 1838. Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1712 eru Hnjótar nefndir afréttarland, sbr. einnig makaskiptabréf frá 1792 og jarðamatið 1804, auk landamerkjabréfa Urða og Atlastaða frá 1884. Í hinu síðarnefnda landamerkjabréfi er sérstök afmörkun á Hnjótafjalli, hinum megin Skallár. Í jarðamatinu 1849 segir að Urðir eigi upprekstrarrétt í Hnjótafjalli og sama máli gegnir um fasteignamatið 1916-1918, en þar kemur að auki fram að Atlastaðir eigi þar upprekstrarland.

Samkvæmt framangreindum heimildum er Hnjótafjalls jafnan getið með sérstökum hætti og oftast í tengslum við afréttarnot. Ekkert bendir til þess að á þessu svæði hafi verið byggð og engin gögn liggja fyrir um önnur not en sumarbeit og aðra takmarkaða nýtingu, auk þess sem svæðið hefur í seinni tíð verið notað til útivistar. Svæðið er að stórum hluta hálent og inn á það hefur búfenaður leitað án hindrana.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að Hnjótafjall hafi verið afrétt Urðakirkju og síðar Atlastaða í þeim skilningi að kirkjan og jörðin hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.

Af frásögnum *Landnámu* verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að a.m.k. hluti þess lands sem hér er deilt um hafi verið numinn. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirlausu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti(r) einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 8.2 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem nærri Hnjótafjalli liggja eru bæði eignarlönd og þjóðlendur, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 1 og 2/2009 hjá óbyggðanefnd.

Ekkert liggur fyrir um hvernig Urðakirkja, sem eigendur Atlastaða leiða rétt sinn frá, var komin að rétti sínum til þessa landsvæðis. Í máli þessu er ekki sýnt fram á annað en að réttur til Hnjótafjalls hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til

sumarbeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að Hnjótafjall sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁵³⁷ Af fyrirbyggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að umrætt landsvæði sé í afréttareign eigenda Atlastaða. Þá liggja fyrir samþykktir Veiðifélags Svarfaðardalsár, í suðurmörkum Hnjótafjalls, þar sem Atlastaðir eru taldir meðal aðila.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitar svæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði [...] sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem kallað hefur verið Hnjótafjall, svo sem það er afmarkað hér á eftir, sé þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Frá þeim stað þar sem Skallá fellur í Svarfaðardalsá er Skallá fylgt að upptökum í Hákömbum og í mörk Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslna. Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs um Hákamba, þar til komið er að fremstu upptökum Svarfaðardalsár. Loks er Svarfaðardalsá fylgt þangað sem Skallá fellur í hana.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Atlastaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga, sem nýtur veiðiréttar í Svarfaðardalsá samkvæmt II. kafla laga um lax- og silungsvæði, nr. 61/2006.

Svæði það sem hér hefur verið lýst þjóðlenda er háð sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

6.5 Vífilsstaðir (Kot)

6.5.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem nefndur hefur verið Vífilsstaðaland og þinglýstir eigendur Kots gera kröfu til sem eignarlands síns. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.3.

Svarfaðardalur liggur á austanverðum Tröllaskaga, frá sjávarmáli við Dalvík og vestur til fjalla, upp undir Heljardalsheiði, Deildardalsjökul og Unadalsjökul. Vesturhluti dalsins hefur leguna vestur-austur en um Hreiðarstaðafjall sveigir dalurinn

⁵³⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

til norðausturs. Fyrir enda dalsins að suðvestanverðu, sunnan Hnjótafjalls og Svarfaðardalsár, er Vífilfjall (1085 m). Austan Vífilfjalls er Kotafjall (1120 m) og þar á milli er Vífilsdalur. Meðfram ám í dalbotnum er svæðið gróið en gróður fer minnkandi með aukinni hæð í hlíðum Vífilfjalls og Kotafjalls.

Frá 1085 m hæðarpunkti í Vífilfjalli og austur á bæjarstæði Kots við Svarfaðardalsá eru u.þ.b. 4,4 km og frá sama stað til sjávar á Dalvík eru um 24 km, mælt í beinni loftlínu.

6.5.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er almennt á því byggt að af heimildum megi ráða að land innan þjóðlendukröfuvæða í máli þessu hafi legið utan landnáms en verið nýtt sem afréttir. Kröfugerð ríkisins taki mið af merkjalýsingum jarða, afréttum á svæðinu, landnámslýsingum og staðhátum. Að því leyti sem ekki sé fallist á merkjalýsingar jarða til afréttarsvæða, öræfa og jökla, sé á því byggt að tilvísuð landamerkjabréf, enda þótt þinglýst séu, teljist ekki ein og sér nægjanleg til staðfestingar beinum eignarrétti. Sé þá tekið tillit til þess að lýsingar séu ekki í samræmi við landnám, heimildir um nýtingu lands og landfræðilegar aðstæður. Vísast m.a. að þessu leyti til dóma Hæstaréttar í málum nr. 47/2004 og 48/2004. Ekki sé gerð krafa til svæða sem teljist smájökla á Tröllaskaga nema að því marki sem slíkir smájökla verði taldir falla undir afrétti(r) og/eða almenninga eða tengist með beinum hætti slíkum svæðum.

Að því er varðar Kotafjall sérstaklega er vísað til *Sýslu- og sóknalýsinga Eyjafjarðarsýslu 1839-1854*, þar sem fram komi að svokallað Vífilstaðaland hafi legið vestan jarðarinnar Kota. Ráða megi af lýsingunni að Vífilsdalur allur beggja vegna hafi fallið undir svokallað Vífilstaðaland en enginn hafi getað „sagt hvörjum þessi landspartur tilheyrir“. Eignarréttur sé því með öllu óljós á svæði sem kallað sé Vífilstaðaland. Að því leyti sé merkjalýsingu Kota hafnað sem og eignarréttartilkalli Kota til svæðisins, þ.e. til Vífilstaðalands. Í þessu sambandi er vísað til niðurstaðna óbyggðanefndar í máli nr. 4/2005, að því er varðar Hvamm og Laxárdal, sem Héraðsdómur Norðurlands eystra hafi staðfest 16. september 2009, í málum nr. 136 og 138/2008. Loks er talið að uppboð og sala á Koti ásamt Vífilstöðum 1813 hafi einungis falið í sér framsal á afréttareign á Vífilstaðalandi.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, þinglýstra eigenda Kots, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessari eign sinni og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé frá því að framangreindum landamerkjagjörðum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nýttjar landsins séu háðar leyfi gagnaðila, enda hafi enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Eldri heimildir mæli landamerkjabréfi jarðarinnar ekki í mót og breyti þar engu óljósar heimildir um fornbýlið Vífilstaði. Það land, sem engin afmörkun sé til fyrir, sé fyrir löngu komið undir jörðina Kot. Íslenska ríkið hafi verið eigandi jarðarinnar þegar landamerkjabréfið var gert og því hafi forverar núverandi

eiganda verið í góðri trú um að land jarðarinnar innan þinglýstra merkja væri eignarland, þegar þeir keyptu jörðina 1919.

Loks er vísað til jafnræðisreglu stjórnarskrár og stjórnsýslulaga, um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna, auk meðalhófsreglu stjórnsýslulaganna. Ríkisvaldinu beri að velja vægasta úrræði sem völ sé á við úrlausn máls.

6.5.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Kots og Vífilsstaða er rakin í kafla 5.2. Af þeim heimildum sem þar er getið og ná allt aftur til 15. aldar, má ráða að Kot hefur verið sjálfstæð jörð.⁵³⁸ Vífilsstaðafjalls er fyrst getið í jarðamatinu 1804 þar sem það er nefnt afrétt Hólastaðar, aðliggjandi Koti.⁵³⁹ Árið 1813 voru Vífilsstaðir seldir á uppboði ásamt jörðinni Koti. Landamerkjabréf Kots var gert 1883, án þess að Vífilsstaðir eða Vífilsstaðafjall væru þar tilgreind.

Kemur þá til skoðunar hvað ráðið verður af landamerkjabréfi Kots, frá 26. maí 1883 og þingl. 29. maí 1883, um afmörkun Vífilsstaðalands. Í því sambandi verður einnig litið til eldri heimildar um afmörkun, nánar tiltekið *Sýslu- og sóknalýsinga Eyjafjarðarsýslu* frá 1839-1854, auk gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er ágreiningssvæði vegna Hnjótafjalls til norðurs, sbr. kafla 6.4, og óumdeilt eignarland jarðarinnar Kots til austurs. Til suðurs og vesturs eru ágreiningssvæði í máli nr. 2/2009 hjá óbyggðanefnd, nánar tiltekið Kolbeinsdalsafrétt og Unadals- og Deildardalsafréttir. Þar á milli er óumdeilt eignarland Hóla. Að fenginni niðurstöðu um landamerki Vífilsstaðalands með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu þess.

Samkvæmt landamerkjabréfi Kots frá 1883 eru merki til norðvesturs, gagnvart Hnjótafjalli, miðuð við Svarfaðardalsá „til fremstu upptaka á Heljardalsheiði og að suðvestan takmörkin milli Eyjafjarðarsýslu og Skagafjarðarsýslu.“ Þessi lýsing er í ágætu samræmi við suðurmerki „afrjettarlandsins Hnjóta“, að því er greinir í landamerkjabréfi Atlastaða og lögfestu Urða frá 1838, sbr. kafla 6.4. Bréf Atlastaða og Kots bera ekki gagnkvæmar áritanir.

Vestur, suðvestur og suður af Vífilsfjalli, innan Skagafjarðarsýslu á Tröllaskaga, liggja landsvæði sem til umfjöllunar eru í máli nr. 2/2009, nánar tiltekið Unadals- og Deildardalsafréttir, Kolbeinsdalsafrétt (Hólaafrétt) og óumdeilt eignarland Hóla. Framangreind lýsing vestur- og suðvesturmerkja í landamerkjabréfi Kots er í samræmi við heimildir um afmörkun þessara landsvæða enda þótt þau beri ekki gagnkvæmar áritanir. Þannig segir í landamerkjabréfi Unadals- og Deildardalsafrétta, frá árinu 1890, að merki til austurs, gagnvart Hnjótafjalli og Vífilsstaðalandi, séu miðuð við sýsluskil á jökli. Í landamerkjabréfi Hóla frá 1890 eru merki til

⁵³⁸ Sbr. umfjöllun um hugtakið jörð í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

⁵³⁹ Sbr. umfjöllun um hugtakið afrétt í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

norðausturs, gagnvart Vífilsstaðalandi, miðuð við „hæstu fjallabrúnir fyrir ofan botna á Heljardal“ og í landamerkjabréfi Kolbeinsdalsafréttar, austan Hóla og suðvestan Vífilsfjalls, er einnig vísað til háfjalla.

Samkvæmt landamerkjabréfi Kots miðast austurmerki við Vatnsdalsá, frá Svarfaðardalsá og fram til jökla. Kröfulína íslenska ríkisins í máli þessu liggur talsvert vestar en Vatnsdalsá. Þjóðlendukrafa, og landsvæði það sem til umfjöllunar er í máli þessu, tekur því einungis til hluta þess landsvæðis sem afmarkað er í landamerkjabréfi Kots. Þessu til stuðnings, nánar tiltekið á milli punkta 3-5, hefur íslenska ríkið vísað til lýsingar í *Sýslu- og sóknalýsingum Eyjafjarðarsýslu* frá 1839-1854. Þar segir meðal annars svo í umfjöllun um Kot: „Heyrir þessari jörðu til allur syðri partur Vatnsdals, og er hann norðurkinnungur á því svonefnda Kotafjalli, sem bærinn stendur undir.“ Lýst er staðháttum, gróðurfari eða gróðurleysi og hættu á skriðum og snjóflóðum. Lýsing þessi nær „suður undir merki, þá svokallað Vífilsstaðaland kemur, sem liggur allt fram að jöklum. Hefur enginn enn nú getað sagt, hverjum þessi landspartur tilheyri, og hefur þó ýtarleg rannsókn þar um gjörð verið.“ Síðan segir svo: „Skammt fyrir sunnan nefnda Vífilsstaði kemur á ofan úr samnefndum dal, er liggur til austurs sunnan undir áðurnefndu Kotafjalli. Er dalur þessi báðum megin tilheyrandi umgetnum Vífilsstöðum.“

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að ágreiningur í máli þessu taki til vestari hluta þess landsvæðis sem afmarkað er í landamerkjabréfi jarðarinnar Kots, að teknu tilliti til staðháttar og heimilda um afmörkun aðliggjandi landsvæða. Þar er ekki gerður greinarmunur á fjallinu, Vífilsstöðum, sem þar kunna að hafa verið á einhverjum tíma, og Koti. Bréfið var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882, þinglesið og innfært í landamerkjabók sýslumanns. Á því hefur verið byggt síðan um merki, án þess að séð verði að komið hafi fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem hér hafi þýðingu. Þetta bendir allt til þess að lýsing merkja hafi verið í samræmi við það sem almennt var talið gilda. Jafnframt er ljóst að eigendur Kots hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að merkjum sé þar rétt lýst.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar dómstóla og óbyggðanefndar, sbr. kafla 6.1 hér að framan og *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* í viðauka. Svo sem þar kemur fram hafa landamerkjabréf bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Bréf jarða hafa haft ríkara vægi sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirbyggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarland. Frá þessari meginreglu eru tiltekna undantekningar, enda hefur sú áhersla dómstóla á landamerkjabréf jarða sem að framan var lýst frá upphafi verið með skýrum fyrirvörum, sjá t.d. Hrd. 21. október

2004 í máli nr. 48/2004. Þar kemur fram að meta verði sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs og að með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki getað aukið einhliða við land sitt eða annan rétt umfram það sem verið hafði. Um þetta segir einnig svo: „Er þá einkum til þess að líta hvort fyrir hendi séu eldri heimildir, sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfinu, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu landsins.“

Land utan jarða, þar á meðal afréttarland, hefur á hinn bóginn að meginreglu verið talið þjóðlenda. Notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur þó ekki úrslitaþýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Jafnframt er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalausum landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Í tilviki því sem hér er til úrlausnar er því einkum haldið fram af hálfu íslenska ríkisins að framangreind umfjöllun um Kot og Vífilsstaðaland í *Sýslu- og sóknalýsingum Eyjafjarðarsýslu* mæli landamerkjabréfi Kots í mót. Af henni megi leiða afmörkun annars vegar Vífilsstaðalands, þar sem krafist er þjóðlendu, og hins vegar Kots, þar sem viðurkennt er eignarland. Vísað er til úrskurðar óbyggðanefndar í máli nr. 4/2005, um þjóðlendur innan afmörkunar í landamerkjabréfum jarðanna Laxárdals og Hvamms í Svalbarðshreppi. Úrskurðir þessir voru staðfestir af héraðsdómi Norðurlands eystra 16. september 2009.

Dómar Hæstaréttar varðandi Hvamm og Laxárdal voru kveðnir upp 7. október 2010 í málum nr. 722/2009 og 723/2009, sbr. kafla 6.1.2.2. hér að framan. Svo sem þar kemur fram taldi Hæstiréttur að land innan landamerkjabréfa umræddra jarða væri í heild sinni eignarland. Hafnað var þeirri röksemdafærslu óbyggðanefndar að umfjöllun í sóknarlýsingu fyrir Svalbarðssókn frá 1875 leiddi til þeirrar niðurstöðu að þar væru þjóðlendur að hluta.

Sóknarlýsing sú sem hér er til skoðunar var rituð af síra Árna Halldórssyni á Tjörn í Svarfaðardal og fram kemur að hann hafi þá verið sex vetur í Svarfaðardal. Samkvæmt því mun ritunartíminn um 1839. Meðal þess sem fram kemur hjá síra Árna er enginn hafi „enn nú getað sagt, hverjum þessi landspartur tilheyri, og hefur þó ýtarleg rannsókn þar um gjörð verið.“ Í málinu liggur þó fyrir að tæpum þrjátíu árum áður, eða 21. maí 1813, var haldið uppboð þar sem leiguliðinn á Koti keypti Kot með Vífilsstöðum. Höfðu þá Vífilsstaðir einnig verið boðnir upp „einsamlir, so sem Eidijörd“. Í gögnum um uppboðið kemur fram að það varði „þrjár kóngsjarðir“ og þar á meðal „Kot með Vífilsstöðum“.

Óbyggðanefnd telur að framangreint rýri sönnunargildi sóknarlýsingarinnar, að því leyti sem hún mælir gegn landamerkjabréfi Kots, auk þess sem hún var ekki gerð í þeim tilgangi að vera heimild um merki einstakra jarða.

Heimildir frá því fyrir uppboðið 1813 greina frá því að Kot hafi tilheyrð Möðruvöllum, sbr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1712, og að Vífilsstaðafjall hafi verið afrétt Hólastóls, sbr. jarðamatið 1804. Í hinni síðastnefndu heimild segir einnig að þar hafi stundum verið byggð og jörðin kölluð Vífilsstaðir. Skortur á sláttulandi hafi hins vegar valdið því að byggðin hafi ekki haldist og landið verið leigt út til sumarbeitar.

Óbyggðanefnd telur að það sem að framan greinir um uppboðið 1813 og forsögu þess auk landamerkjabréfs Kots 1883 bendi til þess að Vífilsstaðaland hafi verið afrétt Hólastóls og síðar Kots í þeim skilningi að kirkjan og jörðin hafi átt þar bein eignarréttindi fremur en óbeinan eignarrétt. Umfjöllun um afréttarnot í Vífilsstaðafjalli, sbr. jarðamatið 1948, fasteignamat Kots 1916-1918 og drög að afsali 1919, er almenns eðlis og vitnar fremur um notkun viðkomandi landsvæðis en þess að beinn eignarréttur hafi annað hvort ekki stofnast eða fallið niður. Af því leiðir að land innan marka jarðarinnar verður ekki talið hafa mismunandi eignarréttarlega stöðu og verða staðhættir, gróðurfar eða nýtingarmöguleikar ekki taldir hafa úrslitaáhrif í því sambandi.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið verður umfjöllun um Kot og Vífilsstaðaland í *Sýslu- og sóknalýsingum Eyjafjarðarsýslu* ekki gefið slíkt vægi að hún hnekki landamerkjabréfi jarðarinnar Kots, sbr. einnig Hrd. 7. október 2010 í málum nr. 722/2009 og 723/2009 varðandi Hvamm og Laxárdal í Svalbarðshreppi.

Af frásögnum *Landnámu* verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að a.m.k. hluti þess lands sem hér er deilt um hafi verið numinn. Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrskurðum tekið afstöðu til þjóðlendukrafna sem grundvallast hafa á þögn eða óskýrleika landnámslýsinga, tiltekinni hæð yfir sjávarmáli og engri eða takmarkaðri nýtingu lands, þá fyrst og fremst til sauðfjárbeitar. Skal þar sérstaklega vísað til úrskurða um Esju og Smjörfjöll, sbr. mál nr. 3-4/2004 á svæði 4 og nr. 2-3/2005 á svæði 5. Þar var því hafnað að slík atriði ein og sér leiddu til fráviks frá þeirri meginreglu að landamerkjabréf jarðar afmarki eignarland. Afstaða óbyggðanefndar að þessu leyti liggur því fyrir og fyrirbyggjandi dómar Hæstaréttar gefa ekki tilefni til stefnubreytingar.

Innan þeirra marka sem tilgreind eru í landamerkjabréfi jarðarinnar Kots, svo sem þeim er nánar lýst hér framar, hafa eigendur hennar farið með umráð og hagnýtingu og gert ráðstafanir með löggerningum á sama hátt og gildir um eignarland almennt. Hálendari hluti jarðarinnar hefur þar ekki verið undanskilinn, enda þótt nýting þar hafi verið takmörkuð. Ekki verður annað séð en að þetta eignarhald hafi verið án ágreinings eða athugasemda. Enda þótt nýting hálendari hluta jarðarinnar hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandshlutans leiðir það eitt og sér

ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Þá verður fyrirkomulag smölunar á þessu svæði ekki talið hafa eignarréttalega þýðingu.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu íslenska ríkisins að land innan tilgreindra landamerkja Kots sé þjóðlenda. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁵⁴⁰ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að áréttu að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að land Kots, svo sem því er að framan lýst og að meðtöldu Vífilsfjalli, teljist ekki til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998.

6.6 Skíðadalsafrétt

6.6.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem oft hefur verið nefndur Skíðadalsafrétt og Dalvíkurbyggð gerir kröfu til sem eignarlands síns. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.4. Afmörkun á kröfusvæði gagnaðila íslenska ríkisins samkvæmt lýsingu í texta kröfugerðar miðar við stærra landsvæði en endanleg þjóðlendukrafa. Afmörkun sama aðila á kröfusvæði sínu á kröfulínukorti er hins vegar sú sama og íslenska ríkisins. Sú umfjöllun sem hér fer á eftir nær einungis til þess landsvæðis sem þjóðlendukrafa varðar.

Skíðadalur liggur á austanverðum Tröllaskaga og teygir sig norðan frá Svarfaðardal suður undir Stafnstungnafjall og Skíðadalsjökul. Í máli þessu er einungis deilt um þann hluta dalsins sem liggur lengst inn til landsins, nánar tiltekið innan við Gljúfurá og sunnan Vesturár. Þar er undirlendi í u.þ.b. 300 m hæð yfir sjávarmáli og mikið fjalllendi. Með ánum og upp í fjallshlíðar er landið nokkuð gróið.

Svæði þessu má í megindráttum skipta í tvennt, annars vegar norðvestan og hins vegar suðaustan við Skíðadalsá. Norðvestan Skíðadalsár, sunnan Vesturár, er Stafnstungnafjall (1213 m). Norðan í fjallinu eru Vesturtungur og suðaustan í því eru Austurtungur. Vestan Stafnstungnafjalls er Staðargangnafjall (1364 m). Á þeim hluta svæðisins sem liggur suðaustan Skíðadalsár er Almenningsfjall (1295 m) nyrst en Gljúfurárjökull, innst í Gljúfurárdal, austan þess og sunnan. Suðvestan við Almenningsfjall, sunnan Stafnstungnafjalls, er Skíðadalsjökull og þaðan rennur Skíðadalsá norðaustur til sjávar.

6.6.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er almennt á því byggt að af heimildum megi ráða að land innan þjóðlendukröfusvæða í máli þessu hafi legið utan landnáms en verið nýtt sem

⁵⁴⁰ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

afréttir. Kröfugerð ríkisins taki mið af merkjalýsingum jarða, afréttum á svæðinu, landnámslýsingum og staðháttum. Að því leyti sem ekki sé fallist á merkjalýsingar jarða til afréttarsvæða, öræfa og jökla, sé á því byggt að tilvísuð landamerkjabréf, enda þótt þinglýst séu, teljist ekki ein og sér nægjanleg til staðfestingar beinum eignarrétti. Sé þá tekið tillit til þess að lýsingar séu ekki í samræmi við landnám, heimildir um nýtingu lands og landfræðilegar aðstæður. Vísast m.a. að þessu leyti til dóma Hæstaréttar í málum nr. 47/2004 og 48/2004. Ekki sé gerð krafa til svæða sem teljist smájökla á Tröllaskaga nema að því marki sem slíkir smájökla verði taldir falla undir afrétti(r) og/eða almenninga eða tengist með beinum hætti slíkum svæðum.

Að því er varðar „Almenning á Skíðadal“ sérstaklega vísar íslenska ríkið til landamerkjabréfs „afréttar fremst í Skíðadal“ og landamerkjalyýsinga aðliggjandi landsvæða. Af lögfestu frá 1739 megi ráða að svæðið hafi þá þegar verið afmarkað með merkjum, sbr. einnig lögfestu frá 1792 og dómabók frá 1794. Af því leiði að líta megi svo á að það hafi frá ómunatíð verið afmarkað sérstaklega sem afréttarsvæði, aðskilið frá Völlum en tilheyrandi Vallakirkju. Þetta fái jafnframt stuðning af yngri heimildum, t.d. bréfum hreppstjóra Svarfaðardalshrepps frá síðustu öld.

Af hálfu Dalvíkurbyggðar, gagnaðila íslenska ríkisins, er byggt á þinglýstu landamerkjabréfi og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi og einnig landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Vísað er til meginreglu íslensks eignarréttar og dómvenju þess efnis að afréttarlönd sem áður hafi tilheyrt jörð en síðar verið lögð til afréttar sveitarfélags séu áfram háð beinum eignarrétti, sbr. Gullberastaðatungur og jörðina Hóla í Biskupstungum. Fullur hefðartími sé einnig frá því að framangreindum landamerkjagjörðum hafi verið þinglýst. Öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi sveitarfélagsins enda hafi enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Gagnaðilar íslenska ríkisins hafi farið með öll hefðbundin afnot, svo sem beit, veiði og nýtingu auðlinda í jörðu, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar. Vísist um þetta einnig til fyrri úrskurða óbyggðanefndar, þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið jörð samkvæmt elstu heimildum sé beinum eignarrétti háð, jafnvel þótt landið hafi verið lagt til afréttar.

Byggt er á því að sveitarfélagið hafi réttmæta væntingu til að landsvæði þetta teljist háð beinum eignarrétti, sem hann verði ekki sviptur án bóta. Þá er vísað til jafnræðisreglu stjórnslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Einnig er vísað til meðalhófsreglu stjórnslulaga og þess að ríkið verði að velja vægasta úrræði sem völ sé á við úrlausn máls.

6.6.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á Skíðadalsafrétt er rakin í kafla 5.3 hér að framan. Þar kemur fram að réttinda Vallakirkju til Skíðadals og Vesturárdals er fyrst sérstaklega getið í máldaga frá 15. öld og fjölda heimilda eftir

þann tíma, allt fram yfir aldamótin 1900. Jörðin Vellir liggur utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskilin frá Skíðadalsafrétt af öðrum jörðum, en Vallakirkja átti lengi jarðirnar Gljúfuráarkot og Sveinsstaði, sem liggja næst afréttinni að norðan. Sama máli gegnir um eyðijörðina Stafn sem síðar virðist hafa verið sameinuð Sveinsstöðum.⁵⁴¹

Árið 1905 heimilaði konungur að Vallaprestakall seldi Svarfaðardalshreppi jarðirnar Gljúfuráarkot og Sveinsstaði ásamt „Sveinsstaðaafrétt“, öðru nafni Skíðadalsafrétt. Til svæðisins hefur einnig verið vísað undir fleiri heitum, svo sem „Afréttur“ eða „Almenningur fremst í Skíðadal“. Árið 1998 sameinaðist Svarfaðardalshreppur tveimur öðrum sveitarfélögum undir nafninu Dalvíkurbyggð, sem er krefjandi beins eignarréttar í máli því sem hér er til úrlausnar.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvernig merkjum „afréttar fremst í Skíðadal“ er lýst í landamerkjabréfi frá 5. maí 1883. Takmarkaðar lýsingar á svæðinu er einnig að finna í ýmsum eldri heimildum, máldögum, vísitasíum, lögfestum og brauðamati. Í þessu sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er óumdeilt eignarland áður nefndra Sveinsstaða í Skíðadal til norðurs og til vesturs er ágreiningssvæði íslenska ríkisins og tiltekinna gagnaðila þess vegna Kolbeinsdalsafréttar í Skagafirði, sbr. kafla 6.6 í máli nr. 2/2009. Til suðurs liggja óumdeild eignarlönd Baugasels, Féeggsstaða og Sörlatungu í Hörgárdal og til austurs er Gljúfuráarkot í Skíðadal. Markmið þessarar athugunar er að upplýsa um merki Skíðadalsafréttar, þar á meðal hvort samræmi sé á milli heimilda og afmörkunar málsaðila á því landsvæði sem hér er til úrlausnar. Að fenginni niðurstöðu um afmörkun Skíðadalsafréttar með tilliti til ágreiningssvæðis aðila verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Afmörkun Skíðadalsafréttar er lýst í landamerkjabréfi sem ber yfirskriftina „Skýrsla um landamerki einsog þau nú eru haldin á byggðum jörðum og afrjetti í Skíðadal, sem er eign Vallakirkju“, dagsett 5. maí 1883 og þinglesið síðar í sama mánuði. Þar er fyrst lýst landamerkjum sex tilgreindra jarða, þar á meðal Gljúfuráarkots og Sveinsstaða, og því næst „Afrjettar fremst í Skíðadal“. Vallaprestur undirritar bréfið vegna bæði jarða og afréttar. Í lýsingu bréfsins er greint á milli tveggja landsvæða innan afréttarinnar, nánar tiltekið Almenningsfjalls austan Skíðadalsár og Stafnstungnafjalls vestan Skíðadalsár.

Eldri heimildir um Skíðadalsafrétt eru nokkrar en lýsingar á afmörkun takmarkaðar. Þannig segir t.d. í máldaga Vallakirkju frá 1461 að hún eigi: „allan skidadal oc vestrar dal fram fra holamarke til sueinsstada marks.“ Hið sama kemur fram í máldaga frá 1525 og vísitasíu frá 1748. Í lögfestum frá 1739 og 1776 er einnig miðað við merki Hólakots og Sveinsstaða. Í lögfestu frá 1707 fyrir Vallakirkjulandi segir: „alla Skidadals afrett, aasamt óllum hennar Landsnyttjum, fraa fremstu Vatna uppsprettu, allt ofan ad Holar Merki fyrir austan aa, og Sveinsstada Merki fyrir Vestan, med óllum Vesturaardal og haalfum Þveraardal.“, sbr. einnig vísitasíu frá

⁵⁴¹ Sbr. umfjöllun um hugtökin jörð og afrétt í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

1686. Svipaða lýsingu er að finna í vísitasíu Valla frá 1725 en þar er þó ekki minnst á Þverárdal. Í vísitasíum Valla frá 1631 og 1692 og brauðamati frá 1782 segir hins vegar að kirkjan eigi alla afrétt frá Gljúfurármerki allt til Sveinsstaðamarks, sbr. einnig lögfestu frá 1792. Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1712 er afmörkun miðuð við Skíðadalsá og Gljúfurárgil.

Um austurmerki Skíðadalsafréttar, gagnvart Gljúfurárkoti, segir í landamerkjabréfinu frá 1883 að Gljúfuráin ráði merkjum „frá Skíðadalsá fram til fremstu vatna upptaka, sem sjá má um Gljúfurárkots merki að sunnan þeim megin.“ Merkjum Gljúfurárkots er lýst í sama landamerkjabréfi og þau eru í samræmi við þetta. Engar eldri heimildir liggja fyrir um afmörkun Gljúfurárkots. Í framangreindum eldri heimildum um mörk afréttarinnar er afmörkun að þessu leyti yfirleitt ýmist miðuð við merki Gljúfurárkots eða Hólárkots/Hölárkots, án þess að því sé nánar lýst hvar þau liggi. Áðurnefnt landamerkjabréf frá 5. maí 1883 lýsir merkjum Gljúfurárkots og Hólárkots og samkvæmt því liggur Gljúfurárkot á milli afréttarinnar og Hólárkots, austan ár. Svo sem áður sagði átti Vallakirkja lengi jörðina Gljúfurárkot og kann það að skýra af hverju stundum er miðuð við merki Hólárkots að þessu leyti.

Norðurmerki Skíðadalsafréttar, gagnvart Sveinsstöðum, eru samkvæmt landamerkjalyýsingu afréttarinnar miðuð við Vesturá „frá Skíðadalsá fram til fremstu vatna upptaka, sjá þar um við Sveinsstaðamerki að sunnan.“ Eru merkin í samræmi við lýsingar á Sveinsstöðum sem er að finna í sömu „skýrslu um landamerki“. Hafa merkin því sömu áritun. Engar eldri heimildir liggja fyrir um afmörkun Sveinsstaða. Í eldri heimildum um mörk afréttarinnar eru merkin að þessu leyti einnig yfirleitt miðuð við merki Sveinsstaða („Sveinsstaðamark“/„Sveinsstaðamerki“ o.þ.u.l.), án þess að því sé nánar lýst hvar þau merki liggi.

Suður- og vesturmerkjum Skíðadalsafréttar er ekki sérstaklega lýst í landamerkjabréfinu frá 1883. Aðilar miða vesturmörk við vatnaskil á milli Vesturár og Kolbeinsdalsár á sýslumörkum milli Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslna. Þaðan er síðan sýslumörkum fylgt til suðurs að fyrrum hreppamörkum Skriðuhrepps og Svarfaðardalshrepps við sunnanverðan Skíðadalsjökul. Eru merkin miðuð við lýsingu í landamerkjabréfi Kolbeinsdalsafréttar frá 31. maí og 1. júní 1898, sjá nánar í kafla 6.6 í máli nr. 2/2009 hjá óbyggðanefnd. Í bréfinu segir: „Frá Tungnahryggsjökli ráða háfjöll merkjum út austan við Staðargöngur, Ingjaldsskál og Skíðadal til stóruvörðu á Heljardalsheiði.“ Bréfin bera ekki gagnkvæmar áritanir en afmörkun á svæðinu getur vel samræmst lýsingum í bréfi Kolbeinsdalsafréttar.

Að sunnanverðu fylgir línan háfjöllum og fyrrum hreppamörkum milli Svarfaðardalshrepps og Skriðuhrepps. Lýsingar í landamerkjabréfum Sörlatungu, Féeggsstaða og Baugasels, sem öll eru frá því í mars 1884, eru ekki nákvæmar til norðurs gagnvart Skíðadalsafrétti. Þar er þó miðuð við upptök áa sem rekja má til þeirra fjalla sem kröfulínan er miðuð við. Líklegt er þannig að afmörkun svæðanna nái saman á fjöllum.

Þrátt fyrir að orðalag heimildanna sé mismunandi og að sumu leyti frábrugðið lýsingu landamerkjabréfsins mæla þær henni ekki í mót. Í október 1905 veitti konungur Vallaprestakalli leyfi fyrir sölu afréttarinnar til Svarfaðardalshrepps og kemur fram að matsmenn hafi sagt afréttina ná yfir svokallaðan Litladal, Almenning og Stafnstungur.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem málsaðilar deila um falli innan afmörkunar í landamerkjabréfi „afréttar fremst í Skíðadal“. Bréfið var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882, þinglesið og fært í landamerkjabók. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að merkjum sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær, og fyrirsvarsmenn Skíðadalsafréttar hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að svo væri. Um afmörkun afréttarinnar er ekki ágreiningur meðal aðila þess máls sem hér er til úrlausnar.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem málsaðilar deila um falli innan lýsingar á Skíðadalsafrétt í landamerkjabréfi fyrir svæðið, dags. 5. maí 1883, svo langt sem hún nær, sé tekið mið af eldri heimildum, staðháttum og heimildum um afmörkun aðliggjandi landsvæða. Bréfið er óljóst um merki til suðurs og vesturs. Það var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882, þinglesið og innfært í landamerkjabók sýslumanns.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar dómstóla og óbyggðanefndar, sbr. kafla 6.1 hér að framan og *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* í viðauka. Svo sem þar kemur fram hafa landamerkjabréf bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Bréf jarða hafa haft ríkara vægi sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirliggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarland. Land utan jarða, þar á meðal afréttarland, hefur á hinn bóginn að meginreglu verið talið þjóðlenda. Notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur þó ekki úrslitapýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Jafnframt er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalausum landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Skíðadalsafrétt hefur legið undir Vallakirkju en er landfræðilega aðskilin frá þeirri jörð og jafnan getið með sérstökum hætti í heimildum. Svæðið er nefnt afrétt í vísitasíum Vallakirkju frá 17. öld og fjölmörgum yngri heimildum. Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1712 segir að þangað eigi „allur hreppurinn að fornu upprekstur fyrir geldfé, lömb og naut“. Ennfremur kemur fram í heimildum frá

ofanverðri 18. öld að uppi voru deilur um upprekstur á svæðið. Árið 1883 er landsvæðið, sem fyrr segir, afmarkað sérstaklega í landamerkjabréfi, þar sem það er nefnt „afrjettur á Skíðadal“.

Í fyrirbyggjandi heimildum er Skíðadalsafréttar getið í tengslum við upprekstur og afréttarnot. Engar heimildir eru um að þar hafi verið byggð eða önnur not en sumarbeit og e.t.v. aðrar takmarkaðar nytjar. Það er að mestum hluta hálent, fjarri byggð og inn á það hefur búfénaður leitað án hindrana. Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að Skíðadalsafrétt hafi verið afrétt Vallakirkju í þeim skilningi að hún hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt. Dalvíkurbyggð, sem er aðili að máli þessu, leiðir rétt sinn frá Vallakirkju.

Af frásögnum *Landnámu* verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að a.m.k. hluti þess lands sem hér er deilt um hafi verið numinn. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til og engar heimildir eru um að þar hafi verið byggð. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið verið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti(r) einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 8.2 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem nærri Skíðadalsafrétt liggja eru bæði eignarlönd og þjóðlendur, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 1 og 2/2009 hjá óbyggðanefnd.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til umrædds afréttarsvæðis hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumarbeitar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur, sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á. Eins og notkun þess hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að Skíðadalsafrétt sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁵⁴² Af fyrirbyggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að landsvæðið sé í afréttareign Dalvíkurbyggðar.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitarvæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði [...] sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

⁵⁴² Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Skíðadalsafrétt, svo sem landsvæðið er afmarkað hér á eftir, sé þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er þar sem Gljúfurá fellur í Skíðadalsá (1). Þaðan er haldið upp með Skíðadalsá þar til Vesturá rennur í hana (2). Þaðan er Vesturá fylgt til fremstu upptaka og þaðan í sýslumörk milli Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslna (3). Sýslumörkum er svo fylgt til suðurs, að fyrrum hreppamörkum Skriðuhrepps og Svarfaðardals-hrepps við sunnanverðan Skíðadalsjökul (Leiðarhnjúkar 1312 m) (4). Þaðan er fyrrum hreppamörkum fylgt til austurs að Gljúfurárjökli og síðan með suður- og austurmörkum jökulsins (eins og þau voru við setningu þjóðlendulaga hinn 1. júlí 1998), í Gljúfurá (5) og með henni að upphafspunkti, þar sem Gljúfurá fellur í Skíðadalsá.

Sama landsvæði er í afréttareign Dalvíkurbyggðar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Svæði það sem hér hefur verið lýst þjóðlenda er háð sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjasrá.

6.7 Þorvaldsdalsafrétt

6.7.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem nefndur hefur verið „Þorvaldsdalsafrétt“ og sveitarfélögin Arnarneshreppur og Dalvíkurbyggð gera kröfu til sem eignarlands síns. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.5.

Þorvaldsdalur liggur á austanverðum Tröllaskaga og teygir sig norðan frá Árskógsströnd suður til Hörgárdals. Í máli þessu er einungis deilt um syðri hluta dalsins, á milli Þverárdals í norðri og Ytri-Tungudals í suðri. Frá ármótum Þverár og Þorvaldsdalsár í norðurmörkum að ármótum Úlfár og Lambár í suðurmörkum eru um 12 km, mælt í beinni loftlínu. Frá Árskógsströnd, þar sem er óumdeilt eignarland, og inn að áðurnefndri Þverá í Þverárdal eru um 11 km, mælt í beinni loftlínu að Helluhöfða á Árskógsströnd.

Austast á Þorvaldsdalsfrétt eru svokallaðar Flár (993 m), brattur og reglulegur fjallbálkur með leguna norður-suður. Austur af Flám og allt til sjávar er fjöldi jarða í fyrrum Arnarneshreppi, nú innan Hörgársveitar, og utan við ágreiningssvæði í máli þessu. Vestur af Flám taka við dalir og fjöll. Á nyrðri hluta Þorvaldsdalsafréttar, vestur undir Flám, rennur Kytruá í Þorvaldsdal og í hana fellur Nautá suðvestan úr Nautárdal. Eftir það heitir hún Þorvaldsdalsá og rennur norður til sjávar. Vestur upp af Þorvaldsdalsá liggur grösug fjallshlíð er kallast Fagrahlíð og nær hún út að Þverárdal.

Vestur undir Flám að sunnanverðu fellur Úlfá til austurs í Ytri-Tungudal, í hana rennur Illagilslækur suðaustur úr Illagili og loks sameinast Úlfá og Lambá úr Lambárdal. Eftir það nefnist hún Ytri-Tunguá og rennur til suðurs í Hörgá. Frá Ytri-Tunguá við Fornhaga norðaustur að ósum Hörgár eru tæpir 11 km, mælt í beinni loftlínu.

Fjalllendið upp af dölunum er bratt og rís í 1000-1300 m hæð, skorið giljum, skálum og vatnsföllum. Fjöll eru víðast með hvassar brúnir, hyrnur og hamrabelti. Á fjallahnjúkum vestan til liggja víða jökulfannir og smájökklar. Frá Hesti (1335 m) upp af Nautárdal austur að 993 m hæðarpunkti í Flám eru tæpir 9 km, mælt í beinni loftlínu. Undirlendi Þorvaldsdals, meðfram Þorvaldsdalsá, er gróið og liggur í um 200 m hæð yfir sjávarmáli. Þegar sunnar dregur, og yfir vatnaskil á dalnum, verður landið hrjóstugra, enda þá komið í um 500 m hæð. Undirlendi Þverárdals er í yfir 300 m hæð og er skörp hækkan til vesturs. Í Nautárdal er undirlendið í yfir 400 m hæð og hækkar að vestanverðu. Ármót Úlfár og Lambár, sem áður var getið um, liggja í um 300 m hæð og þaðan hækkar land upp í Illagilsdal.

6.7.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er almennt á því byggt að af heimildum megi ráða að land innan þjóðlendukröfussvæða í máli þessu hafi legið utan landnáms en verið nýtt sem afréttir. Kröfugerð ríkisins taki mið af merkjalýsingum jarða, afréttum á svæðinu, landnámslýsingum og staðháttum. Að því leyti sem ekki sé fallist á merkjalýsingar jarða til afréttarsvæða, öræfa og jökla, sé á því byggt að tilvísuð landamerkjabréf, enda þótt þinglýst séu, teljist ekki ein og sér nægjanleg til staðfestingar beinum eignarrétti. Sé þá tekið tillit til þess að lýsingar séu ekki í samræmi við landnám, heimildir um nýtingu lands og landfræðilegar aðstæður. Vísast m.a. að þessu leyti til dóma Hæstaréttar í málum nr. 47/2004 og 48/2004. Ekki sé gerð krafa til svæða sem teljist smájökklar á Tröllaskaga nema að því marki sem slíkir smájökklar verði taldir falla undir afrétti(r) og/eða almenninga eða tengist með beinum hætti slíkum svæðum.

Að því er varðar Þorvaldsdalsafrétt sérstaklega er því haldið fram að samkvæmt heimildum hafi hann aldrei verið undirorpinn beinum eignarrétti einstakra jarða, heldur frá fornu fari nýttur sem samnotaafrétt(ur) jarða á svæðinu. Ekki sé fallist á að í því hafi falist annað en takmörkuð eignarréttindi. Þegar fjallað hafi verið um afréttarsvæði í Þorvaldsdal (þ.m.t. Fögruhlíð) í skriflegum gögnum, hafi jafnan verið fjallað um það sem sjálfstætt svæði, aðgreint frá Auðbrekku og fyrst og fremst í tengslum við hefðbundin afréttarnot. Í því felist vísbending um að svæðið hafi haft sérstaka eignarréttarlega stöðu aðra en jörðin Auðbrekka.

Þannig komi fram í máldaga Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 að kirkjan í Árskógi hafi átt allt heimaland og „xx kugillda gellfiar rekstr j foghrvhlid“. Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1712 sé afréttur sagður vera „fyrir framan bygðina beggja megin í þessum dal, sem liggur undir Auðbrekku í Hörgárdal,

og brúka þeir á Galmansströnd þar venjulega uppkrekstur fyrir lömb og geldfje og Árskógsströnd öðru hverju.“ Fjallað sé um svæðið sem samnotaafrétt í fyrirspurn sýslumanns frá 1794. Einnig er vísað til lögfestu fyrir jörðinni Auðbrekku með Þorvaldsdal frá 1877 en margir bændur hafi mótmælt lögfestunni. Þáverandi eigandi Auðbrekku hafi afsalað „landeign [sinni], afjettarlandi[nu] Þorvaldsdal“ til nokkurra bænda í Arnarneshreppi með afsalsbréfi frá 4. júlí 1882. Bréf þetta og gerningurinn sem slíkur feli í sér ráðstöfun óbeinna eignarréttinda en ekki sölu á beinum eignarrétti eða hluta eignarjarðarinnar Auðbrekku sérstaklega. Að öðru leyti sé af hálfu íslenska ríkisins ekki talið að í lögfestum Auðbrekku vegna svæðisins hafi falist annað og meira en vísan til afréttareignar en að öðrum kosti er mótmælt einhliða eignarréttartilkalli til svæðisins. Loks gefi ágreiningur á milli annars vegar eigenda Auðbrekku og hins vegar Fornhaga um eignarrétt að svæðinu vísbendingu um að vafi hafi leikið um eignarrétt að svæðinu, auk þess sem af heimildum megi ráða að Stærri-Árskógur hafi gert tilkall til hluta svæðisins. Í þessu samhengi er vísað til jarðamatsins frá 1849.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, Arnarneshrepps og Dalvíkurbyggðar, er á því byggt að hið umdeilda landsvæði, Þorvaldsdalur, hafi áður tilheyrt jörðinni Auðbrekku í Hörgárdal en verið skilið frá henni með sölu árið 1882. Auðbrekka sé forn jörð enda þótt hennar sé ekki getið í einstökum gerðum *Landnámu*. Elsta heimildin sem enn hafi fram komið um landamerki Auðbrekku sé frá 1375, í *Íslensku fornbréfasafni* III. bindi, bls. 295. Af þeirri lýsingu megi ráða að Þorvaldsdalur sé ekki skilinn frá öðru landi jarðarinnar Auðbrekku og að merki hennar að sunnan séu á móti Fornhaga og að norðan á móti Grund. Þá séu Fagrahlíð og Grjótárland innan landamerkja jarðarinnar. Ennfremur komi fram að einu réttindi annarra til lands Auðbrekku séu á höndum eigenda Laugalands. Ekki sé víst hvar hið svonefnda Grjótárland sé en að því megi leiða líkur að Grjótárdalur sé skammt sunnan Ytri-Tungudals, sem marki þrætugeirann að sunnan.

Máldagi kirkjunnar frá Árskógi 1461 bendi til að þau réttindi sem kirkjunni hafi verið fengin yfir landinu hafi verið beinn eignarréttur. Samkvæmt máldaganum hafi svínum verið beitt á landið en samkvæmt Jónsbók gildi afdráttarlaust bann við því að svínum væri beitt á afrétt. Einstökum jarðeigendum hafi að sjálfsögðu verið heimilt að beita svínum á jarðir sínar án afskipta löggjafans. Þetta styðji það að landið hafi verið undirorpið beinum eignarrétti.

Sérstaklega er mótmælt þeirri fullyrðingu í kröfulýsingu íslenska ríkisins að heimildir greini ekki frá því að hið umdeilda landsvæði hafi verið undirorpið beinum eignarrétti einstakra jarða heldur frá fornu fari nýtt sem samnotaafrétt(ur) jarða á svæðinu. Sýnt hafi verið fram á að einhvern tíma á árabílinu frá 1375-1461 hafi eigendur jarðarinnar Auðbrekku framselt, annað hvort beint eða óbeint, fasteignarréttindi til kirkjustaðarins í Árskógi. Hafi það verið réttindi sem einungis að lögum fylgi og geti fylgt jörð eða landi sem sé beinum eignarrétti undirorpið.

Suðurmerki Auðbrekku, og þar með Þorvaldsdals, hafi verið til umfjöllunar árið 1728 í dómsmáli milli eigenda Auðbrekku annars vegar og eigenda Fornhaga hins vegar. Málið virðist hafa snúist að mestu um eignarráð Illagilsdals, sem sé innan hins umdeilda landsvæðis. Málsúrslit hafi verið þau að dalurinn hafi verið talinn innan merkja Auðbrekku.

Eigendur Auðbrekku hafi lögfest jörð sína reglulega á 18. og 19. öld, síðast árið 1877, og gert þannig þriðja manni kunnugt um réttindi sín yfir landinu. Ekki komi því til álita að hinn beini eignarréttur Auðbrekku hafi horfið. Hið umdeilda land hafi verið selt af eiganda Auðbrekku með sérstöku afsali 4. júlí 1882. Þar sé landamerkjum hins afsalaða lands lýst nákvæmlega. Því er mótmælt að sú staðreynd að sérstök hlutfallstala sé ekki tilgreind við hvern afsalshafa í afsalinu hafi þau áhrif að verið sé að framselja óbeinan eignarrétt. Augljóst sé að hverri jörð fylgi jafn hlutur í hinu óskipta landi en það megi ráða af síðari afsalsgerningum. Þá bendi verðið á hinu selda landi til þess að um beinan eignarrétt hafi verið að ræða en það var selt á 1000 kr. Kaupendur hafi gert landamerkjabréf fyrir landið árið 1885, samkvæmt lögum nr. 2/1882, og þinglýst því eins og boðið hafi verið að gera. Í landamerkjabréfinu sé greinargóð lýsing á landsvæðinu. Fjöldi eldri heimilda vitni um að hið umdeila land hafi verið innan merkja Auðbrekku fyrir söluna.

Þau sjónarmið sem Hæstiréttur byggi á í dómum sínum frá 1971, bls. 1137, og frá 1975, bls. 55, styðji að hið umdeilda land hafi áður verið hluti jarðarinnar Auðbrekku. Óbyggðanefnd hafi jafnframt byggt á þeirri grunnreglu sem mótuð hafi verið í fyrrnefndum dómum, þ.e. að jörð eða jarðarhluti sem nýttur eða lagður hafi verið til afréttar teljist eftir sem áður beinum eignarrétti undirorpinn.

Gagnaðilar íslenska ríkisins telja að í kröfum ríkisins felist ásælni til beinna eignarréttinda þeirra án þess að skilyrði 72. gr. stjórnarskrárinnar séu uppfyllt. Af þeirri ástæðu beri að hafna kröfu ríkisins, sbr. einnig Mannréttindasáttmála Evrópu. Þar sem meðferð fyrir óbyggðanefnd lúti ákvæðum stjórnarsýslulaga, nr. 37/1993, sé óheimilt að leggja svo þunga sönnunarbyrði á gagnaðila ríkisins að þeim sé ómögulegt að mæta henni, sbr. meðalhófsreglu í 12. gr. laganna. Þá vísa gagnaðilar ríkisins til þess að eftir að ríkisvald stofnaðist hér á landi hafi handhafar þess margsinnis, bæði beint og óbeint, viðurkennt fullkominn eignarrétt þeirra innan lýstra merkja. Landeigendur hafi í gegnum tíðina haft réttmætar ástæður til að ætla að land innan landamerkja væri undirorpið fullkomnum eignarrétti þeirra og aðgerðir ríkisvaldsins fram til þessa aðeins styrkt þá trú.

6.7.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Auðbrekku í Hörgárdal og Þorvaldsdalsafréttar er rakin í kafla 5.4 hér að framan. *Landnáma* er elst þeirra heimilda sem geta um Auðbrekku og þar er einnig getið um Þorvaldsdal. Af þeim heimildum sem getið er um í kafla 5.4 má ráða að Auðbrekka hefur verið sjálfstæð

jörð. Heimildir um rétt Auðbrekku til lands á þessum hluta Þorvaldsdals má rekja aftur til 14. aldar. Þorvaldsdalsafréttar er fyrst sérstaklega getið í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1712 og þá sem afréttar Auðbrekku.⁵⁴³ Heimildir benda til að búseta hafi verið í a.m.k. hluta afréttarinnar á 17. öld, en óljóst er um upphaf hennar, endalok og landfræðilega afmörkun.

Árið 1882 seldi eigandi Auðbrekku nokkrum bændum í Arnarneshreppi „landeign [sína], afrjettarlandið Þorvaldsdal“. Í kjölfarið var gert sérstakt landamerkjabréf fyrir afréttina og fyrir jörðina Auðbrekku nokkrum árum síðar. Til eru eldri heimildir sem einnig lýsa aðgreindum merkjum Auðbrekku og Þorvaldsdalsafréttar. Jörðin Auðbrekka liggur að Þorvaldsdalsafrétt suðaustanverðri en er utan við ágreiningssvæði í máli þessu. Árið 1941 keypti Arnarneshreppur $\frac{3}{4}$ úr „afrjettarlandinu Þorvaldsdal“ og árið 1944 keypti Árskógshreppur $\frac{1}{4}$ hluta.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvernig merkjum er lýst í ódagsettu landamerkjabréfi fyrir „afrjettarlandið Þorvaldsdal“ sem líklega er frá árinu 1884 eða 1885. Bréfið er áritað um samþykki vegna Dagverðartungu og undirritað af nokkrum bændum fyrir hönd þeirra sem keyptu Þorvaldsdal 1882. Það voru eigendur flestra aðliggjandi jarða. Afmörkun Þorvaldsdalsafréttar er einnig lýst í lögfestu fyrir „Auðbrekku og Þorvalldsdal“ frá 1723 og í afsalsbréfi fyrir „afrjettarlandinu Þorvaldsdal“ frá árinu 1882. Athugun þessi tekur til heildarmerkja svæðisins og í því sambandi verður einnig litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða, sem allt eru óumdeild eignarlönd. Til vesturs eru Hjaltastaðir, Sæla, Hlíð, Hnjúkur og Klængshóll í Skíðadal. Til austurs eru Fornhagi, Auðbrekka, Stóri-Dunhagi, Litli-Dunhagi, Björg, Möðruvellir, Baldursheimur, Skriða, Hallgilsstaðir, Þrastarhóll, Brekkubæir, Hof, Hvammur, Syðri- og Ytri-Reistará og Kjarni í Hörgárdal og Gálmaströnd. Loks er Kúgil til norðurs og Dagverðartunga til suðurs.

Markmið þessarar athugunar er að upplýsa um merki Þorvaldsdalsafréttar, þar á meðal hvort samræmi sé á milli heimilda og afmörkunar málsaðila á því landsvæði sem hér er til úrlausnar. Að fenginni niðurstöðu um merki verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Vesturmerki „afrjettarlandsins Þorvaldsdals“ liggja samkvæmt landamerkjabréfinu „Frá þverá þeirri er næst fellur Kúgilsseli með fögruhlíð, nautárdal, Vatnshlíð, Lambárdal, Illagilsdal og Tröllatungu, allt í ána syðri er kemur ofanaf miðjum Tungudal.“ Bréfið er ekki áritað vegna landsvæða til vesturs. Í lögfestu fyrir Auðbrekku og Þorvaldsdal frá 1723 er vesturmerkjum Þorvaldsdals lýst með svipuðum hætti. Þar er þó syðsti hluti vesturmerkja miðaður við „Jllagilsdal allt í Midjar Trolladingiur“. Þær munu þó á líkum slóðum og fyrrnefnd á „er kemur ofanaf miðjum Tungudal“. Í afsalsbréfi fyrir Þorvaldsdal frá 1882 er merkjum lýst eins og í landamerkjabréfinu. Lýsingar á vesturmerkjum eru þannig ekki nákvæmar. Aðilar þess ágreinings sem hér er til úrlausnar miða kröfugerð sína að þessu leyti við

⁵⁴³ Sbr. umfjöllun um hugtökin jörð og afrétt í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

hreppamörk að Dýjahnjúk, en þaðan eru kröfulínur dregnar til austurs frá hreppamörkum og í Úlfá.

Í landamerkjabréfum þeirra jarða sem liggja vestan við Þorvaldsdalsafrétt er merkjum þeirra á milli almennt lýst þannig að þau liggi „á fjall upp“ og í einu tilviki frá árupptökum. Vísast um þetta til landamerkjabréfa Hjaltastaða, Hnjúks og Klængshóls. Ekki virðist hafa verið gert landamerkjabréf fyrir jörðina Sælu en bréf Hjaltastaða hefur verið áritað um samþykki hennar vegna. Bréf þessi eru frá árunum 1880, 1883 og 1884. Ekkert þeirra hefur verið áritað um samþykki vegna Þorvaldsdalsafréttar. Engar eldri lýsingar liggja fyrir um merki jarða til vesturs. Heimildir benda þannig til að mörk Þorvaldsdalsafréttar til vesturs hafi náð saman við aðliggjandi landsvæði á fjöllum.

Austurmerki Þorvaldsdalsafréttar liggja samkvæmt landamerkjabréfinu „Fra Ytra-Hestahrauni og í garð þann að innan, er liggur úr Axlarbótinni fyrir ofan Fornhaga suður og ofan í Tunguá.“ Í lögfestu fyrir Auðbrekku og Þorvaldsdal frá 1723 og í afsalsbréfi fyrir Þorvaldsdalsafrétt frá 1882 er merkjum lýst með sama hætti.

Fjölmargar jarðir liggja að ágreiningsvæðinu austanverðu, svo sem áður sagði. Í landamerkjabréfum þeirra er norður- og suðurmerkjum almennt lýst til vesturs en vesturmerki ekki tiltekin sérstaklega. Algengt er að stefnan til vesturs, að norðan og/eða sunnan, sé tekin „á fjall upp“, sbr. landamerkjabréf Kjarna, Skriðu, Baldursheims, Ytri- og Syðri-Reistarár, Hvamms, Hallgilsstaða, Möðruvalla, Stóra-Dunhaga og Bjarga. Með svipuðum hætti er miðað við „fjallstopp“ í bréfi Þrastarhóls, „fjallsbrún“ í bréfi Hofsa og „hæzta tind“ í bréfum Hallgilsstaða og Möðruvalla. Nokkur bréf miða við ár sem koma af fjallinu, nánar tiltekið Reistará, Þrastarhólsá, Hofsa, og Húsá, sbr. landamerkjabréf Ytri- og Syðri-Reistarár, Þrastarhóls, Hofsa og Stóra-Dunhaga. Framangreindar viðmiðanir, við ár, hæsta tind og á fjall upp, eiga við um jarðir á svæðinu norðan Auðbrekku, allt frá Kjarna til og með Stóra-Dunhaga. Umrædd landamerkjabréf eru flest gerð árið 1884 en nokkur eru gerð fáeinum árum síðar. Eldri heimildir um merki þessara jarða liggja ekki fyrir.

Jörðin Auðbrekka liggur sunnan Stóra-Dunhaga. Merkjum Auðbrekku er fyrst lýst í lögfestu frá 1723 og samkvæmt því sem þar greinir liggja þau að norðanverðu í Húsárskarð og sunnan við Syðra-Kálfahjallagil. Þetta er í samræmi við landamerkjabréf Auðbrekku frá 1887, þar sem að norðanverðu er miðað við Húsá, „þar sem hún kemur ofan milli Auðbrekkufjalls og Dunhagahnjúks“, og að sunnanverðu Fremra-Kálfahjallagil. Jafnframt segir að Auðbrekkutorfa eigi sambeit í Auðbrekkufjalli, bökkum og reit að Fornhagalandi. Samkvæmt landamerkjabréfi Fornhaga, næstu jörð sunnan við Auðbrekku og Þorvaldsdalsafrétt, er áður nefnt Fremra-Kálfahjallagil í norðurmerkjum og suðurmerki hennar í Ytra-Tunguárgili. Bréf Fornhaga er frá 1884 og áritað um samþykki vegna Auðbrekku. Að merkjadeilu Fornhaga og Auðbrekku, um merkjararð og Illagilsdal verður vikið hér á eftir.

Af lýsingum Þorvaldsdalsafréttar og aðliggjandi jarða má ráða að merki svæðanna hafi náð saman á fjalli, en það er í samræmi við afmörkun bæði íslenska ríkisins og gagnaðila þess á kröfufsvæðum sínum. Þar er nánar tiltekið miðað við hreppamörk sem liggja upp af dalnum og beygja til austurs sunnarlega á kröfufsvæðinu. Þar heldur línar áfram til suðurs, í sunnanverðan Fálkahaug.

Norður- og suðurmerkjum Þorvaldsdalsafréttar er ekki lýst sérstaklega í bréfinu eða öðrum heimildum en íslenska ríkið og gagnaðilar þess miða norðurmörk við Þverá þá sem nefnd er í bréfinu og liggur nyrst þeirra kennileita sem þar eru nefnd. Suðurmörk eru síðan miðuð við þann stað þar sem Tunguá og Úlfá mætast og síðarnefndri á fylgt til vesturs. Getur þessi afmörkun rúmast innan orðalags bréfsins, enda þótt ónákvæmt sé. Það sama má jafnframt ráða af lýsingum aðliggjandi jarða. Þar er Kúgil til norðurs og Dagverðartunga til suðurs. Í landamerkjabréfi Kúgils frá 1890 segir að við Þverá byrji „landeign Þorvaldsdalsafréttar“ og að áin skilji „Kúgilsland að sunnan frá Þorvaldsdalsá og í fjall upp“. Bréfið er ekki áritað af hálfu afréttarinnar. Einnig er til lögfesta frá 1824 þar sem merkjum Kúgils er lýst með sambærilegum hætti. Nánar tiltekið er miðað við fjallseggjar fram með upptökum Þverár í Þverárdal. Í landamerkjabréfi Dagverðartungu, frá 4. ágúst 1884, eru merki gagnvart Þorvaldsdal miðuð við Úlfá og bréfið er áritað vegna Þorvaldsdals „eftir umboði eigandans“. Eldri heimildir um merki Dagverðartungu liggja ekki fyrir.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem málsaðilar deila um falli innan afmörkunar í landamerkjabréfi fyrir „afrejtjarlandið Þorvaldsdal“ frá 1884 eða 1885. Bréfið var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882, þinglesið og fært í landamerkjabók. Fyrirliggjandi gögn benda til þess að merkjum sé þar rétt lýst, svo langt sem sú lýsing nær, og fyrirvarsmenn Þorvaldsdalsafréttar hafa um langa hríð haft réttmætar ástæður til að vænta þess að svo væri. Um afmörkun Þorvaldsdalsafréttar er ekki ágreiningur meðal aðila þess máls sem hér er til úrlausnar.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirliggjandi umfjöllunar dómstóla og óbyggðanefndar, sbr. kafla 6.1 hér að framan og *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* í viðauka. Svo sem þar kemur fram hafa landamerkjabréf bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Bréf jarða hafa haft ríkara vægi sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirliggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarland. Land utan jarða, þar á meðal afréttarland, hefur á hinn bóginn að meginreglu verið talið þjóðlenda. Notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur þó ekki úrslitþýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á

stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Jafnframt er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalausum landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Af kaupum Arnarneshrepps og Árskógshrepps á Þorvaldsdalsafrétt 1938 og 1943 og nýtingu landsvæðisins á þeim grundvelli leiðir að við gildistöku Þjóðlendulaga 1998 hafði landsvæðið ótvírætt stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram til 1998. Hvort í því fólust bein eða óbein eignarréttindi, og þar af leiðandi hvort þar er eignarland eða þjóðlenda í skilningi þjóðlendulaga, er hins vegar sérstakt athugunarefni. Í því sambandi skiptir meginmáli hver staða landsins var fyrir söluna, nánar tiltekið hvort Þorvaldsdalsafrétt var hluti af landi jarðarinnar Auðbrekku, nýtt til beitar og nefnd svo af þeirri ástæðu, eða afrétt hennar í þeim skilningi að hún hafi einungis átt þar óbein eignarréttindi.

Elsta heimild um Auðbrekku er frá 14. öld. Þar kemur fram að jörðin hafi verið seld með „Grjótárlandi“ og „Fögruhlíð“. Fagrahlíð er á norðanverðri Þorvaldsdalsafrétt en staðsetning Grjótárlands er óljósari. Ekki liggur fyrir hvort í þessu fólst jarðareign eða annar réttur Auðbrekku á umræddum svæðum. Í Fögruhlíð hefur einnig verið réttindasvæði kirkjunnar í Árskógi, samkvæmt því er greinir í heimildum frá 14. öld og allt fram til 20. aldar. Á 14. og 15. öld var þar tilgreindur réttur kirkjunnar til rekstrar geldfjár, svína og stóðhrossa, auk grasalesturs, hvannskurðar, fuglaveiða og fiska. Þegar komið var fram undir 1600 er hins vegar ekki getið um annað en geldfjárrekstur. Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1713 segir að menn viti ekki til að umrædd ítök séu undan staðnum gengin, en brúkist stundum og stundum ekki.

Svo sem áður sagði er staðsetning Grjótárlands óljós. Í kaupbréfi um Auðbrekku frá 15. öld kemur þó fram að það liggja „fram í Hörgárdal“. Hörgárdalur er fyrir suðurenda Þorvaldsdalsafréttar. Ekkert verður þó um það sagt hvort og þá að hvaða leyti Grjótárland tók til afréttarsvæðisins. Að því er varðar sunnanverðan Þorvaldsdalsafrétt liggur hins vegar fyrir að samkvæmt dómi sýslumanns frá 1728 var Illagilsdalur talinn „tilheyr“ jörðinni Auðbrekku og „vera hennar eign“. Tilefni dómsins var merkjadeila eigenda Auðbrekku og jarðarinnar Fornhaga.

Vísbendingar eru um að byggð hafi verið á einhverjum hluta Þorvaldsdalsafréttar en óljóst er um upphaf hennar, afmörkun og endalok. Þannig segir í umfjöllun um Kúgil í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1713 að Lambárcot kallist „fornt eyðiból í þessum afrjett fyrir vestan Þorvaldsdalsá og eru þar þó litlar byggingarleifar“. Einnig kemur fram að ekki megi þar „aftur byggja fyrir heyskaparleysi.“ Í jarðamati 1804 segir að „eyðijörðin“ Lambárcot „hörer til“ Auðbrekku.

Heimildir frá 18. öld og síðar miða við að í Þorvaldsdal sé „afrétt“ Auðbrekku og kotanna þaðan, sbr. m.a. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* 1713 og

jarðamöt 1804 og 1849. Fleiri jarðir eru nefndar í þessu sambandi, flestar þannig að þær þurfi að greiða toll. Í *Sýslu- og Sóknalýsingum Eyjafjarðarsýslu* frá 1839-1854 segir svo: „Afréttarland Árskógssóknar er áðurnefnd Þorvaldsdalsafrétt, og telst hún nú eign Auðbrekku í Hörgárdal; hefir og Möðruvallnas[ókn] þangað upprekstur.“ Á 18. og 19. öld lögfesti eigandi Auðbrekku Þorvaldsdalsafrétt margoft undir jörðina, með sérgreindum merkjum. Loks seldi eigandi Auðbrekku „landeign [sína]“ Þorvaldsdalsafrétt til nokkurra bænda í Arnarneshreppi á árinu 1882. Við söluna var undanskilinn beitarréttur og grasatekja Auðbrekku, hjáleigna Auðbrekku og Fornhaga og upprekstrarréttur Stærri-Árskógs.

Svo sem rakið hefur verið hér að framan er Þorvaldsdalur og Þorvaldsdalsafrétt tilgreindur sérstaklega í fjölda heimilda, líkt og margir afréttir jarða og stofnana. Heimildir um afnot landsvæðisins frá 18. öld og síðar fjalla fyrst og fremst um beit eða önnur þrengri og sambærileg not. Svæðið er hálent og landfræðilega aðskilið frá Auðbrekku með fjallgarði sem rís í tæplega 1000 m hæð. Í fyrirbyggjandi dómum og úrskurðum hafa atriði af þessu tagi í mörgum tilvikum legið til grundvallar niðurstöðu um þjóðlendu og óbein eignarréttindi, nánar tiltekið afréttareign.

Á hinn bóginn benda heimildir um Fögruhlíð til þess að eigendur Auðbrekku, og að hluta Stærri-Árskógs, hafi farið með umráð og hagnýtingu lands á a.m.k. norðanverðri Þorvaldsdalsafrétt allt frá 14. öld. Síðari heimildir um Illagilsdal benda til hins sama á sunnanverðri afréttinni. Af lögfestum og málaferlum Auðbrekkumanna má ráða að land þetta hefur ekki staðið öðrum til afnota án leyfis. Ekki verður séð að þar hafi komið fram athugasemdir yfirvalda eða ágreiningur við nágranna sem máli skipti. Enda þótt nýting fjalllendis hafi eðli málsins samkvæmt verið takmarkaðri en láglandis leiðir það eitt og sér ekki til neinnar eignarréttarlegrar aðgreiningar. Nýting hefur verið eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma og ekki einskorðast við sumararbeit búfjár. Eigandi Auðbrekku seldi Þorvaldsdalsafrétt sama ár og landamerkjalog nr. 5/1882 tóku gildi og því kom ekki til þess að hann fjallaði um afréttina í landamerkjabréfi með einum eða öðrum hætti.

Að Þorvaldsdalsafrétt liggja eignarlönd til allra átta. Eignarhald á Auðbrekku og Fornhaga virðist hafa verið samfelld fram um siðaskipti og Þorvaldsdalsafrétt hefur legið að því á láglandinu við Ytri-Tunguá og á fjallsöxlinni sunnanverðri. Undirlendi á þessu svæði er lítið, fyrst og fremst grösugir dalir á milli hárra fjalla. Það á ekki einungis við um Þorvaldsdalsafrétt, heldur einnig óumdeild eignarlönd sem að honum liggja, bæði í Hörgársveit og Dalvíkurbyggð. Svo sem rakið er í kafla 6.2 er því ekki lýst í *Landnámu* hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á þessu svæði náði. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að a.m.k. hluti þess lands sem hér er deilt um hafi verið numinn. Líkur á stofnun og viðhaldi eignarréttar aukast, sé tekið tillit til eignarréttarlegrar stöðu

aðliggjandi landsvæða. Í fyrirbyggjandi dómum og úrskurðum hafa atriði af þessu tagi í mörgum tilvikum legið til grundvallar niðurstöðu um eignarland.

Loks er ljóst að heimildir um legu jarða til forna, enda þótt takmarkaðar séu, geta gefið mikilvægar vísbendingar um að landsvæði hafi upphaflega haft stöðu jarðar en síðar verið nýtt sem afrétt(ur). Í dómi Hæstaréttar frá 7. október 2010 um eignarland í Vatnsenda felst áhersla á þetta atriði enda þótt fleira komi þar til, sbr. umfjöllun í kafla 6.1.

Að öllu því virtu sem að framan er rakið telur óbyggðanefnd að hvorki staðhættir, gróðurfar né heimildir um réttindi eða nýtingu mæli gegn því að landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Þorvaldsdalsafréttar frá 1884 eða 1885 geti hafa verið hluti af jörð eða jörðum allt frá öndverðu. Nægjanlega er því í ljós leitt að eigendur Auðbrekku, sem sveitarfélögin Arnarneshreppur og Dalvíkurbyggð leiða rétt sinn frá, hafi átt þar bein eignarréttindi fremur en óbeinan eignarrétt. Heimildir um afrétt vísa því fremur til notkunar viðkomandi landsvæðis en þess að beinn eignarréttur hafi annað hvort ekki stofnast eða fallið niður.

Af hálfu íslenska ríkisins hefur ekki verið sýnt fram á að land innan tilgreindra landamerkja Þorvaldsdalsafréttar sé þjóðlenda, í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr., laga nr. 58/1998. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé eignarland, án þess þó að tekin sé afstaða til þess hver fari með þau eignarréttindi, sbr. 7. gr. laga nr. 58/1998.⁵⁴⁴ Með vísan til sama ákvæðis ber jafnframt að taka skýrt fram að í umfjöllun óbyggðanefndar felst ekki afstaða til merkja á milli eignarlanda.

6.8 Möðruvallaafrétt

6.8.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem nefndur hefur verið Möðruvallaafrétt. Vegna jarðarinnar Möðruvalla II í Hörgárdal, sem er í eigu ríkissjóðs, gerir íslenska ríkið einnig þá kröfu að umrætt landsvæði sé í afréttareign Möðruvalla. Því er þó jafnframt lýst yfir að í þjóðlendukröfu felist ekki afsal á landi í eigu ríkisins og því eigi niðurstaða óbyggðanefndar gagnvart ríkisjörðum að ráðast af sömu atriðum og lögð séu til grundvallar um annað eignarland.

Vegna jarðarinnar Möðruvalla I gerir Kirkjumálasjóður kröfu um beinan eignarrétt að landi Möðruvallaafréttar.

Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1, 3.1.2 og 3.6.

Hörgárdalur liggur á austanverðum Tröllaskaga og hefur leguna suðvestur-norðaustur. Að norðaustanverðu opnast dalurinn til sjávar en að suðvestanverðu lokast hann af fjöllum. Þar á Hörgá upptök sín en sveigir til norðausturs um Sveig undir

⁵⁴⁴ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Heimarislakka og Grjótárhjúki (1189 m). Í máli þessu er einungis deilt um þann hluta Hörgárdals sem liggur lengst innst til landsins, nánar tiltekið vestur frá Grjótárdal og norður undir Myrkárjökul. Lítið undirlendi er með Hörgánni að vestanverðu en undirlendi og gróður eykst eftir því sem neðar og austar dregur. Svæði þetta er fjallent og rís úr u.þ.b. 400 m hæð yfir sjávarmáli í rúmlega 1300 m hæð. Fjalllendið er skorið dölum, giljum, skálum, ám og lækjum sem sameinast Hörgá.

Norðan Hörgár, sunnan við Myrkárjökul, er Sandárhjúkur (1283 m). Þar til norðausturs er Litlakerling (1119 m) og Flöguselshjúkur (1306 m) suðaustan hennar. Á svæðinu sunnan Hörgár ber að nefna Ólafarhjúka (1087 m og 1041 m) og Grjótárhjúk (1176 m) austan þeirra. Á milli þessara hnjúka rennur Heiðará til suðurs og meðfram henni er gróið undirlendi. Á vestasta hluta svæðisins, upp af innstu drögum Hörgár, liggur Prestfjall (1305 m) nyrst, þá Illviðrishjúkur (1282 m) og syðst er Hjaltadalsjökull.

6.8.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er almennt á því byggt að af heimildum megi ráða að land innan þjóðlendukröfusvæða í máli þessu hafi legið utan landnáms en verið nýtt sem afréttir. Kröfugerð ríkisins taki mið af merkjalýsingum jarða, afréttum á svæðinu, landnámslýsingum og staðháttum. Að því leyti sem ekki sé fallist á merkjalýsingar jarða til afréttarsvæða, öræfa og jökla, sé á því byggt að tilvísuð landamerkjabréf, enda þótt þinglýst séu, teljist ekki ein og sér nægjanleg til staðfestingar beinum eignarrétti. Sé þá tekið tillit til þess að lýsingar séu ekki í samræmi við landnám, heimildir um nýtingu lands og landfræðilegar aðstæður. Vísast m.a. að þessu leyti til dóma Hæstaréttar í málum nr. 47/2004 og 48/2004. Ekki sé gerð krafa til svæða sem teljist smájökla á Tröllaskaga nema að því marki sem slíkir smájökla verði taldir falla undir afrétti(r) og/eða almenninga eða tengist með beinum hætti slíkum svæðum.

Að því er varðar Möðruvallaafrétt sérstaklega er því haldið fram að svæðið hafi aldrei verið undirorpið beinum eignarrétti. Heimildir greini að það hafi nær eingöngu verið nýtt til hefðbundinna afréttarnota jarða. Í því sambandi er einkum vísað til Sigurðarregisturs frá 1525, þar sem Möðruvallaklaustur sé sagt eiga afrétt á Hörgárdal, fram frá Grjótá til Víkingsár „med halfum griotárdal fyrir sunnan fram. og fra griotá til diupagils og fram til luser á hörgárdalsheide.“ Einnig er vísað til yngri heimilda um svæðið, svo sem umfjöllunar í *Sýslu- og sóknalýsingum Eyjafjarðarsýslu* frá 1839-1854, þar sem greint sé frá afréttarlandi tilheyrandi Möðruvallaklaustri á Hörgárdal. Hið sama komi einnig fram í fasteignamati 1917, þar sem Möðruvellir séu sagðir eiga afréttarland „sem liggur mjög langt frá (Hörgárdal og Hörgárdalsheiði)“. Möðruvallaafrétt hafi ætíð verið aðskilin frá jörðinni Möðruvöllum. Þá sé Hörgárdalsafréttar sérstaklega getið í merkjabréfi Flögusels og í merkjabréfi Möðruvalla þar sem talið sé að jarðirnar eigi afrétt á Hörgárdal innanverðum og ráði þar Grjótá merkjum til móts við Framland.

Af framangreindum heimildum og öðrum heimildum um Möðruvallaafrétt megi ráða að landsvæðið hafi hvorki talist vera jörð í eignarréttarlegum skilningi né hluti jarðar, heldur sérstakt svæði, afréttarsvæði, er liggi utan eignarlanda jarða. Það sé því þjóðlenda. Sé þá einnig tekið mið af staðháttum og aðstæðum að öðru leyti en umrætt svæði sé almennt hálent og lítt fallið til annarra nota en sumarþeitar fyrir búfé. Þá megi benda á að það liggi að öðru afréttarsvæði, Silfrastaðaafrétt.

Af hálfu Kirkjumálasjóðs, gagnaðila íslenska ríkisins, er vísað til skráðra eignarheimilda, landamerkjabréfa sem og annarra eignarskjala í málinu. Jafnframt er byggt á meginreglu íslensks eignarréttar og dóma þess efnis að afréttarlönd sem tilheyri jörð samkvæmt elstu heimildum séu áfram háð beinum eignarrétti, sbr. Úthlíð, Haukadalsheiði, Tunguheiði, Skaftafell, Lónsöræfi vestanverð, Núpsstað, Reykjahlíð, Hvamm og Laxárdal í Pistilfirði, Svalbarðskirkjuland, Gullberastaðatungur og jörðina Hóla í Biskupstungum.

Fullur hefðartími sé einnig liðinn frá því að landamerkjajörð hafi verið þinglýst án athugasemda. Öll afnot og nýttjar landsins séu háðar leyfi landeiganda, enda hafi enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Þetta megi meðal annars sjá af málarekstri ábúanda Möðruvalla árið 1918, gegn þeim sem sýndu ágang á landið, sbr. skjal nr. 13. Landeigendur hafi því lengi haft réttmæta væntingu um að merkjum væri rétt lýst og land innan merkja háð beinum eignarrétti þeirra. Í því sambandi er sérstaklega vísað til landskiptagerðar frá 1970, þar sem ríkið hafi komið fram við gagnaðila sem fullkominn eiganda að jörðinni, sbr. Hrd. 2005/496 (Skaftafell).

Gagnaðilar íslenska ríkisins hafi farið með öll hefðbundin afnot, svo sem beit, veiði og nýtingu auðlinda í jörðu, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar. Um þetta vitni meðal annars ítaksréttur annarra jarða í landi, en ítak sé ævinlega í eignarland.

Þá er vísað til jafnræðisreglu stjórnarsýslulaga og stjórnarskrár um að sambærileg mál hljóti sömu niðurstöðu og að jafnræði ríki milli borgaranna. Einnig er vísað til meðalhófsreglu stjórnarsýslulaga og þess að ríkið verði að velja vægasta úrræði sem völ sé á við úrlausn máls.

6.8.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar Möðruvalla og Möðruvallaafréttar er rakin í kafla 5.5. Af þeim heimildum sem þar er getið og ná allt aftur til 13. aldar, má ráða að Möðruvellir hafa verið sjálfstæð jörð. Þá var þar starfrækt klaustur frá því seint á 13. öld og til siðaskipta. Afréttar Möðruvallaklausturs er fyrst getið í Sigurðarregistri frá 1525 þar sem segir að Möðruvallaklaustur eigi afrétt á

Hörgárdal.⁵⁴⁵ Jörðin Möðruvellir liggur utan við ágreiningssvæði í máli þessu, aðskilin frá afréttarlandinu af öðrum jörðum.

Kemur þá fyrst til skoðunar hvernig merkjum Möðruvallaafréttar er lýst í landamerkjabréfi „Möðruvalla í Hörgárdal, með Nunnuhól og Spónsgerði“, frá 17. apríl 1884. Þar er annars vegar fjallað um afmörkun „heimalandsins“ og hins vegar „afrjettar á Hörgárdal“. Merkjum afréttarinnar er einnig lýst að hluta í áður nefndu Sigurðarregistri frá 1525 og í jarðamati fyrir Möðruvelli frá 1849. Í þessu sambandi verður jafnframt litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er til suðvesturs ágreiningssvæði vegna Silfrastaðaafréttar, í máli nr. 2/2009 hjá óbyggðanefnd. Til annarra átta eru óumdeild eignarlönd, jörðin Hólar að norðvestanverðu, Framland í Hörgárdal og Bessahlaðir, Varmavatnshólar og Gil í Öxnadal að austan og suðaustan. Til norðurs eru Flaga og Flögusel, auk Baugasels. Markmið þessarar athugunar er að upplýsa um merki Möðruvallaafréttar, þar á meðal hvort samræmi sé á milli heimilda og afmörkunar málsaðila á því landsvæði sem hér er til úrlausnar. Að fenginni niðurstöðu um merki verður fjallað um eignarréttarlega stöðu landsins.

Austur af Möðruvallaafrétt eru jarðirnar Framland í Hörgárdal, Bessahlaðir, Varmavatnshólar og Gil í Öxnadal, talið frá norðri til suðurs. Samkvæmt landamerkjabréfi Möðruvalla eru merki „afrjettar á Hörgárdal“, eða Möðruvallaafréttar, til austurs miðuð við Grjótá „til móts við Framland“. Lýsing á austurmerkjum Möðruvallaafréttar í Sigurðarregistri 1525 er í samræmi við landamerkjabréfið og jarðamatið 1849 fær einnig samrýmst því. Í landamerkjabréfi Framlands, frá 28. maí 1885, eru merki einnig miðuð við Grjótá. Bréf Möðruvalla og Framlands bera gagnkvæmar áritanir. Engar eldri heimildir liggja fyrir um merki Framlands.

Þá segir svo í landamerkjabréfi Möðruvalla: „Á Hörgárdalsheiði skiptir löndum á sú, er rennur eptir Víkingsdal og bein stefna úr þeirri á hinumegin á heiðinni á fjall upp.“ Er hér væntanlega verið að lýsa suður- og austurmerkjum, gagnvart Gili, Varmavatnshólum og Bessahlöðum, og Silfrastaðaafrétt að vestanverðu. Í Sigurðarregistri 1525 eru merki Möðruvallaafréttar einnig miðuð við Víkingsá og sama máli gegnir um jarðamatið 1849.

Samkvæmt landamerkjabréfi Gils frá árinu 1883 eru merki gagnvart afréttinni miðuð við „fjallið“ og Gilsskarð. Í landamerkjabréfi Varmavatnshóla frá 1888 eru merki einnig miðuð við „fjallið“ og síðan Gilsskarð. Í landamerkjabréfi Bessahlaða frá 1884 eru merki til norðurs miðuð við „fjallið“. Ekki liggja fyrir eldri heimildir um merki jarðanna Gils, Varmavatnshóla og Bessahlaða. Bréf Möðruvallaafréttar og umræddra landsvæða bera ekki gagnkvæmar áritanir. Lýsingar þeirra og staðhættir á svæðinu benda þó til þess að merki hafi legið saman í fjalllendum á milli Öxnadals og Víkingsdals.

Merkjum Möðruvallaafréttar til suðvesturs, gagnvart Silfrastaðaafrétt, er ekki lýst í landamerkjabréfi Möðruvalla. Samkvæmt landamerkjabréfi fyrir Silfrastaði frá

⁵⁴⁵ Sbr. umfjöllun um hugtökin jörð og afrétt í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

1890 eru merki Silfrastaðaafréttar, gagnvart Möðruvallaafrétt, frá norðvestri til suðausturs, úr Miðdalsbotni og þaðan „í Lúpá og Víkingsá fram í botn á Víkingsdal. Þá yfir fjall í Vatnsgötu á Öxnadalshéiði, þarsem vötnum fyrst hallar til vestur af heiðinni.“ Fjallað er um Silfrastaðaafrétt í kafla 6.7 í máli nr. 2/2009 hjá óbyggðanefnd og þar er komist að þeirri niðurstöðu að landamerkjabréfið sé í samræmi við eldri heimildir um afréttina. Heimildir um merki Möðruvallaafréttar miða einnig við Víkingsá, eins og áður var getið, og í Sigurðarregistri frá 1525 er merkjum lýst fram til Lúpár („lusar áá horgáárdalsheide“).

Engin lýsing er á merkjum Möðruvallaafréttar til norðvesturs, gagnvart Hólum, en afmörkun íslenska ríkisins á kröfuvæði að þessu leyti er miðuð við lýsingar á merkjum síðastnefndrar jarðar. Í landamerkjabréfi Hóla frá 1890 eru merki miðuð við fjallsbrúnir fyrir ofan botna á Heljardal „og síðan eins og fjöll liggja hæst fyrir ofan [...] Hjeðinsdalsbotn og Hyrnu. Að sunnan ráða hæstu fjallseggjar fyrir botni á Hjaltadal“. Bréf Hóla er ekki áritað vegna Möðruvalla og eldri heimildir um merki Hóla liggja ekki fyrir, sbr. kafla 6.6 í máli nr. 2/2009 hjá óbyggðanefnd.

Í landamerkjabréfi Möðruvalla er merkjum Möðruvallaafréttar ekki nákvæmlega lýst til norðurs. Af hálfu aðila kemur fram að punktur 8 sé hornmark milli Möðruvallaafréttar og jarðanna Flögu og Flögusels. Þaðan er línun dregin í Litlukerlingu í punkti 9 í Þjóðlendukröfulínu íslenska ríkisins og síðan í norðanverðan Sandárhjúk (1238 m) sem er punktur 10. Þaðan er haldið til norðvesturs með vestanverðum jaðri Myrkárjökuls að sýslumörkum Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu í punkt 11. Norðan punkta 8-11 liggja fjöll og jöklar og neðan þeirra Myrkárdalur. Þar liggur næst jörðin Flaga. Samkvæmt landamerkjabréfi þeirrar jarðar sem er frá 1884 er merkjum lýst um Myrká frá upptökum hennar. Bréfið er undirritað af þeim sama og áritaði Möðruvallabréfið en engar eldri heimildir liggja fyrir um afmörkun Flögu.

Norðanverð austurmerki eru merki samkvæmt landamerkjabréfi Möðruvalla, gagnvart Flöguseli, svohljóðandi: „Milli Flögusels og afrjettarinnar eru merki úr Hellunefi niður við Hörgá uppí Þórðarklöpp“. Bréfið er áritað vegna Flögusels. Merkjum Flögusels er lýst í landamerkjabréfi frá 1884 og eru þau samhljóða gagnvart Möðruvallaafrétt. Bréfið er áritað vegna Möðruvallaafréttar en engar eldri heimildir liggja fyrir um afmörkun Flögusels.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem málsaðilar deila um falli innan lýsingar á Möðruvallaafrétt í landamerkjabréfi Möðruvalla, svo langt sem hún nær, sé tekið mið af eldri heimildum, staðháttum og heimildum um afmörkun aðliggjandi landsvæða. Bréfið er óljóst um merki að norðanverðu. Það var gert í kjölfar þess að landamerkjalog tóku gildi 1882, þinglesið og innfært í landamerkjabók sýslumanns.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja. Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi

umfjöllunar dómstóla og óbyggðanefndar, sbr. kafla 6.1 hér að framan og *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* í viðauka. Svo sem þar kemur fram hafa landamerkjabréf bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Bréf jarða hafa haft ríkara vægi sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirbyggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarland. Land utan jarða, þar á meðal afréttarland, hefur á hinn bóginn að meginreglu verið talið þjóðlenda. Notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur þó ekki úrslitabýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Jafnframt er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalausum landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Möðruvallaafrétt er landfræðilega aðskilin frá jörðinni Möðruvöllum og jafnan getið í tengslum við afréttarnot. Fyrst er minnst á „afrett á á horgárdal“ í elsta hluta Sigurðarregisturs um eignir Möðruvallaklausturs frá 1525. Þar kemur einnig fram lýsing á merkjum afréttarinnar, svo sem að framan er rakið. Í *Sýslu- og sóknalýsingum Eyjafjarðarsýslu* frá árinu 1840 er minnst á afrétt á Hörgárdal. Hið sama kemur fram í jarðamatinu frá 1849 og þá í tengslum við Möðruvelli. Í fasteignamati frá 1916-1918 stendur að Möðruvellir eigi afréttarland sem liggja mjög langt frá Hörgárdal og Hörgárdalsheiði. Möðruvallaafrétt er afmörkuð sérstaklega í landamerkjabréfi Möðruvalla og nefnd „afrejt á Hörgárdal. Ekkert bendir til þess að á þessu svæði hafi verið byggð og engin gögn liggja fyrir um önnur not en sumarbeit. Svæðið er að stórum hluta hálent og inn á það hefur búfénaður leitað án hindrana.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að Möðruvallaafrétt hafi verið afrétt Möðruvalla í þeim skilningi að jörðin hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.

Af frásögnum *Landnámu* verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að a.m.k. hluti þess lands sem hér er deilt um hafi verið numinn. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti(r) einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 8.2 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem nærri Möðruvallaafrétt liggja eru bæði eignarlönd og þjóðlendur, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 1 og 2/2009 hjá óbyggðanefnd.

Ekkert liggur fyrir um hvernig eigendur Möðruvalla eru komnir að rétti sínum til þessa landsvæðis. Í máli þessu er ekki sýnt fram á annað en að réttur til umrædds afréttarsvæðis hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumardeildar fyrir búþening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að Möðruvallaafrétt sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁵⁴⁶ Af fyrirliggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að umrætt landsvæði sé í afréttareign eigenda Möðruvalla.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjóðlenda í afréttareign eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitarvæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfelld. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði [...] sem að staðaldri hefur verið notað til sumardeildar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem nefnt hefur verið Möðruvallaafrétt, svo sem það er afmarkað hér á eftir, sé þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Upphafspunktur er á fyrrum hornmarki milli Akrahrepps, Skriðuhrepps og Öxnadalshrepps fyrir botni Víkingsdals, norðan Grjótárdalsdraga (1). Þaðan er haldið með fyrrum mörkum Skriðuhrepps og Öxnadalshrepps til norðurs að merkjum Framlands á háfjallinu fyrir botnum Grjótárdals og Vatnsdals (2). Þaðan er háfjallinu fylgt til norðvesturs í 1160 m hæðarpunkt (3). Þaðan er haldið áfram til norðvesturs að fremstu upptökum Grjótár, þar sem nefndar eru Urðir (4). Þaðan er farvegi Grjótár fylgt þar til hún rennur í Hörgá (5). Þaðan er farið með Hörgá til vesturs að Hellunefi (6) og þaðan er línan dregin í Þórðarklöpp (7). Frá Þórðarklöpp er línan dregin beina stefnu í vatn það er stendur skammt norðvestan við Grænavatn (8). Þaðan er haldið í Litlukerlingu (1119 m) (9). Frá þeim stað er haldið til suðvesturs í norðanverðan Sandárhjúk (1283 m) (10). Þaðan er haldið til norðvesturs með vestanverðum jaðri Myrkárjökuls (jökullína hinn 1. júlí 1998) að sýslumörkum Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu (11). Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs að hornmarki milli fyrrum hreppamarka Akrahrepps, Hólahrepps og Skriðuhrepps við

⁵⁴⁶ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Hjaltadalsjökul (12). Loks er fyrrum hreppamörkum Akrahrepps og Skriðuhrepps fylgt að upphafspunkti (1).

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Möðruvalla I og Möðruvalla II, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Svæði það sem hér hefur verið lýst þjóðlenda er háð sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

6.9 Bakkasel

6.9.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins sem gerð er eignarlandskrafa til vegna norðanverðs Bakkasels. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.7. Þess skal getið hér að í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 3/2008, sem kveðinn var upp 19. júní 2009, var einnig fjallað um Bakkasel, nánar tiltekið ágreining þar að lútandi innan umfjöllunarsvæðis 7A hjá óbyggðanefnd.

Öxnadalur liggur á austanverðum Tröllaskaga og hefur leguna norðaustur-suðvestur og um hann rennur Öxnadalsá til norðausturs. Inn af Öxnadal liggur Öxnadalsheiði en þar sveigir dalurinn til vesturs í um 500 m hæð. Vestan til opnast Öxnadalsheiði inn í Norðurárdal í Skagafirði. Ágreiningssvæði það sem hér um ræðir, Bakkasel, liggur á Öxnadalsheiði og afmarkast af sýslumörkum Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslu til vesturs. Rís land skarpt upp til norðurs, af grónu undirlendi, í Heiðarfjalli (1195 m) en norðaustur upp af Heiðarfjalli er Gilshnjúkur. Úr 1195 m hæðarpunkti í Heiðarfjalli til ósa Hörgár eru um 42 km mælt í beinni loftlínu.

6.9.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er almennt á því byggt að af heimildum megi ráða að land innan þjóðlendukröfusvæða í máli þessu hafi legið utan landnáms en verið nýtt sem afréttir. Kröfugerð ríkisins taki mið af merkjalýsingum jarða, afréttum á svæðinu, landnámslýsingum og staðhátum. Að því leyti sem ekki sé fallist á merkjalýsingar jarða til afréttarsvæða, öræfa og jökla, sé á því byggt að tilvísuð landamerkjabréf, enda þótt þinglýst séu, teljist ekki ein og sér nægjanleg til staðfestingar beinum eignarrétti. Sé þá tekið tillit til þess að lýsingar séu ekki í samræmi við landnám, heimildir um nýtingu lands og landfræðilegar aðstæður. Vísast m.a. að þessu leyti til dóma Hæstaréttar í málum nr. 47/2004 og 48/2004. Ekki sé gerð krafa til svæða sem teljist smájökla á Tröllaskaga nema að því marki sem slíkir smájökla verði taldir falla undir afrétti(r) og/eða almenninga eða tengist með beinum hætti slíkum svæðum.

Að því er varðar Bakkasel sérstaklega er því haldið fram að heimildir um svæðið bendi til þess að það hafi ekki haft stöðu jarðar. Vísað er til úrskurðar óbyggðanefndar í máli nr. 3/2008 þar sem komist hafi verið að þeirri niðurstöðu að

landsvæði sem þá hafi verið gerð eignarlandskrafa til vegna Bakkasels væri þjóðlenda. Rök standi til þess að eignarréttarleg staða þess landsvæðis sem hér um ræði sé hin sama. Einkum sé vísað til *Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1712 en það hafi fyrst verið um miðja 19. öld sem farið hafi verið að nýta svæðið til annars en beitar, selstöðu og e.t.v. annarra takmarkaðra nota.

Ekki sé véfengt að svæðið sem þjóðlendukrafa lúti að sé innan afmörkunar í landamerkjabréfi. Hér verði þó að líta til þess að þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki einungis verið gerð fyrir jarðir heldur einnig önnur landsvæði sem háð hafi verið takmarkaðri réttindum.

Svæði þetta sé hálent og lítt gróið. Land hækki ört þar til komið sé í um 1200 m hæð á toppi Heiðarfjalls. Þá sé svæðið aðskilið frá Bakka af öðrum fasteignum. Nýtingarmöguleikar séu því takmarkaðir og renni það enn frekari stoðum undir að landsvæði þetta teljist ekki hluti jarðar.

Ekki sé unnt að fallast á að stofnast hafi til beins eignarréttar á svæðinu fyrir hefð. Byggð hafi verið í Bakkaseli á árunum 1850-1960. Búskapur hafi verið smár í sniðum, eins og sjá megi af fasteignamati 1916-1918, og ekkert liggi fyrir um að not hafi náð til þjóðlendukröfusvæðis. Láglandustu og gróðursælustu hlutar þess lands sem talið sé að hafi tilheyrt Bakkaseli séu utan við ágreiningssvæði máls þessa, nánar tiltekið sunnan þess. Loks liggi ekkert fyrir um samfellda beitingu annarra eignarráða sem grundvalla megi eignarhefð á.

Af hálfu gagnaðila íslenska ríkisins, Akrahrepps og Hörgárbyggðar, er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum og öðrum skráðum eignarheimildum sem þeir hafi fyrir þessum eignum sínum og einnig þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Fullur hefðartími sé einnig liðinn frá því landamerkjabréfunum var þinglýst. Öll afnot og nýttjar landsins séu háðar leyfi landeigenda, enda enginn notað landið með nokkrum hætti nema eigendur þess. Eigendur hafi farið með öll hefðbundin eignarréttindi, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafa bannað öðrum not eignarinnar og hafi öll nýting verið háð leyfi frá eigendum.

Vísa þeir til þess að eignarheimildir þeirra hafi frá upphafi verið taldar gildar í viðskiptum manna og því byggi eignarhaldið enn fremur á viðskiptavenju. Grundvallarreglan um réttaröryggi í skiptum manna geri kröfu um traust og festu í lögskiptum. Samrýmist þá í engu þessari grundvallarreglu réttarríkisins, að haft sé að engu réttmætt traust manna á lagalegri þýðingu gagna af því tagi sem hér um ræðir, þ.e. allra lögskipta manna og lögaðila varðandi ráðstöfun auðlinda á umræddu svæði. Gildi þessara gagna eigi sér örugga stoð í venjurétti, sem byggist á fastmótuðum viðhorfum og viðskiptavenjum. Í því sambandi er einnig ítrekað að gengið sé út frá venjurétti sem eignarheimild í athugasemdum við 5. gr. í frumvarpi til þjóðlendulaga nr. 58/1998.

Á því er byggt að ríkisvaldið hafi í aldanna rás margsinnis viðurkennt að umrætt land, innan landamerkja Bakkasels, sé undirorpið fullkomnum eignarrétti og

aldrei haldið öðru fram. Hafi ríkisvaldið nokkru sinni getað haft uppi vefengingarkröfu á hendur eigendum Bakkasels, þá sé ljóst að hún sé niður fallin vegna fyrningar og tómlætis. Hafi öllum heimildarskjölum verið þinglýst athugasemdalaust.

Því er haldið fram að ríkið hafi ekki sýnt fram á með neinum haldbærum gögnum að land innan þinglýstra landamerkja Bakkasels sé ekki beinum eignarrétti háð. Landamerkjabréf jarðarinnar sé þinglesið, fært í landamerkjabók og á því byggt síðan um merki Bakkasels og aðliggjandi jarða og sveitarfélaga. Ekkert komi fram í kröfugerð ríkisins sem bendi til annars en að allt land samkvæmt landamerkjabréfinu hafi og verið nýtt sem fullkomið eignarland eftir búskaparháttum og aðstæðum á hverjum tíma. Verði einnig að telja að það hafi mikla þýðingu að eigendur hafi um langt skeið gengið út frá því að merkjum væri rétt lýst og eigendur grannjarða virt og viðurkennt merkin. Jörðin sé umlukin öðrum jörðum og eigi ekki merki að miðhálandinu.

Vísað er til þess að Mannréttindadómstóll Evrópu hafi sérstaklega litið til þess í úrlausnum sínum um eignarrétt hvaða væntingar menn hafi mátt hafa um eignarhald sitt þegar litið hafi verið til athafna eða athafnaleysis ríkisvalds gagnvart réttindunum.

6.9.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á Bakkaseli er rakin í kafla 5.6 hér að framan. Þar kemur fram að Bakkasels er fyrst getið í heimildum frá 19. öld. Þar mun byggð hafa hafist árið 1850 og staðið nær samfellt til ársins 1960. Landsvæðið sem hér er deilt um er nú nýtt sem beitiland fyrir sauðfé en málsaðila greinir á um hvort það falli innan marka jarðar.⁵⁴⁷

Kemur þá fyrst til skoðunar hvað ráðið verður af heimildum um afmörkun þess hluta Bakkasels sem til umfjöllunar er í máli þessu. Athugun þessi tekur til merkja svæðisins til vesturs, austurs og norðurs. Í því sambandi verður einkum litið til landamerkjabréfs Bakkasels og heimilda um afmörkun jarðarinnar Bakka. Einnig verður litið til gagna um merki aðliggjandi landsvæða. Þar er til austurs óumdeilt eignarland Gils og til vesturs er ágreiningssvæði í máli nr. 2/2009 vegna Silfrastaðaafréttar. Til suðurs er að vestanverðu sá hluti Silfrastaðaafréttar sem fjallað var um í máli nr. 2/2008 hjá óbyggðanefnd og að austanverðu er sá hluti Bakkasels sem kom til umfjöllunar í máli nr. 3/2008 á svæði 7A. Umræddur hluti Silfrastaðaafréttar var úrskurðaður þjóðlenda en niðurstöðu um þann hluta Bakkasels sem til umfjöllunar var á svæði 7 suður má skipta í tvennt. Nyrst, eða næst þeim hluta Bakkasels sem hér er til umfjöllunar, er eignarland en þjóðlenda og afrétt þegar sunnar dregur.

⁵⁴⁷ Sbr. umfjöllun um hugtökin jörð og afrétt í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Að því er varðar framangreint eignarland Bakkasels ber þess að geta að upphafleg þjóðlendukrafa íslenska ríkisins í máli nr. 3/2008 náði ekki til þess landsvæðis en var sett fram síðar. Viðbótarkröfunni var á sínum tíma hafnað, með rökum sem sneru að lögformlegri meðferð mála. Eignarréttarleg staða þess hefur því ekki komið til efnislegrar umfjöllunar hjá óbyggðanefnd.

Landamerkjabréf Bakkasels er dagsett 28. mars 1889 og því var þinglýst 27. maí sama ár. Þar er heildarmerkjum lýst svo: „Að norðan Hjallendagil utan við Lurkastein og úr því til Yxnadalsár niður. Að austan ræður Yxnadalsá. Að vestan ræður Grjótá og Kaldbaksdalsá landamerkjum.“ Landamerkjabréf jarðarinnar Gils, sem liggur norðaustan og austan við umfjöllunarsvæði vegna Bakkasels, er frá árinu 1883 og lýsing þess er í samræmi við framangreint. Bréf Bakkasels og Gils bera gagnkvæmar áritanir.

Til norðvesturs og vesturs af Bakkaseli er ágreiningssvæði vegna Silfrastaðaafréttar, sbr. mál nr. 2/2009. Austurmerkjum er þannig lýst í landamerkjabréfum Silfrastaðaafréttar, því fyrra frá 1885 og seinna frá 1890, að þau liggi „um Tjaldhól í Kaldbaksá“. Fyrra landamerkjabréfinu var mótmælt af hálfu „undirskrifaðra eigenda Bakka og Bakkasels“ árið 1889 og því haldið fram að landið væri „frá Grjótá að vestan austur yfir Tjaldhól og þar þvert yfir“. Þá lýsingu er að finna í landamerkjabréfi Bakkasels. Í máli því sem hér er til úrlausnar er ekki ágreiningur milli krefjenda beins eignarréttar að annars vegar Bakkaseli og hins vegar Silfrastaðaafrétt um þessa afmörkun. Báðir framangreindir gagnaðilar íslenska ríkisins afmarka kröfusvæði sín í samræmi við lýsingu í landamerkjabréfi Bakkasels.

Vesturmörk Bakkasels eru þannig miðuð við Grjótá án þess að tiltekið sé hversu langt til norðurs henni skuli fylgt. Þrátt fyrir að lýsing í landamerkjabréfi Bakkasels sé að þessu leyti ónákvæm telur óbyggðanefnd, sé tekið mið af staðháttum og aðliggjandi landsvæðum, að þjóðlendukröfusvæði það sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi Bakkasels. Landamerkjabréf Bakkasels var gert í kjölfar þess að landamerkjälög tóku gildi 1882, þinglesið og fært í landamerkjabók.

Um suðurmerki Bakkasels er fjallað ítarlega í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 3/2008, á svæði 7A. Að því er varðar þann hluta Bakkasels sem hér er til umfjöllunar, þ.e. á svæði 7B, telur óbyggðanefnd í ljós leitt að landamerkjabréf Bakkasels lýsi merkjum í það minnsta suður að mörkum svæða 7A og 7B, nánar tiltekið Heiðará og Öxnadalsá.

Kemur þá næst til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða lands innan framangreindra merkja, þ.e. þess hluta Bakkasels sem hér er til umfjöllunar. Svo sem áður var getið liggur fyrir úrskurður óbyggðanefndar um þjóðlendu og afrétt á ágreiningssvæði vegna Bakkasels í máli nr. 3/2008 á svæði 7A, nánar tiltekið innan lögformlegs þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins í því máli. Svæði þetta liggur suður af 800 m hæðarpunkti norðan til í Kalbakshnjúki og þaðan beina stefnu til

vesturs í Kaldbaksá sem síðan er fylgt að Heiðará í Öxnadal. Um sögu svæðisins segir meðal annars svo:

Elstu fyrirbyggjandi heimildir um Bakkakirkju, frá 1394 og síðar, geta þess beinlínis að kirkjan eigi hvorki land né ítök. Þá kemur ekkert fram um landeignir eða ítök í vísitasíum Bakka allt frá árinu 1585 til ársins 1791. Máldagabók Ólafs Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar getur þess að kirkjan á Bægisá eigi „afret j auxnadal. fra folaldareit oc at griotgordum“ og Mikligarður eigi: „Teigur j Öxnadal ofan fra lurkasteine j millum tveggja gardstada. er oc sogd vij folalda rekstur j vaskarogsl.“ Ekki er heldur ljóst hvort frásagnir nefndra máldagabóka snerti kröfusvæði Bakkasels. Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1712 er getið um réttindi eigenda Bakka til þess landsvæðis sem hér er til umfjöllunar. Þar segir: „Afrjettur er hjeðan á Öxnadalshæði frá Gils landi alt vestur að Grjótá með öllum Seldal, er gagnvart liggur Almenníngi. Selstaða er hjeðan einninn í sögðu takmarki, ei í manna minni brúkuð.“ Þessi frásögn *Jarðabókarinnar* er elsta heimild sem fyrir liggur í málinu og ótvírætt tekur, a.m.k. að einhverju leyti, til ágreiningssvæðisins. Hún bendir til að um hafi verið að ræða afréttarland tilheyrandi Bakka og það hafi náð yfir landsvæði beggja vegna dalsins sem skilur að Heiðarfjall og Seldalsfjall.

Réttindi eigenda Bakka til Öxnadalshæðar voru umdeild á 19. öld. Árin 1840, 1841 og 1842 voru lesnar upp lögfestur fyrir Bakka á manntalsþingum á Skriðu í Hörgárdal. Þar var m.a. getið um réttindi eigenda Bakka, á Öxnadalshæði og í Seldal. Í öllum tilvikum var lögfestunum mótmælt hvað þau réttindi varðaði, m.a. af hreppstjórum fyrir hönd jarðeigenda á svæðinu. Í þessu samhengi skal þess getið að í landamerkjabréfi fyrir afréttarland Silfrastaða, sem dagsett er 2. júní 1885 og var þinglýst degi síðar, er vestasti hluti kröfusvæðis Bakkasels talinn til Silfrastaðaafréttar. Eigendur Bakka mótmæltu þessu með bréfi 1889 og var mótmælalabréfinu þinglýst.

Framangreint á að mestu leyti einnig við um þann hluta Bakkasels sem hér er til umfjöllunar. Þar er þó sá munur á að frásögn jarðabókarinnar frá 1712 er ekki elsta heimild málsins sem ótvírætt tekur, a.m.k. að einhverju leyti, til þess hluta Bakkaselslands sem hér er deilt um. Þannig liggur fyrir samningur um jarðaskipti frá 1560 þar sem meðal annars kemur fram að „jörðin Bakki ætti allan Öxnadal fram frá Ófærugili sem ofan gengur úr fjallinu fyrir utan Bessahlaðir og allt vestur að Grjótá“. Jafnframt er ljóst að þjóðlendukröfusvæði það sem hér er til umfjöllunar falli innan lýsingar í landamerkjabréfi Bakkasels, sé tekið mið af staðháttum og aðliggjandi landsvæðum við skýringu þess.

Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrirbyggjandi umfjöllunar dómstóla og óbyggðanefndar, sbr. kafla 6.1 hér að framan og *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* í viðauka. Svo sem þar kemur fram hafa landamerkjabréf bæði verið

gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem ítök og afrétti(r). Bréf jarða hafa haft ríkara vægi sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrirliggjandi dómum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarland.

Frá þessari meginreglu eru tilteknar undantekningar, enda hefur sú áhersla dómstóla á landamerkjabréf jarða sem að framan var lýst frá upphafi verið með skýrum fyrirvörum, sjá t.d. Hrd. 21. október 2004 í máli nr. 48/2004. Þar kemur fram að meta verði sérstaklega gildi hvers landamerkjabréfs og að með því að gera landamerkjabréf hafi menn ekki getað aukið einhliða við land sitt eða annan rétt umfram það, sem verið hafði. Um þetta segir einnig svo: „Er þá einkum til þess að líta hvort fyrir hendi séu eldri heimildir, sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfinu, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu landsins.“

Land utan jarða, þar á meðal afréttarland, hefur á hinn bóginn að meginreglu verið talið þjóðlenda. Notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur þó ekki úrslitabýðingu um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlít. Slíkt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Jafnframt er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalausum landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Um býlið Bakkasel segir svo í fyrrnefndum úrskurði í máli nr. 3/2008:

Í ritinu *Byggðir Eyjafjarðar*, fyrra bindi, frá árinu 1990 kemur fram að býli hafi verið reist í Bakkaseli árið 1850 en þar hafi áður verið selstaða frá Bakka. Engar heimildir eru um að þar hafi verið byggð fyrir þann tíma. Byggðin varði nær samfelld til ársins 1960. Elsta samtímaheimildin um Bakkasel undir því heiti er frá þeim tíma sem byggðin varði, þ.e. landamerkjabréfið sem dagsett er 8. mars 1889.

Niðurstaða óbyggðanefndar um eignarréttarlega stöðu ágreiningssvæðisins var þessi:

Fyrirliggjandi heimildir benda til þess að það hafi fyrst verið um miðja 19. öld að farið var að nýta svæðið til annars en beitar, selstöðu og e.t.v. annarra takmarkaðra nota. Þær benda þó ekki til þess að um hafi verið að ræða samnotaafrétt heldur verður ráðið af þeim, einkum frásögn *Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1712, að Bakka hafi þar tilheyrt meiri réttindi á svæðinu en öðrum jörðum í hreppnum. Óbyggðanefnd telur því að um sé að ræða afrétt í flokknum afréttir einstakra jarða eða stofnana, samanber umfjöllun um afrétti í kafla 4.4 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka). Hvort í því hafi falist bein eða óbein eignarréttindi er atriði sem þarfnast nánari skoðunar.

Af *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* frá 1712 má ráða að það landsvæði sem hér er deilt um hafi verið landfræðilega aðskilið frá Bakka. Svæðisins er þar getið með sérstökum hætti og nefnt „afrjettur“. Einnig er getið um selstöðu þar sem sé „ei í manna minni brúkuð“. Engin gögn liggja fyrir um að svæðið hafi verið nýtt til annars en sumarbeitar, selstöðu og e.t.v. annarra takmarkaðra nota. Loks er til þess að líta að svæðið er að miklum hluta hálent og fjarri byggð. Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að svæðið sem deilt er um hafi verið afréttur Bakka í þeim skilningi að eigendur jarðarinnar hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.

Óbyggðanefnd telur sömu atriði eiga við um það ágreiningssvæði sem hér er til úrlausnar og að jarðaskiptabréfið frá 1560 sem áður var nefnt styðji frásögn jarðabókarinnar frá 1712 að þessu leyti.

Af frásögnum *Landnámu* verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja líklegt að a.m.k. hluti þess lands sem hér er deilt um hafi verið numinn. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti(r) einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum, sjá nánar í kafla 8.2 í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* sem birtar eru í viðauka með úrskurði þessum. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem eru nærri því svæði sem hér er til umfjöllunar liggja bæði eignarlönd og þjóðlendur.

Í máli þessu er þannig ekki sýnt fram á annað en að réttur til umrædds afréttarsvæðis hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumarbeitar fyrir búpening og ef til vill annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnnum var falið að annast framkvæmd á.

Loks kemur til skoðunar í úrskurðinum hvort stofnast hafi til beins eignarréttar á ágreiningssvæði vegna Bakkasels fyrir hefð. Byggð hófst í Bakkaseli árið 1850 og hélst að mestu leyti samfelld til ársins 1960, a.m.k. frá aldamótunum 1900, að því er greinir í *Byggðum Eyjafjarðar*, fyrra bindi, frá árinu 1990. Um þetta atriði segir svo í úrskurði í máli nr. 3/2008:

Bærinn mun upphaflega hafa staðið skammt sunnan Nautár, þ.e. nokkru norðar en kröfulína ríkisins var upphaflega dregin í máli þessu. Árið 1929 mun bærinn hafa verið fluttur norður fyrir Nautá. Það bæjarstæði er einnig utan ágreiningssvæðis máls þessa.

Í kaflanum um Bakkasel í Fasteignamati 1916–1918 kemur fram að stærð túns sé 1,9 ha. og engjar séu „litlar og reitingslegar“. Einnig segir að jörðinni fylgi dálítið afréttarland og að frá jörðinni hafi „verið tekinn heiðarfláki (Öxnadalsheiði) og notaður sem afréttur (af jarðeiganda) en er þó innifalinn í mati jarðarinnar.“ Loks segir: „Á jörðinni má framfleyta 1 kú, 30 kindum og 2 hrossum með 1–2 mönnum.“ Í ritinu *Byggðir Eyjafjarðar I* frá 1973 segir m.a. eftirfarandi um Bakkasel: „Því var það, að bóndinn á Bakka, [...], byggði þar framhús úr timbri árið 1904, réð þangað starfsfólk og setti þar upp greiðasölu. Það er fyrsti vísir að gistihúsarekstri þar. Auk þess hafði hann um 100 ær í kvíum og nokkurn heyskap utan túns, en bjó sjálfur áfram á Bakka.“

Ekkert liggur fyrir í málinu um hvort þau not sem að ofan er greint frá hafi náð til þess hluta kröfusvæðis Bakkasels sem ágreiningur stendur um í máli þessu, þ.e. sunnan línunnar sem dregin er beina stefnu frá 800 m hæðarpunkti í Rauðuskriðukinum í 800 m hæðarpunkt norðan til í Kaldbakshnjúk og þaðan beina stefnu til vesturs í Kaldbaksá. Sú lína liggur um 1,5 km sunnan síðara bæjarstæðis Bakkasels. Norðan línunnar eru láglandustu og gróðursælustu hlutar kröfusvæðis Bakkasels. Það sem fram kemur í fasteignamatinu 1916–1918 bendir enn fremur til þess að búskapur í Bakkaseli hafi verið fremur smár í sniðum, sem bendir til þess að önnur not en afréttarnot geti hafa einskorðast við svæðið norðan hinnar upphaflegu þjóðlendukröfulínu ríkisins. Loks er ekkert sem bendir til þess að ferðapjónustan sem komið var á fót í Bakkaseli upp úr aldamótunum 1900 hafi falið í sér landnotkun sunnan umræddrar línu. Ekki hefur heldur verið sýnt fram á samfellda beitingu annarra eignarráða á því landsvæði að því marki að byggja mætti eignarhefð á henni. Samkvæmt öllu því sem að framan er rakið hefur ekki verið sýnt fram á að skilyrði laga nr. 46/1905 um eignarhefð séu uppfyllt hvað ágreiningssvæðið varðar.

Til skýringar ber hér að áréttu að í lyktum máls nr. 3/2008 á svæði 7A fólst að nyrst, eða næst þeim hluta Bakkasels sem hér er til umfjöllunar, væri engin þjóðlenda, þá þegar af þeirri ástæðu að engin þjóðlendukrafa var réttilega fram sett. Þegar sunnar dregur frá mörkum svæða 7A og 7B er hins vegar þjóðlenda og afrétt.

Í skýrslutökum fyrir óbyggðanefnd á svæði 7A kom fram að Bakkaselsbærinn liggur í Gilslandi, utan ágreiningssvæðis í máli þessu en þangað var hann fluttur árið 1929. Fyrir þann tíma mun bærinn hafa staðið skammt sunnan Nautár, líklega innan þess svæðis sem nú er gerð krafa til, nánar tiltekið í austurhorni þess nálægt punkti 5 í kröfulýsingu íslenska ríkisins. Í ritinu *Byggðir Eyjafjarðar I* kemur fram að árið 1904 hafi bóndinn á Bakka hafið greiðasölu á Bakkaseli, ráðið þangað starfsfólk og boðið upp á gistingu. Hann hafi verið með 100 ær í kvíum og nokkurn heyskap utan túns en búið sjálfur áfram á Bakka. Annars virðist búskapur þar hafa verið smár í sniðum, svo sem ráða má af fasteignamati 1916-1918.

Við athugun á því hvort stofnast hafi til beins eignarréttar á kröfusvæðinu á grundvelli hefðar er til þess að líta að frá gildistöku hefðarlaga nr. 46/1905 virðist

búskapur í Bakkaseli hafa verið nánast enginn og þar aðeins verið rekin greiðasala. Árið 1929 var bærinn síðan færður í Gilsland. Fyrir utan þá óljósu notkun sem fólst í umræddri ferðaþjónustu hefur ekki verið sýnt fram á samfellda beitingu eignarráða á kröfusvæðinu að því marki að byggja mætti eignarhefð á henni. Samkvæmt öllu því sem að framan er rakið hefur ekki verið sýnt fram á að skilyrði laga nr. 46/1905 um eignarhefð séu uppfyllt hvað ágreiningssvæðið varðar.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að kröfusvæði Bakkasels sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Þá leiðir rannsókn óbyggðanefndar einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjóðlenda.⁵⁴⁸ Af fyrirbyggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að landsvæðið sé í afréttareign Hörgárbyggðar og Akrahrepps. Þá liggja fyrir í málinu samþykktir og arðskrá Veiðifélags Hörgár þar sem Bakkasel er meðal aðila.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem hér hefur verið fjallað um, svo sem það er afmarkað hér á eftir, þ.e. Heiðarfjall innan afmörkunar í landamerkjabréfi Bakkasels, sé þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Upphafspunktur er þar sem Grjótá fellur í Heiðará (1). Þaðan er Grjótá fylgt í Grjótárdalsdrög (2). Frá Grjótárdalsdrögum er línán dregin til suðausturs í Gilshnjúk þar sem hann er hæstur (3). Þaðan er háfjallinu fylgt til suðurs og síðan suðvesturs þar til komið er á móts við Hjallalandsskarð (4). Þaðan er línán dregin um Hjallalandsskarð í Lurkastein (5) og þaðan í Öxnadalsá (6). Þaðan er dalbotninum á Öxnadalsheiði fylgt til vesturs að upphafspunkti þar sem Grjótá fellur í Heiðará.

Sama landsvæði er í afréttareign Hörgárbyggðar og Akrahrepps, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga, og nýtur veiðiréttar í Öxnadalsá samkvæmt II. kafla laga um lax- og silungsveiði, nr. 61/2006.

Svæði það sem hér hefur verið lýst þjóðlenda er háð sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

6.10 Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagsmunir ekki á. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til

⁵⁴⁸ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

þess hvað telja megi sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu.

Í tilefni af álitum umboðsmanns Alþingis frá 13. nóvember 2007 í máli nr. 5073/2007 er málskostnaður úrskurðaður til einstakra málsaðila, fremur en sameiginlega, að því marki sem aðild og sundurliðun málskostnaðarreikninga gefur tilefni til.

7 ÚRSKURÐARORÐ⁵⁴⁹

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Stífluafrétt og Lágheiði, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er þar sem lækur sá sem rennur um Þvergil fellur í Ólafsfjarðará (1). Þaðan er Ólafsfjarðará fylgt til suðurs þar til komið er á móts við Dýrhól (2). Þaðan er línán dregin beina stefnu í svonefnda Hlasskverk (3) utan við Súluþfallstind og þaðan stystu leið upp á fjallsbrún (4). Efstu fjallsbrúnum er síðan fylgt til suðurs að Hallskletti (5) og línán dregin þaðan í efsta Drykkjarhól (6). Þaðan er línán dregin stystu leið í Fljótaá (7) og ánni síðan fylgt til vesturs þar til komið er á móts við miðja Stóruskriðu (8). Þaðan er línán dregin um miðja Stóruskriðu til fjallseggjar (9). Þaðan er háfjalli Móafellshyrnu fylgt til suðurs í Einstakafjall (1032 m) við Móafellsjökul (10). Þaðan er haldið með sýslumörkum Eyjafjarðarsýslu í háfjalli til austurs um Hrafnabjörg og Sandskarð í punkt sunnan til í Hestfjalli (1252 m) (11). Þaðan er miðfjalli Hestfjalls og síðan Hádegisfjalls fylgt þar til komið er á móts við efstu drög Þvergils (12). Þaðan er línán dregin beint í efstu drög Þvergils og læknum sem rennur um gilið fylgt að upphafspunkti þar sem hann rennur í Ólafsfjarðará.

Eftirfarandi hluti sama landsvæðis er afrétt jarða í fyrrum Fljótahreppi, nú í Sveitarfélaginu Skagafirði, sbr. 1. gr. og b-lið 7. gr. sömu laga:

Upphafspunktur er í svonefndri Hlasskverk (1) utan við Súluþfallstind. Þaðan er línán dregin stystu leið upp á fjallsbrún (2). Efstu fjallsbrúnum er síðan fylgt til suðurs að Hallskletti (3) og línán dregin þaðan í efsta Drykkjarhól (4). Þaðan er línán dregin stystu leið í Fljótaá (5) og ánni fylgt til vesturs þar til komið er á móts við miðja Stóruskriðu (6). Þaðan er línán dregin um miðja Stóruskriðu til fjallseggjar (7). Þaðan er háfjalli Móafellshyrnu fylgt til suðurs í Einstakafjall (1032 m) við Móafellsjökul (8). Þaðan er haldið með sýslumörkum Eyjafjarðarsýslu í háfjalli til austurs um Hrafnabjörg og Sandskarð í punkt sunnan til í Hestfjalli (1252 m) (9). Þaðan er miðfjalli Hestfjalls og síðan Hádegisfjalls fylgt þar til komið er að punkti í Hestfjalli rétt ofan við merkjavörðu (10) (punktur 5 á kröfulínu gagnaðila ríkisins). Þaðan er línán dregin beina stefnu í upphafspunkt.

Um rétt til upprekstrar á afréttina og annarra hefðbundinna nota sem afréttareign fylgja fer eftir ákvæðum laga þar um, sbr. 5. gr. laga nr. 58/1998.

⁵⁴⁹ Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrirbyggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamunur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Hnjótafjall, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá þeim stað þar sem Skallá fellur í Svarfaðardalsá er Skallá fylgt að upptökum í Hákömbum og í mörk Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslna. Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs um Hákamba, þar til komið er að fremstu upptökum Svarfaðardalsár. Loks er Svarfaðardalsá fylgt þangað sem Skallá fellur í hana.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Atlastaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga, sem nýtur veiðiréttar í Svarfaðardalsá samkvæmt II. kafla laga um lax- og silungsveiði, nr. 61/2006.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Skíðadalsafrétt, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er þar sem Gljúfurá fellur í Skíðadalsá (1). Þaðan er haldið upp með Skíðadalsá þar til Vesturá rennur í hana (2). Þaðan er Vesturá fylgt til fremstu upptaka og þaðan í sýslumörk milli Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslna (3). Sýslumörkum er svo fylgt til suðurs, að fyrrum hreppamörkum Skriðuhrepps og Svarfaðardals-hrepps við sunnanverðan Skíðadalsjökul (Leiðarhnjúkar 1312 m) (4). Þaðan er fyrrum hreppamörkum fylgt til austurs að Gljúfurárjökli og síðan með suður- og austurmörkum jökulsins (eins og þau voru við setningu þjóðlendulaga hinn 1. júlí 1998), í Gljúfurá (5) og með henni að upphafspunkti, þar sem Gljúfurá fellur í Skíðadalsá.

Sama landsvæði er í afréttareign Dalvíkurbyggðar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Möðruvallaafrétt, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er á fyrrum hornmarki milli Akrahrepps, Skriðuhrepps og Öxnadalshrepps fyrir botni Víkingsdals, norðan Grjótárdalsdraga (1). Þaðan er haldið með fyrrum mörkum Skriðuhrepps og Öxnadalshrepps til norðurs að merkjum Framlands á háfjallinu fyrir botnum Grjótárdals og Vatnsdals (2). Þaðan er háfjallinu fylgt til norðvesturs í 1160 m hæðarpunkt (3). Þaðan er haldið áfram til norðvesturs að fremstu upptökum Grjótár, þar sem nefndar eru Urðir (4). Þaðan er farvegi Grjótár fylgt þar til hún rennur í Hörgá (5). Þaðan er farið með Hörgá til vesturs að Hellunefi (6) og þaðan er línan dregin í Þórðarklöpp (7). Frá Þórðarklöpp er línan dregin beina

stefnu í vatn það er stendur skammt norðvestan við Grænavatn (8). Þaðan er haldið í Litlukerlingu (1119 m) (9). Frá þeim stað er haldið til suðvesturs í norðanverðan Sandárhjúk (1283 m) (10). Þaðan er haldið til norðvesturs með vestanverðum jaðri Myrkárjökuls (jökullína hinn 1. júlí 1998) að sýslumörkum Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu (11). Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs að hornmarki milli fyrrum hreppamarka Akrahrepps, Hólahrepps og Skriðuhrepps við Hjaltadalsjökul (12). Loks er fyrrum hreppamörkum Akrahrepps og Skriðuhrepps fylgt að upphafspunkti (1).

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Möðruvalla I og Möðruvalla II, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Heiðarfjall innan afmörkunar í landamerkjabréfi Bakkasels, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Upphafspunktur er þar sem Grjótá fellur í Heiðará (1). Þaðan er Grjótá fylgt í Grjótárdalsdrög (2). Frá Grjótárdalsdrögum er línán dregin til suðausturs í Gilshnjúk þar sem hann er hæstur (3). Þaðan er háfjallinu fylgt til suðurs og síðan suðvesturs þar til komið er á móts við Hjallalandsskarð (4). Þaðan er línán dregin um Hjallalandsskarð í Lurkastein (5) og þaðan í Öxnadalsá (6). Þaðan er dalbotninum á Öxnadalsheiði fylgt til vesturs að upphafspunkti þar sem Grjótá fellur í Heiðará.

Sama landsvæði er í afréttareign Hörgárbyggðar og Akrahrepps, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga, og nýtur veiðiréttar í Öxnadalsá samkvæmt II. kafla laga um lax- og silungsveiði, nr. 61/2006.

Svæði þau sem hér hafa verið lýst þjóðlendur eru háð sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

Gerður er almennur fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulína að liðnum málsskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Málkostnaður gagnaðila íslenska ríkisins vegna þóknunar málflytjenda þeirra greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998, og ákvarðast svo:

Vegna Ólafs Björnssonar hrl.: Eigendur Atlastaða vegna Hnjótafjalls, kr. 640.000. Eigandi Kots vegna Vífilsstaða, kr. 370.000. Eigandi Möðruvalla I vegna Möðruvallaafréttar, kr. 150.000. Akrahreppur og Hörgárbyggð vegna Bakkasels, kr.

205.000. Sveitarfélagið Skagafjörður vegna Stífluafréttar og Lágheiðar, kr. 405.000.
Dalvíkurbyggð vegna Skíðadalsafréttar og Múla, kr. 712.000.

Vegna Friðbjörns Garðarssonar hrl.: Eigendur Þorvaldsdalsafréttar, kr. 1.248.850.

Vegna Kristjáns Þorbergssonar hrl.: Eigandi Reykja, kr. 185.000.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Karl Axelsson

Benedikt Bogason

Sif Guðjónsdóttir

FYLGISKJÖL

- I. Kort**
- II. Aðilaskrá**
- III. Skjalaskrá**

II. Aðilaskrá<

Þjóðlendum

Fjármálaráðherra f.h. íslenska
ríkisins

Atlastaðir (Hnjótafjall)

Einar Sigurbjörnsson

Atlastaðir (Hnjótafjall)

Guðrún Edda Gunnarsdóttir

Bakkasel

Akrahreppur

Bakkasel

Hörgárbyggð

Kot (Vífilsstaðir)

Magnús Þorsteinn Jónasson

Stífluafrétt og Lágheiði

Sveitarfélagið Skagafjörður

Múli

Dalvíkurbyggð

Möðruvellir I (Möðruvallaafrétt)

Kirkjumálasjóður

Möðruvellir II (Möðruvallaafrétt)

Ríkissjóður Íslands

Reykir

Fjallabyggð

Skíðadalsafrétt

Dalvíkurbyggð

Þorvaldsdalur (Þorvaldsdalsafrétt)

Arnarneshreppur

Þorvaldsdalur (Þorvaldsdalsafrétt)

Dalvíkurbyggð

III. Skjalaskrá⁵⁵⁰

Lagt fram af lögmanni ríkisins f.h. fjármálaráðherra:

- 1 Kröfulýsing, dags. 11.5.2009
- 1(1) Skjalaskrá, ódags. en mótt. 22.5.2009.
- 1(2) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðuneytis, dags. 29.3.2007, um meðferð þjóðlendumála.
- 1(3) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 7.8.2007.
- 1(4) Bréf óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 3.10.2007, framhald þjóðlendumála.
- 1(5) Bréf lögmanns fjármálaráðherra til óbyggðanefndar um breytta afmörkun á svæði 7, dags. 7.12.2007.
- 1(6) Bréf óbyggðanefndar til lögmanns fjármálaráðherra, breytt afmörkun svæðis 7 samþykkt og frestur veittur til að skila kröfulýsingum á svæði 7 suður, dags. 28.12.2007.
- 1(7) Bréf lögmanns fjármálaráðherra til óbyggðanefndar, beiðni um frekari frest til að skila kröfulýsingum á svæði 7 suður, dags. 26.2.2008.
- 1(8) Bréf óbyggðanefndar til lögmanns fjármálaráðherra, varðar bréf send fjármálaráðherra og sveitarfélögum, dags. 28.10.2008.
- 1(9) Bréf lögmanns fjármálaráðherra til óbyggðanefndar, beiðni um frest til að lýsa þjóðlendukröfum á svæði 7 norður, dags. 8.1.2009.
- 1(10) Bréf óbyggðanefndar til lögmanns fjármálaráðherra um samþykktu framlengingu frests og breytingar á afmörkun, dags. 21.1.2009.
- 1(11) Bréf lögmanns fjármálaráðherra til óbyggðanefndar varðandi frekari frest til að lýsa þjóðlendukröfum, dags. 23.2.2009.
- 1(12) Bréf óbyggðanefndar til lögmanns fjármálaráðherra um samþykktu framlengingu frests, dags. 26.2.2009.
- 1(13) Bréf lögmanns fjármálaráðherra til óbyggðanefndar varðandi frekari frest til að lýsa þjóðlendukröfum, dags. 10.3.2009.
- 1(14) Bréf óbyggðanefndar til lögmanns fjármálaráðherra um samþykktu framlengingu frests, dags. 12.3.2009.
- 1(15) Bréf lögmanns fjármálaráðherra til óbyggðanefndar varðandi frekari frest til að lýsa þjóðlendukröfum, dags. 8.4.2009.
- 1(16) Bréf óbyggðanefndar til lögmanns fjármálaráðherra um samþykktu framlengingu frests, dags. 14.4.2009.
- 1(17) Bréf lögmanns fjármálaráðherra til óbyggðanefndar varðandi auknar þjóðlendukröfur á svæði 7 norður, dags. 17.9.2009.
- 1(18) Breytingar á þjóðlendukröfum á svæði 7 norður, dags. 17.9.2009.
- 1(19) Greinargerð íslenska ríkisins í máli 1/2009 á svæði 7 norður, dags. 22.12.2009.
- 1(20) Breyttar kröfulínur á svæði 7 norður, viðbrögð við gögnum sem fram komu við aðalmeðferðir og breyting á hagsmunagæslu vegna íslenska ríkisins, dags. 3.8.2010. Ath. Fylgiskjöl með bréfinu heyra undir mál 2/2009 og eru því ekki lögð fram í máli 1/2009.

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 2 Yfirlit Þjóðskjalasafns Íslands yfir heimildaleit í óprentuðum (A-skjöl) og prentuðum (B-skjöl) frumgögnum, dags. 2.3.2011.
Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):
 - 2(1) a-b Gil, ásamt uppskrift, dags. 19.3.1883 (*Merkt 1*).
 - 2(2) a-b Varmavatnshólar, ásamt uppskrift, dags. 30.4.1888. (*Merkt 2*).
 - 2(3) a-b Bessahlaðir, ásamt uppskrift, dags. 24.6.1884. (*Merkt 3*).

⁵⁵⁰ Skjölum er raðað undir efnisflokkum og þau því ekki í réttu númeraröð að öllu leyti. Sjá einnig í kafla 4.2.

- 2(4) a-b Framland, ásamt uppskrift, dags. 28.5.1885. (*Merkt 4*).
- 2(5) Nýibær, dags. 21.5.1899. (*Merkt 5 a-b*).
- 2(6) Landamerkjasátt Nýjabæjar og Einhamars, dags. 27.11.1952. (*Merkt 6 a-c*).
- 2(7) a-b Flögusel, ásamt uppskrift, dags. 23.4.1884. (*Merkt 7*).
- 2(8) a-b Flaga, ásamt uppskrift, dags. 23.4.1884. (*Merkt 8*).
- 2(9) a-b Möðruvellir í Hörgárdal með Nunnuhól og Spónsgerði, ásamt uppskrift, dags. 17.4.1884. (*Merkt 9 a-b*).
- 2(10) a-b Hólar, ásamt uppskrift, dags. 20.5.1890. (*Merkt 10 a-b*).
- 2(11) a-b Silfrastaðir í Akrahreppi, ásamt uppskrift, dags. 2.6.1885. (*Merkt 11*).
- 2(12) Bakki og Bakkasel í Öxnadalshreppi. Mótmælalibréf jarðanna tveggja við landamerkjabréfi Silfrastaða frá 1885, dags. 16.5.1889. (*Merkt 12 a-b*).
- 2(13) a-b Baugasel, ásamt uppskrift, dags. 23.4.1884. (*Merkt 13*).
- 2(14) a-b Féeggsstaðir, ásamt uppskrift, dags. 31.3.1884. (*Merkt 14 a-b*).
- 2(15) a-b Sörlatunga, ásamt uppskrift, dags. 31.3.1884. (*Merkt 15*).
- 2(16) a-b Gljúfurárkot, ásamt uppskrift, dags. 5.5.1883. (*Merkt 16 a-d*).
- 2(17) a-b Sveinsstaðir, ásamt uppskrift, dags. 5.5.1883. (*Merkt 17 a-d*).
- 2(18) a-b Vellir, ásamt uppskrift, dags. 24.5.1883. (*Merkt 18 a-b*).
- 2(19) Krosshóll, dags. 5.5.1883. (*Merkt 19 a-d*).
- 2(20) Krosshóll, dags. 16.12.1921. (*Merkt 20*).
- 2(21) Kónsstaðir, dags. 5.5.1883. (*Merkt 21 a-c*).
- 2(22) a-b Þverá í Skíðdal, ásamt uppskrift, dags. 26.5.1883. (*Merkt 22 a-b*).
- 2(23) Skíðadalsafrétt, dags. 5.5.1883. (*Merkt 23 a-c*).
- 2(24) Sáttaskjal um landamerki Dagvarðartungu og Skriðu á eina hlið og Dagvarðartungu og Fornhaga á aðra, dags. 7.8.1886. (*Merkt 24 a-b*).
- 2(25) Fornhagi, dags. 1.5.1884. (*Merkt 25*).
- 2(26) Bláteigur, dags. 6.5.1967. (*Merkt 26*).
- 2(27) Brakandi, dags. 9.5.1886. (*Merkt 27*).
- 2(28) Hólkot, dags. 1.6.1887. (*Merkt 28 a-b*).
- 2(29) a-b Auðbrekka, ásamt uppskrift, ódags. en þingl. 2.6.1887. (*Merkt 29 a-b*).
- 2(30) Stóri-Dunhagi, dags. apríl 1892. (*Merkt 30*).
- 2(31) Litli-Dunhagi, dags. 31.3.1884. (*Merkt 31 a-b*).
- 2(32) Landskiptagerð Litla-Dunhaga, dags. 16.6.1988. (*Merkt 32 a-b*).
- 2(33) Bjargir, dags. 17.4.1884. (*Merkt 33*).
- 2(34) Afréttarlandið Þorvaldsdalur, ódags. (*Merkt 147*).
- 2(35) Spónsgerði, dags. 9.9.1921. (*Merkt 35*).
- 2(36) Hallgilsstaðir, dags. 31.3.1884. (*Merkt 36*).
- 2(37) Þrastarhóll, dags. 8.4.1884. (*Merkt 37 a-b*).
- 2(38) Hof, ódags. (*Merkt 38 a-b*).
- 2(39) Hvammur og Hvammskot, dags. 27.5.1889. (*Merkt 39 a-b*).
- 2(40) Syðri-Reistará, dags. 27.5.1889. (*Merkt 40 a-b*).
- 2(41) Ytri-Reistará, dags. 31.3.1884. (*Merkt 41*).
- 2(42) Baldursheimur, dags. 31.3.1884. (*Merkt 42*).
- 2(43) Skriðuland, dags. 31.3.1884. (*Merkt 43*).
- 2(44) Kjarni, dags. 31.3.1884. (*Merkt 44*).
- 2(45) a-b Stærri-Árskógur, ásamt uppskrift, dags. 20.5.1890. (*Merkt 45 a-b*).
- 2(46) a-b Kúgil, ásamt uppskrift, dags. 20.4.1890. (*Merkt 46*).
- 2(47) Hnjúkur, dags. 26.5.1883. (*Merkt 47*).
- 2(48) Klængshóll í Skíðadal, dags. 8.4.1884. (*Merkt 48 a-b*).
- 2(49) Stóra-Brekka, dags. 8.4.1884. (*Merkt 140 a-b*).
- 2(50) Litla-Brekka, dags. 27.5.1884. (*Merkt 141*).
- 2(51) Syðra-Brekkukot, dags. 25.4.1884. (*Merkt 142*).
- 2(52) Ytra-Brekkukot, dags. 17.5.1884. (*Merkt 143*).
- 2(53) Hjaltastaðir, dags. 26.5.1883. (*Merkt 144 a-b*).
- 2(54) a-b Urðir, ásamt uppskrift, dags. 12.5.1884. (*Merkt 49*).
- 2(55) a-b Kot, ásamt uppskrift, dags. 26.5.1883. (*Merkt 50*).

- 2(56) a-b Atlastaðir, ásamt uppskrift, dags. 15.5.1884. (*Merkt 51*).
- 2(57) a-b Þorsteinsstaðir, ásamt uppskrift, dags. 10.5.1884. (*Merkt 57*).
- 2(58) Ólafsfjarðar- og Stífluafréttarlönd, dags. 6.9.1885. (*Merkt 55*).
- 2(60) a-b Sandá, ásamt uppskrift, dags. 20.5.1884. (*Merkt 58*).
- 2(61) a-b Göngustaðir, ásamt uppskrift, dags. 12.5.1884. (*Merkt 59*).
- 2(62) a-b Göngustaðakot, ásamt uppskrift, dags. 10.5.1884. (*Merkt 60*).
- 2(63) a-b Klaufabrekka, ásamt uppskrift, dags. 1.6.1885. (*Merkt 61*).
- 2(64) Þverá í Svarfaðardal, dags. 6.10.1884. (*Merkt 62*).
- 2(65) a-b Steindyr, ásamt uppskrift, dags. 15.9.1883. (*Merkt 63 a-c*).
- 2(66) a-b Reykir, ásamt uppskrift, dags. 1.7.1886. (*Merkt 64*).
- 2(67) Hreppendaá, ódags. en þingl. 15.6.1894. (*Merkt 65 a-b*).
- 2(68) a-b Þrasastaðir, ásamt uppskrift, dags. 28.5.1886. (*Merkt 66*).
- 2(69) a-b Deplar, ásamt uppskrift, dags. 1.7.1887. (*Merkt 67*).
- 2(70) a-b Móafell, ásamt uppskrift, dags. 14.5.1886. (*Merkt 68*).
- 2(71) Stífluafréttarland, ódags. en þingl. 2.6.1886. (*Merkt 137 a-b*).
- 2(303) Hreiðarsstaðakot, dags. 10.5.1884. (*Merkt 149*).
- 2(304) Klaufabrekkukot, dags. 1.6.1885. (*Merkt 148*).
- 2(305) Hreiðarsstaðir, dags. 9.10.1884. (*Merkt 150 a-b*).
- 2(316) Bakkasel, dags. 8.3.1889. (*Merkt 153 a-b*).
- 2(317) Bakki, dags. 20.5.1886. (*Merkt 156 a-b*).
- Jarðabréf á Þjóðskjalasafni (skjalaflokkur A.2.):*
- 2(72) Landamerkjaskrá fyrir Hólum í Hjaltadal, dags. 20.5.1890, ásamt uppskrift. a-b (*Merkt 1 a-b*).
- 2(73) Landamerkjabréf Dagverðartungu, dags. 4.8.1884, ásamt uppskrift. (*Merkt 2*). a-b
- 2(74) Lögfesta. Sigríður Snorradóttir lögfestir eignarjörð sína Kúgil í Þorvaldsdal, a-b dags. 15.5.1824. Landamerkja getið, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b*).
- 2(75) Atlastaðir og Þorsteinsstaðir, dags. 18.8.1826: Útlistun. Jón Sveinsson gerir a-b nákvæma útlistun á kaupsamningi milli hans og Arngríms Arngrímssonar, eiganda Þorsteinsstaða. Jón, fyrir hönd Önnu dóttur sinnar, selur Arngrími haga-beitar hlunnindi í Atlastaða búfjárhaga Skallárdal í stað árlegs eftirgjalds ábúenda Þorsteinsstaða. Stiftað eitt ævarandi ítak og landamerkja getið, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-d*).
- 2(76) Lögfesta. Jón Illugason lögfestir jörðina Sauðanes í Upsakirkjusókn, dags. a-b Sauðanes. 2.9.1679. Landamerkja getið, ásamt uppskrift. (*Merkt 6*).
- 2(318) Uppskriftir á þremur eldri skjölum, dags. 20.3.1579, 5.11.1580 og 18.10.1620, a-b þar sem getið er um kaup á Silfrastöðum auk Egilsár og Þorbrandsstaða. Uppskriftir eru dags. 9.2.1905, ásamt uppskrift. (*Merkt 16 a-f*).
- 2(319) Lögfesta fyrir Silfrastöðum, dags. 4.5.1726. Ólafur Þorláksson lögfestir jarðirnar a-b Ytravatn, Sölvnes, Gullreit, Ölduhrygg og Héraðsdal í Tungusveit. Landamerkja getið, ásamt uppskrift. (*Merkt 19 a-d*).
- 2(320) Lögfesta fyrir Hólum í Hjaltadal, dags. 7.12.1612. Þorkell Gamlason lögfestir í a-b umboði Guðbrands Þorlákssonar jarðir dómkirkjunnar, Hólakot og Garðshorn hjá Hofi og Unadalsafrétt, ásamt uppskrift. (*Merkt 20 a-b*).
- Afsals og veðmálabækur (skjalaflokkur A.3.):*
- 2(280) Lögfesta Jóns Sveinssonar fyrir Urðum fyrir hjáleigum og Hnjótafjalli, dags. a-b 18.5.1838, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-d*).
- 2(281) Lögfesta Jóns Sveinssonar fyrir Atlastöðum, dags. 18.5.1838, ásamt uppskrift. a-b (*Merkt 2 a-c*).
- 2(282) Afsalsbréf Jóns Sveinssonar til dóttur hans Önnu fyrir Þorsteinsstöðum, dags. a-b 11.6.1827, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b*).
- 2(288) Afréttarlandið Þorvaldsdalur (Auðbrekka). Jón Snorrason eigandi Auðbrekku a-b selur frá sér hluta af afréttarlandinu Þorvaldsdal fyrir 1.000 krónur til fjölda manna, dags. 4.7.1882, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(321) Bakki. Yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og veðmálabóka Eyjafjarðarsýslu.

-
- (*Merkt 5*).
- 2(322) Bakkasel. Yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og veðmálabóka Eyjafjarðarsýslu. (*Merkt 6*).
- Fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur A.5.):*
- 2(77) Jarðamat 1804: Gil, Varmavatnshólar, Bessahlaðir, Nýibær, Flögusel, Flaga, Möðruvellir í Hörgárdal, Hólar í Hjaltadal og Silfrastaðir. (*Merkt 1-2, 4, 5b og 7-9*).
- 2(78) Jarðamat 1804: Felixstaðir, Bauganes/Baugasel, Svellatunga, Barká, Sveinsstaðir, Krosshóll, Kóngsstaðir, Vellir og Þverá í Skíðadal. (*Merkt 10, 12, 14-15 og 18*).
- 2(79) Jarðamat 1804: Digurstunga, Fornhagi, Auðbrekka, Brakandi, Hólkot, Þríhyrningur, Dunhagi, Litli-Dunhagi, Bjargir, Hallgilsstaðir, Þrastarhóll, Stóra-Brekka, Möðruvellir í Hörgárdal, Syðra-Brekkukot, Ytra-Brekkukot, Litla-Brekka, Hof, Hvammur Syðri-Reistará, Ytri-Reistará, Baldursheimur, Skriðuland, Kjarni, Stóri-Árskógur, Hrafnagil, Kúgil, Hjaltastaðir, Sæla, Hnjúkur, Klængshóll. (*Merkt 19, 21-22, 26, 28, 31, 33, 37, 39, 42 og 45*).
- 2(80) Jarðamat 1804: Urðir, Kot, Atlastaðir og Þorsteinsstaðir. (*Merkt 46-48*).
- 2(81) Jarðamat 1804: Sandá, Gaungustaðir, Gaungustaðakot, Klaufabrekkur, Þverá í Svarfaðardal, Steindyr, Reykir, Hreppsá, Deplar, Þrasastaðir og Móafell. (*Merkt 55, 57, 59-61b, 63 og 65*).
- 2(82) Jarðamat 1849–1850: Gil, Varmavatnshólar, Bessahlaðir, Nýibær, Flögusel, Flaga, Möðruvellir í Hörgárdal, Hólar í Hjaltadal og Silfrastaðir. (*Merkt 1, 2b, 4 og 6-9b*).
- 2(83) Jarðamat 1849–1850: Baugasel, Féeggsstaðir, Sörlatunga, Gljúfurárkot, Sveinsstaðir í Skíðdal, Krosshóll, Kóngsstaðir, Þverá í Skíðadal og Vellir. (*Merkt 10 a-b, 12b-13, 17b og 15a-b*).
- 2(84) Jarðamat 1849–1850: Dagverðartunga, Fornhagi, Auðbrekka, Stóri-Dunhagi, Litli-Dunhagi, Björg, Hallgilsstaðir, Þrastarhóll, Hof í Hvammshreppi, Hvammur, Syðri-Reistará, Ytri-Reistará, Baldursheimur, Skriðuland, Kjarni, Stærri-Árskógur, Kúgil í Þorvaldsdal, Hjaltastaðir, Sæla, Hnjúkur og Klængshóll. (*Merkt 19a-b, 21a-c, 22b-23, 26, 27b-29, 30b, 32b, 35a-b og 38a-b*).
- 2(85) Jarðamat 1849–1850: Urðir, Hreiðarsstaðakot, Hreiðarsstaðir, Kot, Atlastaðir og Þorsteinsstaðir. (*Merkt 41-42 og 43b*).
- 2(86) Jarðamat 1849–1850: Sandá, Göngustaðir, Göngustaðakot, Klaufabrekkur, Þverá í Svarfaðardal, Steindyr, Reykir, Hreppendaá, Þrasastaðir, Deplar og Móafell. (*Merkt 50, 53b-54b, 56 og 58*).
- 2(87) Eyjafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Gil, Varmavatnshólar, Bessahlöð, Framland, Flögusel, Flaga, Möðruvellir og Baugasel 1917. (*Merkt 1-7*).
- 2(88) Skagafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Hólar 1916. (*Merkt 8a-b*).
- 2(89) Skagafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Silfrastaðir 1916. (*Merkt 9*).
- 2(90) Eyjafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Nýibær 1916. (*Merkt 9 a-b*).
- 2(91) Eyjafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Saurbær, Féeggsstaðir, Sörlatunga, Baugasel, Vellir, Krosshóll, Kongstaðir, Þverá og Sveinsstaða-afréttur 1916. (*Merkt 10-14, 115-117 og 133*).
- 2(92) Eyjafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Dagverðartunga, Fornhagi, Auðbrekka, Þríhyrningur, Brakandi, Hólkot, Stóri-Dunhagi, Litli-Dunhagi, Björg, Möðruvellir, Baugasel, Spónsgerði, Hallgilsstaðir, Þrastarhóll, Hof, Hvammur, Syðri-Reistará, Ytri-Reistará, Baldursheimur, Skriðuland, Kjarni, Stærri-Árskógur, Hrafnagil, Kúgil, Sæla, Hlíð, Hnjúkur, Klængshóll, Syðra-Brekkukot, Stóra-Brekka, Ytra-Brekkukot, Litla-Brekka og Hjaltastaðir. (*Merkt 15-41, 118 og 138*).
- 2(93) Eyjafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Urðir, Kot, Atlastaðir og

- Porsteinsstaðir. (*Merkt 42-44*).
- 2(94) Eyjafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Sandá, Göngustaðir, Göngustaðakot, Klaufabrekkur, Þverá, Steindyr, Reykir og Hreppsendaá. (*Merkt 50-57*).
- 2(95) Skagafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Deplar, Þrasastaðir og Mjóafell. (*Merkt 58*).
- 2(306) Skagafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Langhús og Dælir. (*Merkt 150 a-b*).
- 2(307) Eyjafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Hreiðarsstaðakot. (*Merkt 143*).
- 2(308) Eyjafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Hreiðarsstaðir. (*Merkt 144*).
- 2(309) Skagafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Hraun. (*Merkt 145 a-b*).
- 2(310) Skagafjarðarsýsla/Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Stóraholt og Helgustaðir. (*Merkt 146 a-b*).
- 2(311) Jarðamat 1849–1850: Almennigur á Lágheiði. (*Merkt 122 a-c*).
- 2(312) Jarðamat 1849–1850: Klaufabrekkukot. (*Merkt 119*).
- 2(323) Fasteignamat 1916-1918–undirmat: Neðstaland, Steinstaðir, Gloppa, Vaskárdalur, Bakkasel, Bakki, Ytri-Bægisá, Miðland, Efstaland, Efstalandskot. (*Merkt 156-165*).
- 2(324) Jarðamat 1804. Bakki. (*Merkt 136*).
- 2(325) Jarðamat 1850 – yfirmat: Bakki. (*Merkt 131 a-b*).
- 2(326) Jarðamat 1850 – yfirmat: Mikligarður (Vaskárdalur). (*Merkt 132 a-d*).
- Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6.):*
- 2(116) Samningur um trippaupprekstur úr Viðvíkurhreppi í Kolbeinsdalsafrétt, dags. 16.4.1856, ásamt uppskrift. (*Merkt 11 a-d*).
- 2(121) Spurt um rekstur á Hörgárdal. Bændur bera vitni um rekstur sinn á afréttina, dags. 22.5.1840, ásamt uppskrift. (*Merkt 21 a-d*).
- 2(220) Dómur í landamerkjamáli á milli Auðbrekkuafréttar og Fornhaga. Féll sá dómur að Illagilsdalur hafi sennilega ekki tilheyrt Fornhaga. Talið líklegra að dalurinn hafi legið undir Auðbrekkulandi, dags. 1.6.1728, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-p*).
- 2(221) Fyrirtökur í landamerkjamáli á millum Auðbrekku og Fornhaga. Meðal annars fjallað um Illagilsdal, fyrir ofan Fornhaga, dags. 8.10.1728, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-f*).
- 2(222) Um Auðbrekkuafrétt og jörðina Fornhaga. Sýslumaður yfirleit landamerkjagarðinn á milli jarðanna. Riðið um og þau skoðuð grandvarlega. Ýmissa örnefna getið, dags. 8.10.1728, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-f*).
- 2(223) Lögfesta Hans Scheving fyrir Auðbrekku og Þorvaldsdal. Getið um landamerki, dags. 29.4.1723, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-c*).
- 2(224) Sýslumaður eftirspyr um brúkun á Þorvaldsdal, hvort hann hafi ekki ætíð verið brúkaður til afréttar úr Möðruvallasókn og Hvammshrepp o.fl., dags. 16.6.1794, ásamt uppskrift. (*Merkt 13 a-c*).
- 2(225) Um afréttina Þorvaldsdal og fjallaskil þar, dags. 25.5.1811, ásamt uppskrift. (*Merkt 14 a-e*).
- 2(226) Spurt um upprekstur á afréttina Hörgárdal, dags. 21.5.1840, ásamt uppskrift. (*Merkt 15 a-d*).
- 2(227) Afréttarlandinu Þorvaldsdal afsalað, dags. 6.4.1941, ásamt uppskrift. (*Merkt 16 a-b*).
- 2(228) Eigendur 1/4 Þorvaldsdalsafréttar, afsala hreppsnefnd Árskógshrepps nefndu landi, dags. 8.9.1944, ásamt uppskrift. (*Merkt 17a-c*).
- 2(229) Lesin lögfesta fyrir Auðbrekku með Þorvaldsdal. Margir bændur mótmæltu lögfestunni, dags. 23.5.1877, ásamt uppskrift. (*Merkt 18 a-b*).
- 2(230) Lesin er lögfesta fyrir Auðbrekku og Þorvaldsdal, dags. 24.5.1877, ásamt uppskrift. (*Merkt 19 a-b*).
- 2(231) Málshöfðun Auðbrekku gegn Syðri-Haga. Óheimill rekstur geldfjár og trippa á

- a-b Þorvaldsdalsafrétt, dags. 3.7.1878, ásamt uppskrift. (*Merkt 20 a-b*).
- 2(232) Ábúandi Urða lögfestir þeirrar jarðar land og fjallið Hnjóta og bannar
a-b leyfislausan rekstur og grasatekju, í sagt land, dags. 20.6.1739, ásamt uppskrift.
(*Merkt 12 a-b*).
- 2(233) Um leyfi til geldfjárreksturs á Þorvaldsdal, dags. 20.5.1878, ásamt uppskrift.
a-b (*Merkt 1 a*).
- 2(234) Um neitun á borgun á upprekstrargjaldi fyrir geldfé á Þorvaldsdal, dags
a-b 31.5.1878, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(235) Sættanefndin í Möðruvallakirkjusókn vitnar um að deilendur hafi ekki náð sátt í
a-b þrætunni um Þorvaldsdal og vísar málinu til landslaga og réttar, dags. 6.6.1878,
ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a*).
- 2(236) Sýslumaðurinn í Eyjafjarðarsýslu gjörir vitnalegt að bóndinn á Syðri-Haga hafi
a-b neitað að borga upprekstrartoll fyrir það fé er hann rak á afréttinn í Þorvaldsdal.
Bóndanum stefnt fyrir aukarétt, dags. 8.6.1878, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(237) Jón Snorrason á Auðbrekku um rétt Stærra-Árskógar til upprekstrar á
a-b Þorvaldsdal, dags. 23.5.1879, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-c*).
- 2(238) Jóhann Einarsson á Syðri-Haga sem rekið hefur fé upp á Þorvaldsdal með leyfi
a-b eiganda Stærra-Árskógar setur fram kröfu um að honum verði ekki blandað í
deilu Auðbrekku og Stærri-Árskógar, dags. 23.6.1879, ásamt uppskrift. (*Merkt 6
a-b*).
- 2(287) Kot í Svarfaðardal, með Vífilstöðum boðið upp, dags. 21.5.1813, ásamt
a-b uppskrift. (*Merkt 22 a-b*).
- 2(327) Þinglesnar Landamerkjalyásingar 9 jarða, þ. á m. Bakkasels, dags. 27.5.1889,
a-b ásamt uppskrift. (*Merkt 37 a-b*).
- 2(328) Upplesinn partur úr lögfestu, dags. 24.5.1842, jarðarinnar Bakka landareign á
a-b Yxnadalsheiði, útgefin 22.5.1771. Henni mótmælt, ásamt uppskrift. (*Merkt 59 a-
d*).
- 2(329) Upplesin lögfesta, dags. 22.5.1848, fyrir heima- og afréttarlandi Bakka, dags.
12.6.1792. Einnig upplesinn útdráttur, dags. 29.10.1842, úr Jarðabók Árna
Magnússonar yfir Vaðlasýslu. (*Merkt 60 a-b*).
- 2(330) Upplesnar lögfestur nokkurra jarða, þ. á m. fyrir Bakka, og var henni mótmælt,
a-b dags. 12.6.1792, ásamt uppskrift. (*Merkt 61 a-d*).
- 2(331) Upplesið makaskiptabréf bændanna Egils Tómassonar á Bakka annars vegar og
a-b Jóhanns Grímólfssonar á Engimýri hins vegar, dags. 17.6.1829, ásamt uppskrift.
(*Merkt 62 a-c*).
- 2(332) Upplesið makaskiptabréf Jón Jónassonar á Hólum annars vegar og Kráks
a-b Jónssonar á Bakka, hinsvegar, dags. 25.5.1831, ásamt uppskrift. (*Merkt 63 a-c*).
- 2(333) Upplesin þann 21.5.1840, lögfesta, dags. 12.6.1792, í nafni Egils Tómassonar á
a-b Bakka, á öllu landi jarðarinnar Bakka. Lögfestunni var mótmælt af mörgum
bændum, ásamt uppskrift. (*Merkt 64 a-c*).
- 2(334) Upplesin þann 8.6.1841, lögfesta eiganda jarðarinnar Bakka, dags. 22.5.1771.
a-b Lögfestunni var mótmælt, hvað snerti afréttirnar Öxnadalsheiði og Seldal, ásamt
uppskrift. (*Merkt 65 a-c*).
- 2(335) Upplesin lögfesta Th. Danielsens á Skipalóni, fyrir landi jarðarinnar Bakka í
Öxnadal, dags. 31.5.1871. (*Merkt 66 a-b*).
- 2(336) Jónas á Bakka leggur fram bann við brúkun á landi, innan tiltekinna takmarka. Í
a-b lýsingu Jónasar kemur fram að jörðin Ytri Bægisá eigi svokallaðan „Folaldareit“,
dags. 2.6.1885, ásamt uppskrift. (*Merkt 67 a-c*).
- 2(337) Upplesin lögfesta fyrir Silfrastöðum, dags. 7.5.1796. (*Merkt 23 a-b*).
- 2(338) Upplesin lögfesta fyrir Silfrastöðum, dags. 6.5.1797. (*Merkt 24 a*).
- 2(339) Leyfislaus nauta- og hrossarekstur á Silfrastaðaafrétt bannaður af Jóni Erlends-
syni hreppstjóra, dags. 12.6.1819. (*Merkt 25 a-b*).
- 2(340) Sveitarmenn lýsa óánægju yfir byggingu á Hálfánartungum, þar sem þeir töldu
sig hafa frjáls afnot af afréttinni. Úrskurðað er að bygging haldist ekki nema
yfirstandandi fardagaár, dags. 3.6.1822. (*Merkt 26 a-c*).

- 2(341) Þann 2.6.1830, birt lögfesta, dags. 7.5.1789, fyrir Silfrastöðum og Fremrikotum. (*Merkt 27 a-c*).
- 2(342) Þann 22.5.1837, upplesin lögfesta fyrir Silfrastöðum, dags. 9.5.1789. (*Merkt 28 a-b*).
- 2(343) Þann 28.5.1862, upplesin lögfesta, dags. 27.5.1862, fyrir Silfrúnarstöðum og Silfrúnarstaðaafrétti. (*Merkt 29 a-c*).
- 2(344) Ákveðið að allir sem reki trippi á Silfrúnarstaðaafrétt sýni trippin á Silfrúnarstöðum og greini frá hve mörg þau eru. Einnig samþykkt ákvæði um trippatoll á Silfrúnarstaðaafréttar, dags. 28.5.1862. (*Merkt 30 a-e*).
- 2(345) Samið að Jónas Sigurðsson á Fremrikotum taki að sér fyrir stöðum fyrir trippum á Silfrastaðaafrétt, dags. 7.6.1864. (*Merkt 31 a-c*).
- 2(346) Þann 2.6.1880, þinglesin áskorun til þeirra er ekki eiga ítök í Silfrastaðaafrétt, að greina frá trippatölnunni og greiða toll. (*Merkt 32 a-b*).
- 2(347) Þinglesin landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum, dags. 3.6.1885. (*Merkt 33 a-b*).
- 2(348) Þinglesin landamerkjaskrá fyrir Silfrastöðum, dags. 22.5.1890. (*Merkt 34 a-d*).
- 2(349) Þann 1.6.1892, þinglesin yfirlýsing, dags. 10.3.1892, viðvíkjandi Silfrastaðaafrétt. Henni var mótmælt af hlutaðeigendum. (*Merkt 35 a-d*).
- 2(350) Þann 25.5.1899: Þinglesið afsalsbréf, dags. 6.11.1898, fyrir Silfrastaðaafrétt. Einnig þinglesin yfirlýsing um bann á kaupum og solum á Silfrastaðaafrétti er skerði rétt Syðribrekkna og hluta úr Ytribrekkum og Dýrfinnastöðum. (*Merkt 36 a-d*).
- 2(351) Útrentanir á yfirliti úr dómabókagrunni hjá ÞÍ: Þverá í Skíðadal, Hnjótaafrétt, Varmavatnshólar, Bessahlaðir, Nýibær, Framland, Flögusel, Flaga, Möðruvellir í Hörgárdal, Hólar í Hólahreppi, Hólar í Hjaltadal, Silfrastaðaafrétt, Silfrastaðir Akrahreppi, Vellir í Svarfaðardalshreppi, Skíðadalur, Féeggsstaðir, Baugasel, Sörlatunga, Sveinsstaðir, Þverá í Skíðadal, Þorvaldsdalsafrétt, Dagverðartunga, Fornhagi, Bláteigur, Auðbrekka í Skriðuhreppi, Þríhyrningur, Brakandi, Hólakot, Stóri Dunhagi, Litli Dunhagi, Spónsgerði, Hallgilsstaðir, Þrastarhóll, Hof, Hvammur, Syðri Reistar, Ytri-Reistar, Kjarni, Stærri-Árskógur, Kúgil, Sæla, Hnjúkur, Klænghóll, Hnjótafjall, Urðir, Kot, Þorsteinsstaðir, Stífluafrétt, Sandá, Göngustaðir, Göngustaðakot, Klaufabrekkur, Þverá, Steindyr, Hreppsendaá, Þrasastaðir og Móafell.
- Kirknaskjöl (skjalaflokkur A.7.):*
- 2(177) Lögfesta séra Sigfús Þorlákssonar fyrir Glæsibæ, dags. 28.5.1696. Afrit gert af a-b Bólu-Hjálmarí Jónssyni, dags. 10.5.1855, ásamt uppskrift. (*Merkt 1*).
- 2(178) Lögfesta séra Sigurðar Jónssonar fyrir Glæsibæ, dags. 20.5.1765. Fram kemur a-b m.a. að á meðal ítaka kirkjunnar er afrétt hrossum og öllu geldfé undan Bröttubrekku á Hörgárdal, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(179) Lögfesta séra Jóns Þorvaldssonar fyrir Glæsibæ, dags. 27.6.1808. Fram kemur a-b m.a. að á meðal ítaka kirkjunnar er afrétt hrossum og öllu geldfé undan Bröttubrekku á Hörgárdal, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b*).
- 2(180) Yfirlýsing séra Kristjáns Þorsteinssonar, áður á Glæsibæ, gerð að beiðni a-b núverandi prests um landamerki og ítök staðarins, dags. 28.5.1846, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-c*).
- 2(181) Yfirlýsing séra Jóns Þorvaldssonar gerð að beiðni núverandi prests um a-b landamerki og ítök staðarins en þar er lambauppreksturs á Hörgárdal m.a. getið, dags. 25.9.1846, ásamt uppskrift. (*Merkt 5*).
- 2(182) Vísitasía Vallakirkju frá 1630. Þar er m.a. getið um afrétt staðarins, ásamt a-b uppskrift. (*Merkt 1*).
- 2(183) Nokkur skjöl varðandi Vallakirkju, m.a. óársett vísitasía þar sem getið er um a-b eign kirkjunnar á öllum Skíðadal og ódags. lögfesta séra Jóns Egilssonar, presti á Völlum 1622-1658, þar sem m.a. öll Skíðadals afrétt er lögfest, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-d*).
- 2(184) Mat Vallabrauds, dags. 12.8.1782. Þar er m.a. getið um þær kirkjujarðir sem a-b liggja í eyði, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-c*).

- 2(185) Lögfesta séra Jóns Egilssonar, frá 1645, fyrir Völlum í Svarfaðardal, ásamt uppskrift. (*Merkt 4*).
a-b
- 2(186) Lögfesta séra Eyjólfssonar fyrir Völlum í Svarfaðardal. Skíðadalsafréttar er m.a. getið, dags. 31.5.1707, ásamt uppskrift. (*Merkt 5*).
a-b
- 2(187) Lögfesta séra Eyjólfssonar fyrir Völlum. Kirkjujarða er m.a. getið, dags. 19.5.1708, ásamt uppskrift. (*Merkt 6*).
a-b
- 2(188) Lögfesta séra Eyjólfssonar fyrir Skíðadalsafrétt, dags. 20.6.1739, ásamt uppskrift. (*Merkt 7*).
a-b
- 2(189) Lögfesta séra Jóns Halldórssonar fyrir Skíðadalsafrétt, dags. 20.5.1776, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-b*).
a-b
- 2(190) Lögfesta séra Þórðar Jónssonar fyrir Völlum og er Skíðadalsafréttar m.a. getið, dags. 15.6.1792, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a-b*).
a-b
- 2(191) Lögfesta séra Stefáns Þorsteinssonar fyrir landspörtum Vallakirkju, þ.e. landi Gljúfrárkots og Þverár, dags. 28.5.1834, ásamt uppskrift. (*Merkt 10 a-b*).
a-b
- 2(192) Lögfesta séra Jóns Jónssonar fyrir Stærri-Árskógi. M.a. er getið eyðijarða sem undir hana liggja og geldfjárrekstur í Fögruhlíð, dags. 10.6.1823, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-d*).
a-b
- 2(193) Brot af úttekt Stærri Árskógs, en það vantar framan af henni. Hún er óársett en athugasemd við hana er dags. 1.7.1830. Prestaskipti urðu 1827 og gæti hún verið frá þeim tíma. Þar eru að finna upplýsingar um jörðina Hrafnagil, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-f*).
a-b
- 2(194) Nokkrir vitnisburðir um Selársel á Þorvaldsdal í landi Stærri-Árskógskirkju, frá árunum 1660 og 1663 en skjalið virðist skrifað 1673, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-c*).
a-b

Vísitásiúbækur biskupa (skjalaflokkur A.8.):

- 2(96) Urðir í Svarfaðardal, án ártals en er frá því eftir 1590. Fram kemur að kirkjan eigi reit í Skíðadalsafrétt. Fram kemur einnig að kirkjan eigi reit fyrir framan Skallardalsá og annan á milli Klaufabrekna og Köngustaða, ásamt uppskrift. (*Merkt 1*).
a-b
- 2(97) Vellir í Svarfaðardal, 1631. Fram kemur að kirkjan eigi alla afrétt frá Gljúfrarmarki til Sveinsstaðamarks, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-e*).
a-b
- 2(98) Vellir í Svarfaðardal, 1686. Fram kemur að kirkjan eigi alla Skíðadalsafrétt með öllum Vesturárdal og hálfum Þverárdal, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-d*).
a-b
- 2(99) Urðir í Svarfaðardal. Fram kemur að kirkjan eigi reit í Skíðadalsafrétt og einnig að kirkjan eigi reit í Skíðadalsafrétt, dags. 16.8.1692, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-d*).
a-b
- 2(100) Vellir í Svarfaðardal. Fram kemur að kirkjan eigi alla afrétt frá Gljúfurármerki allt til Sveinsstaðamarks, dags. 19.8.1692, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-e*).
a-b
- 2(101) Urðir í Svarfaðardal. Fram kemur m.a. að kirkjan eigi reit í Skíðadalsafrétt og einnig að kirkjan eigi reit fyrir framan Skalladalsá og reit á milli Klaufabrekku og Köngustaða, dags. 15.9.1713, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-d*).
a-b
- 2(102) Urðir í Svarfaðardal. Fram kemur að kirkjan eigi reit í Skíðadalsafrétt og einnig að kirkjan eigi reit á milli Klaufabrekku og Köngustaða, og annan framan við Skalladalsá, dags. 18.6.1748, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-d*).
a-b
- 2(103) Vellir í Svarfaðardal. Fram kemur að kirkjan eigi allan Skíðadal og Vesturárdal, dags. 19.6.1748, ásamt uppskrift. (*Merkt 8 a-e*).
a-b
- 2(104) Vellir í Svarfaðardal. Fram kemur að kirkjan haldi þeim eignum sínum sem fyrri máldagar og vísitásiur geta. Þess er getið að vegna undanfarinna stórharðinda séu jarðirnar Gljúfrárkot, Hverhóll og Garðakot í eyði. Stafn og Þverárkot hafi hins vegar langsamlega í eyði legið, dags. 25.7.1760, ásamt uppskrift. (*Merkt 9 a-d*).
a-b
- 2(105) Urðir, 24.7.1769. Fram kemur að kirkjan eigi reit í Skíðadalsafrétt og einnig að kirkjan eigi reit milli Klaufabrekku og Köngustaða og annan fyrir framan Skallardalsá, ásamt uppskrift. (*Merkt 10 a-b*).
a-b
- 2(106) Staðarárskógur (Stærri Árskógur), án ártals en er frá því eftir 1590. Fram kemur að kirkjan eigi m.a. geldfjárrekstur í Fögruhlíð, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-b*).
a-b

- 2(107) Staðarárskógur (Stærri Árskógur), 1631. Fram kemur að kirkjan eigi geldfjárrekstur á Fögruhlíð, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-c*).
- 2(108) Stærri Árskógur. Fram kemur að kirkjan eigi geldfjárrekstur í Fögruhlíð, dags. a-b 19.8.1692, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-d*).
- 2(109) Stærri Árskógur. Fram kemur m.a. að kirkjan eigi geldfjárrekstur í Fögruhlíð, a-b dags. 18.9.1713, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(110) Stærri Árskógur. Fram kemur að kirkjan eigi geldfjárrekstur í Fögruhlíð, dags. a-b 22.6.1748, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-d*).
- 2(111) Stærri Árskógur. Fram kemur að kirkjan eigi geldfjárrekstur í Fögruhlíð, dags. a-b 27.7.1769, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-c*).
- 2(172) Glæsibær, án ártals en er frá því eftir 1590. Fram kemur að eigi m.a. afrétt a-b hrossum og öllu geldfé undan Bröttubrekku á Hörgárdal, ásamt uppskrift. (*Merkt 1*).
- 2(173) Glæsibær. Fram kemur að eigi m.a. afrétt hrossum og öllu geldfé undan a-b Bröttubrekku á Hörgárdal, dags. 3.5.1685, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(174) Glæsibær. Fram kemur að eigi m.a. afrétt hrossum og öllu geldfé undan a-b Bröttubrekku á Hörgárdal, dags. 21.8.1692, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-b*).
- 2(175) Glæsibær. Fram kemur að eigi m.a. afrétt hrossum og öllu geldfé undan a-b Bröttubrekku á Hörgárdal, dags. 21.9.1713, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(176) Glæsibær. Fram kemur að eigi m.a. afrétt hrossum og öllu geldfé undan a-b Bröttubrekku á Hörgárdal, dags. 23.6.1749, ásamt uppskrift. (*Merkt 5 a-d*).
- 2(352) Silfrastaðir. Fram kemur að það sem kirkjan eigi í ítökum og afréttum verði a-b eigendur að gera reikningsskap eftir því sem hægt er að sýna fram á með bréfum og máldögum. Einnig minnst á að jörðinni tilheyri Fremri Kot í Norðurárdal og að Krákugerði með Hálfanartungum sé haldið heimaland, dags. 2.10.1663, ásamt uppskrift. (*Merkt 6 a-b*).

Skjalasöfn presta og prófaste (skjalaflokkur A.9.):

- 2(112) Bréf séra Tómasar Hallgrímssonar á Völlum, til Davíðs prófaste Guðmundssonar, dags. 16.11.1894. Hann sendir prófaste klögum Jóhanns Magnússonar bónda á Stærra Árskógi yfir að Sigurður bóndi á Selá reki eða hafi rekið síðastliðin 3 sumur búsmala sinn í land hans en Sigurður telur sig eiga tilkall til þess eftir fornri venju. Klagan fylgir ekki með. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(113) Bréf prófaste til stiftsfirvalda um fyrrgreint klögumál á milli ábúanda Stærra Árskógs og Selárbónda, dags. 3.12.1894. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(114) Bréf Stiftsfirvalda til prófaste, dags. 29.12.1894, um kæru ábúanda Stærra Árskógs sem telur sig líða átroðning og ágang af hálfu Selárbónda sem reki daglega, kvölds og morgna, yfir sumarið kvíær sínar yfir engi Stærra Árskógs. Hann telur sig hafa rétt á því vegna þess að Selá hafi til forna átt mánaðarselstöðu í Stærra Árskógslandi í Þorvaldsdal. Prófastur taldi nokkrar líkur fyrir því að selstöðuítakið tilheyrði Selá en það heimilaði ekki að reka búfé dagsdaglega yfir engi Stærra Árskógs. Stiftsfirvöld tóku undir það en furðuðu sig á því að þetta hefði ekki verið útkljáð með bréfi landshöfðingja, dags. 3.4.1883, varðandi framkvæmd landamerkjalaga með tilliti til kirkjueigna. Vallaprestur skyldi því skipað að gera skyldu sína í þessu tilliti. (*Merkt 3 a-c*).
- 2(115) Bréf séra Emils Guðmundssonar á Kvíabekk til prófaste, dags. 11.11.1895. Þar rekur hann deilu Selár, sem tilheyrir Kvíabekkjarprestakalli, og Stærra Árskógs. Hann segir að jarðirnar hafi samkvæmt gömlum máldögum átt gagnkvæm réttindi þannig að Selá átti mánaðar selstöðu hvert sumar fyrir búsmala sinn í Stærra-Árskógslandi gegn uppsátri, lóð undir sjóbúð og yfirferð yfir engi jarðarinnar. Ábúandi Stærra Árskógs hafi notað sitt ítak í langan tíma án nokkurra andmæla en þegar Selárbóndi tók upp á því að nýta sitt ítak á ný fyrir 2-3 árum var því andmælt og Selárbónda bannað að nota ítakið. Ábúandi Stærra Árskógs fékk úrskurð frá Stiftsfirvöldum sem heimilaði honum bannið vegna þess að Selárbóndanum hefði láðst að geta ítaksins í þinglesningu landamerkja jarðarinnar og vegna þeirrar gleymsku væri það fallið úr gildi. Hins vegar

- heimilaði ábúandi Stærra Árskógs sér rétt til að nýta sitt ítak í óþökk Selárbónda sem vill fá leiðréttingu á því. Emil segist hafa fengið leyfi sýslumanns til að skoða landamerkjabók sýslunnar og segir hann að þar komi ekkert fram um ítök Stærra Árskógs í Selárlandi. Þar af leiðandi hlýtur ítakið í Selárland að vera fallið niður með sömu rökum og stiftsýfirvöld höfðu áður beitt. (*Merkt 4 a-c*).
- 2(248) Glæsibær, prófastsvísitasía, dags. 10.6.1729. Þar er m.a. getið um hrossagöngu á a-b Hörgárdalsheiði ásamt geldfjársgöngu undir Bröttubrekku, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-c*).
- 2(249) Tvær athugasemdir, dags. 11.11.1811 og 12.10.1831, færðar inn í kirkjustól um a-b skemmdir af völdum skriðufalla á Gljúfárkot og Kónsstaði sem virðist hafa leitt til þess að jarðirnar lágu í eyði í nokkur ár, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a-e*).
- 2(250) Urðir í Svarfaðardal, prófastsvísitasía, dags. 4.7.1752. Þar er m.a. getið um reit í a-b Skíðadalsafrétt, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-d*).
- 2(251) Vellir í Svarfaðardal, prófastsvísitasía, dags. 5.7.1752. Þar er þess getið að a-b kirkjan eigi allan Skíðadal og Vesturárdal fram frá Hólármerki og til Sveinsstaðamerkis, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-d*).
- 2(252) Vellir í Svarfaðardal, prófastsvísitasía, dags. 14.7.1757. Þar kemur m.a. fram að a-b Sveinsstaðir og Gljúfárkot séu í eyði, ásamt uppskrift. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(253) Afrit úr sáttabók þar sem deilt er um land liggjandi fram frá Hrafnagili í a-b Þórhallsdal (Þorvaldsdal), dags. 31.8.1824, ásamt uppskrift. (*5 a-c*).
- 2(254) Vísitasía Péturs biskups Péturssonar á Stærra-Árskógi, dags. 26.7.1868. Þar er m.a. minnst á geldfjárrekstur í Fögruhlíð. (*Merkt 6 a-c*).
- Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanna og landshöfðingja (skjalaflokkur A.10).*
- 2(353) Endurrit úr gjörðabók stjórnarnefndar Hólaskóla, dags. 5.-7.5.1898. Þar greinir a-b frá sölu Kolbeinsdalsafréttar, ásamt uppskrift. (*Merkt 7 a-d*).
- Skjalasöfn Stjórnarráðs Íslands (skjalaflokkur A.11.):*
- 2(195) Uppkast að bréfi Stjórnarráðsins til forstjóra bændaskólans á Hólum, vegna fyrirsagnar umboðsmanns Vaðlaumboðs varðandi rétt Hóla í Hjaltadal til afnota af afréttarlandi Möðruvalla í Hörgárdal, dags. 26.4.1918. (*Merkt 1*).
- 2(196) Flögusel í Skriðuhreppi. Uppkast að afsali, dags. 13.9.1921, og matsgerð, dags. 11.8.1919, vegna sölu jarðarinnar. (*Merkt 2 a-d*).
- 2(197) Möðruvellir í Hörgárdal. Matsgerð, dags. 18.6.1906, vegna fyrirhugaðrar sölu jarðarinnar og athugasemdir umboðsmanns, dags. 20.4. og 18.8.1906, vegna Spónsgerðis. (*Merkt 3 a-d*).
- 2(198) Bréfauppköst Stjórnarráðsins frá árunum 1916-1920 varðandi mál gegn Guðmundi Guðmundssyni á Þúfnavöllum vegna þess að hann hafði tekið fé til uppreksturs í Hörgárdal og Hörgárdalsheiði. (*Merkt 4 a-d*).
- 2(199) Flaga í Skriðuhreppi. Uppkast að afsali, dags. 18.11.1910, og matsgerð, dags. 24.5.1909, vegna sölu jarðarinnar. (*Merkt 5 a-e*).
- 2(200) Sörlatunga í Skriðuhreppi. Uppkast að afsali vegna sölu jarðarinnar, dags. 9.9.1918. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(201) Sörlatunga í Skriðuhreppi. Matsgerð vegna sölu jarðarinnar, dags. 20.6.1906 og athugasemdir umboðsmanns þar að lútandi, dags. 18.8.1906. (*Merkt 2 a-d*).
- 2(202) Þverá í Skíðadal í Svarfaðardalshrepp. Uppkast að afsali, dags. 12.7.1907, matsgerð, dags. 21.6.1906, og athugasemdir umboðsmanns, dags. 18.8.1906. (*Merkt 3 a-f*).
- 2(203) Sörlatunga í Skriðuhreppi. Matsgerð vegna fyrirhugaðrar sölu jarðarinnar, dags. 11.3.1918. (*Merkt 4 a-e*).
- 2(204) Féeggsstaðir og Baugasel í Skriðuhreppi. Sitthvort uppkastið að afsali Féeggsstaða og Baugasels, dags. 3.9.1908, matsgerðir jarðanna, dags. 5.-6.6.1907, greinargerð umboðsmanns fyrir jörðunum, dags. 7.5.1907, og athugasemdir hans við matsgerðirnar, dags. 20.9.1907. (*Merkt 5 a-k*).
- 2(205) Kónsstaðir í Svarfaðardal. Uppkast að afsali, dags. 27.9.1918, matsgerð, dags. 7.6., vegna sölu jarðarinnar og athugasemdir Hallgríms Halldórssonar hreppstjóra við virðingargjörðina, dags. 15.10.1915. (*Merkt 6 a-e*).

- 2(206) Björg í Arnarnesshreppi. Uppkast að afsali, dags. 7.5.1925, og matsgerð, dags. 9.8.1924, vegna sölu jarðarinnar. (*Merkt 2 a-e*).
- 2(207) Spónsgerði í Arnarnesshreppi. Uppkast að afsali, dags. 6.2.1924, matsgerð, dags. 1.8.1923, og upplýsingar hreppstjóra um landskipti milli Möðruvalla og Spónsgerðis, dags. 20.11.1923. (*Merkt 3 a-e*).
- 2(208) Baldursheimur í Arnarnesshreppi. Matsgerð, dags. 24.6.1918, vegna fyrirhugaðrar sölu jarðarinnar, athugasemdir umboðsmanns Vaðlaumboðs, dags. 14.6.1919, og uppkast af bréfi Stjórnarráðs, dags. 10.7.1919, til sýslumanns um að það hafi hætt við að selja jörðina. (*Merkt 4 a-c*).
- 2(209) Möðruvellir í Hörgárdal. Matsgerð, dags. 18.6.1906, vegna fyrirhugaðrar sölu jarðarinnar og athugasemdir umboðsmanns vegna Spónsgerðis, dags. 20.4. og 18.8.1906. (*Merkt 5 a-d*).
- 2(210) Kjarni í Arnarnesshreppi. Uppkast að afsali, dags. 15.7.1907, matsgerð, dags. 26.6.1906 og athugasemdir umboðsmanns, dags. 18.8.1906. (*Merkt 6 a-e*).
- 2(211) Hjaltastaðir í Svarfaðardalshreppi. Uppkast af afsali, dags. 27.7.1918, og matsgerð, dags. 15.6.1916, vegna sölu jarðarinnar. (*Merkt 7 a-d*).
- 2(212) Skriðuland í Arnarnesshreppi. Uppkast að afsali, dags. 29.12.1917, og matsgerð vegna sölu jarðarinnar, dags. 17.6.1916. (*Merkt 8 a-c*).
- 2(213) Litli-Dunhagi í Arnarnesshreppi. Uppkast að afsali, dags. 7.9.1908, matsgerð, dags. 1.6.1907, og athugasemdir umboðsmanns, dags. 20.9.1907. (*Merkt 9 a-d*).
- 2(214) Hallgilsstaðir í Arnarnesshreppi. Uppkast að afsali, dags. 30.6.1908, matsgerð, dags. 1.6.1907, vegna sölu jarðarinnar. (*Merkt 10 a-d*).
- 2(215) Syðri-Reistar á í Arnarnesshreppi. Uppkast að afsali, dags. 20.12.1915, og matsgerð, dags. 2.6.1915, vegna sölu jarðarinnar. (*Merkt 11 a-c*).
- 2(216) Ytri-Reistar á í Arnarnesshreppi. Uppkast að afsali, dags. 30.6.1914, og matsgerð, dags. 2.5.1914, vegna sölu jarðarinnar. (*Merkt 12 a-d*).
- 2(217) Björg í Arnarnesshreppi. Matsgerð, dags. 1.6.1907, vegna fyrirhugaðrar sölu jarðarinnar. (*Merkt 13 a-b*).
- 2(218) Kot í Svarfaðardal. Uppkast að afsali, dags. 26.9.1919, og matsgerð, dags. 19.6.1918, vegna sölu jarðarinnar. (*Merkt 14 a-d*).
- 2(219) Steindyr í Svarfaðardalshrepp. Uppkast að afsali, dags. 12.8.1914, matsgerð, dags. 3.6.1907, og önnur, dags. 17.5.1913, vegna sölu jarðarinnar. (*Merkt 1a-f*).
- 2(255) Afrit bréfs sem sent var öllum sýslumönnum landsins, dags. 29.12.1919, vegna þingsályktunartillögu, dags. 27.9. s.á., um rétt ríkisins til vatnsorku í almenningum. (*Merkt 6*).
- 2(256) Bréf Júlíusar Havsteen sýslumanns í Eyjafjarðarsýslu, dags. 27.9.1920, þar sem hann sendir svarbréf hreppstjóra við fyrirspurn Stjórnarráðsins. (*Merkt 7*).
- 2(257) Bréf Guðm. Guðmundssonar hreppstjóra Skriðuhrepps þar sem hann svarar fyrirspurn Stjórnarráðsins, dags. 28.2.1920. (*Merkt 8*).
- 2(258) Bréf Hallgríms Hallgrímssonar hreppstjóra Svarfaðardalshrepps þar sem hann svarar fyrirspurn Stjórnarráðsins, dags. 15.3.1920. (*Merkt 9*).
- 2(259) Fylgiskjal með bréfi Júlíusar Havsteen sýslumanns í Eyjafjarðarsýslu þar sem hann sendir svarbréf hreppstjóra við fyrirspurn Stjórnarráðsins, dags. 27.9.1920. Ljósrit úr landamerkjabók varðandi afréttarland Skíðadals. (*Merkt 10*).
- 2(260) Bréf Davíðs Sigurðssonar hreppstjóra Árskógshrepps þar sem hann svarar fyrirspurn Stjórnarráðsins, dags. 1.3.1920. (*Merkt 16*).
- 2(261) Bréf Stefáns Stefánssonar hreppstjóra Arnarnesshrepps þar sem hann svarar fyrirspurn Stjórnarráðsins, dags. 10.3.1920. (*Merkt 17 a-b*).
- 2(262) Fylgiskjal með bréfi Júlíusar Havsteen sýslumanns í Eyjafjarðarsýslu þar sem hann sendir svarbréf hreppstjóra við fyrirspurn Stjórnarráðsins, dags. 27.9.1920. Ljósrit úr landamerkjabók varðandi landamerki á milli Ólafsfjarðar- og Stíflu-afréttarlanda. (*Merkt 4*).
- 2(283) Svarfaðardalshreppur. Hallgrímur Halldórsson hreppstjóri gerir sýslumanninum í a-b Eyjafirði grein fyrir afréttarlandi hreppsins í Svarfaðardal, dags. 15.3.1920, ásamt uppskrift. (*Merkt 1 a*).

- 2(289) Bréf Jóns Þorsteinssonar vegna sáttaumleitana milli landsjóðsins sem eiganda Möðruvalla og Guðmundar hreppstjóra Guðmundssonar á Þúfnavöllum vegna deilu um rétt til upprekstrar á afréttarland Möðruvalla í Hörgárdal, þar á meðal svonefndan Gullreit, dags. 25.7.1919. (*Merkt 9 a-c*).
- 2(290) Afrit af uppkasti af bréfi, dags. 8.3.1922, þar sem fram kemur að ríkissjóður hafi keypt sellandið Gullreit fyrir 600 krónur af Guðmundi hreppstjóra Guðmunds-syni, samkvæmt sátt, dags. 31.1.1922. (*Merkt 10 a-b*).
- 2(292) Bréf biskupsins yfir Íslandi til Stjórnarráðsins um sölu á Gljúfurárkoti og Sveinsstöðum með afrétt til Svarfaðardalshrepps fyrir 3000 krónur, dags. 7.9.1905. (*Merkt 11 a-b*).
- 2(293) Settur sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu kunngerir Stjórnarráðinu, með bréfi, beiðni Svarfaðardalshrepps um að jarðirnar Gljúfurárkot og Sveinsstaðir ásamt afrétt verði metnar til peningaverðs, dags. 15.6.1904. (*Merkt 12 a*).
- 2(294) Ódagsett verðmat og lýsing, líklega frá árinu 1904, á jörðunum Gljúfurárkoti og Sveinsstöðum ásamt afrétt. Til samans metið á 2500 krónur. (*Merkt 13 a-c*).
- 2(295) Oddviti Svarfaðardalshrepps fer þess á leit í bréfi til Stjórnarráðsins að hreppurinn fái keyptar af Vallaprestakalli jarðirnar Gljúfurárkot og Sveinsstaði ásamt Sveinsstaðaafrétt, dags. 13.5.1905. (*Merkt 14 a-b*).
- 2(296) Útdráttur úr safnaðarfundargjörð Vallasafnaðar sem sendur var Stjórnarráðinu, dags. 21.5.1905. Fundurinn fól presti og sóknarnefnd selja jarðirnar Gljúfurárkot og Sveinsstaði (með afréttinni). Fundurinn var sölunni meðmæltur. (*Merkt 15 a*).
- 2(297) Útdráttur úr héraðsfundargerð Eyjafjarðarprófastsdæmis sem sendur var Stjórnarráðinu, um að Svarfaðardalshreppur fái keyptar 2 jarðir Vallakirkju og afréttarland hennar, dags. 22.6.1905. Fundurinn samþykkti það með öllum atkvæðum. (*Merkt 16 a*).
- 2(298) Umsókn séra Stefáns Kristinssonar til Stjórnarráðsins (konungs) um að mega selja Svarfaðardalshreppi jarðirnar Gljúfurárkot, Sveinsstaði og afréttarhluta í Skíðadal, dags. 9.8.1905. (*Merkt 17 a-b*).
- 2(299) Fylgibréf prófastsins í Eyjafjarðarprófastsdæmi Jónasar Jónssonar sem hann sendi með umsókn séra Stefáns Kristinssonar, til Stjórnarráðsins, dags. 22.8.1905. Jónas mælti með því að leyfið fengist fyrir sölu á Gljúfurárkoti og Sveinsstöðum með tilheyrandi afrétt. (*Merkt 18 a*).
- 2(300) Bréf til Stjórnarráðsins, dags. 18.9.1905 þar sem aðdragandi og forsendur á sölu jarðanna Gljúfurárkots og Sveinsstaða ásamt afrétt eru teknar saman með meiru. (*Merkt 19 a-c*).
- 2(301) Konungsleyfi fyrir sölu Gljúfurárkots og Sveinsstaða með afrétt fyrir 3000 krónur, dags. 14.10.1905. (*Merkt 20 a-d*).
- 2(354) Svar Stefáns Bergssonar hreppstjóra Öxnadalshrepps, dags. 25.2.1920, við fyrirspurn Stjórnarráðsins. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(355) Bréf rentukammers til B.H. Borgen amtmanns, dags. 29.10.1842, um þýðingu úr a-b jarðabók Árna og Páls og mál á milli Egils Tómassonar á Bakka og Sigurðar Sigurðssonar hreppstjóra á Þverbrekku, um rétt til fjárreksturs í almenning á Öxnadalshéiði, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-g*).
- Bréfasöfn biskupa (skjalaflokkur A.12.):*
- 2(239) Brauðalýsing séra Þórðar Jónssonar á Völlum, dags. 12.8.1782. Þar er m.a. getið a-b afréttar á Skíðadal, og bæirnir Þveráarkot og Stafn sagðir í eyði, ásamt uppskrift. (*Merkt 1a-b*).
- 2(240) Áreið, dags. 29.5.1786, gerð á Hólastólsjarðirnar Blængshól (Klængshól) og a-b Þverá í Skíðadal og Sandá vegna skaða sem þær urðu fyrir af skriðum og vatnságangi þann 4.6.1784, ásamt uppskrift. (*Merkt 1a-d*).
- 2(241) Brauðalýsing séra Guðmundar Sigurðssonar á Barði, dags. 25.7.1782. Þar er a-b greint frá afréttarreit á Lágheiði og með fylgir óársett lögfesta kirkjunnar. (*Merkt 2 a-e*).
- 2(242) Brauðalýsing séra Jóns Jónssonar á Kvíabekk, dags. 5.8.1782. Þar er Reykja og a-b Hreppsendaár getið í jarðabók yfir jarðir kirkjunnar, dags. 24.2.1773. (*Merkt 3 a-*

- e).
- 2(243) Brauðalýsing séra Jóns Sigurðssonar á Urðum. Þar er ein af kirkjujörðunum a-b Göngustaðir og fylgir lýsing hennar með, dags. 5.8.1782. (*Merkt 4 a-b*).
- 2(356) Reikningur Hólastóls 1742-1743 í ráðsmannstíð Skúla Magnússonar. Þar er getið a-b Hólaafréttar og Hólahaga, ásamt uppskrift. (*Merkt 2 a-j*).
- 2(357) Reikningur Hólastóls 1744-1745 í ráðsmannstíð Skúla Magnússonar. Þar er getið a-b Hólaafréttar og Hólahaga, ásamt uppskrift. (*Merkt 3 a-f*).
- 2(358) Brauðalýsing V. Scheving á Silfrastaðakirkju, dags. 14.8.1782. Þar kemur m.a. a-b fram að kirkjan eigi Fremrikot, ásamt uppskrift. (*Merkt 4*).
- Klausturumboð (skjalaflokkur A.13.):*
- 2(244) Úttekt Möðruvallaklaustursjarða dags. 27.9.1783. Þar kemur fram að þegar a-b núverandi ábúandi Felixstaða (Féeggsstaða) kom til jarðarinnar hafi jörðin verið í eyði. Hann hafi nú búið þar í 24 ár eða frá 1759. (*Merkt 1 a-c*)
- 2(245) Úttekt Möðruvallaklaustursjarða dags. 28.5.1833. Þar kemur fram að Þverá eigi a-b engin hlunnindi nema ef telja skyldi mjög litla grasatekju. (*Merkt 2 a-d*)
- 2(246) Úttekt Möðruvallaklaustursjarða dags. 24.1.1825. Þar kemur fram að Baugasel a-b eigi nokkra grasatekju og Sörlatunga geldfjárrekstur í Tunguhnjúk. (*Merkt 3 a-i*)
- 2(247) Jarðabók Möðruvallaklausturs frá 1632. Þar kemur fram að jarðirnar Þrastarhóll a-b og Hof liggja í eyði. (*Merkt 1 a-d*)
- 2(291) Afréttarland Möðruvalla í Hörgárdal (Möðruvallaafrétt). Kvörtun Möðruvallabónða um upprekstur ábúanda og eiganda Glæsibæjar á Hörgárdal, dags. 21.3.1918. (*Merkt 1 a-b*).
- Jarðabréf, máldagar og fleira úr Íslensku fornbréfasafni (skjalaflokkur B.1):*
- 2(117) Hörgárdalsafrétt/ Möðruvallafrétt. Máldagar Ólafs biskups Rögnvaldssonar 1461 og síðar. Þess getið að Glæsibær eigi afrétt hrossum og öllu geldfé undir Bröttubrekku á Hörgárdal. *Í.f.* V, bls. 318-319.
- 2(118) Reikningur Möðruvallaklausturs, dags. 6.11.1447. Fyrir Möðruvallaklaustur, Gil, Flögu, Féeggsstaði (hér nefnt Félöksstaðir), Barká, Þverá í Skíðadal, Litla-Dunhaga, Björg (Bjargir), Hallgilsstaði, Þrastarhól, Hof, Syðri-Reistará (Reistará), Baldursheim, Skriðuland (Jarteiknabrekku), Kjarna, Hjaltastaði, Hnjúk, Atlastaði, Sandá, Þverá í Svarfaðardal og Steindyr. *Í.f.* IV, bls. 710-712.
- 2(119) Bessahlaðir. Jarðaskiptabréf, dags. 16.3.1560. *Í.f.* XIII. b., bls. 471-473.
- 2(120) Reikningar Möðruvallaklausturs 1569-1570. Flaga, Þverá í Skíðadal, Litli-Dunhagi (Litli Dynhagi), Björg (Bjargir), Möðruvellir í Hörgárdal /Möðruvallaklaustur, Spónsgerði (Skúmssgerði), Hallgilsstaðir (Hallkelsstaðir), Þrastarhóll, Hof, Syðri-Reistará, Ytri-Reistará, Baldursheimur, Skriðuland, Kjarni, Hjaltastaðir, Hnjúkur. *Í.f.* XV, bls. 363-367.
- 2(122) Hólar í Hjaltadal. Inocentius páfi hinn þriðji áminnir biskupa á Íslandi, Pál Jónsson í Skálholti og Brand Sæmundarson á Hólum, og allan klerkdóminn á landinu um vandlæting og siðferðisbót, dags. 30.7.1198. *Í.f.* I. b., bls. 298-301. Jörundur biskup Þorsteinsson á Hólum setur systraklaustur að Stað í Reynisnesi, frá 1295. Þar segir: “En Saurbæjarland í Kolbeinsdal, skal leggjast til Hólastaðar fyrir biskupstúndir af þessum eignum.” *Í.f.* II, bls. 300-301. Egill biskup á Hólum kaupir Frostastaði og Skálá af Arnóri frosta, frá því um 1332. *Í.f.* II, bls. 673-674. Samningur milli Egils Hólabiskups og Rafns Jónssonar að öll landamerki milli Þverár í Skagafirði og Hólastaðar, Eyvindarholts, Brekkna og Þverárgrundar skyldu undir því prófi standa er biskup tæki vegna Hrafns og Hólakirkju, dags. 27.4.1340. *Í.f.* II, bls. 729-730. Próf og úrskurður Egils Hólabiskups um landamerki milli Þverár í Skagafirði, Eyhildarholts, Brekkna og Selshaga og gerir hann Rafni Jónssyni fjárútlát til Hólastaðar fyrir ólöglegan ágang á staðarins jarðir, dags. 30. apríl 1341. *Í.f.* II, bls. 743-746. Ormur Hólabiskup kaupir af Stefáni ábóta á Munkaþverá hálfa jörðina Miklagarð í Eyjafirði með öllum hlunnindum, dags. 21.4.1345. *Í.f.* II, bls. 788-

789.
 Jón biskup skalli úrskurðar Risamýri stöðuga eign Hólabiskups, dags. 21.7.1369. *Í.f.* III, bls. 252-253.
- 2(123) Silfrastaðafrétt/Silfrastaðakirkja (Silfrastaðir/Silfreksstaðir). Máldagar Auðunar Þorbergssonar biskups frá 1318. *Í.f.* II, bls. 462.
 Máldagar Egils biskups frá 1344. *Í.f.* IV, bls. 10-12.
 Dómur í erfðamáli um 40 hndr. í Silfrastöðum og staðfesting hans af lögmanni, dags. 21.4.1428. *Í.f.* IV, bls. 355-357.
 Kirknatal í Hólabiskupsdæmi frá því um 1429. *Í.f.* IV, bls. 379-382.
 Jarðakaup, dags. 25.3.1448. Héraðsdalur m.a. með hálfri Írafellsafrétt seld og í staðinn goldin hálfir Silfrastaðir. *Í.f.* V, bls. 25.
 Jarðakaupabréf, dags. 19.4.1453. Silfrastaðir seldir. *Í.f.* V, bls. 104-105.
 Máldagar Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar. *Í.f.* V, bls. 296.
 Alþingisdómur um skilríki Gríms Pálssonar fyrir skóginum í Skógartungum er fylgt hefði Silfrastöðum í Blönduhlíð. *Í.f.* VII, bls. 606-608.
 Möðruvallaarfur, tylftardómur, dags. 27.9.1527. Silfrastaða getið. *Í.f.* IX, bls. 427-432.
 Dómur um arf Þorleifs Grímssonar, dags. 9.8.1568. *Í.f.* XV, bls. 125-130.
- 2(124) Máldagar Ólafs Rögnvaldssonar biskups 1461 og síðar. Almennitur á Skíðadal, Gljúfurárkot (Gljúfrá), Sveinsstaðir, Vellir, Kóngsstaðir, Árskógur, Urðir og Göngustaðir (Köngustaðir í eigu Urðakirkju). *Í.f.* V, bls. 259-262 og 1057.
- 2(125) Sigurðarregistur frá 1525 sem inniheldur máldaga Hólabiskups, klaustra og kirkna, flest hér að neðan Stærri-Árskógur/Árskógur. Klængshóll, Urðir, Klaufabrekkur, Þverá í Svarfaðardal, Reykir í Ólafsfirði og Móafell. Flaga, Barká, Hörgárdals/Möðruvallafrétt, Þverá í Skíðadal, Auðbrekka, Dunhagi (Dynhagi í eigu Möðruvallaklausturs, þar er einnig minnst á Dynhagaskóg), Björg (Bjargir), Möðruvellir í Hörgárdal/ Möðruvallaklaustur, Hallgilsstaðir (Hallgrímsstaðir), Þrastarhóll, Hof, Syðri-Reistará og Ytri-Reistará (Möðruvalla-klaustur á tvær Reistarár), Baldursheimur, Skriðuland (við Eyjafjörð), Kjarni, Hjaltastaðir, Hnjúkur og Sandá, Almennitur á Skíðadal, Gljúfurárkot (Gljúfrá), Sveinsstaðir, Stafn í Skíðadal, Vellir, Krosshóll (á meðal jarða Vallakirkju) og Kóngsstaðir. *Í.f.* IX, bls. 293-295, 301-302, 316-320 og 333-334.
- 2(126) Sörlatunga (Svellatunga/Skollatunga). Skollatunga. *Í.f.* IX, bls. 293-295 og 316-319.
 Hólabiskups eignast Skollatungu, Bröttuvelli og Hornbrekku, dags. 25.1.1471. *Í.f.* V, bls. 600-601.
- 2(127) Ráðsmannsreikningar á Hólum í Hjaltadal 1387. Talað um afréttir Hólastaðar og þar á meðal er Lágheiði (fellur líka undir Reyki í Ólafsfirði). *Í.f.* III, bls. 405-407.
- 2(128) Fornhagi og Silfrastaðir. Skiptabréf á eignum Þorleifs Grímssonar og Grímssonar hans, dags. 2.9.1560. *Í.f.* XIII, bls. 519-523.
- 2(129) Fornhagi og Silfrastaðir. Skipti eftir Þorleif Grímsson, dags. 5.7.1569. *Í.f.* XV, bls. 289-293.
- 2(130) Almennitur á Skíðadal/Skíðadalur, Stafn í Skíðadal, Þverá í Svarfaðardal og Vellir og Höfðakirkja. Máldagar Auðunar Þorbergssonar biskups frá 1318. *Í.f.* II, bls. 455-456 og 1068.
- 2(131) Silfrastaðir og Fornhagi. Skiptabréf eftir Þorleif Grímsson og skiptabréf síðari konu barna Þorleifs Grímssonar, dags. 2.9.1569. *Í.f.* XV, bls. 304-309.
- 2(132) Krosshóll. Reikningur um presttekjur m.a. á Völlum. Þar er Krossholts (Krosshóls) getið á meðal jarða Valla 1569. *Í.f.* XV, bls. 345.
 Reikningur kirkna á prestsetrum í Hólabiskupsdæmi. Þar er Krosshóls getið á meðal jarða Valla 1569. *Í.f.* XV, bls. 346 og 351-352.
- 2(133) Jarðakaupsgjörningur, dags. 14.3.1375. Fornhaga og Brakaðargerðis getið í sambandi við landamerki Auðbrekku. *Í.f.* III, bls. 294-296.
- 2(134) Vísitafugerð Jóns biskups Vilhjálmssonar frá 1429. Vellir, Kóngsstaðir,

- Möðruvellir í Hörgárdal/Möðruvallaklaustur, Árskógur og Urðir. *Í.f.* IV, bls. 363-373 og 375.
- 2(135) Þorvaldsdalur (Þórhallsdalur, Þórhaltsdalur) Þorvaldsdalsafrétt. Dómur um selför í Hrafnagilsseli, dags. 5.7.1462. *Í.f.* V, bls. 364-365. Kvittunarbréf um biskupstíundir, dags. 1.6.1499. *Í.f.* VII, bls. 424.
- 2(136) Fornhagi. Kæra Páls Jónssonar til Orms Sturlusonar um hald á Möðruvöllum, dags. 29.6.1560. Hann hélt einnig Fornhaga, 40 hndr. að dýrleika, fyrir honum. *Í.f.* XIII, bls. 492-493.
- 2(137) Brakandi (Brakaðargerði). Skiptabréf á eignum Þorleifs Grímssonar og Grímssonar hans, dags. 2.9.1560. Þar er m.a. talin upp örðin Fornhagi, 50 hndr. að dýrleika og Auðbrekka með Brakanda, 100 hndr. að dýrleika. *Í.f.* XIII, bls. 519-522.
- 2(138) Auðbrekka. Kaup á Auðbrekku um 1430-1440. *Í.f.* IV, bls. 435-436. Fasteignaskrá [1479]. *Í.f.* VI. b., bls. 198-199. Sala Skriðu fyrir Sauða, dags. 8.1.1495. *Í.f.* VII. b., bls. 236-237. Dómur um Auðbrekku, dags. 21.8.1570. *Í.f.* XV, bls. 432.
- 2(139) Stóri-Dunhagi (Dyngagi, Syðri-Dunhagi). Vitnisburður um samþykkt á próventu sem fram fór á Syðri-Dynghaga, dags. 2.11.1492. *Í.f.* VII, bls. 144. Bréf skrifað á Syðri-Dynghaga, dags. 5.11.1492. *Í.f.* VII, bls. 145-146.
- 2(140) Vellir og Stærri-Árskógur/Árskógur. Vísitásiugerð Jóns biskups Vilhjálmssonar frá 1431. *Í.f.* IV, bls. 464-466.
- 2(141) Silfrastaðaafrétt (Silfrastaðakirkja), Stafn í Skíðadal, Vellir (Höfðakirkja, Vallnastaður á fjórðung í hvalreka), Kóngsstaðir, Auðbrekka, Stærri Árskógur/Árskógur og Urðir. Máldagar Péturs biskups Nikulássonar. *Í.f.* III, bls. 508-513, 515-516, 519-521 og 568.
- 2(142) Möðruvellir í Hörgárdal/Möðruvallaklaustur (Akrar í landi Möðruvalla). Máldagar Auðunar Þorbergssonar biskups 1318. *Í.f.* II, bls. 441-443 og 488. Vísitásiubréf Péturs Nikulássonar biskups [1394]. *Í.f.* III, bls. 506-507. Hjón tekin í próventu á Möðruvöllum, dags. 27.8.1431. *Í.f.* IV, bls. 471-472. Möðruvallaklaustri gefinn skógarpartur, dags. 15.5.1442. *Í.f.* IV, bls. 626-627.
- 2(143) Skrá um reka Hólastaðar og Möðruvallaklausturs, frá því um 1296. *Í.f.* II, bls. 304-314.
- 2(144) Testamentisbréf Gottskálks biskups Nikulássonar, dags. 6.6.1520. Urðir, Reykir (40 hndr.), Göngustaðir (Köngustaðir 20 hndr.), Klaufabrekkur (50 hndr.). *Í.f.* VIII, bls. 726-729 og 732.
- 2(145) Auðbrekka og Möðruvellir í Hörgárdal/Möðruvallaklaustur. Máldagar Ólafs Rögnvaldssonar biskups 1461 og síðar. *Í.f.* V, bls. 285-291.
- 2(146) Hof. Kaupbréf, dags. 10.6.1472, Sigurður príor kaupir Möðruvallaklaustri stöðu tveggja skipa á Ósi m.a. fyrir mánaðarþing í Garðshornsjörð sem liggur fyrir ofan Hof. *Í.f.* V, bls., 669-670.
- 2(147) Hvammur. Jarðakaup, dags. 10.8.1496, bréfið skrifað 31.3.1497. Guðríður Finnbogadóttir selur Finnboga Einarssyni Fjósatungu fyrir Grindur og tilskilur að ef kaupin gangi ekki eftir skuli hann fá aðra 60 hndr. jörð eins og t.d. Hvamm í Hörgárdal. *Í.f.* VII, bls. 305-307.
- 2(148) Syðri-Reistará. Kaupmálabréf Ólafs Sigurðssonar og Jórunnar Brynjólfsdóttur frá því eftir 14.2.1381. Þar er Syðri-Reistará getið og sagt að hálf jörðin sé 20 hndr. að dýrleika. *Í.f.* IV, bls. 13-14. Jarðakaupabréf, dags. 23.4.1461, þar sem Syðri-Reistará (20 hndr. að dýrleika) er seld. *Í.f.* V. b., bls. 233-234. Leiðrétting. *Í.f.* V, bls. 822. Sjöttardómur, kvaddur af Oddi lögmanni Gottskálkssyni dæmir Brandi Jónssyni jörðina Reistará syðri sem áður hafði verið haldin eign Möðruvallakirkju, dags. 16.7.1555. *Í.f.* XIII, bls. 74-75. Tólf manna dómur, kvaddur af Þorbergi Bessasyni sýslumanni dæmir Möðruvallaklaustri jörðina Lönguhlíð. Fram kemur að Langahlíð hafi verið gefin klaustrinu með próventubrési en Jón biskup Arason selt jörðina undan klaustrinu

- en fengið því Syðri Reistará á Galmarströnd í staðinn, dags. 12.5.1556. *Í.f.* XIII, bls. 122-123.
- 2(149) Skrá um eignir Hóladómkirkju og Hólastóls í föstu og lausu eftir Jón Arason frá fallinn, dags. 25.12.1550. Sæla, Klængshóll (Blængshóll), Sandá, Göngustaðir, Klaufabrekkur, Þverá í Svarfaðardal, Reykir í Ólafsfirði, Hreppendaá og Móafell. *Í.f.* XI, bls. 848-850, 862-863, 866-867, 873-875 og 878-879.
- 2(150) Kjarni, Þverá í Svarfaðardal og Steindyr. Skrá um jarðeignir Ara lögmans Jónssonar, frá því um 1.9.1552. *Í.f.* XII, bls. 464-465.
- 2(151) Sæla, Sandá, Þverá í Svarfaðardal, Hreppendaá og Móafell. Skýrsla og reikningur Eggerts Hannessonar hirðstjóra og Ólafs Hjaltasonar biskups, dags. 1.9.1552, um þær jarðeignir sem Jón biskup Arason hafði fargað frá Hólastóli og hverjar jarðir hann hafði fengið stólnum í þeirra stað. *Í.f.* XII, bls. 459-462.
- 2(152) Kjarni. Jarðaskiptabréf, dags. 4.5.1568. Hálfsmánaðarteig suður í Kjarnajörð. *Í.f.* XV, bls. 95-96.
- 2(153) Hrafnagil (Hjáleiga í landi Stærra-Árskógs). Dómur, útnefndur af Ólafi biskupi Rögnvaldssyni, um ágreining á milli Sigurðar priors á Möðruvöllum, vegna klaustursins, og séra Jóns Halldórssonar, vegna staðarins í Árskógi, um selför í Hrafnagilssel á Þorvaldsdal, dags. 5.7.1462. *Í.f.* V, bls. 364-365.
- 2(154) Stærri-Árskógur/Árskógur. Máldagar Auðunar Þorbergssonar biskups 1318. *Í.f.* II, bls. 454-455.
- 2(155) Kúgildareikningur Hólastóls frá því eftir jól 1570. Sæla í Urðumboði, Klængshóll, Sandá, Göngustaðir, Klaufabrekkur, Þverá í Svarfaðardal, Reykir í Ólafsfirði, Hreppendaá, Þrasastaðir, Deplar og Móafell. *Í.f.* XV, bls. 455 og 459-461.
- 2(156) Reikningur og presttekjur á Völlum, Stærra-Árskógi, Tjörn og Upsum frá því um 1569. Sæla í eigu Valla. *Í.f.* XV, bls. 345 og 351-352.
- 2(157) Hnjúkur (Hnúkur, afbýli: Sandgerði). Úrskurður Steinmóðar officialis Þorsteinsonar, dags. 29.5.1398, um mál Eiríks Bergþórssonar sem setið hafði heimildarlaust á Hnúki í Skíðadal, jörð klaustursins á Möðruvöllum. (Líka að finna í *Í.f.* III. b., bls. 627-630 í lélegri afskrift). *Í.f.* IV, bls. 240-242. Máldagar Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar. Bænhús á Hnúki. *Í.f.* V, bls. 355-356.
- 2(158) Klængshóll í Skíðadal (Blængshóll): Höskuldur Árnason fær Ólafi biskupi og Hólakirkju jörðina Blængshól til fullrar eignar, dags. 3.12.1492. *Í.f.* VII, bls. 150-151.
- 2(159) Urðir: Máldagar Auðunar Þorbergssonar biskups 1318. *Í.f.* II. b., bls. 456-457.
- 2(160) Sæla, Klængshóll (Blængshóll í Urðumboði), Sandá, Göngustaðir, Klaufabrekkur, Þverá í Svarfaðardal, Reykir í Ólafsfirði, Hreppendaá, Þrasastaðir, Deplar og Móafell. Reikningur Hólastóls, dags. 18.2.1569. *Í.f.* XV, bls. 212-213 og 227-231.
- 2(161) Lágheiði. Hvammur seldur ásamt öðrum jörðum, landamerki tilgreind og greint frá að þau nái fram á Lágheiði, einnig minnst á selland og geldfjárrekstur á Hvarfsdal, dags. 26.1.1437. *Í.f.* IV, bls. 564-566. Jörðin Reykir í Ólafsfirði seld og landamerki tilgreind en hún er sögð eiga m.a. hálfu Lágheiði, dags. 23.4.1454. *Í.f.* V, bls. 119-120. Hálfkirkja í Hvammi. Máldagar Ólafs biskups Rögnvaldssonar 1461 og síðar. *Í.f.* V, bls. 355.
- 2(162) Sandá. Steinunn Jónsdóttir ánýjar og greinir gerr löggjafir sínar til þeirra barna sinna sem ekki voru arfleidd, frá 1567. *Í.f.* XV, bls. 55-57.
- 2(163) Göngustaðir (Köngustaðir) með Auðnum 60 hndr. og Klaufabrekkur 50 hndr. Kaupmálabréf Guðna Eyjólfssonar og Guðrúnar Þorkelsdóttur, dags. 20.11.1476. *Í.f.* VI, bls. 92-93.
- 2(164) Möðruvellir í Hörgárdal/Möðruvallaklaustur og Stærri Árskógur/Árskógur. Dómur um selför í Hrafnagilsseli, dags. 5.7.1462. *Í.f.* V, bls. 364-365.
- 2(165) Þverá í Svarfaðardal. Máldagar Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar.

-
- Pverá bænhús sem ekki er uppi. *Í.f.* V, bls. 355-356.
- Magnús Þorkelsson selur Böðvari Finnssyni og Jóni Þorsteinssyni jörðina Þverá í Svarfaðardal fyrir Dálkstaði á Svalbarðsströnd, dags. 11.8.1478. *Í.f.* VI, bls. 147-150.
- Ólafur Halldórsson lofar að selja Magnúsi Þorkelssyni jörðina Dálksstaði á Svalbarðsströnd, gangi hún af með lögum, en Magnús heitir honum aftur Þverá í Svarfaðardal, dags. 25.4.1484. *Í.f.* VI, bls. 510-511.
- Ólafur Jónsson fær Ólafi biskupi á Hólum til fullrar eignar jörðina Þverá í Svarfaðardal fyrir jörðina Svartárdal í Dölum, dags. 23.5.1486. *Í.f.* VI, bls. 568-569.
- 2(166) Steindyr. Guðmundur prestur Jónsson selur Nikulási príor og Möðruvallaklaustri Böggustaði í Svarfaðardal fyrir jarðirnar Bakka og Steindyr í sömu sveit með milligjöf, dags. 16.9.1507. *Í.f.* VIII, bls. 158-159.
- Jón biskup Arason selur Brynjólfi Jónssyni jarðirnar Ystamó og Syðstamó í Fljótum, með selför í Flókadal, fyrir jarðirnar Bakka og Steindyr í Svarfaðardal, dags. 24.8.1540. *Í.f.* X, bls. 551.
- Jón biskup Arason selur Ara syni sínum nokkrar jarðir og þ.á m. jörðina Steindyr, dags. 15.10.1544. *Í.f.* XI, bls. 336-337.
- 2(167) Reykir í Ólafsfirði. Jón Pálsson prestur handsalar Jóni Finnbogasyni jarðirnar Böggustaði og Brimnes í Svarfaðardal fyrir 60 hndr. en Jón Finnbogason lætur á móti Reyki í Ólafsfirði fyrir 30 hndr. og 30 hndr. í lausafé, er Jón prestur var honum skyldugur í sárabætur, dags. 12.11.1441. *Í.f.* IV, bls. 621-622:
- Jón prestur Pálsson selur Þorvaldi Jónssyni jörðina Reyki í Ólafsfirði með tilgreindum landamerkjum fyrir jörðina Skóga í Hnjóskadal, dags. 23.4.1454. *Í.f.* V, bls. 119-120.
- 2(168) Eiður um skóginn Maríuhrís, dags. 12.5.1452. Auðbrekka og Möðruvellir í Hörgárdal/Möðruvallaklaustur. *Í.f.* VII, bls. 92-93.
- 2(169) Þrasastaðir (Fljótahreppi Skagafirði). Jón biskup Arason á Hólum selur Magnúsi Brynjólfssyni jörðina Kristnes í Eyjafirði fyrir jarðirnar Veisu í Fnjóskadal, Meyjarhól á Svalbarðsströnd og Þrasastaði (Þrasastaði, skv. leiðréttingu á bls. 770) í Fljótum, dags. 6.4.1532. *Í.f.* IX, bls. 612.
- Jón biskup Arason fær Sæmundi Símonarsyni jarðirnar Tungu, Lund og Þrasastaði í Fljótum fyrir kaupahlutann í Hnappstöðum og Mjölbrigðastaði, dags. 13.3.1538. *Í.f.* X, bls. 348-349.
- Afgjaldareikningur séra Gottskálks Jónssonar í Glaumbæ af jörðum sínum, frá 1557. *Í.f.* XIII, bls. 261-262.
- Minnisgreinar séra Gottskálks Jónssonar í Glaumbæ um byggingu jarða sinna, frá ca. 1560. *Í.f.* XIII, bls. 560-561.
- Jarðaskiptabréf þar sem Stafnshóli er skipt við Þrasastaði, dags. 18.6.1562. *Í.f.* XIII, bls. 744.
- Kaupbréf fyrir hálfum Þrasastöðum, dags. 7.8.1562. *Í.f.* XIII, bls. 762-763.
- Skipti á Gröf á Höfðaströnd fyrir Lund og Þrasastaði í Fljótum og milligjöf, dags. 23.8.1563. *Í.f.* XIV, bls. 136-137.
- 2(170) Deplar. Jarðaskiptabréf þar sem skipt er Hrauni og Fjalli í Sléttahlíð við Skeiði og Deplum í Fljótum, dags. 9.12.1561. *Í.f.* XIII, bls. 664-665.
- 2(171) Móafell. Skrá um kúgildi með jörðum Hólastaðar og um eldi á jörðum staðarins, frá 1449. *Í.f.* V, bls. 35, 38-39 og 42-43.
- Kaup-, máldaga- og landamerkjabréf, frá 1506, um Tungu í Fljótum. Athugasemdir Guðbrands biskups Þorlákssonar og Halldórs Hjálmarssonar. *Í.f.* XII, bls. 69-72.
- 2(313) Hreiðarsstaðir og Hreiðarsstaðakot. Kaup á Skarðsdal og Leyningi í Siglufirði, dags. 3.9.1473, eins og kemur fram í kaupbréfi sem gert var á Grýtubakka, dags. 22.9.1473. *Í.f.* V, bls. 718-719.
- Grímur Pálsson geldur Gottskálki biskupi Nikulássyni 20 hndr. í Hreiðarsstöðum, dags. 16.9.1502. *Í.f.* VII, bls. 611.

Hreiðarsstaðir eru nefndir í vitnisburðarbréfi dags. 8.6.1505. (Í nafnaskrá VII. b. Í.f. er talið að það séu Hreiðarsstaðir í Svarfaðardal. Líklegra virðist þó að það séu Hreiðarsstaðir í Miðfirði). Í.f. VII, bls. 773-774.

Vigfús Þorsteinsson og Margrét Þorvaldsdóttir hafa makaskipti á Hreiðarsstöðum og Eiðum í Austfjörðum, dags. 21.9.1551. Í.f. XII, bls. 309-310.

Kaup og makaskipti Vigfúsar Þorsteinssonar og Margrétar Þorvaldsdóttur á Hreiðarsstöðum og Eiðum í Austfjörðum, dags. 21.9.1551, staðfest 8.4.1568. Í.f. XV, bls. 77-78.

Jarðabréf frá 16. og 17. öld (skjalaflokkur B.1.):

- 2(59) Listi yfir kaup og sölur nokkurra jarða sem getið er um í ritinu: *Jarðamat frá 16. og 17. öld. Útdrættir*. Gunnar F. Guðmundsson bjó til prentunar. Kh. 1993. Bessahlaðir, Nýibær, Gil, Brekka, Fornhagi, Hrafnagil í Skagafirði, Hvammur, Urðir í Svarfaðardal og Deplar.

Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja (skjalaflokkur B.6.):

- 2(302) Bréf Stjórnarráðsins til biskups um sölu kirkjujarðanna Gljúfurárkots og Sveinsstaða, ásamt tilheyrandi afrétt, dags. 5.12.1905. (*Merkt 1 a-b*).

Landnáma (skjalaflokkur B.7.):

Sjá hliðsjónargögn lögð fram af lögmanni íslenska ríkisins.

Bréfabækur biskupa (skjalaflokkur B.8.):

- 2(263) Gil. Ódags. árið 1569. Reikningsskapur Hólakirkju eins og hann var um vorið fyrir fardaga 1569. Jörðin Gil talin á meðal jarða kirkjunnar á Hrafnagili. Bréfabók Guðbrands biskups Þorlákssonar, bls. 255 og 275. (*Merkt 1 a-b*).
- 2(264) Silfrastaðir/Silfrastaðaafrétt. Ódags. árið 1570. Fram kemur að Silfrastaðir séu bóndaeign. Bréfabók Guðbrands biskups Þorlákssonar, bls. 317-318. (*Merkt 2 a-b*).
- 2(265) Silfrastaðir/Silfrastaðaafrétt, dags. 11.10.1591. Benedikt Halldórsson og Gottskálk Magnússon vitna um jarðakaup Jóns lögmanns Jónssonar við Gunnar Gíslason. Bréfabók Guðbrands biskups Þorlákssonar, bls. 576-577. (*Merkt 3 a-b*).
- 2(266) Silfrastaðir/Silfrastaðaafrétt, dags. 10.6.1607. Guðrún Einarsdóttir selur Ara Magnússyni jörðina Silfrastaði. Fimm menn vottuðu gjörninginn. Bréfabók Guðbrands biskups Þorlákssonar, bls. 584-585. (*Merkt 4 a*).
- 2(267) Silfrastaðir/Silfrastaðaafrétt, dags. 7.6.1610, afrit af dómi er gekk á leiðarþingi um hver skyldi greiða tíund af Silfrastaðakirkju til stólsins. Í dómnum kemur fram að Halldóra Guðbrandsdóttir hafi verið eigandi Silfrastaða árið 1610. Bréfabók Þorláks biskups Skúlasonar, bls. 136-137. (*Merkt 5 a*).
- 2(284) Urðir, dags. 23.4.1633. Þorlákur biskup Skúlason byggir Nikulási Jónssyni Urðastað með Hnjótafjalli. Bréfabók Þorláks biskups Skúlasonar, bls. 54-55. (*Merkt 1 a*).
- 2(285) Urðir. Ódags. árið 1595. Hnjótafjall allt fyrir framan Skallá tilheyrir Urðakirkju. Bréfabók Guðbrands biskups Þorlákssonar, bls. 496-497. (*Merkt 2 a-b*).

Alþingisbækur Íslands (skjalaflokkur B.9.):

- 2(268) Silfrastaðir/Silfrastaðaafrétt. Ódags. árið 1579. Veðlýsing Jóns lögmanns Jónssonar á Silfrastöðum í lögréttu. Gunnlaugur Ormsson, með samþykki konu sinnar, lofaði að selja Jóni hálfu Silfrastaði, fyrstum allra manna. (Alþingisbækur Íslands I, bls. 373-374). (*Merkt 1 a-b*).
- 2(269) Silfrastaðir/Silfrastaðaafrétt. Ódags. árið 1606. Skrá yfir jarðir Jóns lögmanns Jónssonar, þ. á m. eru Silfrastaðir að dýrleika 100 hundruð. (Alþingisbækur Íslands IV, bls. 5-6). (*Merkt 2 a-b*).
- 2(270) Silfrastaðir/Silfrastaðaafrétt, dags. 29.8.1680. Kaup á Silfrastöðum. Sólveig Magnúsdóttir selur syni sínum Ara Þorkelssyni jörðina Kolbeinsstaði og galt Ari fyrir með jörðinni Silfrastöðum og hennar heimalöndum. (Alþingisbækur Íslands VIII, bls. 223-225). (*Merkt 3 a-b*).
- 2(271) Bessahlaðir, dags. 1.7.1696. Lesið upp kaupbréf í lögréttu fyrir Bessahlöðum í Öxnadal, dags. 29.9.1694. (Alþingisbækur Íslands VIII, bls. 539-540). (*Merkt 4*)

- a-b).*
- 2(272) Gil. Ódags. árið 1699. Upplesið kaups- og skiptabréf á jörðunum Gili og Hraunshöfða, liggjandi í Öxnadal, fyrir jörðina Þröm í Eyjafirði, dags. 27.5.1699. (Alþingisbækur Íslands IX, bls. 109). (*Merkt 5 a*).
- 2(273) Nýibær. Ódags. árið 1699. Upplesið pantbréf uppá jarðirnar Ysta-Vatn í Hegranessýslu, 10 hundruð að dýrleika og Nýjabæ í Hörgárdal, 10 hundruð að dýrleika fyrir 56 ríkisdali, dags. 5.9.1698. (Alþingisbækur Íslands IX, bls. 122-123). (*Merkt 6 a*).
- 2(274) Nýibær. Ódags. árið 1702. Upplesið í lögrétu kaupbréf Lárusar Hanssonar Scheving fyrir 10 hundruðum í jörðinni Nýjabæ í Hörgárdal, dags. 27.4.1701. Staðfest afrit að þessum gjörningi sem og öðrum gjört að Saurbæ á Kjalarnesi, dags. 6.10.1702. (Alþingisbækur Íslands IX, bls. 212-213 og 215). (*Merkt 7 a-b*).
- 2(275) Bessahlaðir. Ódags. árið 1707. Upplesið í lögrétu kaupbréf Lárusar Hanssonar Scheving fyrir kotinu Bessahlöðum, dags. 18.5.1707. (Alþingisbækur Íslands IX, bls. 451, 456 og 462). (*Merkt 8 a-c*).
- 2(276) Bessahlaðir. Ódags. árið 1723. Upplesið kaupbréf í lögrétu fyrir jörðinni Bessahlöðum í Yxnadal, 10 hundruð að dýrleika með 3 kúgildum, fyrir lausafé, dags. 15.6.1723. (Alþingisbækur Íslands XI, bls. 159-160). (*Merkt 9 a-b*).
- 2(277) Bessahlaðir. Ódags. árið 1725. Upplesið kaupbréf í lögrétu fyrir jörðinni Bessahlöðum, 10 hundruð að dýrleika, dags. 14.5.1724. (Alþingisbækur Íslands XI, bls. 288 og 292). (*Merkt 10 a-b*).
- 2(278) Bessahlaðir. Ódags. árið 1755. Upplesið makaskiptabréf í lögrétu fyrir jörðunum Bakka, Auðnum, Hraunshöfða og Bessahlöðum meðfylgjandi 7 ½ kúgildi fyrir 40 hundruð á jörðinni Laxamýri með 5 ½ kúgildi. Jarðanna mismunur betalaður með 90 ríkisdöllum, dags. 5.6.1754. (Alþingisbækur Íslands XIV, bls. 194-195). (*Merkt 11 a*).
- 2(279) Nýibær. Ódags. árið 1799. Upplesið fyrir lögpingsréttinum afsalsbréf Guðrúnar Pétursdóttur á jörðinni Nýjabæ í Hörgárdal, 10 hundruð að dýrleika, fyrir 70 ríkisdali courant, til Gunnlaugs Magnússonar, dags. 11.10.1799. (Alþingisbækur Íslands XVII, bls. 463 og 466). (*Merkt 12 a-b*).
- 2(314) Urðir. Ódags. árið 1792. Upplesið makaskiptabréf klausturhaldarans Lauritz Scheving á heimajörðinni Urðum í Svarfaðardal, með hjáleigum og öllum Hnjótaafrétti, dags. 26.9.1781. (Alþingisbækur Íslands XVII, bls. 93). (*Merkt 1 a*).
- Önnur prentuð frumgögn (skjalaflokkur B.11.):*
- 2(286) Hnjótaafrétt. Oddviti Svarfaðardalshrepps svarar fyrirspurn Félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989 um upprekstrarétt sveitarfélagsins, dags. 6.3.1989. (*Merkt 1 a*).
- 2(315) Gísli Magnússon: „Sala Hólastólsjarða í Skagafirði 1802“, *Skagfirðingabók. Ársrit Sögufélags Skagfirðinga V*, Reykjavík, 1970, bls. 95-164.

Landamerkjabækur (skjalaflokkur A.1.):

- 4(249) Sátt Holtshrepps og Ólafsfjarðar um landamerki hreppanna á Lágheiði, dags. 27.8.1922.
- 4(267) Landamerkjaskrá fyrir Silfrastaði, dags. 31.3.1890.
- Afsals og veðmalabækur (skjalaflokkur A.3.):*
- 4(1) Þorvaldsdalur, spjald úr afsals- og veðmalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(2) Þorvaldsdalur, yfirlitssíða úr afsals- og veðmalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(3) Atlastaðir, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
- 4(4) Atlastaðir, yfirlitssíða úr afsals- og veðmalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(5) Atlastaðir, spjald úr afsals- og veðmalabók Eyjafjarðarsýslu f. ¾ hluta landsins.
- 4(6) Atlastaðir, spjald úr afsals- og veðmalabók Eyjafjarðarsýslu ¼ hluta landsins.
- 4(7) Gljúfrákkot, spjald úr afsals- og veðmalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(8) Gljúfrákkot, yfirlitssíða úr afsals- og veðmalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(9) Göngustaðakot, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.

-
- 4(10) Göngustaðakot, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(11) Göngustaðakot, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(12) Göngustaðir, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
4(13) Göngustaðir, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(14) Göngustaðir, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(15) Göngustaðir, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(16) Klaufabrekkur, spjöld úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(17) Klaufabrekkur, yfirlitssíður úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(18) Klængshóll, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
4(19) Klængshóll, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(20) Klængshóll, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(21) Kot, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
4(22) Kot, spjöld úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(23) Kot, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(24) Sveinsstaðir, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(25) Sveinsstaðir, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(26) Sæla, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
4(27) Sæla, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(28) Sæla, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(29) Þorsteinsstaðir, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
4(30) Þorsteinsstaðir, spjöld úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(31) Þorsteinsstaðir, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(32) Þverá í Skíðadal, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
4(33) Þverá í Skíðadal, spjöld úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(34) Þverá í Skíðadal, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(35) Bakkasel, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(36) Bakkasel, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(37) Bakkasel, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(38) Bessahlaðir, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(39) Bessahlaðir, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(40) Bessahlaðir, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(41) Gil, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(42) Gil, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(43) Gil, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(44) Varmavatnshólar, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(45) Varmavatnshólar, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(46) Varmavatnshólar, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(47) Kúgil, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
4(48) Kúgil, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(49) Stærri-Árskógur, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
4(50) Stærri-Árskógur, spjöld úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(51) Stærri-Árskógur, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(52) Bakki, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
4(53) Bakki, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(54) Bakki, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(56) Möðruvellir I, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
4(57) Möðruvellir I, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(58) Möðruvellir I, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(59) Möðruvellir II, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
4(60) Möðruvellir II, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(61) Möðruvellir II, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(62) Urðir, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
4(63) Urðir, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(64) Urðir, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
4(65) Auðbrekka I, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.

-
- 4(66) Auðbrekka I, spjöld úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(67) Auðbrekka II, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(68) Auðbrekka II, spjöld úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(69) Auðbrekka, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(70) Baugasel, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(71) Baugasel, spjald úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(72) Baugasel, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(73) Bláteigur, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(74) Bláteigur, spjald úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(75) Bláteigur, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(76) Brakandi, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(77) Brakandi, spjald úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(78) Brakandi, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(79) Dagverðartunga, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(80) Dagverðartunga, spjöld úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(81) Dagverðartunga, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(82) Féeggsstaðir, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(83) Féeggsstaðir, spjald úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(84) Féeggsstaðir, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(85) Flaga, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(86) Flaga, spjöld úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(87) Flaga, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(88) Flögusel, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(89) Flögusel, spjald úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(90) Flögusel, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(91) Fornhagi I, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(92) Fornhagi I, spjöld úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(93) Fornhagi I, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(94) Fornhagi II, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(95) Fornhagi II, spjald úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(96) Framland, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(97) Framland, spjöld úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(98) Framland, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(99) Hólkot, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(100) Hólkot, spjald úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(101) Hólkot, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(102) Stóri-Dunhagi, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(103) Stóri-Dunhagi, spjöld úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(104) Stóri-Dunhagi, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(105) Sörlatunga, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(106) Sörlatunga, spjald úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(107) Sörlatunga, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(108) Þríhrynningur, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(109) Þríhrynningur, spjöld úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(110) Þríhrynningur, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(111) Björg, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(112) Björg, spjöld úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(113) Björg, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(114) Hallgilsstaðir, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(115) Hallgilsstaðir, spjöld úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(116) Hallgilsstaðir, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(117) Hrafnagil, þinglýsingarvottorð, dags. 29.9.2009.
4(118) Hrafnagil, spjald úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
4(119) Hvammur, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
4(120) Hvammur, spjöld úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.

-
- 4(121) Hvammur, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(122) Litli-Dunhagi I, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
- 4(123) Litli-Dunhagi I, spjöld úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(124) Litli-Dunhagi I, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(125) Litli-Dunhagi II, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
- 4(126) Litli-Dunhagi II, spjöld úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(127) Litli-Dunhagi III, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
- 4(128) Litli-Dunhagi III, spjöld úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(129) Litli-Dunhagi III, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(130) Spónsgerði, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
- 4(131) Spónsgerði, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(132) Spónsgerði, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(133) Syðri-Reistará, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
- 4(134) Syðri-Reistará I, spjald úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(135) Syðri-Reistará I, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(136) Syðri-Reistará II, spjöld úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(137) Syðri-Reistará II, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(138) Þrastarhóll, þinglýsingarvottorð, dags. 30.9.2009.
- 4(139) Þrastarhóll, spjöld úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(140) Þrastarhóll, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(141) Hólar í Hjaltadal, spjald úr afsals- og veðmálalabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(142) Hólar í Hjaltadal, yfirlitssíður úr afsals- og veðmálalabókum Skagafjarðarsýslu.
- 4(143) Deplar, þinglýsingarvottorð, dags. 9.10.2009.
- 4(144) Deplar, spjald úr afsals- og veðmálalabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(145) Deplar, yfirlitssíður úr afsals- og veðmálalabókum Skagafjarðarsýslu.
- 4(146) Móafell, þinglýsingarvottorð, dags. 9.10.2009.
- 4(147) Móafell, spjald úr afsals- og veðmálalabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(148) Móafell, yfirlitssíður úr afsals- og veðmálalabókum Skagafjarðarsýslu.
- 4(149) Skriðuland, þinglýsingarvottorð, dags. 9.10.2009.
- 4(150) Skriðuland, spjald úr afsals- og veðmálalabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(151) Skriðuland, yfirlitssíður úr afsals- og veðmálalabókum Skagafjarðarsýslu.
- 4(152) Prasastaðir, þinglýsingarvottorð, dags. 9.10.2009.
- 4(153) Prasastaðir, spjald úr afsals- og veðmálalabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(154) Prasastaðir, yfirlitssíður úr afsals- og veðmálalabókum Skagafjarðarsýslu.
- 4(155) Silfrastaðir, þinglýsingarvottorð, dags. 9.10.2009.
- 4(156) Silfrastaðir, spjald úr afsals- og veðmálalabók Skagafjarðarsýslu.
- 4(157) Silfrastaðir, yfirlitssíður úr afsals- og veðmálalabókum Skagafjarðarsýslu.
- 4(158) Reykir í Ólafsfirði, þinglýsingarvottorð, dags. 9.10.2009.
- 4(182) Bakkasel, yfirlitssíða úr elsta registri Afsals- og veðmálalabóka Eyjafjarðarsýslu.
- 4(183) Bakkasel, yfirlitssíða úr afsals- og veðmálalabók Eyjafjarðarsýslu.
- 4(184) Afsal. Ríkissjóður Íslands selur og afsalar Bakkasel til Öxnadalshrepps. Eyðibýlið Gil fellur þar undir, dags. 14.12.1967.
- 4(185) Afsal. Erfingjar Sigurðar Jónssonar o.fl. selja og afsala ½ Bakkaseli ásamt fleiru til Jóns Jónssonar, dags. 7.10.1911.
- 4(186) Afsal. Hreppsnefnd Akrahrepps selur og afsalar Bakkasel og Gil til ríkissjóðs Íslands, dags. 8.12.1928.
- 4(187) Afsal. Olúverslun Íslands selur og afsalar bensínsölustöð í Bakkaseli til B.P. á Íslandi h.f., dags. 3.5.1933.
- 4(188) Afsal fyrir Bakkaseli, dags. 7.11.1885.
- 4(189) Afsal fyrir Bakka ásamt Bakkaseli, dags. 24.6.1887.
- 4(190) Afsalsbréf fyrir ½ Bakka, ½ Bakkaseli og ½ Skjaldarstöðum, dags. 24.6.1887.
- 4(191) Úr gjörðabók hreppsnefndar Öxnadalshrepps um að hreppurinn hafi gert samning við bóndann á Bakkaseli um leigu á Almenni, dags. 29.11.1931.
- 4(192) Bréf Gísla Bjarnasonar, Akrahreppi, til oddvita Öxnadalshrepps varðandi greiðslu útsvars vegna heiðarpartis úr Bakkaseli, dags. 29.11.1931.

- 4(256) Kaupsamningur. ¼ Þorvaldsdals seldur Árskógshreppi, dags. 31.12.1943.
- 4(257) Afsal. Eigendur ¼ Þorvaldsdals afsala til Árskógshrepps, dags. 31.12.1943.
- 4(275) Afsal fyrir Koti í Svarfaðardal, dags. 26.9.1919.
- 4(276) Auðbrekka. Yfilitssíða úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðasýslu.
- Landskipta- og sáttabækur (skjalaflokkur A.4.):*
- 4(55) Landaskipti milli Möðruvalla og Spónsgerðis, dags. 1.8.1923.
- 4(254) Sáttafundur um nýtingu Öxnadalshreiðar, dags. 24.4.1841, ásamt uppskrift frá a-b Þjóðskjalasafni Íslands.
- Fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur A.5.):*
- 4(180) Fasteignamat 1916-1918. Bakkasel.
- Bréfabækur, bréfasöfn og gerðabækur sýslumanna, hreppa og sáttanefnda (skjalaflokkur A.6.):*
- 4(181) Bakkasel. Landamerki þinglýst á manntalsþingi, dags. 27.5.1889, ásamt a-b uppskrift.
- 4(270) Fundargerð aukasveitarfundar Öxnadalshrepps. Akrahreppur óskar eftir afnotum af Almennungi, dags. 11.3.1913.
- Fornleifaskráning (skjalaflokkur A.14.):*
- 4(240) *Fornleifakönnun í Eyjafirði XVI: Fornleifar í innsta hluta Svarfaðardals (frá Göngustaðakoti) og í vestanverðum Skíðadal inn að Þverá*, Fornleifastofnun Íslands 2001, bls. 1-11, 30-46 og 108.
- 4(241) *Fornleifaskráning í Ólafsfirði*, Fornleifastofnun Íslands 2006, bls. 3-8 og 209-215.
- 4(242) *Vegabætur á vegi frá Reykjum í Ólafsfirði upp á Lágheiði. Fornleifarannsóknir á Reykjum í Ólafsfirði og á Lágheiði*, Fornleifastofnun Íslands 2005, bls. 3-43.
- 4(243) *Fornleifaskráning í Öxnadalshreiðar- og Skriðuhreppi*, Fornleifastofnun Íslands 2008, bls. 3-4, 177-182, 217-227 og 231-232.
- 4(271) *Fornleifaskráning í Arnarneshreppi II*, Fornleifastofnun Íslands 2008, bls. 3, 5, 103 og 106.
- Önnur óprentuð frumgögn (skjalaflokkur A.16.):*
- 4(244) Fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins til sveitarfélaga um afrétti og upprekstarrétt, dags. 20.2.1989.
- 4(245) Svarbréf Ólafsfjarðarbæjar við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.1989, um afrétti og upprekstrarétt í sveitarfélaginu, dags. 22.11.1989.
- 4(246) Svarbréf Skriðuhrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.1989, um afrétti og upprekstrarétt í sveitarfélaginu, dags. 10.3.1989.
- 4(247) Svarbréf Dalvíkurbæjar við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.1989, um afrétti og upprekstrarétt í sveitarfélaginu, dags. 22.3.1989.
- 4(248) Svarbréf Svarfaðardalshrepps við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.1989, um afrétti og upprekstrarétt í sveitarfélaginu, dags. 6.3.1989.
- 4(250) Afréttarmörk Silfrastaðaafréttar, dags. 10.11.1985.
- 4(251) Fyrirspurn Tryggva Gunnarssonar lögfr., til sýslumannsins í Eyjafjarðarsýslu um afréttarskrá, fjallskil o.fl. í umdæmi hans, dags. 1.11.1985. Svar bæjarfógetans á Akureyri er á sama skjali, dags. 28.11.1985.
- 4(252) Þessi eru takmörk Skagafjarðarsýslu eftir F. Stefánsson, Vallholti, dags. 2.12.1875. Dskj. nr. 120 í hæstaréttarmáli nr. 128/1967. Nýjabæjarafrétt.
- 4(253) Skrá yfir afréttir, eignarheimildir og landamerki í Skagafjarðarsýslu ásamt bréfi sýslumannsins í Skagafjarðarsýslu til Tryggva Gunnarssonar lögfr., dags. 29.11.1985. (Stífluafrétt, Flókadalsafrétt, Hrollleifsdalsafrétt, Unadalsafrétt, Deildardalsafrétt, Kolbeinsdalsafrétt og Silfrastaðaafrétt).
- 4(268) Svar Glæsibæjarhrepps, dags. 8.11.1989, við beiðni félagsmálaráðuneytisins, dags. 20.2.1989.
- Önnur óprentuð frumgögn: (skjöl frá Héraðsskjalasafni Akureyrar) (skjalaflokkur A.16.):*
- 4(159) Byggingarbréf fyrir Dagverðartungu, dags. 20.2.1888.
- 4(160) Mat fyrir Kot í Svarfaðardal, dags. 18.6.1918.

- 4(161) Tvær síður úr Taxations Protocol over jordegodset i Öefjords-syssel (jarðirnar Auðbrekka, Kúgil og Stóri-Árskógur), dags. 18.7.1802. Minnst á Þorvaldsdal.
- 4(162) Landamerkjabréf fyrir Björg í Hörgárdal, dags. 17.4.1884.
- 4(163) Landamerkjabréf fyrir Syðri-Reistará, dags. 31.3.1884.
- 4(164) Lögfesta fyrir Auðbrekku, dags. 7.5.1760.
- 4(165) Byggingarbréf fyrir hálfa Möðruvelli, dags. 24.4.1912.
- 4(166) Byggingarbréf fyrir hálfa Möðruvelli með Nönnuhól, dags. 29.12.1912.
- 4(167) Byggingarbréf fyrir Björg, dags. 22.6.1922.
- 4(168) Lýsing á Möðruvallaklaustursjörðum, dags. 1878.
- 4(169) Útskrift úr Dómsmálabók Eyjafjarðarsýslu og Akureyrarkaupstaðar, dags. 28.2.1921. Ágreiningur um réttindi Möðruvalla og Saurbæjar í Hörgárdal yfir svonefndum „Gullreit“ í Hörgárdal eða upprekstrarrétti á Hörgárdal og Hörgárdalsheiði.
- 4(170) Sáttaskjal frá 1879. Ágreiningur um greiðslu tolls vegna uppreksturs á Þorvaldsdal.
- 4(171) Svarbréf sýslumanns Eyjafjarðarsýslu vegna fyrirspurnar um afréttarlönd í sýslunni, dags. 1.8.1979.
- 4(172) Kaupsamningur og afsal vegna Þorvaldsdalsafreittar, dags. 1938 og 1940.
- 4(173) Svarbréf oddvita Skriðuhrepps vegna fyrirspurnar um afréttarlönd í hreppnum, dags. 1.2.1979.
- 4(174) Lögfesta fyrir Atlastöðum, dags. 22.5.1838.
- 4(175) Kaupsamningur fyrir Atlastaði, dags. 1.5.1905.
- 4(176) Afsal fyrir Gljúfurárkot og Sveinsstaði, dags. 4.7.1906.
- 4(177) Yfirlýsing Jóns Sveinssonar um að Göngustaðakot hafi alltaf verið haldin bændaeign en ekki kirkju, dags. 20.5.1840.
- 4(178) Afsal fyrir Göngustaðakot, dags. 7.1.1901.
- 4(230) Fjallskilabók Arnarneshrepps 1898-1937.

Önnur óprentuð frumgögn (Skjöl frá Héraðsskjalasafni Skagfirðinga) (skjalaflokkur

A.16.):

- 4(258) Yfirlýsing um upprekstrarrétt á Silfrastaðaafreitt, dags. 25.5.1848.
- 4(259) Bréf Jóhanns Þorkelssonar til Jónasar Sigurðssonar eiganda Bakka varðandi staðfestingu á merkjum Silfrastaða með Öxnadalsheiði, dags. 23.7.1885, ásamt uppskrift frá ÞÍ.
- 4(260) Lögfesta fyrir Silfrastöðum ásamt allri Öxnadalsheiði, dags. 28.5.1870.
- 4(261) Lögfesta fyrir Silfrúnarstöðum með fremri kotum á Norðurárdal, dags. 9.6.1768.
- 4(262) Lögfesta fyrir Silfrastöðum með báðum kotunum og Krókargerði á Norðurárdal, dags. 24.5.1743.
- 4(263) Lögfesta fyrir Silfrúnarstöðum með báðum kotunum og Krákugerði í Norðurárdal, dags. 17.6.1752.
- 4(264) Lögfestur fyrir Silfrúnarstöðum með báðum kotunum og Krákugerði í Norðurárdal, dags. 24.5.1743, 17.6.1752 og 9.6.1768.
- 4(265) Bréf varðandi merki Silfrastaða. Bakkaselseigandi er ekki sáttur við merkin. Hvorki er tekið fram nafn bréfitara né þess sem bréfið er sent til, ódags. Að neðan er bréf Jóhanns Þorkelssonar til Jónasar Sigurðssonar varðandi frekari málarekstur vegna ósamþykktra landamerkja Silfrastaða, dags. 26.2.1886.
- 4(266) Bréf Þorvarðar Arasonar á Flugumýri til sýslumanns varðandi Silfrastaðaafreitt, dags. 16.12.1886.
- 4(269) Byggingabréf handa herra Steingrími Jónssyni fyrir jörðunum Silfrastöðum og Krókargerði. Fjallað um nýtingu Silfrastaðaafreittar, dags. 1.3.1888.
- 4(273) Bréf dóms- og kirkjumálaráðuneytisins til sýslumannsins í Eyjafjarðarsýslu þess efnis að samkomulag hafi náðst á milli dóms- og kirkjumálaráðuneytisins og landbúnaðarráðuneytisins um landskipti á milli Möðruvalla I og II þannig að hlíta eigi niðurstöðu landskiptanefndar frá 1970, dags. 11.10.1974.
- 4(274) Greinargerð landskiptanefndar um skipti á landi jarðarinnar Möðruvalla í Arnarneshreppi í Eyjafjarðarsýslu, dags. 12.3.1970.

Fasteigna- og jarðamöt (skjalaflokkur B.2):

- 4(225) *Fasteignabók 1942-1944*, bls. 31-42.
- 4(226) *Ný jarðabók 1861*, bls. 99-120.
- 4(227) *Jarðatal J. Johnsens 1847*, bls. 253-313, 425-434 og 443-446.
- 4(228) *Fasteignabók 1921*, bls. 117-153.
- 4(229) *Fasteignabók 1932*, bls. 68-83.

Fjallskilareglugerðir (skjalaflokkur B.4.):

- 4(194) Fjallskilasamþykkt fyrir sveitarfélög á svæði héraðsnefndar Eyjafjarðar, dags. 12.4.1996, B-deild, bls. 101-112.
- 4(195) Reglugjörð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallskil og melrakkaveiðar, nr. 74/1891, B-deild, bls. 81-90.
- 4(196) Reglugjörð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallskil og melrakkaveiðar, nr. 101/1897, B-deild, bls. 163-176.
- 4(197) Reglugjörð fyrir Eyjafjarðarsýslu um breytingu á 38. og 39. gr. í fjallskilareglugjörð fyrir Eyjafjarðarsýslu, nr. 77/1906, B-deild, bls. 146.
- 4(198) Reglugjörð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur, fjárskil og melrakkaveiðar, nr. 79/1910, B-deild, bls. 119-133.
- 4(199) Reglugjörð um viðauka við og breytingu á reglugjörð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur, fjárskil og melrakkaveiðar, dags. 14.6.1910, nr. 118/1916, B-deild, bls. 281-282.
- 4(200) Reglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur og fjárskil, nr. 62/1921, B-deild, bls. 116-125.
- 4(201) Reglugjörð um viðbót við reglugjörð, dags. 7.6.1921 fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur og fjárskil, nr. 80/1929, B-deild, bls. 236-238.
- 4(202) Reglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur og fjárskil, nr. 35/1934, B-deild, bls. 80-90.
- 4(203) Reglugerð um breytingu á reglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu um, fjallgöngur og fjárskil, dags. 16.4.1934, nr. 65/1937, B-deild, bls. 104.
- 4(204) Reglugerð um breytingu á reglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur og fjárskil, nr. 35, dags. 16.4.1934, nr. 142/1940, B-deild, bls. 280.
- 4(205) Auglýsing um breytingu á reglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur og fjárskil, nr. 35, dags. 16.4.1934, nr. 136/1943, B-deild, bls. 264.
- 4(206) Reglugerð um breytingu á reglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu um fjallgöngur og fjárskil nr. 35, dags. 16.4.1934, nr. 72/1948, B-deild, bls. 118-119.
- 4(207) Fjallskilareglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu, nr. 90/1956, B-deild, bls. 208-215.
- 4(208) Fjallskilareglugerð fyrir Eyjafjarðarsýslu, nr. 310/1973, B-deild, bls. 568-574.
- 4(209) Fjallskilasamþykkt fyrir Eyjafjarðarsýslu, Akureyri, Dalvík, Ólafsfjörð og Siglufjörð, nr. 402/1988, B-deild, bls. 917-923.
- 4(210) Fjallskilasamþykkt fyrir sveitarfélög á svæði héraðsnefndar Eyjafjarðar, nr. 235/1996, B-deild, bls. 490-497.
- 4(211) Viðauki við fjallskilareglugjörð Skagafjarðarsýslu, nr. 110/1897, B-deild, bls. 180-181.
- 4(212) Reglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu um fjallskil o.fl., nr. 61/1901, B-deild, bls. 83-95.
- 4(213) Fjallskilareglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu, nr. 76/1904, B-deild, bls. 144-155.
- 4(214) Fjallskilareglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu, nr. 29/1918, B-deild, bls. 60-79.
- 4(215) Reglugjörð um breytingu á viðauka við fjallskilareglugerð fyrir Skagafjarðarsýslu, dags. 1.5.1918, nr. 53/1919, B-deild, bls. 107.
- 4(216) Reglugjörð um viðauka við reglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu, dags. 1.5.1918, nr. 12/1920, B-deild, bls. 29.
- 4(217) Reglugjörð um viðauka við fjallskilareglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu, dags. 1.5.1918, nr. 13/1923, B-deild, bls. 25.
- 4(218) Reglugjörð um breytingu á viðauka við fjallskilareglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu, dags. 1.5.1918, og reglugjörð um breytingu á og viðauka við sömu

-
- reglugjörð, dags. 3.5.1919, nr. 49/1924, B-deild, bls. 87–88.
- 4(219) Fjallskilareglugerð fyrir Skagafjarðarsýslu, nr. 89/1935, B-deild, bls. 220–240.
- 4(220) Reglugerð um breytingu á reglugerð fyrir Skagafjarðarsýslu nr. 89, dags. 16.8.1935, nr. 79/1940, B-deild, bls. 149.
- 4(221) Reglugerð um breytingu á reglugerð fyrir Skagafjarðarsýslu, nr. 89, dags. 6.8.1935, nr. 42/1950, B-deild, bls. 123.
- 4(222) Fjallskilareglugerð fyrir Skagafjarðarsýslu og Sauðárkrókskaupstað, nr. 535/1982, B-deild, bls. 941–950.
- 4(223) Reglugjörð fyrir Skagafjarðarsýslu um fjallskil o.fl., nr. 68/1893, B-deild, bls. 93–100.
- 4(224) Fjallskilareglugerð fyrir Skagafjarðarsýslu, nr. 488/1998, B-deild, bls. 1602–1612.

Skjalasöfn stiftamtmanns, amtmanns og landshöfðingja (skjalaflokkur B.6.):

- 4(193) Lög um heimild fyrir ríkisstjórnina til þess að selja eyðijörðina Bakkasel í Öxnadalshreppi, dags. 16.4.1963. *Stjórnartíðindi*, A-deild, 1963, nr. 60, bls. 299.
- 4(231) Samþykkt fyrir Veðifélag Hörgár, dags. 26.1.1999. *Stjórnartíðindi*, B-deild, 1999, nr. 142.
- 4(232) Arðskrá fyrir Veðifélag Hörgár, dags. 1.3.1994. *Stjórnartíðindi*, B-deild, 1994, nr. 116, bls. 275-276.
- 4(233) Arðskrá fyrir Veðifélag Hörgár, dags. 24.2.1982. *Stjórnartíðindi*, B-deild, 1982, nr. 69, bls. 137-138.
- 4(234) Samþykkt fyrir Veðifélag Þorvaldsdalsár, dags. 24.11.1971. *Stjórnartíðindi*, B-deild, 1971, nr. 236, bls. 464-465.
- 4(235) Samþykkt fyrir Fiskræktarfélag Svarfdæla, dags. 26.3.1940. *Stjórnartíðindi*, B-deild, 1940, nr. 29, bls. 59-60.
- 4(236) Gjaldskrá Fiskræktarfélags Svarfdæla, dags. 26.3.1940. *Stjórnartíðindi*, B-deild, 1940, nr. 30, bls. 61-62.
- 4(237) Samþykkt Veðifélags Skagafjarðar, dags. 22.5.1975. *Stjórnartíðindi*, B-deild, 1975, nr. 254, bls. 487-490.
- 4(238) Samþykkt fyrir Veðifélag Þorvaldsdalsár, dags. 3.12.2007. *Stjórnartíðindi*, B-deild, 2007, nr. 1341.
- 4(239) Samþykkt fyrir Veðifélag Svarfaðardalsár, dags. 3.12.2007. *Stjórnartíðindi*, B-deild, 2007, nr. 1340.

Lagt fram af Kristjáni Þorbergssyni hrl. vegna Reykja:

- 5 Kröfulýsing, dags. 25.8.2009.
- 5(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Reyki, dags. 24.8.2009.
- 5(2) Útprint úr Fasteignaskrá Íslands fyrir Reyki, dags. 24.8.2009.

Lagt fram af Friðbirni Garðarssyni hdl. vegna Þorvaldsdals:

- 6 Kröfulýsing, dags. 24.8.2009.
- 6(1) Sjá skjal nr. 4(1), spjald úr afsals- og veðmálabók Eyjafjarðarsýslu.
- 6(2) Fasteignamatvottorð fyrir Þorvaldsdal/afrétt, dags. 20.8.2009.
- 6(3) Fundargerð hreppsnefndar Arnarneshrepps, dags. 24.6.2009.
- 6(4) Greinargerð, ódags. en mótt. 11.3.2010.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Kots:

- 7 Kröfulýsing, dags. 24.8.2009.
- 7(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Kot, dags. 24.8.2009.
- 7(2) Fasteignamatvottorð fyrir Kot, ódags. en mótt. 25.8.2009.
- 7(3) Örnefnaskrá vegna Kots skráð af Margeiri Jónssyni, ódags. en mótt. 25.8.2009.
- 7(4) Greinargerð, dags. 11.3.2010.
- 7(5) Myndir teknar af myndasíðu Mats Wibe Lund, <http://www.mats.is>, ódags. en mótt. 30.4.2010.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Atlastaða:

- 8 Kröfulýsing, dags. 24.8.2009.
- 8(1) Þinglýsingarvottorð fyrir Atlastaði, dags. 24.8.2009.
- 8(2) Fasteignamatvottorð fyrir Atlastaði, ódags. en mótt. 25.8.2009.
- 8(3) Umfjöllun um Atlastaði úr bókinni *Svarfdælingar* eftir Stefán Aðalsteinsson, seinna bindi, bls. 308-309.
- 8(4) Afsalsbréf dags. 4.2.1984.
- 8(5) Afsal dags. 20.7.2004.
- 8(6) Greiðslukvittun, dags. 23.6.2004.
- 8(7) Yfirlýsing, dags. 23.6.2004.
- Greinargerð, dags. 11.3.2010. Sjá skjal nr. 7(4).

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Skíðadalsafréttar:

- 9 Kröfulýsing, dags. 24.8.2009.
- Greinargerð, dags. 11.3.2010. Sjá skjal nr. 7(4).
- 9(1) Formáli gestabókar Sveinsstaðafréttar, Krosshólshláturs, dags. 19.9.1965.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Múla:

- 10 Kröfulýsing, dags. 24.8.2009.

Lagt fram af lögmanni ríkisins f.h. fjármálaráðherra vegna Möðruvalla II:

- 11 Kröfulýsing, dags. 25.8.2009.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Stífluafréttar/Lágheiðar:

- 12 Kröfulýsing, dags. 9.11.2009.
- 12(1) Uppdráttur af merkjum sem lýst er í kröfugerð, ódags. en mótt. 10.11.2009.
- 12(2) Hornpunktaskrá, ódags. en mótt. 10.11.2009.
- Greinargerð, dags. 11.03.2010. Sjá skjal nr. 7(4).

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 13 Greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands um sögu jarða og annarra landsvæða, dags. 4.3.2011.

Lagt fram af málsaðilum:

- 14 a-b Yfirlitskort, mælikvarði 1:75.000 í A1. Mál nr. 1/2009. Kröfulínur allra málsaðila, dags. 12.9.2011.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Bakkasels:

- 15 Kröfulýsing, dags. 3.12.2009.
- 15(1) Uppdráttur af merkjum Bakkasels ásamt hornpunktum, ódags. en mótt. 4.7.2008.
- 15(2) Afsal, samgöngumálaráðherra afsalar Bakkaseli, ásamt eyðibýlinu Gili, til Öxnadalshrepps, dags. 14.12.1967.
- 15(3) Útprentun af loftmynd sem sýnir legu Bakkasels og Gils, ódags. en mótt. 7.10.2008.
- 15(4) Útprentun af færslum fyrir Bakkasel (landnr. 152427) af heimasíðu Þjóðskrár Íslands, dags. 5.10.2010.
- Greinargerð, dags. 11.03.2010. Sjá skjal nr. 7(4).

Lagt fram af óbyggðanefnd:

- 16 16(1) Fundargerð 1. fyrirtöku, dags. 19.11.2009.
- 16(2) Fundargerð 2. fyrirtöku, dags. 21.1.2010.
- 16(3) Fundargerð 3. fyrirtöku, dags. 11.3.2010.
- 16(4) Fundargerð 4. fyrirtöku, dags. 11.4.2010.
- 16(5) Fundargerð aðalmeðferðar, dags. 30.4.2010.
- 16(6) Fundargerð endurupptöku, dags. 12.9.2011.

Lagt fram af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Möðruvalla I:

17 Kröfulýsing, dags. 1.3.2011.

Hliðsjónargögn:

Lagt fram til hliðsjónar af lögmanni ríkisins f.h. fjármálaráðherra:

- Ónr. Tölvupóstur frá Þorsteini Magnússyni, lögfr. fjármálaráðherra, til Gunnars Arnar Hannessonar vegna landamerkjabréfs Sauðárkots, dags. 11.9.2009.
- Ónr. Þ. Ragnar Jónsson, Björn Þór Ólafsson, Hjörtur E. Þórarinsson og Bjarni E. Guðleifsson: *Fjallendi Eyjafjarðar að vestanverðu. Frá Almenningsnöf að Öxnadalshéiði, Árbók Ferðafélags Íslands 1990*, bls. 24-27 og 200-203.
- Ónr. Hallgrímur Jónasson: *Skagafjörður, Árbók Ferðafélags Íslands 1946*, bls. 101-103 og 217-218.
- Ónr. Eiður Guðmundsson frá Þúfnavöllum: *Búskaparsaga í Skriðuhreppi forna, Akureyri, 1983*, bls. 124-131.
- Ónr. Hjalti Pálsson: *Byggðasaga Skagafjarðar IV, Akrahreppur, Sauðárkrókur, 2007*, bls. 20-21, 400-401, 420-421 og 426-427.
- Ónr. *Byggðir Eyjafjarðar 1990 I, Akureyri, 1993*, bls. 438-439.
- Ónr. *Eyfirðingarit I, Safn til sögu Eyjafjarðar og Akureyrarkaupstaðar, Árni Kristjánsson og Árni Jónsson sá um prentun, Akureyri, 1968*, bls. 14-17.
- Ónr. *Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1854, Eyfirsk fræði II, Magnús Kristinsson sá um útgáfuna, [Akureyri], 1972*, bls. 27.
- Ónr. *Súlur. Norðlenskt tímarit, nr. 44(2005)*, bls. 102-105.
- Ónr. *Göngur og réttir IV, Skagafjarðarsýsla- Eyjafjarðarsýsla: Suður-Þingeyjarsýsla vestanverð, Bragi Sigurjónsson bjó til prentunar, Akureyri, 1983-1986*, bls. 146-150, 152, 156 og 160-161.
- Ónr. *Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu 1781-1953, ásamt skrá yfir opinbera starfsmenn o. fl. 1700-1958 XI, Skagfirsk fræði, án útg.st., 1949-1959*, bls. 3, 30, 87 og 93-94 (3. hefti) og 3, 22, 30-31, 66-67, 80-81 og 115 (4. hefti).
- Ónr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX, [Skagafjarðarsýsla], Kaupmannahöfn, 1986*, bls. 150-157, 172-175, 199-237, 246-263, 266-267, 284-293, 296-303, 310-311, 317, 320-321, 339 og 341-342.
- Ónr. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns X, [Eyjafjarðarsýsla], Kaupmannahöfn, 1987*, bls. 40-41, 45-46, 64-65, 71, 80-81, 106-134, 142-143 og 151.
- Ónr. *Landnámabók, Íslensk fornrit I, Jakob Benediktsson gaf út, Reykjavík, 1968*, bls. 228-256.
- Ónr. Steindór Steindórsson frá Hlöðum, *Lýsing Eyjafjarðar I, Akureyri, 1949*, bls. 14-17 og 150-155.
- Ónr. *Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1854, Eyfirsk fræði II, Magnús Kristinsson sá um útgáfuna, [Akureyri], 1972*, bls. 61, 67-67, 78-79, 97, 112 og 137.
- Ónr. *Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1873 II, Skagafjarðarsýsla, Safn til landfræðisögu Íslands, Pálmi Hannesson og Jakob Benediktsson sá um útgáfuna, Akureyri, 1950-1954*, bls. 133, 142-143, 153, 163, 169, 173 og 183.

Lagt fram til hliðsjónar af Ólafi Björnssyni hrl. vegna Atlastaða:

Ónr. Ljósmyndir af Hnjótafjalli, ódags. en mótt. 30.4.2010.

Lagt fram til hliðsjónar af óbyggðanefnd:

Ónr. Skýrslur í máli 1/2009 hjá óbyggðanefnd, (11 blaðsíður, skrifaðar upp eftir hljóðupptöku).

Skjöl lögð fram til upplýsingar fyrir lögmenn:

Umsögn Gunnars F. Guðmundssonar sagnfræðings varðandi vörslu jarðabréfa, dags. 3.9.2007, ásamt fyrirspurn Ólafs Björnssonar hrl. um hvort íslensk jarðaskjöl gætu verið

varðveitt í erlendum skjalasöfnum, dags. 22.8.2007.

Umsögn Gunnars F. Guðmundssonar sagnfræðings vegna gagnaöflunar óbyggðanefndar. Af tilefni greinar Einars Gunnars Péturssonar í Morgunblaðinu, dags. 13.5.2007: „Um vinnubrögð í þjóðlendumálum.“

Yfirlit yfir frungögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll. nr. 58/1998, með síðari breytingum, dags. 15.11.2006.

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar með viðaukum.

Samantekt úr dómabókagrunni Þjóðskjalasafns Íslands. Skrá yfir gögn um jarðir á kröfulesta fjármálaráðuneytis, úr dómabókum sem spanna árin 1694–1950.